KISÉRLET

AZ

UJ-TESTAMENTOMNAK

ISTENI TEKINTÉLYÉRŐL.

3101

BOGUE DÁVID tr.

UTÁN ANGOLBÓL.

„Ezek pedig megirattak, hogy higyétek, hogy a Jézus Krisztus Istennek fia, és hogy azt hivén, örök életet végyétek az ő neve által.“

János évangy. 20, 31.

Bekötött példány ára 50 kr. p. p.

ÉSAIÁS 38: 19. b.

REVÉSZ IMRE

ALAPITTATOTT 1840 KÖRÜL.

PESTEN.

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECKENASTNÁL.

1848.

113784

MAGYAR KIRÁLYI TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA
DEBRECEN

MUTATÓ JEGYZÉK.

Lap.

Bevezetés 1

I. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tehintélyét támogató azon bizonyítványokról, mellyek az abban foglalt alaptanokból erednek . . . 13

1. Szakasz. Istennek jelleméről, mint az az Uj-Testamentomban adatik elő 15
2. — Jézus Krisztusnak jelleméről 18
3. — Az emberi természetnek ábrázolata . . . 25
4. — A' közbenjáróról és az általa történt megváltásról szóló tan 30
5. — Az évangyéliomnak erkölcsi parancsai . . 37
6. — Jövendő éltünkbeni sorsunknak az Uj-Testamentombani rajza 41
7. — Az évangyéliomban előterjesztett indokok 45
8. — Azon jellemről, mellynek képzésére az Uj-Testamentom rendeltetett 48
9. — Azon boldogságról, melly efféle jellemeknek az évangyéliom által történt alkotásából származik 52
10. — Minden feltalálható az Uj-Testamentomban, mit egy Istentől jött kinyilatkoztatástól várni lehet 57

*

Lap.

II. RÉSZ.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyságtételeiről, mellyek foglalatjának megvizsgálásából származnak . . . 60

1. Szakasz. Az Uj-Testamentom nagyobb tökélyre viszi a' lelket, mint akármelly más könyv 61

2. — Az Uj-Testamentomban hamis alapelvekre nem találunk 65

3. — Az Uj-Testamentom az emberi természetnek minden megromlott rendszabályaival egyenes ellentétben van 68

4. — Az emberek az Uj-Testamentomnál soha sem emelkednek feljebb 72

5. — Az Uj-Testamentomnak gazdagsága . . 75

6. — Az isteni országlásnak Uj-Testamentomban képzett rajza fölötte nagyszerü és terjedelmes 77

7. — Az erkölcs-világnak tüneményei és czélja a' keresztyén vallásnak alapelveit megerősítik 79

8. — Az Uj-Testamentom az emberekhez való szólás-modora 84

9. — Az Uj-Testamentomi iróknak öszhangzása 86

III. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélyét tárgyazó azon bizonyítványokról, mellyek az apostolok tanuságából erednek . . . 93

1. Szakasz. A' bizonyságoknak minősége és száma 97

2. — Az apostoloknak képességök a' Krisztusróli bizonyságtételre 98

3. — Az apostoloknak nyiltszivüsége és személyes meggyőződése bizonyságaik valósága felöl 100

4. — Az apostolok állhatatossága és kitartása a' tanubizonyságtételben 102

Lap.

5. Szakasz. Az apostoloknak bizonyságtétökérti szenvedéseik 104
6. — Az apostoloknak vértanusága mint az ő bizonyságtételöknek pecsétje 106
7. — Az apostoloknak az nem lehetett szándékuk, hogy rosz eszközök által jó czélt érjenek el 109

IV. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélyét tanusító bizonyságok, mellyek némelly mellékes körülmények tekintetéből származnak 's az apostoloknak tanuságaikat tovább is megerősítik 111
1. Szakasz. Valószinütlensége annak, hogy az apostolok uj vallást költöttek 112
2. — Az Uj-Testamentomnak isteni eredetét következtethetjük az iróknak lelki tehetségeiből 114
3. — Az Uj-Testamentomnak irói könnyüséggel irtak mindennemü tárgyakról 116
4. — Azon komoly szellem, mellyben az apostolok irnak, bizonyságtételöknek erejét szaporítja 117
5. — Az Uj-Testamentomnak irói sem alávaló, sem rosz szenvedélyeket nem árulnak el . 118
6. — Az Uj-Testamentom iróinak alázatossága 120
7. — Az apostolok, mint olly férfiak müködtek, kik bizonyságtételeiket igazaknak lenni hitték 122
8. — Az apostolok sem az előitéleteket elő nem mozdították, sem az emberek szenvedélyeinek nem hizelkedtek 125
9. — Azon nagy tekintélyü beszédmód, mellyel az Uj-Testamentom irói élnek . . . 128
10. — Azon jellem, mellyben a' keresztyén vallásnak alapitója és első tanitói mutatkoznak 130

V. RÉSZ.

Lap.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélyét tanusító azon bizonyságtételekről, mellyek a' csodákból származnak 134

1. Szakasz. Az Uj-Testamentomi csudáknak lehetősége és valósága 136

2. — A' keresztyén vallásnak megerősítésére végbevitt csudáknak száma, különbfélesége és neme 137

3. — Az Uj-Testamentomban előszámlalt csudáknak czélja 139

4. — Az Uj-Testamentomi csudáknak idejéről és helyéről, mint a' keresztyén vallásnak kedvező bizonyságtételeiről 141

5. — Az UjTestamentomi csudák valóságának kételykivülisége 144

6. — Néhány egyes Uj-Testamentomi csudáknak megvizsgálása 145

VI. RÉSZ.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyitékáról, melly a' jövendölésekből ered 152

1. Szakasz. A' profétáknak jelleme . . . 153

2. — A' jövendöléseknek természete, részletessége és terjedelme 155

3. — A' jövendölésnek czélja 157

4. — Az érthetőségnek fokozata a' jövendölésekben 159

5. — Krisztust illető jövendölések 162

6. — Jeruzsálemnek a' rómaiak által történt elpusztítása 164

7. — A' keresztyén vallás' kinövéseit tárgyazó jövendölések 166

8 — A' zsidóknak, mint elkülönözött népnek fennmaradása és állapotja 169

VII. RÉSZ.

Lap.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyságtételeiről, mellyek az évangyéliomnak haladásából származnak 173

1. Szak. A' keresztyén vallásnak természete, a' mint az az Uj-Testamentomban foglaltatik 174

2. — Azon emberekről, kik által a' keresztyén vallás elterjedett 175

3. — Az évangyéliom terjesztésében használt eszközök 177

4. — Azon ellenszegülésről, mellyre az évangyéliom talált 179

5. — Az áldozatok, mellyeket azoknak kellett hozni, kik az évangyéliomot elfogadák . 183

6. — Az évangyéliomnak sikere és a' megtérteknek száma 185

7. — A' keresztyén vallásnak sikere egyedül tanainak igazságából megmagyarázható . . 190

8. — A' ker. vallás győzedelemeskedett mindazoknak gyengesége és gonoszsága ellenére is, kik Krisztus iránti hűségöket megszegék 194

VIII. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélye ellen felhozott kifogásoknak tekintetbe vétele . 198

1-sö Ellenvetés. Ha valamelly vallást a' végett vizsgálunk, hogy annak isteni eredetét felfödözhessük, észszerü, hogy azt nemcsak részletesen, hanem egészen megtegyük 's bizonyítmányait mérlegbe vessük, és ez olly unalmas és nehéz kisérlet, hogy egész életünk beletelnék, mielőtt végére mehetnénk 200

2-dik — A' keresztyén vallás félelmes, szenvedőleges lelkü embereket nevel, 's nem arra való, hogy nagy jellemü férfiakat képezzen, vagy olly embereket idézzen elő, kik az emberi nemnek kitünő jóltevői lennének . 203

3-dik — A' keresztyén vallás a' kényuraságnak barátja, 's a' szabadságnak ellensége . . 205

Lap.

4-dik Ellenvetés. A' keresztyén vallás papurasági rendszert állít fel, 's a' papságot szerfölötti gazdagságra és lelki kényuraságra vezérli az embereknek lelkismerete fölött . . . 209

5-dik — A' keresztyén vallás által elöidézett vérontások, kegyetlenségek és nyomoruságok, mellyek általa terjedtek el a' földön a' kárhozat pecsétét ütik reá 214

6-dik — Krisztusnak e' földön való megjelenése olly különböztetett alacsonysággal járt, melly Isten Fiának méltóságával meg nem egyeztethető 215

7-dik — Az emberi nemnek csak csekély része ismeri a' keresztyén vallást; ha Istentől eredne, avagy nem egyetemes volna-e a' földön 217

8-dik — Csak kevés és csekély számmal voltak azon hatások mellyeket a' keresztyén vallás a' világon elöidézett; valamint a' haszon is silány volt, mellyben az emberi nemet részesité 219

9-dik — A' néptömegnek ragaszkodása a' keresztyén valláshoz egyedül annak nevelési elöitéleteiből ered 222

10-dik — A' világ nagyjai és tudósai közöl csak kevesen ragaszkodnak a' keresztyén valláshoz 223

11-dik — Sok szakadások és nagy egyenetlenségek vannak a' keresztyének között . . 225

12-dik — Az Uj-Testamentomban sok homályosságra akadunk, és sok rejtélyes dolgok vannak benne 227

13-dik — Ha az Uj-Testamentomi könyveknek alakját és szerkesztési módját tekintjük, meg nem foghatjuk, hogy azok isteni ihletés segitségével irattak 231

14-dik — Mikép lehetünk bizonyosak a' felöl, hogy az Uj-Testamentom könyvei Krisztus

Lap

apostolai által irattak? és ha azok által hogy azóta nem történtek-e közbeszurások és meghamisítások? 234

15-dik *Ellenvetés.* Jézus vallásának pártolói közöl sokan keservesen támadják meg a' bölcsészettant, tudván, hogy a' keresztyén vallás ki nem állja átható szemének szigoru kutatmányát 239

IX. RÉSZ.

A' deistáknak gondolkozásmódja és magaviselete rövideden megvizsgálva 245

1. Szakasz. A' deisták nem olly emberek szellemében vizsgálják a' keresztyén vallást, kik az igazságot szomjuhozzák . . . 246

2. — Ugy látszik, hogy a' deisták, mind vallásuk rendszerével, mind gyakorlatba vételével, mind terjesztésével keveset gondolnak . 248

3. — Megjegyzésre méltó, milly keveset tudtak a' keresztyén vallásnak ellenségei ellene felhozni 254

4. — Az évangyéliom elleni szellem, melly annak hitelessége megsemmitését tervezte, a' legnagyobb képtelenségekre vitte a' deistákat 257

5. — A' deistáknak vallástana el nem foglalhatja az évangyéliomnak helyét 's az ember boldogsága felöl czélirányosan és kielégitöleg nem gondoskodhatik 260

6. — Nagyon hihető, hogy a' természeti vallásnak azon tanszere, mellyet a' deisták vallanak, az Uj-Testamentomból vétetett . . 263

7. — A' legkitünöbb deistáknak és keresztyéneknek összehasonlítása, indulataikra és magaviseletökre nézve 265

8. — A' legkitünöbb deisták és keresztyének egybehasonlítása a' közelgő halálról való nézeteiket és reménységeiket illetöleg . 268

X. RÉSZ.

Lap.

Némelly vegyes vizsgálódások és vége . . . 274
1. Szakasz. A' bizonyítmány különbféle részeinek öszhangzata a' keresztyén vallásra nézve 276
2. — Minden jó indulatu embernek kívánni kell, hogy az évangyéliom igaz legyen . . . 277
3. — Az elmeállapotról, mellyet az Uj-Testamentom azoktól igényel, kik a' keresztyén vallásért szóló bizonyítékokat megvizsgálják 278
4. — A' keresztyén vallásnak igazsága elfogadtatott azok által, kik egész éltöket az Uj-Testamentomnak tanulására fordították . 282
Berekesztés 286

Bevezetés.

Az embernek dicsősége a' halhatlanság; tagadd meg tőle ezt 's ő elveszti jelentőségét. Azok lealacsonítják az emberi természetet, kik a' halált lételök végének tekintik. De ők magok is borzadnak ezen lealacsonító gondolattól, és az ész és igazság parancsaival megegyezőleg azt vélik, hogy örök életre képezvék. Tápláld e' végetlen eszmét 's légy olly boldogság kivánója, mellynek vége nincsen. Megengeditek egy előttetek ismeretlen barátotoknak, hogy olly könyvre intézi figyelmetöket, melly azon Isten előtti kedves szándékkal iratott, hogy Istenhez vezérelve, az örök üdv legmagasb fokára emeljen titeket. A' könyv vizsgálatot kiván 's azt büntetésre méltó véteknek állitja, ha az ember vonakodik hitelességét és tartalmát, a' részrehajlatlan ész mérlegén megfontolni és a' méltányos érdemet neki megadni.

Meg ne vessed 's el ne fordulj tőle, azt mondván: „Ezt ugyan át nem olvasom.“ Nem így szól a' bölcs ember! E' könyv Istentől ered 's czélja

arra oktatni téged, mikép szolgáljad őt 's mint juthatsz legnagyobb boldogságra. „De bizonyosan tudom, hogy az nem igaz!“ Kedvesem! millió ember olvasá már az Uj Testamentomot 's ismeré el igazságát és ezek közt a' legbecsületesebbek 's a' tudományosság ragyogó csillagai voltak, kiknél feljebbvaló tehetséggel aligha van valaki ellátva a' könyv lényegének és elsőségének megitélésére; 's kiket semmiféle földi érdek sem kényszerített évangyéliombani hitök tanusítására. Ha olly férfiak, mint Bako, Paskal, Boyle, Newton, Locke és Leibnitz, a' keresztyén vallásnak igazságait megvizsgálván, azoknak magasztosságát elismerték; vajjon az igazság és boldogság részrehajlatlan vizsgálójának mondhatnád-e magadat, ha annak nyomozását elmellőznéd?

Korántsem kivántatik tőled az, hogy te azért hidj, mivel ők hittek; hanem hogy megvizsgáld azt, mit ők igaznak, még pedig legfontosb igazságnak hittenek. Arra kérlek egyedül, hogy az Uj Testamentomot olvasd. Mindaddig, mig nem olvasod, lehetetlen tudnod, elfogadható-e, vagy nem! A' felületes olvasás azonban elégtelen; ismételt átnézés és szorgos vizsgálat kivántatik meg tőled, hogy czélját, tervét, átalános elveit, törvényeit és egyes igazságait tisztán felfoghassad. E' nélkül egyiránt illetlen és esztelen tett magadat akár keresztyénnek, akár deistának nevezned, mivel alkalmatlan vagy a' dolog valóságáról helyes itéletet hozni 's igazán azok egyikét sem helyeselheted vagy kárhoztathatod. Az Uj Testamentomnak olvasása és értelme nélkül, az említett két név, azoknak, kik azt viselik, nem hogy

becsületökre válnék, hanem inkább gyalázatokra lesz, mert az eszes ember, mielőtt magát erre vagy amarra elhatározná, megvizsgálja a' dolgot.

Legyen azért e' vizsga részrehajlatlan. A' keresztyén vallás nem kiván vizsgálat előtti pártolást, minden a' mit kiván egyedül az ('s nem de nem méltányos-e ez?), hogy annak kárára előitélet ne tegyen elfogulttá. Arra szólit fel; hogy a' könnyelműséget távoztassuk, midőn annak olvasásához kezdünk, hogy komolysággal folytassuk 's a' léleknek minden erejét reá fordítsuk. Azt állítja, hogy a' vizsgálat végetlen fontos és hogy eredményétől jövendőbeli boldogságunk függ. Nem volna-e tehát illő, mielőtt az olvasást megkezdenéd, könyörögve folyamodni a' világ atyjához, kitől jő minden jó és minden tökéletes adomány; hogy eszedet megvilágosítsa az igazságnak elismerésére és szivedet meglágyítsa annak elfogadására, akár hol is találsz arra. — Ha görögh onnak legkitünőbb bölcs emberei azt vélték, hogy minden fontosabb tárgyakban Isten bölcseségére szorulnak, ne csudáld, ha annak keresésére, ugyan azon kútfőhöz utasítlak.

Az igaz vallás azon tárgy, mellyet felkeresnünk szükséges és meg kell engednünk, hogy annak kell szükségkép oktatni minket, nem csak arra: ki és mi Isten? hanem arra is, mikép kell őt tisztelnünk és neki szolgálnunk? mi uton nyerhetjük meg kegyelmét és mimódon mivelhetjük azokat, mellyek kedvesek előtte. Ollyan vallás, melly minket ezen tárgyakban fel nem világosít egyátalában elégtelen. Hogy e' végre Istentől kinyilatkoztatott vallás szükséges, azt az emberiség átalános véleménye 's közös

érzelme tanusítja és szükségességét bizonyosan senki sem tagadandja, ki tekintetbe veszi a' világ állapotját és az emberi nem történetét. És volt-e a' régibb vagy ujabb korban akár polgárosított, akár vad nemzet, melly természeti állapotjában bálványimádásra nem vetemedett? Nem, csak egy sem, kivévén azon elfajult néptörzsököket, mellyek olly buták, hogy közöttök a' vallásosságnak még csak nyomára sem akadhatni. Mindenhol, hol a' bálványimádás uralkodik, szembetünő a' bizonyság, hogy az emberek már a' templom küszöbénél megbotlottak és elestek és hogy sohasem emelkedtek olly magasra, hogy az istentiszteletnek valódi tárgyát szemügyre vehették volna. Az Isten lényéröli tudatlanság mindenütt össze volt kötve az ember kötelességeinek 's rendeltetésének és a' jövendő élet lételének ismeretlenségével és mi szintén természetes következmény, a' legborzasztóbb erkölcsi romlottsággal és mindennemü gonoszságok elhatalmazásával. — Vessük csak egybe e' régi pogányvilágnak rajzát, mikép az, Pál apostolnak rómaiakhoz irt levele 1-ső részének 20-tól—30-ig olvasható — a' leghitelesb oklevelekkel, mellyeket akár a' régi, akár a' mostani pogány népek erkölcsi állapotáról birunk 's meg fogunk győződni, hogy az apostol által adott rajz nem valami ferde torzkép, hanem maga a' tökéletes valóság.

Ha ez valamelly elvont kérdés volna, nehezebb 's kevésbé kielégitő lenne rá a' felelet, de meglett dologról van szó, t. i. hogy a' bálványimádóknak sokasága minden pogány országban nyilván hirdeti az isteni kinyilatkoztatásnak szükségét. Azon állítás,

hogy Sokrates és Plátó az észnek erejével sok jeles erkölcsi igazságot fedeztek fel, a' vallás igazságának csomóját meg nem oldja. A' kérdés nem az: Mire voltak nehány kitünőbb lelkitehetséggel felruházott férfiak képesek, hanem az emberi tömeg számára az élet szabályát és példányát feltalálni. Hogy erre magok erejéből tehetetlenek voltak, vagy ha feltalálták volna is, tehetetlenek voltak azt életbe léptetni 's a' bálványimádást csak egy városból is kiküszöbölni (jóllehet erre nekik sok száz, sőt ezer évek adattak); arra a' régi Göröghon és Róma, valamint a' mostani China és Hindostán elégséges példával szolgálnak. Ha tehát az embereket bölcs, jó és szerencsés teremtményekké akarjuk képezni a' tudománynak, istentiszteletnek és engedelmességnek általa, elkerülhetlen szükséges az isteni kinyilatkoztatás.

Hogy pedig ennek lehetősége régtől fogva mindig kérdésbe vétetett, azon méltán lehet csudálkozni. Ha az emberek egymással közölhetik gondolataikat, avagy Isten az övéit ezekkel nem közölhetné? Ha mi valaki által egy vagy több embernek tudtára adhatunk valamit, avagy Isten küldötteinek nem választhatna-e embereket, hogy ezek által másokat az ő akaratjával megismerkedtessen?

És ha Isten természetéből vesszük az indokokat, igy szintén hihető az isteni kinyilatkoztatás; az ő jósága és az embernek üdve egyesülnek annak támogatásában. — Ha a' vallás elenyésznék a' földről, kicsoda mondhatja lehetetlennek, hogy Isten azt visszaállíthatná. A' sok hamisan hiresztelt isteni kinyilatkoztatások, 's azoknak elfogadása nyilván

mutatják, hogy a' hit szüksége az emberi lélekben ős és eredeti.

A' feladat tehát az, meghatározni : vajjon Isten valósággal kinyilatkoztatta-e akaratját az embereknek és (tán megengedjük a' hozzátételt) a' sok költöttek közt megkülönböztethetjük-e az igazságot a' csalárdságtúl? Itt van egy könyv, melly annak birásával dicsekszik, mit mi keresünk; de ti azt mondjátok : „Vigyázzunk a' sok kijelelteknek követeléseire.“ Ez azonban korántsem olly óriási munka, mint te képzeled magadnak. A' tárgy, mellyet nyomozunk, valamelly közös vallás, vagy ollyan tan, melly az egész emberi nem üdvének és jóléténck előmozdítását czélozza, és mással czélt nem érünk, bár mellyek legyenek is annak elsőségei. E' tiszteletre a' pogány tanrendszereknek egyike sem tarthat számot, akár a' régibb, akár az ujabb időből. Megvallják, hogy egyedül helybeli intézetek; és némellyek közölök egyenesen kirekeszték a' proselytákat is : következésképp, mindezeket csak kérdésbe sem vehetjük, 's reájok legkevésbé sem figyelmezhetünk. A' zsidó vallás csak egy nép számára volt rendelve, 's az is csak bizonyos időre. Jézus vallása volt az első, melly mindenkor közös vallásnak hirdette magát, 's azóta átalában senkisem mondhatott ellene. Krisztus Urunk születése után 600 évvel Mohamed lépett fel. Ő a' názáretbeli Jézustól nem tagadta meg az isteni küldetést. Ő tiszteletteljes kifejezésekkel szólott felőle; de azt állítá, hogy Jézusnak követői az évangyéliomot meghamisíták, 's hogy ő ennélfogva, Istentől vett uj kijelentésnek következtében jött, a' vallást előbbi tisz-

taságába visszahelyezni. Mohamed tehát egyetlen egy vetélytársa Jézusnak; de milly nyomorult és jogtalan követelésekkel ellátott vetélytárs, azt a' következendőkben fogjuk látni. —

Feltétetik, hogy higgadt elmével vizsgáljuk mind azt, mit az évangyéliom a' maga istentőli eredetének tanúságára felhoz, és itt komoly figyelmetek kivántatik meg. Miután Mózes és a' próféták az utat egyengették, a' kijelelt időben Jézus Krisztus jelent meg és azt hirdeté: hogy ő Istentől küldetett a' bünösöknek megváltására és az emberi nemnek tanítására. Ő tizenkét férfit választott tanítványinak, hogy azok, tulajdon beszédeiből megtanulván vallástanát, tanuságot tennének életéről és haláláról, feltámadásáról és mennybemeneteléről. — Megérkezvén pedig az idő, hol a' földet el kellett hagynia, megparancsolá nekik, hogy elmenvén az egész világra, hirdetnék az évangyéliomot minden embereknek, hogy minden népek megtérjenek, 's egyszersmind a' szent léleknek leküldetését is megígéré nekik, ki segítségökre leend nehéz munkájokban. A' tanitványok engedelmeskedtek mesterök szavának, 's évangyéliomát mindenütt hirdették. Lelkesedésök nagy volt, de sikerök még nagyobb.

Ha e' tan csak élőszóval terjesztetett és az emberek emléktehetségére hagyatott volna, igen hihető, hogy az csak hamar meghamisítatott vagy elfelejtetett volna. Ennek megelőzése végett és hogy maga tisztaságában a' legvégső századokig megtartassék, a' szükség ugy hozta magával, hogy irásban is meghagyassék. Ezen okból tanítványai különféle iratokat szerkesztettek, mellyekben Krisztus Urunk

élete, a' keresztyén vallás megalapitásának története, az általok alapított külön társulatok vagy gyülekezetekhez küldött levelek és egy prófétai könyv foglaltatnak, melly utó Krisztus Urunk halálától kezdve, egészen a' világ végezeteig, elöleges történetnek alakjában szól a' keresztyén vallásról.

Ezen iratok később a' tanítványok által nagy gonddal egy kötetbe gyüjtetvén, „Uj Testamentomnak" neveztettek. A' tanúk azt állítják, hogy az a' keresztyén vallásnak részletes előadását foglalja magában, 's hogy ahhoz vétek nélkül egy ember vagy társulat sem adhat valamit, de viszont el sem vehet. Azt állitják továbbá, hogy e' könyv isteni ihletéssel iratott. Isten, azt mondják, ugy hatott a' tanitványok lelkére és ugy igazgatá gondolataikat, hogy abból minden hiba, és tévedés ki van zárva. Minden történet ugy van benne előadva, mint az voltakép történt; minden tan, mellyet magában foglal, Jézus Krisztusnak valóságos tudománya; minden rendelet az ő parancsolata és minden jövendölés az Urnak lelkétől való, kitől lelkökbe szivárgott. — A' nyelvet tekintve, mindenik az ő természetes kifejezésmódját követé, mi saját irásnemet alkotott, Isten azonban tollaikat ugy vezérlé, hogy az általok használt szavak, az ő akaratjának kijelentésében, legalkalmasban fejezék ki a' szent lélek értelmét. Ezen magasztos követelések mellett az Uj Testamentom még azon kizáró elsőséget is tulajdonítja magának, hogy az embereket az örök boldogságra vezérli. Állitása szerint azok, kik isteni tekintélyét megvetik, a' legborzasztóbb bünnel terhelik magokat, mert bezárják magok előtt a' kegye-

lemajtót és kárhozatot halmoznak saját fejökre. Azoknak pedig, kik vezérletének alája vetik magokat, az Isten barátságában való részesülést, a' keresztyén életnek tisztaságát és örömeit és a' jövendő élet örök boldogságát igéri: „A' ki hiszen a' Fiúban, vagyon annak örök élete, a' ki pedig nem hiszen a' Fiúnak, nem látja az életet, hanem Istennek haragja marad rajta.“ János 3, 36.

Bebizonyíthatók e' ezen állitások vagy nem, az itt a' meghatározandó pont. Az iró azt hiszi, hogy bebizonyíthatók 's ennél fogva, minden olvasónak komoly figyelmeért esedezik. Kivánata egyedül az, hogy minden bizonyságtételnek annyi súlyt engedjünk, a' mennyit megérdemel. Legyen szabad-hozzá tennem, hogy ez barátnak a' szava, ki nem viaskodik győzelemért, sem nem igyekszik a' hamisságnak valamelly rendszerét felállítani, mint ki ennek csalárdságából él; hanem az igazság iránti legtisztább szeretettől és azon forró vágytól buzdítva ragad tollat, hogy embertársainak szerencséjét mozdítsa elő.

Mielőtt azonban mélyebben ereszkednénk a' dologba, nem lesz czélirányatlan előbb egy sokszor előforduló kérdést megvizsgálni, t. i., ha Isten az ő akaratját az embereknek kijelenté, vajjon milly jelt ad ő annak valóságáról? Kétséget nem szenved, hogy Isten mindenkinek szolgáltathat *annyi bizonyságtételt*, hogy mellette az igazságot illető kétkedés árnyékának is el kell enyészni és sokan ohajtják is, hogy annyit adott volna. De vajjon az Ur Isten megadandja-e azokat vagy nem, azt nem elméleti uton — a priori —; hanem egyedül tapasztalás után — a posteriori — határozhatni meg.

Ha a' hasonlat nyomán képeznők itéletünket, azt mondanók : nagyon hihető, hogy Isten akar annyi bizonyságtételt adni, a' mennyi minden alázatos, részrehajlatlan, becsületes és igazság után törekvő buvárkodónak meggyőződésére szükséges, de még sem olly nagy mértékben, hogy a' kevély, világi érzelmü és furfangos ember gunyolásra tárgyat ne találjon és hogy azt, mint valami csalárdságot meg ne vesse. Ugyan ez az eset, a' világ teremtése, eltartása és más legnagyobb jelentékü dolgoknál is, 's a' mint látszik, más itt sem gondolható. Egy innen eredő nyereség az, hogy az Uj Testamentom, mint a' tudós Grotius megjegyzé, próbakövé válik, mellyen az embereknek szive kisértetik meg. Eme elsőség megszünnék, mihelyt a' bizonyságtétel minden kifogásnál feljebbvaló volna.

Kötelességünk szinte a' bizonyságtételnek nemét is meghatározni, 's ezt reményünk van megfejteni. Némellyek a' mathematikai bizonyitásmódhoz ragaszkodnak; mások csudákat kivánnak; de ha valaki igy szól : „Én nem hiendek, míg csak e' vagy ama nemét nem látom a' bizonyságtételnek;“ bizonnyal, ennél esztelenebb semmi sincsen. Minden, a' mit sürgetni jogunk van, az, hogy a' bizonyságtétel olly nemü legyen, mellyet a' dolog természete megenged és a' mellynek megitélésére alkalmasak vagyunk, és hogy olly mértékben adassék, hogy meggyőződést eszközöljön, ezzel aztán meg kell elégednünk. —

Mi az Ur Istennek nem parancsolhatunk : ő azt végzi, a' mit legjobbnak tart, nem pedig, a' mi kedvünk szerint van. Hogy minden tetteiben e' rendet

követi, azt tudtunkra adja a' világ erkölcsi kormányzásának minden része, 's arra tanit minket, hogy Isten az ő teremtéseinek javát tekintetbe veszi, de azoknak fenhéjázó és esztelen kivánságai kielégitésére nem hajlandó.

Nagyon hihető szintén az is, hogy a' bizonyságtételek *különbözni fognak*, mind *menynyiségökre*, mind *nemökre* nézve, a' különféle országokban és századokban élő emberek miné*műsége* szerint. Itt t. i. a' vallásnak olly neméről van szó, melly örök elfogadás végett adatott és századtól századig ajánlja magát az emberi nemnek. Igy már a' dolognak természete hozza magával, hogy a' bizonyságtételek nem lehetnek ugyanazok arra nézve, a' ki Jézus idejében élt és arra nézve, ki most hivattatik az évangyéliombani hitre. Ha, mikép állíttattik, csuda által alapíttatott meg a' keresztyén vallás, az első keresztyének ezeknek szemtanui voltak, a' később élő keresztyének pedig csak ugy tekinthetik, mint bizonyságtételtől függő dolgot! Ugyan azon időben jövendölések is történtek: az első keresztyének hitelt adtak nekik, a' csudák miatt, mellyeket a' próféták által láttak végbevinni, nálunk későbbieknél pedig hitelre azért találnak, mivelhogy azoknak tökéletes beteljesedése elegendő bizonyság. Azonkivül az embereknek tehetsége, fogékonysága és természete szerint a' meggyőződés fokozatában is különbség leend, mert legtökéletesb, a' legvilágosb elméjű és legszentebb szivű embereknél leend. E' különbséget máskép el nem lehetne mellőzni, hanem csak folytonos csudák által, mellyeknek hatása minden egyes emberre kiterjedne.

Nem is említve azt, hogy az végre megsemmítené az igazán történt csudákat, — ha Isten erkölcsi kormányzásának közönséges folyamát szemleljük, arról győződünk meg, hogy bizony nincsen okunk ollyasmit várni és hogy az egyenesen ellenkeznék az emberek számára tett rendeleteivel. Minden, mit mi joggal várhatunk vagy kérhetünk, az, hogy elegendő sulyos bizonyságtételek adassanak, mellyeken az egyenesszivűek megnyugodhassanak. Ebben pedig nem fogunk megcsalattatni, mert itt elegendő bizonyító ok van mindenkinek számára, kivévén azokat, kik az előitéletnek és szentségtelen indulatoknak rabigája alatt nyögnek.

De ne tegyük fel ezt; mert csak a' valóságnak megsértésével mondhatjuk, hogy az Uj Testamentom isteni tekintélyének bebizonyítására a' bizonyságtételek szüken adattak. Az emberek, ha földi érdekök forog fen, sokkal csekélyebb bizonyságtételeknek adnak hitelt, mint a' millyeket e' könyv maga előmutat. Valóban, mihelyt jól megfontoljuk e' bizonyságtételeket, azt fogjuk találni, hogy számosak és sokfélék, egymást gyámolítók és megerősítők és elegendők, hogy minden igaz és komoly nyomozót legtökéletesebben kielégítsen.

I. RÉSZ.

Az Uj Testamentomnak isteni tekintélyét támogató azon bizonyitványokról, mellyek az abban foglalt alaptanokból erednek.

A' keresztyén vallásnak szembetünő igazságáról szólani azokhoz, kik annak lényegével ismeretlenek, csak nem sikertelen dolog, mert annak erejét csak fölötte tökéletlenül különböztethetik meg. Tegyük fel, hogy valaki Herkulanumnak valamellyik házában született és e' föld alatti lakban tölté egész a' nagykoruságig éveit. Arról akarván már őt meggyőzni, hogy Isten van, kezébe adod: „Raynak isteni bölcseségét a' teremtésben.“ Korántsem állítom, hogy a' könyv illyen helyzetben hatástalan lesz; azonban más tervvel állok elő. Először is helyheztessük őt a' Vesuv csucsára, midőn csendben van minden, tekintse itt meg a' napnak fenséges fényét; legeltesse szemeit a' körül fekvő vidéken és a' szomszéd tengeren. Tartóztassuk őt ott napnyugotig, mig a' csillagok az égen el nem himezvék, 's mig a' hold felkelvén pompájában, ezeket látat-

lanokká nem teszi. Korán reggel vezessük el őt a' szőlőhegyekbe és vele a' vetések közt sétálva, legeltessük szemeit a' természetnek sokféle jelenetein. És ekkor adjuk kezébe a' könyvet, nemde tizszerte nagyobb erővel fognak reá ekkor hatni a' bizonyságtételek? Kövessük ugyan ezen cselekvésmódot a' a' keresztyén vallás tekintetében is, mert olly sok kedvező és nyomos bizonyságtételek származnak részére az Uj Testamentomból, mint az egy Isten létének bebizonyítására a' teremtésnek műveiből.

Minden, a' ki meg kiván ismerkedni a' keresztyén vallással és a' ki az igazságot sikerteljes reménnyel akarja nyomozni, komolyan kérettetik, hogy az Uj Testamentommal foglalkozzék.

Az itt következő egyes szakaszoknak czélja az, hogy az évangyéliomnak fő és alapelveiről némi képzetet nyerj, 's egyszersmind arról is meggyőződj, hogy az Uj Testamentom nem valami közönséges könyv. — Némelly ujabb korbeliek az Uj Testamentomot valami gyenge 's nevetséges gyüjteménynek szinében ábrázolák és igen is sokan csábíttattak el általok a' nélkül, hogy azt olvasták volna. De olvasd át a' következő szakaszokat, 's erősen hiszem, hogy minden részrehajlatlan lélek kénytelen leend bevallani, hogy az Uj Testamentom, mind azon könyvek közt, mellyet a' világ valaha csak látott, a' legrendkivüliebb munka.

1. Szakasz.

Istennek jelleméről, mint az az Uj Testamentomban adatik elő.

Nem könnyű feladata az irónak azon egyéneknél, kikről szól, a' jellembeni állandóságot fentartani! Minél fenségesb a' jellem, annál nehezebb megőrizni az annak tulajdonítandó méltóságot. De a' nehézség legnagyobb fokra ott emelkedik, hol Istenről van szó. Az ember meglehetős pontossággal szólhat az emberről, természetének átalános alapvonásait illetőleg, de Istenről ugy szólni és őt az ő lénye és kormányzására nézve olly módon kitüntetni, hogy végetlen tökéletességü lényének méltóságából semmi el ne maradjon, halandónak igazán nehéz feladat. Az Uj Testamentomnak irói pedig e' munkát vitték végbe. Az ő irataik méltán Isten könyvének nevezhetők. Az Ur Isten, mindjárt kezdetben szemünk eleibe állittatik, és előttünk is marad mind végig. Ő minden lapon, sőt minden egyes mondatban megjelenik nekünk. Előadatnak benne az ő különféle tulajdonai, 's mi felruházva látjuk őt hatalommal, bölcseséggel, szentséggel, igazsággal és jósággal. Szemünk eleibe állíttatik, mint a' világnak teremtője és kormányzója és mint a' bünös embereknek megváltója. Ő beszél és működik, 's nekünk tudtunkra adatik, a' mit mondott és cselekedett. Az ő rendkivüli rendeletei az emberi nem megváltására egész terjedelmökben magyaráztatnak, és mi még arra is oktattatunk, mi tevő lesz ő a világnak végezeteig, sőt még az örökkévalóságban is.

Leülve arról gondolkozom, mikép boldogulhattak a' galileabeli férfiak vakmerő kisérletökben és csudálkozom, hogy sem olly beszédre, sem olly cselekedetre nem találok, melly Istenhez méltatlan volna! Némelly dolgok értelmemnél feljebbvalók ugyan; és az nem csuda, mert ő Isten, nem pedig ember. De azok között, mellyeket észbeli tehetségemmel felfoghatok, semmi sincs olly nemü, mire nézve azt mondhatnám: „Az Istenhez nem méltó, hogy így szólott vagy így cselekedett.“ Sőt ellenkezőleg, minden tárgy Istenhez méltó világosságban tünik fel. Az ő végzései, mennyire azokat felfogni képes vagyok, végetlen dicsők! Ő a' közös jólétet mindig a' legnagyobb mértékben eszközli; ő képes a' gonoszból jót előteremteni és tettlegesen előmozdítani mind azoknak boldogságát, kik őt szeretik és félik! Ha fölöttébb tágas mezőre nem vinne, kiterjeszteném előadásomat az Ó Testamentomra, a' szent irásnak első részére is.

Kész vagyok tehát a' feleletre, minthogy hiszem, hogy az Uj Testamentomnak irói Istentől valának lelkesítve. De mikép fogtok ti számot adni, kik a' keresztyén vallást megvetitek? Hol szereztek a' tudományos nevelés nélkül való emberek olly igaz és fenséges fogalmakat a' legfőbb valóságról? De a' bizonyságtétel még csak akkor jelenik meg a' meggyőződésnek teljes erejében, hogy ha az Uj Testamentomot egyéb emberi irományokkal hasonlítjuk egybe. A' görög és római költőknek művei mindenektől magasztaltatnak! Ti azokat csudáljátok! De tekintsük meg csak azon isteneket, kiket eme férfiak, — mint a' régi pogányoknak hittanári — lerajzoltak

és dicsőitettek, és azt fogjuk találni, hogy azoknak bujasága, versengése, boszuállása, szenvedélye és magokviselete annyira visszataszító, hogy a' lélek már csak az egybehasonlítástól is borzad! És még is, milly magasra emelkedtek eme bölcsészek a' dicsőségnek évkönyveiben! De midőn némellyeket közölök az istenséget tagadni halljuk, látjuk, mint zárják ki mások a' világnak kormányzásából; és midőn eme bölcsek legjelesbikénél is, Istenről egy józán gondolat mellett, tiz esztelenre akadunk, meglehet, hogy tán miveltebb társaságra találunk, de minden esetre ollyanra, melly csak kevésb mértékben tanulságosb a' költőknél. Szinte olly szükségtelen megállapodnunk a' napkeletiek Brahma és Buddha tisztelőinél is, kiknél hasonló izlésre találunk, 's kiknek istentiszteletök hasonszinben mutatkozik. — Mohamed, mint megjegyeztük, különös kedvencze a' keresztyén vallás ostromlóinak. Figyelmezzünk istenröli tanítására, 's csak azon egyet említsük meg, hogy az Ó és Uj Testamentom utánképzés végett kezében volt, és ő még sem tette. Istenről adott rajzai durvák és fenyegetődzők. Némellyeket Isten tulajdonaiból elfeledett, 's ennélfogva az ő Istene tökéletlen. Egyedül a' judea és galileabeli férfiak voltak képesek Isten lényét leirni. És ők ezt olly szerencsével vitték végbe, hogy korunkban a' legmiveltebb országokban sem mondhatja senki: „Ti Istennek valamelly tulajdonáról megfeledkeztetek, mi előadástokon javíthatunk.“ Avagy nem Istentől oktattattak-e mind erre?

2. Szakasz.

Jézus Krisztusnak jelleméről.

Bár mi sem volna egyéb az Uj Testamentomnak más könyvektőli megkülönböztetésére, ez már magában is elegendő lenne elsőségének bemutatására. Hogy itt valóságos, nem pedig képzelt jellemről van szó, az magából, az előadásból szembetünő. Emberi ész olly nemût soha sem gondolhatott volna ki. Hozzá hasonlóra nem találunk a' régi irományokban; Plato és Sokratesnek sejtelmök sem volt róla. Illynemü születés, élet és halál az emberi fogalom határin túl esnek, mert az emberi képzelet, emberi szenvedélyek és törekvések által vezéreltetik és korlátoztatik. Itt az alaknak különös öszhangzása mellett, bizonyos eredetiség és a' rajznak természetes vonásai is mutatkoznak, mellyek azt tanusítják, hogy az arczkép, valóságos személynek levett képmása, nem pedig a' festőnek agyában született képzelet műve. Ezt kiváltkép Krisztusnak életéről mondhatjuk. Az itélettel biró olvasó azonnal észreveszi, hogy ez nem valami regény, vagy lángésznek erőkedése, valamelly sohasem létezett nevezetes egyén előteremtése fölött, hanem valóságos személy, ki a' földön élt, szenvedett és meghalt és ugy beszélt, ugy cselekedett, a' mint róla megiratott. Ha valahol különbséget tehet az emberi ész a' valóságos élet és költészet közt, annak bizonyosan itt van helye, mert itt ezer körülmények érintetnek, mellyek igen bő alkalmat nyujtanak az egyiknek másiktól megkülönböztethetésére. Valamelly irónak tüzes képzelődése azt hitetheti el ma-

gával, hogy vitézének tettei természetesek és azon jellemnek, mellyben őt különféle helyzetekben rajzolá, megfelelők, sőt hogy teljesen összevágó azokéval is, kikkel érintkezésben volt. De egy olly olvasó, ki az emberi életnek különös körülményeibe jól be van avatva, itt, más pedig ott talál benne valami természetellenes dologra és igy fel van fedezve a' rege. Krisztusnak életében efféle helytelenségek nem fordulnak elő; itt minden a' maga illő helyén van. Avagy a' galileabeli férfiak az ámitgatásnak olly nagy mesterei voltak-e? Nem! Természetes tehát a' következmény: „Hogy ők valóságos történetet irtak.“

Más megfontolásra méltó körülmény, melly az Uj Testamentomot kiváltkép jellemzi, Krisztus jellemének tökéletessége. Ollyan egyén rajzoltatik itt le, ki minden tévelygéstől és büntől ment és kinek bölcsesége és jósága tökéletes. Ezen jellem az évangyéliomnak nemcsak nehány, végén való dicső mondataiból tünik ki, hanem életének és halálának egész történetéből. Jézus sok és különféle helyzetekben állíttatik elönkbe. Ő mint egymástól nagyon különböző tárgyakról szóló rajzoltatik; majd nyájasan társalkodik barátival; majd a' néphez szól; majd elleneinek szidalmazására felel; majd mint működő, majd mint szenvedő áll előttünk, mégis csak egy szó sem fordul elő, melly a' bölcseség parancsaival ellenkeznék, egy tette sincsen, melly a' becsületesség törvényével meg nem egyezne. Gyakran a' legkisértetteljesebb körülmények közé helyeztetik, és szövevényes 's váratlan kérdésekkel terheltetik, de az ő végetlen bölcsesége feleleteiből

és magaviseletéből mindenkor kitünő, és őt valamelly esztelenség vagy bünről senkisem vádolhatja. Nála, mennyei atyja végzése szerint a' zsidók által reáhárult legkeservesb szenvedések között sem találsz, sem Isten elleni zúgolódásra, sem emberek elleni gyülöletre, sem boszuállásra, sem szidalomra. De ő nemcsak nemleges erényben mutatkozik, hanem Isten akaratjának is teljes engedelemmel hódol. Judással való bánásmódja, midőn általa elárultatott és ellenségeinek eladatott; Pilatus előtti magaviselete, Jeruzsálem leányaihoz intézett szózata, midőn szenvedéseit siratták, és a' keresztfán ellenségeiért való könyörgése; mind ezek, jóságának legmagasztosb és legtisztább indulatát mutatják. Nála legkisebb mértékben sem mutatkozik sem valamelly rosz szenvedély, sem valamelly illetlen szó, sem tudatlanság, sem hiba, sem gondatlanság; benne minden merő igazság és bölcseség. Rajoskodásnak és babonaságnak e' bámulatos személyben helye nincsen. Benne kezdettől fogva végig az erénynek és jóságnak teljességére találunk.

Kitünő tehetségü férfiaknak, kik állandóan majd ez, majd amaz kötelességgel foglalkoznak, 's kik épen az által nehéz és kisértetteljes helyzetekbe jutnak, fölötte nehéz minden megrovástól távol maradni. Majd elhamarkodva szólnak, majd józan megfontolás nélkül mívelnek valamit, majd meggondolatlan szemrehányást tesznek, majd fölötte keserü választ adnak. Krisztus hivataloskodásának kevés éveiben, a' jó tetteknek és tényleges szolgálatoknak nagyobb száma öszpontosul, mint más 70 éves embernek hosszú életében, ki gyermeksége óta szol-

gálta Istent. Benne semmi tökéletlenség sem létezik : „kicsoda közőletek“ azt mondja legengesztelhetlenebb ellenségeinek és nektek deistáknak, „kicsoda közőletek, ki engem valamelly bűnről győzhet meg.“ Vizsgáld meg Jézus életét tökéletesen és minden éberséggel. Négy férfiak által iratott az meg és én bátran állíthatom, hogy semmitsem fogsz benne találni, a' mi jelleme tökélyén valami csorbát ejtene. Más könyv egy sem mutat fel hason példát! Nehány dicsérettel teljes lapokat lehet ugyan hiba nélkül irni. A' nyugalmas és munkátlan élet sok feltünő hiány nélkül jellemezhető; de olly sok oldalról elfoglalt élet, millyet az Uj Testamentom Jézus Krisztusban bemutat, kivülötte még nem létezett, és ezzel, tökéletes jellemének rajzolásában, a' nehézségek is ezerszer nagyobbítvák, nekik mégis ime sikerült! Illy példát nem mutathatnak elő sem a' régi, sem a' mai világnak emberei. És ha tekintetbe vesszük az irókat, azoknak nevelését, életnemét, társalkodását és egybeköttetéseit, méltán kiálthatunk fel csudálkozva : Miért valának egyedül ezen férfiak képesek arra, mit a' régi és mai világban olly sok hason törekvésü férfiak hijában kisértettek meg? Képtelen vagyok más feleletet adni, mint ezt : „hogy ők Istentől oktattattak.“

Még egyéb említésre méltó körülmény is van Krisztus jellemében, melly még az előbbinél is nevezetesb. Míg az évangyélisták egyiránt ugy szólnak róla, mint ki emberi természetet öltött magára : egyszersmind ugy is tesznek említést felőle, mint embernél nagyobb származásúról; mert ő nem csak ember, hanem Isten fiának is neveztetik. Itt

tehát Jézus jellemének előadásában uj nehézség támad. Emberi tökélyein kivül, elő kell adni azon magasztos méltóságot is, melly illeti „az Igét", melly kezdetben vala Istennél, és az az Ige Isten vala, melly által mindenek teremtettek. És mi ezt sem nyomozzuk hijában. A' legméltóbb leereszkedéssel, melly valaha az emberi természetet diszesíté, az érzelem és magaviseletnek olly neme egyesül itt, melly Isten fiához illő, 's fenséges rangjának teljes mértékben megfelel. Jézus beszéde tekintélyteljes, hatalmáróli öntudata igéreteiből kivehető és áldásait ugy osztogatja, mint kinek joga van azokkal rendelkezni. Minden dologban, helyen és időben ment levén a' kevélységnek és kérkedésnek legkisebb viszszatükrözésétől is, mesterhez illő fenséges életét mutatta be annak, „ki leszállott a' mennyekből, hogy a' világ éljen általa; ki az Atyának egyetlen egyszülött fia volt, teljes kegyelemmel és igazsággal." (János ev. 1, 1.2. János 1, 14. 3, 13—15.)

Az Ur Jézust illetőleg van még egyéb tárgy is, melly megfontolásra méltó, 's melly szinte igen fontos, t. i. hogy az évangyélisták nem valamelly népszerüséget hajhászó jellemet irtak le. Benne a' családrend embernek egy szokott jele sem látható, 's a' zsidó nép tapsa utáni sovárgás fel nem lelhető. Ez Messiást vár, ki őket győzelemre vezetendi, ki minden ellenségeiket meghódítja, és őket földi méltóságokra segítendi. E' tekintetbeni reményök pedig nagy, forró és tartós volt; ők ezt anyjok tejével szitták magokba és atyáiktól örökölték. Azok, kik őket ámitgatni törekedtek és kedvöket kivánták megnyerni, hizelkedtek előitéle-

teiknek és világi dicsőséget igértek nekik. Ekép cselekedtek a' hamis Messiások. Mi ezeket a' hadsereg élén látjuk, hogy fegyvereikkel a' zsidó népnek dicsőséget, hirt és nevet szerezzenek. De a' názáretbeli Jézus olly módon lépett fel, melly egészen váratlan volt, melly minden reményöket megsemmíté és elméjökből az arany álmokat, mellyekkel olly soká gyönyörködtettek, kiüzé. Szóval: olly dolognak megsemmisítését tapasztalák, melly reményöknek védhorgonya volt és elméjöket teljesen elfogá. De ezen reményökbeni megcsalatkozásnál még többet is tapasztaltak; Jézus t. i. országának alattvalóitól épen ellenkező indulatot kivánt, 's ezt saját példájával erősíté meg. A' helyett, hogy forró vágyaikat nevelné, a' zászlót kitüzné, győzelemre és dicsőségre vezetné öket, azt mondja: „Az embernek fia jövendőben adattatik a' bünösök kezébe és megostorozzák és megcsufolják és halálra itélik ötet.“ Sőt még többet tett, a' helyett, hogy pogánynépek fölötti elsőségökröli véleményökben öket megerősítené, sokféle hasonlatossággal élt, mellyben azon kedvetlen és öket lealázó igazságot ismerteté meg velök, hogy a' pogányok is részesülendnek a' zsidó népnek szabadalmaiban és hogy minden nemzetbeli emberek, kik az évangyéliomot hiendik, egy szent atyafiúi szövetségbe fognak összeforrni. — Illyen-e az ámitgató embernek magaviselete? Vajjon akár a' lerajzolt személy, akár az irók, támaszthatnak-e gyanut magok iránt, hogy zavarosban halászni szándékuk. *)

*) A' nélkül, hogy engedelemért esedeznem, bizvást számolhatok olvasóimnak köszönetére, ha itt,

A' forma és mód, melly szerint a' tanitványok Krisztus életét előadják, szinte szokatlan

---

Krisztus jellemének mesteri kéztől eredt nem kevésbé igaz, mint szép és utánozhatlan rajzát közlöm:

„Én megvallom neked, hogy a' szent irásnak méltósága engem csudálatra ragad, 's az évangyéliomnak tisztasága áthatja egész szivemet. Olvasd bölcsészeink munkáit és meglátod, irásmódjok minden ragyogása mellett, milly csekélyek és megvetendők a' szent irással egybehasonlítva. Lehetséges-e, hogy könyv, melly illy egyszerü és fenséges, puszta emberi mü volna? Lehetséges-e, hogy ollyan szent személy, kinek történetét az tartalmazza, csak merő ember lenne? Avagy utánozza-e valahol valamelly ábrándozónak vagy hirszomjas hitfelekezetesnek beszédét? Milly nagy a' kellem, milly nagy a' tisztaság az ő erkölcseiben! Milly vonzó magaviselete! Milly fenségesek elvei! Milly mély bölcseség rejlik beszédeiben! milly lélekéberség válaszaiban! Milly nagy kivánságai fölötti uralkodása! Hol van azon ember, hol azon bölcsész, ki ugy élhetne és ugy mulhatna ki a' világból, távol minden gyengeség és kérkedéstől? Ha Plátó a' képzelt jó férfiút leirja, kit hibái fölötti minden szégyene mellett, az erény legnagyobb jutalmára tart méltónak, ő ezzel Jézus Krisztusnak lelkületét adja elő. A' hasonlatosság itt olly nagy, hogy azt minden keresztyén egyháztanárok észrevették. —

Melly nagy elfogultságnak és vakságnak kell lenni abban, ki (Sokratest) Sofronikusnak fiát (Jézussal), Máriának fiával hasonlítja egybe. Melly végetlen különbség van közöttök! Sokrates kín és gyalázat nélkül halván meg, jellemét mind végig könnyen megtarthatta; de ha halála, bár milly könnyü volt is az, életét meg nem koszorúzta volna,

és különös figyelmünkre méltó. Itt a' maga nemében valami tökéletes van 's hozzá hasonlót az em-

---

kétkedni lehet, vajjon Sokrates, minden bölcseségét egybevéve, több volt-e hiú álbölcsésznél. Ő találta ugyan fel, miként mondják, az erkölcstannak elméletét, mások azonban ezt már ő előtte gyakorolták, 's így csak mondania kellett azt, a' mit egyebek míveltek és példáikat parancsolatokká alakítania. De hol tanulhatta volna meg Jézus népe tanítóinál azon tiszta és fenséges erkölcsiséget, mellyre nézve egyedül ő adott nekünk parancsolatot és példát? Sokratesnek halála, ki barátival békességben bölcselkedik, olly kellemetesnek látszik, mint azt csak kívánni lehet; de Jézusnak halála, ki halálos kínainak közepette egész nemzettől szidalmazva, sértve és vádolva mult ki az életből, a' legrettenetesebb, mellytől az ember valaha tarthat; Sokrates a' méregpoharat véve, áldást mondott a' könyező törvényszolgára, ki azt neki átadá; Jézus pedig gyötrelmes kínai közt imádkozott irgalom nélküli kínzóiért. Ugy van! Ha Sokratesnek élete és halála bölcs emberhez volt illő; Jézus életéről és haláláról azt mondhatjuk, hogy az Istenhez volt méltó. Vagy tán merő költészetnek tartsuk mi az évangyélmi történetet? Valóban barátom! a' költészetnek bélyegét legkevésbé sem hordozza homlokán; de igen Sokratesnek életrajza, mellyet egy halandó sem von kétségbe, mert ez korán sincs olly hitelesen bebizonyítva, mint Jézus Krisztusé! Efféle vélekedés a' helyett, hogy segítne a' nehézségen, ezt csak más helyre teszi át, mert sokkal nehezebb elgondolni azt, hogy többen irtanak volna egyetértve efféle történetet, mint hogy csak egy ember tette annak tárgyát. A' zsidó irók, olly beszédre, mint az évangyéliomban foglaltatik, tehetetlenek, 's olly erkölcsiség és gondolkozásmódtól idegenek voltak; igazságának je-

beri tudományosságnak egész köre nem nyujthat. Hogy az évangyéliomot iró férfiak mesteröket szerették, az sokkal nyilvánosabb, hogy sem tagadhatnók. Az ő lemondásuk minden világi elsőségről és reményről, az ő teljes átadásuk az Urnak szolgálatára, és az ő e' miatt türt sokszoros és keserves szenvedéseik, elegendőleg tanusítják, mind egyenes szívüségöket, mind legbensőbb szeretetöket. Tán elragadtatva irják le Jézus életét és halálát? Megvizsgálván a' dolgot, effélére nem találunk. A' leveleknek irói lelkesedéssel szólnak ugyan tökéletességéről és szeretetéről, de a' próféták szintén azt teszik. Ésaiás különösen a' megfeszítésnek mindazon megható jeleneteit rajzolja, mellyek valamelly mélyen megilletődött nézőben támadhatnak. De az évangyélistáknál tökéletes az elmenyugalom! Emberi buzgalom ezt tán közönyösségnek nevezné. Nem kísértik felgerjeszteni olvasóiknak indulatait 's azzal, a' mit elbeszélnek, saját érzelmeiket egybe nem keverik. Krisztusnak az egész évangyéliomban nincsen egy ajánlata sem, valamelly dicsbeszédnek nemében. Ők az ő csudáit és bámulatos tetteit a'

---

lei olly szembetünők és olly utánozhatlanok, hogy a' költő magánál a' hősnél is bámulandóbb egyén lenne! Rousseau.

Milly egy elme! melly illy szép és igaz itéletre képes. Az Uj Testamentomnak isteni eredete ragyogó fényben állíttatik elő! De milly szív viszont, melly ellenáll mind ezen bizonyítékok erejének és illy jeles igazságok daczára is eltompulva azt mondja: „Én az évangyéliomban még sem hihetek.“

nélkül adják elő, hogy azokat dicsérnék, még pedig olly nyugalommal, melly első szempillanatra megmagyarázhatlannak látszik. Legtávolabbról sem igyekeznek ők azokat magasztalni, hogy csudálkozást idézzenek elő! — Nem, midőn szenvedéseiről és haláláról szólnak és a' zsidóknak kegyetlenségeiről, nem adnak helyt az indulatoskodásnak és szomorkodásnak, sem az ő ellenségei elleni kifakadásnak; itt nincsen a' szenvedő iránti részvétnek kifejezése, sem Judás és a' főpapok ellen valami keserűség. Ugy beszélnek el mindent, mintha a' dolog őket nem is illetné. Midőn Xenophon Sokratesnek halálát leirja, mi természetesen látjuk kifejezve annak érzelmeit a' szenvedőveli rokonszenvben, erényeinek ajánlásában és ellenségeinek vádolásában. Mi okból nem találjuk mi ugyan azt Jézus életiróinal? Ez annál feltünőbb ezen férfiakban, minél kevésbé voltak jártasok érzelmeik eltitkolásában. Bizonyosan felsőbb kalauz vezérlete alatt müködtek.

3. Szakasz.

Az emberi természetnek ábrázolata.

Istennek kinyilatkoztatásaiban e' tárgyról bizvást várhatunk különös oktatást, 's nem is fogunk megcsalattatni. Egy azon leghasznosabb foglalkozások közől, mellyeket a' legkitünőbb bölcsészek tanulmányul választottak, az emberi szív vala, nevezetesen pedig a' tetteknek kutfejeit és az innen eredő hatásokat igyekeztek kikutatni. De hol fogunk mi az emberi természetnek olly igaz és tökéletes

letes nézetére találni, mint az Uj Testamentomban. A' szív itt szétbonczoltatik, és minden részei, még legbensőbb rejtekei is szemünk eleibe állíttatnak. Itt pontosan rajzolvák az észnek, akaratnak és indulatoknak rendetlenségei, mellyek az emberi romlottságot képezik. Azon számos csalódások, mellyek az embereket, majd saját szívöknek hatásai, majd külső okoknak működése által, fogva tartják, itt felfedeztetnek. Az elvek, mellyek az emberek magaviseletére hatnak, majd oktatólag, majd történetek által adatnak elő, és keblünkbe tekintve azt vesszük észre, hogy a' rajz igaz. — Annak előszámlálása, mi a' gonosz emberek szívében megfordul, olly annyira igaz, hogy mihelyt tetteiknek indokairól, félelmökről, lelkiismeretöknek vádolásáról, kivánságaikról és törekvéseikről van szó, azonnal hajlandók ugy tekinteni magokat, mintha újjal mutatna reájok a' lelkész. A' jó emberekről is szinte van szó, 's azoknak hajlamai, czéljai, kísértései, nehézségei, reményei, szomorkodásai és vigasztalásai olly tökéletes pontossággal adatnak elő, hogy kivehető, mikép egyedül a' szíveknek vizsgálója irhatta e' könyvet. Bevezet szintén az életnek minden viszonyaiba és körülményeibe is, elönkbe állítja a' gazdagot és szegényt, a' fiatalt és az aggot, a' szerencse és szerencsétlenségben, az életben és a' halálban levő embert és mindegyiket jelesen ábrázolja.

Hozzá tesszük ehez még azt, hogy míg e' csudálatos könyv a' nyomort, az önokozta félelmet és az embereknek hibáit festi, az évangyéliomot egyszersmind, mint olly gyógyszert mutatja be, mellyet az isteni bölcseség és kegyelem rendelt. Leirja a'

hatályt, mellyel az évangyéliom bír a' szívek fölött, megszabadítván ezt, minden gonosztól és előteremtvén benne a' hitet, szentséget és boldogságot. Előállítva találjuk itt a' különféle véralkatnak nagy változatosságát és a' szívnek állapotját; és az évangyéliomnak ezekre való hatása is világosan adatik elő. A' keresztyén ember tapasztalatból tudja és a' szemlélet utján meggyőződik, hogy az ábrázolat tökéletes és teljesen igaz és ő ebben dönthetlen bizonyságát látja a' könyv isteni származásának.

Ha itt megállapodom, 's a' dolog fölött gondolkodom, az ámulat és csudálkozás érzetei hatják át szívemet. E' könyvnek irói nagyobbára galileabeli halászok voltak, kik éltöknek első szakát munkás foglalatoskodás közt, nem pedig az emberi természetnek tanulmányában tölték, 's mégis, az emberi természetnek, mindnyájan ugyanazon szoros ismeretét mutatják 's rendszerök is ugyanaz. Épen ezt bátran mondhatjuk az Ó Testamentomról is! Ehez járul még, hogy mint zsidók más nemzetbeli emberektől el lévén választva, ezekkel csak csekély ismeretségben lehettek; és mégis minden nemzet és századbeli emberekről irnak. E' könyv reánk épen ugy alkalmazható, mint az ő idejökben élő emberekre. E' könyvvel a' régi bölcsészek irományai közöl, tekintsük bár akár elmélkedéseik mélységét, akár rajzaik valóságát, akár pedig szemlélődésök körét, egyetlen egy sem hasonlítható össze. De honnan eredt ezen míveletlen embereknek felsősége? Adjon számot erről a' deista, ha tud.

4. Szakasz.

A' közbenjáróról és az általa történt megváltásról szóló tan.

Hogy köteles az ember Istent teljes szívéből szeretni és felebarátját, mint önmagát, az nemcsak a' vallásnak kivánata, hanem egyszersmind az észnek is parancsolata. De jaj! sem az észnek, sem a' vallásnak nem volt elegendő hatása, az eredményt előteremteni. Az ember Istent megbántotta és bűne érdemessé tevé őt a' büntetésre; mert Istennek szentsége a' bűnt szükségképen gyülöli és az ő igazsága őt arra bírja, hogy kedvetlenségét, mellyet a' bűn fölött érez, kormányzásában kitüntesse. Az ember megromlott teremtés, 's e' romlottsága nyilvános gondolataiból és hajlamaiból. Az emberi nemnek egész története ezt számtalan adatokkal tanusítja. Ha azt állítjuk, hogy a' földön lakozó különféle nemzetek évkönyvei elegendőleg nem rajzolják a' rettentően megromlott teremtések érzelmeit és cselekedeteit, akkor bizonyságtétel nem létezik. A' vétekrei hajlam és megromlottság épen olly természetesen és bizonyosan visznek nyomorra, a' milly természetes, hogy a' kő lefelé esik.

Mi uton szabadíthatnak meg azért a' bűnös és megromlott teremtések a' gonoszságtól és büntetéstől, hogy megujuljanak a' jóságra és boldogságra, egy a' legnehezebb és legfontosb kérdések közöl, mellyekkel foglalkozhatunk. Isten méltán vonta meg kegyelmét tőlünk: miképen fog ő megengeszteltetni? A' bün az embert félelemmel tölti el Istene

iránt : mint fogjuk elmellőzni a' félelemnek okát? A' romlottság az embert az istenneli egyességtől idegeníti el, mikép fognak megváltozni gondolkozásmódja és hajlandóságai? Mindezek olly kérdések, mellyeket a' természetes vallás meg nem fejthet, 's mellyekre az észnek válasza nincsen.

A' bűnbánatot és megjobbulást némellyek teljesen elegendőnek nézték ezen rosznak kiirtására; de ők véleményöket nem gyámolíthatják Istennek erkölcsi kormányzása módjával. A' feslett életü igazán és keservesen bánja gonosz kicsapongásait; de a' bánat nem gyógyítja meg beteg testét : „őt ifjusága bűneinek terhe nyomja és vétkeinek szerencsétlen következései kora koporsóba ejtik.“ A' játékos siratja esztelenségét és élete módját megjavítja; de bűnbánata és jobbulása vissza nem adják elvesztett birtokát, 's hátralevő éveit szegénységben és szükségben éli át. Azzal, hogy az emberek az igazság kiszolgáltatásának eszméiben Istent követik, helyeslik egyszersmind az isteni eljárást is. A' gyilkost elfogják és törvényszék eleibe viszik. Ő bánatját kijelenti, 's nincs is okunk annak valóságát kétségbe hozni. De vajjon azt hiszi-e valaki, hogy az ő bánatja hatástalanná teendi a' törvényt? Ő elitéltetik és halált szenved. Ha tehát az emberek érzelmei Istennek eljárását megerősítik és a' bűnbánatot elégtelennek vallják a' gonoszság kiegyenlítésére, mi annak hatályáról magunknak észszerüleg mitsem igérhetünk. Egyéb védeszköz után kell tehát látnunk, de hol találjuk mi azt fel?

A' legfőbb valóságnak rendkivüli közbenjárása e' részben szükséges, és az ő kinyilatkoztatása oktat

e' tárgyban minket. Jólehet nagy kérkedés volna tőlünk, mindent névszerint előszámlálni akarni, mit a' kinyilatkoztatás magában foglal, mégis bátran mondhatjuk, hogy a' mi a' bűnbocsánatot és a' bűnösnek az istenneli kiengesztelődés nemét illeti, annak szükségképen teljes és értelmesnek kell lenni. Ezek elmellőzhetlen kellékek. Az Uj Testamentom nem is hiusítja meg e' részbeni ohajtásainkat és reményeinket; beleereszkedik mind ezen nehézségek részletes megfejtésébe és minden minket terhelő nyomor ellen gyógyszerrel szolgál. A' megtartóról tan és az általa leendő megváltás minden lapon szemünk eleibe állíttatik, és a' keresztyén vallásnak ez tulajdonképeni szíve.

Ezen megtartó Jézus Krisztus. Az ő személye méltóságának ábrázolásában és a' szavak választásában az apostolok ingadoznak. „Ő az atya dicsőségének fényessége és az ő személyének kimetszett bélyege.“ Zsid. 1, 3. „Ő Istennek formájában volt, és nem állítá ragadománynak lenni az ő istenneli egyenlőségét.“ Filip. 2, 6. „Mivelhogy azért a' gyermekek testből és vérből valók, ő is hasonlatosképen részese lett ugyan azonoknak.“ Zsid. 2, 14. Az ő hivatala minden oldalról leiratott. Mint próféta, pap és király jelenik meg és mi arra taníttatunk, hogy a' megtartónak halálig való engedelmességéért, ki most az egekben esedezik értünk, Isten igazságos, és hogy mindenek megigazulnak előtte, kik Jézusban hisznek. Az ő nevében való hitnek általa nyerjük el a' bűnöknek bocsánatját, az istenneli kiengesztelődést és az ő kegyelmének élvezését; Jézus Krisztus megjelenése és köz-

benjárói tetteinek következtében jelent meg a' Szent Lélek a' földön kiirtani az emberi romlottságot és az elméknek megvilágosításával és a' lelkeknek megszentelésével előre alkalmasakká tenni az embereket ama tökéletes és örökkévaló üdvre, melly az évangyéliomban igértetett.

A' megtartóról szóló egész tan egyedül a' kinyilatkoztatásnak levén eredménye, reánk nézve, annak szüksége, bölcsesége, egészben vagy csak részletesen teendő használata felöl, sokkal nehezebb ítéletet hozni, mint a' természetes vallás alapelveiről. Különféle pontok vannak, mellyektől e' tan függ és mellyekkel egybekötve van, mint p. o. a' bünnek nyomora és következményei; az általa létre jött igazságtalanság; mi kivántatik meg az isteni természetnek szentségével és igazságával, valamint az isteni kormányzásnak dicsőségével megegyezőleg, a' bünbocsánatra; és mellyek azon példák vagy intések, mellyeket minden értelmes teremtéseknek adni szükséges? Mindezek ollyan dolgok, mellyekben eldöntő bíró egyedül az Ur Isten lehet. Ezen magasztos tételeknél eszével senkisem képes tovább hatni, mint mennyire őt a' kinyilatkoztatásnak világával Isten vezérli. Különféle részeiben és tárgyalásában e' tan eszünk fölött való, de egy esetben sincs az észnek ellene. Az utósó esetben kárhoztatásra volna méltó, de ezen eset elő nem fordul. Jólehet sok egyes dolgokban meg nem foghatjuk, mikép eszközöltetett a' megváltás, azt mégis világosan látjuk, hogy az Uj Testamentommal megegyezőleg, a' világkormányzónak sok érdekteljes szándékai teljesedtek be általa. Ha rendkivüliek az eszközök, a'

czél is az, és ha a' megtartó nagy és dicső személy, bizonyosan az ő közbenjárása is legmagasztosb, legkegyelmesb, legterjedelmesebb és legtartósabb hatásokat hoz elő a' világnak kormányzásában. Meglehet, hogy a' megváltás egyéb előttünk tudva nem levő céloknak is megfelel; némellyek tán ollyanok, mellyek az embert közvetlen nem érintik; mások pedig, mellyeknek okát mostani helyzetünkben nem tudhatjuk, 's mellyeket most velünk tudatni szükségtelen volt.

Ezen tan részére fel kell hoznunk azt is, hogy a' természetes és erkölcsvilágnak hasonszerűségével (analogia) is megegyez. Melly sok esetben van egyik személy másik jólétének eszközeül rendelve; ugy szintén némelly jótétemények, mellyekre magunk szert nem tehetnénk, nem szolgáltatnak-e számunkra mások közbenjárása által? Azért, ha e' könyv illynemű tant foglalna is magában, de mint Istentől eredett elegendőleg bebizonyodnék, az ellene valami szilárd támok gyanánt nem szolgálhat.

Különös figyelemre méltó az is, hogy a' közbenjáróról való tan, olly sajátságot ad az évangyéliomnak, melly ezt, minden emberi eredetü rendszertől megkülönbözteti. A' régi pogányvallások, megőrizvén az eredeti kinyilatkoztatásnak nehány nyomait, e' tannak csak gyenge árnyéklatát mutatják. A' zsidó büntőli felóldozás azt már minduntalan szemünk eleibe állítja, és mi annak számos szertartásait csekély részben vehetjük egyébnek, mint a' megváltó elórajzának és az általa történt megváltás különféle alakban és tettekben feltüntetett ábrázolatának. De midőn az emberek magok akartak akár

valamelly régi vallásnak javítása által, akár valamelly ujnak kigondolása által, vallás szerkezetet alkotni, ama tannak sem szükségét, sem hasznát át nem látták. Mohamed olly magasra nem emelkedhetett és az üdvözítő által lett megváltás egyike azon dolgoknak az Uj Testamentomban, mellyeket ő érintés nélkül hagyott, míg más oldalról abból sokat csent el. Milly kevés mértékben birnak az e' tan helyébe tett tanok, reménylett nyomatékkal, a' Koránnak minden felvilágosodott olvasója könnyen megitélendi. E' hiány a' mohamedanismust olly sötét komor rendszerré teszi, melly az évangyéliomnak örvendeztető világa nélkül szükölködvén, a' buzgó töröknek félelmes lelkét mindig kétségben tartja, vajjon az ő bűnbánatának, imádságainak, böjtöléseinek, alamizsnálkodásainak és bucsújárásainak mennyisége elegendő-e vétkének eltörlésére és a' paradicsom kapuinak megnyitására? A' sok régi bölcsészek, kik uj vallásos rendszer alkotójának tekintélyét kivánták bírni, ugy állnak előttünk, mint kiknek valamelly közbenjárónak szükségéről fogalmok sem volt. Ugy szinte a' mai deisták sem érezték a' megváltásnak szükségét, 's annak egy részét sem vevék fel irományaikba, jólehet az Uj Testamentomból lopták ki természetes vallásukat. Hogy bűnbocsánatra szükségünk van és hogy az embernek ki kell engeszteltetni Istennel, azt a' legokosabb deisták is megengedik. De mivel ők a' megváltóról megfeledkeztek, megfeledkeztek az eszközökről is, mellyek által a' megváltás Isten dicsőségére, 's az emberek lelki üdvének megalapítására elérhető; pedig ez hatalmas ösztöne és erős alapja az élő re-

ménynek. Minden efféle meggyőződésü, 's komolyabb gondolkozásu emberben, nem fognak-e bizonyos gyümölcsként mutatkozni a' nyomasztó bizonytalanság, a' tébolyító kétség és az aggasztó félelem?

Honnan vették az apostolok-e tudományokat? Ők tökéletes rajzot adtak nekünk az emberi természetről és a' legtisztább fényben állíták elönkbe az emberek romlottságát, gonoszságát és nyomoruságát. Ők azzal egyszersmind módszerét tüzték ki ezen gonoszságtóli megszabadulásnak. Az ő tanrendszerök észszerü, eredeti, az emberi természetnek állapotjához alkalmazott, tökéletes és teljes gyógyszer. Ők azt vallják, hogy minden vallástanaikat Jézus Krisztustól vették. De honnan vette volt ezt maga az Ur Jézus Krisztus? Azok, kik isteni küldetését tagadják, ennek megmagyarázását nehéznek fogják találni! Az ő tanában valami kimondhatlan van és minden más tanoknál feljebbvaló. Magában foglalja az valamint Istennek jogait, ugy az embernek szükségeit is, és miként az Ur Istent minden ő tulajdonaiban dicsőiti, ugy az embert is teljesen boldogítja. Kicsoda jutott kivölöttök akár a' régi, akár a' mai időben illy óriási gondolatokra? Pedig Jézusnak nem volt tudományos nevelése. Talán csak az Ó Testamentom volt azon egyetlen könyv, melylyet valaha olvasott. Ő bölcsekkel sohasem társalkodott, 's társalgó baráti, sem a' főpapok, sem a' vének, sem az irástudók nem voltak. Állapodjék meg itt a' deista és fejtse meg nekünk kielégítő okát az évangyéliom magasztos felsőbbségének. A' keresztyén e' nehezségektől ment; mert ő a' szent

irásban azt olvassa, és azt hiszi: „Hogy Jézus Krisztus azon egyetlenegy szülött Fiú, ki az Atyának kebelében volt, az megbeszélte nekünk.“ János 1, 18.

5. Szakasz.

Az évangyéliomnak erkölcsi parancsai.

Azok, kik gyermekségöktől az Uj-Testamentom olvasásához annyira hozzá szoktatvák, hogy annak minden része ismeretes előttök, alig képzelhetik magoknak, milly nehéz az emberek közti viszonyokat olly szorosan meghatározni, hogy mindenki világosan tudhassa kötelességét. Az évangyélistáknak és apostoloknak irásai e' tárgyban olly tiszta fényt árasztanak el; hogy némellyek hajlandók a' viszonyos kötelességek ismeretét ugy tekinteni (mellyet a' keresztyénség minden tagjai különféle csatornák által egyedül ezen kútfőből nyertek), mint tulajdon elméjök eszméletéből eredendőt és mint az emberi szívben magától, minden fáradság és mívelés nélkül felsarjadzottat. De olvassad csak az indiai Menunak szabályait, vagy nézzd át a' régi napnyugoti pogánybölcseknek könyveit és csalódásod csak hamar megszünend. Hogy némelly tárgyak itt jól és jelesen adatnak elő, ezt mindenkinek meg kell engedni. Azonban sok pontokban milly hiányosak, másokban milly igazságtalanok, a' legtöbb tárgyakban pedig milly babonások azok! Némelly kötelességek hibásan adatnak elő; mások megcsonkítatnak; mások egészen kihagyatnak; és sok dolgok parancsoltatnak szigoru kötelesség gyanánt, mellyek

nem is azok. Erkölcsi törvénykönyvökben még ott is számos hiányra találunk, hol az emberek iránti kötelességekről van szó. Még nagyobb e' hiány, a' rendszernek legérdekesb részében, t. i. az ember Isten iránti viszonyának és az abból származó kötelességek meghatározásában. Erkölcsi kötelességek helyett más egyébre alig találunk, mint babonás szokásoknak és jelentéktelen szertartásoknak undor tömegére.

Az Uj-Testamentomban az erkölcsi parancsolatoknak tökéletes rendszere létezik. Mivel tartozik az ember a' vele élő teremtéseknek mindennemü viszonyokban, az tisztán határoztatott meg és hathatósan parancsoltatott. Azt senkisem mondhatja: „Igazságtalanul kivántatik tőlem, hogy atyámmal, urammal, cselédemmel, gyermekemmel igy bánjak.“ Az embernek Isten iránti kötelességei (egy a' legnehezebb tárgyak közöl 's mellyben a' pogányok legtöbbet hibáztak) hasonló világossággal és tökéllyel fejtetnek meg. Senkisem gondolhat egy kötelességet sem, mellyről azt mondhatnók, hogy oktalan 's ennél fogva nem teljesítendő. Bátran felhívhatunk minden embert, nevezzen meg Isten vagy az emberek iránt olly kötelességet, mellyet az Uj-Testamentom előnkbe nem szabott; vagy mutasson fel valamelly kötelességül tett dolgot, mellynek oka nincsen 's kötelező ereje nem volna? Az egyszerüség, a' rövidség, a' világosság és a' fontosság, mellyel azok rajzoltatnak, erőt kölcsönöznek az igazságnak és irányt adnak az észnek a' közönséges kötelességeknek különös körülményekre alkalmazásában.

Az Uj-Testamentomot iró férfiaknak erkölcstana

tulajdon magoké! Ők azt egy halandótól sem kölcsönözték. Az a' forrásnál kezdődik és törvényeket szab a' véleményeknek. Parancsolatai a' szívnek első működéseig terjednek, megkivánja a' szívnek tisztaságát, és az apostolnak mondása szerint: „Foglyúl viszi az embereknek minden gondolatjokat, hogy Krisztusnak engedjenek.“ 2. Kor. 10, 5. Hijába való képzelet itt meg nem szenvedtetik és szentségtelen kivánság sem támadhat benne a' nélkül, hogy a' lelket meg nem szeplősítené és magát büntetésnek ki nem tenné.

Milly különböző ezen rendszer attól, melly a' görög és római bölcsektől iratott és taníttatott! Milly magas helyet foglal el a' pogány erkölcstanítók között, tulajdon személyöknek, jó hiröknek és nevöknek tekintetbe vétele! Milly fölötte hajhásszák mások jó véleményét és a' közönségnek tapsát, költőiknek egyike következő versszakban, mindkettőt kifejezi:

„Est pulchrum digito monstrari, et dicere, hic est.“
(Milly szép ha ujjal mutatnak ránk és mondják: Im ez az!)

A' farizeusok is hason erkölcstant gyakoroltak. Kivánságuk az volt: „Hogy az emberektől látassanak és inkább szerették az emberek dicsőségét, hogysem azt, melly Istentől származik.“ János 5, 44. Ezeket egészen kizárja az évangyéliom és az önmegtagadást hathatósan parancsolja mindeneknek, kik Isten országának ohajtnak lenni tagjai. Mindeneknek előtte, főkép annak tekintetbe vételét kivánja, a' mi Isten előtt kedves; az embereknek

tanácsát pedig csak annyiban, mennyiben Isten végzésével megegyezik, és rajta alapszik. Megparancsoltatott ugyan Jézus tanítványainak: „Hogy fényljék az ő világosságok az emberek előtt;“ de a' czél nem az volt, hogy másoktól bámultassanak és dicsértessenek, hanem az, hogy a' kik látják az ő jó cselekedeteiket, „dicsőitsék az ő mennyei Atyjokat.“ Máté 5, 16.

Az Uj-Testamentomnak erkölcstana tiszta maradt mind azon emberi keveréktől, melly még minden emberi tanrendszert előbb vagy később megszeplősített. Nem engedi meg a' féktelenséget, nem kiván komor szigoruságot; nem foglal magában babonaságot 's nem elégszik meg azzal, ha csak egyes kötelességei vétetnek tekintetbe. Melly sok féktelen cselekedetek türetnek el és hagyattatnak jóvá a' pogány és mohamed vallásban; az évangyéliom ellenben egyre sem ad szabadalmat, még csak gondolatban sem. Milly nagy seregére találunk a' babonás szertartásoknak minden pogány törvénykönyvben, a' Koránban és Talmudban, melly a' későbbi zsidók bibliája. De vegye az Uj-Testamentomot Krisztusnak legkérlelhetlenebb és az Uj-Testamentomban legjártasb ellensége kezébe, és mutasson ki csak egyet is. A' vallásos gyakorlatokbani önkínzás és szigoruság kezdettől csak hamar meggyökeredzett az emberi kedélyben, és milly nagy szerepet játszott az ó kor vallásaiban, mennyire otthonos most is Mohamed követőinél és a' zsidóknál, sőt sok keresztyéneknél is. De efféle szigoru vallásos kinzásoknak megszenteltetését hol találjuk fel az évangyéliomban? Még távolról sem említtetik

azon eszme, hogy illynemü dolgokkal az ember kedvesebb lesz Isten előtt, vagy hogy általok tökéletesb állapotra emeltetik. Ha a' vallás történeteit átnézzük, sokszor adatik ugyan alkalom azon tapasztalásra, hogy az erkölcsi kötelességeknek helyébe szertartások helyeztettek és hogy egy kötelességbeni buzgalom vagy pontosság, téritvényül számíttatott be, másoknak elmulasztásakor. Kötelességeink teljesítésében egyoldaluságot az évangyéliom meg nem enged, hanem tökéletes engedelmességet kiván és fenhangon hirdeti: „Hogy valaki vétkezendik egy dologban, az egész törvénynek megrontásában bűnös.“ Jakab 2, 10.

Miképen lehettek már ezen könyvnek irói képesek, az erkölcsiségnek olly rendszerét felállítani, mellyen a' világ tizennyolcz századok lefolyása után sem javithat semmit; meg az indiai, görög és és római bölcseknek tanrendszereiben számtalan hibák jöttek napfényre és számtalan javitásokkal bővíttettek. A' deista köteles erről észszerüleg számot adni. A' keresztyén nagyon könnyen fejti meg: Az évangyélisták és Krisztus apostolai „a' szent lélektől indítva szóltak.“ 2. Péter 1, 21.

6. Szakasz.

Jövendő éltünkbeni sorsunknak az Uj-Testamentomban rajza.

Nagy előnye van azon irónak, ki magának olly tárgyat választ, melly emberi ésszel utólérhető és mellyről szemlélet, tapasztalás vagy elmélkedés után

mindenki itélhet. Jövendő jutalmaztatásunknak vagy büntettetésünknek állapotja mesteri tollat kiván, ha csak valami tűrhető bizonyossággal akar is irni róla valaki. Annak átnézése, mi e' tárgyról nyilvánittatott, ezen észrevételnek igazságát kitüntetendi. —

A' görög és római költők, kik a' régikornak legmíveltebb nemzetei közt a' pogány istenészetnek tanárai voltak, előadják a' jó embereknek halálok után bekövetkezendő boldogságokat és a' gonoszoknak szerencsétlenségöket. De melly alávaló e' boldogság! Ez abból áll, hogy ütközeteikről beszélnek, hogy verseiket mondják el és hogy egymásnak hizelegnek. Az, ki ismeretes a' földön levő embereknek iparkodásival, ha csak legkevésb költői képzelettel láttatott is el, ama ábrázolatot, legalább az eszméket illetőleg, könnyen meghaladhatja. A' szerencsétlenségnek állapotja valamivel jobban iratik le, de ez is kicsinyes és alávaló.

Mohamed, ki az Uj-Testamentomot valamennyire ismerte, tán azon szándékkal, hogy rajta javít és kiesb alakba önti, a' jövendő életről saját eszméivel ajándékozott meg minket. Ő ugyan hizeleg a' kiváncsiságnak, de gyermekes ábrázolatai átalában csömört okozók. Az üdvözültek jutalom helye, minden érzéket és minden vágyat igénybe vesz, ez valami epikureus és kéjencz embernek boldogsága. Az általa rajzolt boldogtalanságnak állapotja utálattal és borzadással tölti el a' lelket, ez valami arab vad képzelődésének műve, ki a' legbaromiabb kegyetlenséget képes szemlélni és kigondolni. —

Az ujabb deisták e' részben már visszatartózkodóbbak voltak. Nehányan közölök a' halálról már

ugy beszéltek, mint az emberi lét végéről. De e' tanban valami olly fölötte lealázó 's egyszersmind annyira esztelen foglaltatik, hogy véleményöket alig magyarázhatjuk meg jobban, mintha azt tesszük föl felölök, hogy a' visszafizetésnek helyétől rettegtek. Mások ellenben, sőt legtöbbek közölök megengedik, hogy efféle hely van, de mit sem mondanak e' helyről, min a' nyomozó lélek előre megnyugodnék. Van üdv a' jó ember számára és némellyek hozzá teszik: a' gonoszok sorsa boldogtalanság. De miből áll az az üdv és bóldogtalanság, azt leirni a' deisták közöl elég bátor egy sem volt. Ha jövendő állapotunk tárgya a' beszédnek, járatlan jövevényeknek látszanak, kik a' dologról kellő ismerettel nem birván, minket sötétben hagynak. Leirásokban nincs maradandó, minden csak futó árnyék, melly után hijába kapkodunk. A' pogány Elysiumnak és Tartarusnak van ugyan valami teste, de ezek sokkal durvábbak, hogy sem az ész előtt csak egy szempillanatig is helyt álljanak; itt egyedül az olympi játékokba és Dionysius börtönébe vezettetünk. Mohamed rajzolásának is van lényege; de paradicsoma valamelly napkeleti serail; és az általa festett pokol spanyol hitnyomozó-törvényszék. A' természet legyőzettetik és a' kínok nyomasztó súlya alatt összerogy.

Ha az Uj-Testamentomot vesszük kezünkbe, egészen különböző jelenetnek leendünk szemtanui. Itt nem kell tovább is a' deismus szentségében tapogatódznunk, sem mások valószinütlen állításai nem gerjesztnek undorodást és bosszuságot bennünk. Jézus tanítványainak boldogsága természetes, ártatlan és kedves példázatokban adatik elő és e' mellett

mindig hozzá tétetik azon intés, hogy ezek csak példák és egyedül egy jövendőbeli szerencsés helyzetnek leirására valók, melly tökéletes ismeretben és szentségben áll, és hogy az istenneli egyenlőségből, annak teljes élvezéséből és a' tökéletes, bölcs és szent lények társaságából ered. A' boldogtalanság természetes tárgyaktól vett hasonlatokban rajzoltatik, mellyek tiszteletre gerjesztők és a' nélkül, hogy érzelmeinket kínpadra csigáznák, a' szívet üdvös félelemmel töltik be. Egyszersmind arra is világosan oktattatunk, hogy a' kárhozat nagy mértékben rosz hajlamokban és indulatokban, a' lelkiismeret mardosásában, a' kétségbeesésben és a' méltán neheztelő Isten kegyelmének elvesztésében áll and. Az Uj-Testamentomnak e' legnehezebb tárgyak fölötti felsőbbsége minden olvasó előtt feltünend. Adja elő jól megfontolva ennek okát.

Figyelemre méltó sajátság itt azon mód, melylyel e' tárgy kezeltetik. Mikor emberek irnak a' jövendő életről, hajlandók képzeletöket szabad szárnyra ereszteni. Ez mindég ugy volt, kivévén a' mai deistákat. Innen van, hogy csömörlésig bibelődnek ábrázataikkal. Hol álljanak meg, azt nem tudják és az irónak áradozó képzelete, az itéletnek kárára állíttatik előnkbe. Erre mi Krisztus apostolainál nem találunk. Ők méltóságukat itt sem feledik el. Midőn a' bizonyos határt megközelítik, fátyolt vonnak a' többire. Ha ez, egyiknél vagy másiknál lángész eredménye lenne, nem valószinü-e, hogy mások tovább mentek volna? Legalább egy közölök, ki társainál fellengzőbb lélekkel és gazdagabb képzelettel birt, nem bocsátotta volna-e ezen vonzó tárgynál szabad

szárnyra képzeletét? Ezt természetesen annál inkább várhattuk volna, minthogy némellyikök többi társaik iratait sem látták, 's ennél fogva lépteiket intézendő irány és példánnyal sem birtak. Ezen megjegyzés fontossága csak nevekedik, ha azt az Ó-Testamentom iróira is kiterjesztjük, kikre az szintén alkalmazható. Mikép magyarázzuk ezt meg? Nem isteni kéz volt-e itt a' tollvivő?

7. Szakasz.

Az évangyéliomban előterjesztett indokok.

Hogy az Uj-Testamentom nem valami közönséges könyv, az kitetszik tanaiból, parancsaiból és a' jövendő életről való felfödözéseiből. Az indokok, mellyeket előállít, ámbár a' mondottakban nagy részt már benfoglalvák, még is mint önállók, különös szempontból is tekinthetők. Ha a' dolgot kellőleg megvizsgáljuk, elhirtelenkedettnek nem mondhatjuk azon állítást, hogy a' gonosztóli irtózásra és a' jónak elfogadására, következésképen a' nyomornak elűzésére és a' boldogság növesztésére, erősebb indokokat azoknál, mellyeket az évangyéliom elönkbe tár, gondolni sem lehet. Itt tetteinknek az emberi szívben rejlő minden rúgója mozgásba hozattatik; a' remény, a' félelem, a' szeretet, a' gyülölet, a' vágy, az utálat, a' háladatosság igénybe vétetnek 's érintés nélkül az emberi szívnek csak egy rugója sem hagyatik. Hogy az indokok különfélék, az lényeges haszon. —

Nem ismeretes-e a' gonosztóli félelem, mint az emberi léleknek egyik leghatalmasb rugonya? Krisztus Urunk és apostolai nyilvánítják Istennek haragját a' mennyből, az embereknek minden istentelenségei és hamisságai ellen, és előszámlálják mind azon sok és keserű nyomorúságot, melly a' jelen életben a' törvénynek megszegését nyomban követi. De a' jövendő élet egyedül valódi helye a' jutalmazásnak vagy büntetésnek, 's az által, ki a' bírói széket az itélet napján elfoglalandja, arra oktat tatunk: „hogy a' roszak az örökkévaló kárhozatra vitetnek, hol leszen sírás, jajgatás és fogaknak csikorgatása.“ — Vajjon a' félelem szolgálhat-e ennél valamelly hatalmasb nézettel azon roszra való hatalmas hajlamoknak megzabolázására, mellyek az emberi szívben léteznek? De más nemű indokok még teljes mértékben és gyakrabban ösztönöznek tettre bennünket. A' keresztyénség nem rabszolgák vallása. Félelemmel nem aljasítja le a' lelket, hanem átalában nemes és nagylelkű érzelmekkel táplálja és a' szeretetnek indokaival, az áldásoknak igéreteivel és a' dicsőségnek reményeivel ösztönzi tettre. Itt végtelen területű térre lépünk, mellyen jólehet sietve kell átmennünk, még-is a' kies kilátás örömében részesülünk, midőn tovább haladunk! — A' legfelsőbb lény olly egy szóban fejezi ki magát, melly annyira eszmeteljes, hogy köteteket lehetne róla irni. Azt mondja: „Isten a' szeretet.“ A' bünösök és nyomorultak iránt végetlen kegyelme minden lapon szemünkbe tünik. Az Ur Jézusnak határtalan részvéte és kegyelme, ki a' világra jött, hogy felkeresse és boldogítsa azt, a' ki elveszett,

sőt még a' legnagyobb bűnösöket is; és az ő tanítványai iránt való megfoghatlan kegye, — gyakran előforduló és egyik fő tárgy tanaiban. A' szent léleknek hatalma és annak megvilágosító, megszentelő és vigasztaló hatásai gyakran tartatnak lelkünk elébe. Istennek népe fölötti atyai gondoskodása, vezérlése, gyámolítása, jelenléte, szomorúságbani vigasztalása és a' halálórájában való atyainál is nagyobb részvéte és segélye, — más könyvekben soha nem használt szavakkal fejeztetnek ki. Mind ezekhez még az is hozzá járul, hogy az örökéletről számunkra levétetik a' fátyol és a' legtisztább és legnemesb boldogság állapotjának szemléletére szólíttatunk fel, melly mind örökké megmarad és növekedik.

Illyenek az évangyéliomnak indokai, mellyeknek közös iránya az, hogy elősegítsék a' hitet, szentséget és Isten akarata iránti hódolatot, annyira, hogy az emberek hasonlók legyenek Istenhez. Hatalmasb indokokat senki sem mutathat elő. De miképpen üríthetéki-ki az aknát ezen halász, sátorcsináló és vámszedő emberek? Mert vizsgáljuk csak a' régi és mai pogány vallásban az indokokat, mellyekkel Jupiternek, Brahmának és Fónak áldozó-papjai és tisztelői megismertettek! Az ész elpirul láttukra 's elszégyenli magát egybehasonlításuknál. — Jólehet Mohamednek volt fogalma a' jövő életnek jutalmából és büntetéséből származó indokoknak erejéről, mindazáltal, azokat a' lélekről a' testre ruházván át; — azon gyöngéd, zsenge és az emberszívet el-foglaló érzemények közöl, mellyek Istennek szeretetéből és a' közbenjárónak részvétéből

erednek, sokat egészen kihagyott. — Jól értesített deisták be fogják vallani, hogy iróik sokkal buzgóbbaknak látszanak a' babonaság elleni felkiáltásokban, mint azon indokoknak sürgetésében, mellyek a' természetes vallás gyakorlására valók, 's mellyeket ez nyujt; de milly kimondhatlan alábbvalók ezek számra, hatásra és értelmiségre nézve, a' keresztyén vallás indokainál.

8. Szakasz.

Azon jellemről, mellynek képzésére az Uj-Testamentom rendeltetett.

Mi természetesen a' vonzódás és hatások után itélünk-meg valamelly rendszert; 's ezek szerint határozzuk-meg, jó-e az, vagy nem? E' szabály szerint vizsgáljuk-meg az évangyéliomot is. Sarktanait már említettük. Nyomozzuk már most azt, minémű jellem előidézésére mérettek-ki azok és micsoda színben jelennek meg, midőn az élet mezejére ültettetnek át. A' jellemnek valamelly rendszer általi képeztetése a' gyúpontban egybesített rendszabályoknak, mellyek ezen egyesült hatásokat az indulatban és magaviseletben rajzolják, mintegy öszvege. Ha az egészet kevés szavakkal ki akarnám fejezni, tehát az Uj-Testamentomnak terve az: „hogy a' minémű volt Jézus Krisztus, midőn a' földön volt, tanítványai is ollyanok legyenek; és ők magok is ugyan azt kivánják.“ —

De hogy részleteibe ereszkedjünk a' dolognak és a' tárgyat teljesebben tekintsük-meg: az valódi

keresztyén, ki a' gonoszt gyülöli 's a' jót követi. Ő szíve állapotját állhatatos figyelemmel kíséri, minden bünkedvelő hajlam kiirtására törekszik, és csak egyet sem szenved meg. Szereti Istent mindenek fölött, és életének nagy feladata abban áll: tetszeni Istennek, alája rendelni a' maga hajlamait és másoknak akaratját. A' naponként vett kedvezésérti háladás ég szívében. Étele és itala Istennek akaratját cselekedni, az ő parancsolatait megtartani és a' szerencsétlenség közepett is a' véghetetlen bölcs és jó isteni gondviselés rendeléseinek veti alája magát állandóan, Jézusra az ő üdvezítőjére tekint, és a' megváltásnak áldásait illetőleg benne bizik; Jézusnak példáját folytonosan szeme előtt tartja és állhatatos szorgalommal törekszik, hogy az ő nyomdokain járjon.

Egyszersmind ugy tekinti magát, mint a' földön lévő okos teremtések nagy községének egyik tagját; testvérek közt érzi magát és ugy szereti felebarátját, mint önmagát. — A' közjót a' maga javának eleibe teszi; tettei minden helyzetben becsületesek, és minden aránylagos, akár családi, akár státusi, akár vallásos kötelességeit lelkiismeretesen elvégzi. Ő irgalmas az ügyefogyottak iránt, kész gyámolítani a' szükölködőket; ellenségeinek megbocsát; a' gonoszt jóval, a' szidalmat áldással fizeti vissza. — A' jó tettben találja gyönyörüségét, 's jóvolta kiterjed az egész emberi nemre. Hon, nyelv, vallás, vagy a' testnek szine jóvoltának nem határvonalai — az egyedül az emberi természet által korlátoztatik, és akárhol talál emberi lényre, abban atyafira ismer 's az ő boldogsága előmozdí-

tásában leli örömét. Minthogy a' lélek az embernek legnemesebb része, annak örök boldogsága is legnagyobb gondja. —

Míg másokért ekép érez, senki sem vádolhatja öt, hogy a' magáróli gondoskodással felhagy. Szorgalom, becsületesség és hűség jellemzik megszokott életemódját; valamint szívét is az alázatosság, tisztaság, megelégedés, mérséklés és a' léleknek békessége és öröme lakja. Azon kivül még olly hősiség találtatik benne, mellyben valami isteni vagyon. Ő a' jóbani állhatatosságot magaévá tette, 's az épségnek és jóakaratnak ösvényén halad elő 's meg nem retten sem kísértetben, sem megvetésben, sem ellenzésben, hanem követi azt, a' mi jó, bár egyedül maradna is. Kész inkább minden nélkülözést eltürni 's a' legkínosb szenvedéseknek alája vetni magát, sőt magát a' halált is legborzasztóbb nemében elszenvedni, hogy sem elhagyni a' kötelességnek ösvényét, vagy lemondani az igazságnak és jóságnak alapelveiről. —

Érzem, nehéz kisérlet leirni a' keresztyénnek jellemét, és szégyenlem, hogy csak ollyan szegény rajzt állíthattam elő; de a' dolog jelessége helyre hozandja az előadásnak hiányát. Vizsgáljuk meg azt, 's aztán kérdezzük önmagunktól: „Találunk-e más valahol illynemű szándokra.“ Mohamed kontár modjára lopván meg az Uj-Testamentomot, törekedett ugyan valami hasonnemüt előállítani, de hijában, hajlamai az egészet elrontották. A' Korán, hitért vakbuzgó vitézeket képez a' hitetlenek vérének kiontására, vagy is ezeknek inkább a' mészárszékre való hajtására, hogy sem a' pásztornak akol-

jába; a' test örömeinek szolgáló rabokat képez mind ez életben, mind a' jövendőben. A' pogány világnak törvényhozói, jólehet némellyek közölök isteni kijelentést igénylettek, Krisztus apostolaitól nagyon eltávozó gondolatokkal és nézetekkel birtak. Lykurg hihetőleg erős idegü és bátor szellemü férfiú törvénykönyvével azon volt, hogy a' Spartabeliek bátor, testileg megedzett és a' harczban gyönyörködő emberek legyenek. — Másik a' népet dolog- és földmívelésre akarta szoktatni. — Harmadik arra igyekezett őket tanítani, hogy a' kereskedésben tüntessék ki magokat. Negyedik törekvése az volt, hogy a' művészetben, tudományban és polgárosodásban emeltessenek magasb fokra. De hogy ők olly jellemü embereket neveljenek, minők feljebb ábrázoltattak, az — kivevén az uj-testamentomi irókat, Mózest és a' profétákat, kik e' könyvnek első részét szerkeztették 's kiket ugyan azon lélek lelkesített,—soha senkinek sem jutott eszébe. Milly magasra emeli ez a' szentirást minden egyéb könyv fölött. Lehet-e csak gondolni is, hogy illy terv mögött csalárdság lappangjon? Illy jellemröli eszme nem csak hogy a' rosz emberek természetének ellene van, hanem még a' jó embereknek tehetségöket is felülmulja, miből méltán következtetjük, hogy az Istentől eredett.

De tán azt mondja valaki, hogy e' jellem merő eszményi. Korántsem! Jézus példájával bizonyította be azt, mit tanítványaitól kivánt; és ők tehetségeik szerint nyomdokain haladtak. Ollyan férfiak voltak Péter és János, Jakab és Pál, és ezer egyebek. Találunk ugyan tökéletlenségekre és gyen-

geségeknek jeleire, a' hirtelen kisértés megtámadása közben ő bennök is; de ők ezeket naponként siratták és keservesen panaszkodtak, hogy a' keresztyén jellemnek sok részeiben elmaradtak czéljoktól és szabályuktól. Azonban a' feljebb megnevezett alapelvek mind uralkodtak szíveikben, elmeállapotjukat rendszerint kormányozták és mind ez magaviseletökből világlott ki. A' rajtok szemlélhető foltok olly felhőkhez hasonlítnak, mellyek nyáron déltájban az égen végig futnak 's itt ott elhomályosítják a' napot; de ösvényök az igazoknak utjához hasonlított és napjaik betelteig teljes erejében fénylett. Későbbi századokban sok ezernyi hason szellemű emberek voltak 's még most is sok ezeren vannak, kiknek a' keresztyén jellemet valósítani és bemutatni életök legfőbb és legállandóbb czélja. A' gonoszság zajt üt, de a' jóság nem czivódik, sem nem kiált! Az égnek villáma és dörgése, fényével és zörgésével magára vonja a' közfigyelmet, de a' nap csendesen mozog pályaján és zaj nélkül terjeszti áldásait. —

9. Szakasz.

Azon boldogságról, melly efféle jellemeknek az évangyéliom által történt alkotásából származik.

Az előbbi szakaszokban foglalt igazságoknak nyomatossága még szembetünőbb lesz, ha azon befolyást tekintjük, mellyet az efféle jellemnek túlnyomósága az emberi nem boldogságára gyakorol. —

Hogy a' szerinte alkotott egyénben előidézendi a' csendet, megelégedést és békességet, melly Isten barátságának reményéből, a' rosz indulatoknak számkiüzéséből, a' szent hajlamok gyakorlásából és a' legnemesb alapelvekből támad; azt az emberi természetnek minden illetékes bírája kész szívvel megengedendi. Legyenek csak valamelly családnak minden tagjai áthatva ezen érzemények- és hajlandóságoktól, 's az a' szeretetnek és örömnek lakása leend. Az efféle polgároktól lakott város, atyafiúi szent szövetség lesz, mellyben összhangzat van, mellyben a' viszonyos szíves szolgálatrai készség a' szomszédságot és a' társas közlekedést kimondhatlan kellemetessé teszik. Ha valamelly ország efféle lakosokkal telnék meg, az olly boldogságnak lenne színpiaczává, minőhez hasonlót a' világ sohasem látott. Mindenki hűséggel teljesítené hivatala kötelességeit, közlekedésökben becsületesek lennének, a' közjót keresnék 's az önérdeket alája rendelnék a' közjónak. Itt volna aztán igazán békesség, egyetértés és bőség, megelégedés és rendszeretet 's a' társaság rendszabályainak tisztelete. Ismeretlen lenne a' zsarnokság, a' fegytelenség és a' féktelenség.

Oh! vajha Europa illy jellemü néppel telne-be! Akkor az iránt támadna vita, kicsoda indítványozna először a' háborunak véget vetni és a' béke helyreállításának dicsőségében részesülni. A' béke könnyen meglenne; mert az értekező gyülésben szavazat nélkül maradna a' kevélység, a' fösvénység, a' nagyravágyás és boszuvágy, a' dicsőségnek kivánása és az uralkodási szomj. — Becsületesség, jóakarat, és az ügyefogyottak sorsa iránti részvét lennének

egyedüli tanácsnokok, kik az alkudozásnak gyorsan véget vetnének. Minden embert testvér gyanánt ölelnének, könnyüvé lenne a' békés élet, minthogy a' harcznak magva az emberi szívben megsemmítetnék.

De egyedül az igaztalanság eltávoztatásával az illy ember meg nem elégednék. Többé nem lévén megszállva gonosz lélektől, mellyet hibásan hazafiúságnak neveznek, melly arra tanította 's ösztönözte őket, hogy tulajdon honuk nagyságát másoknak romálsával keressék, — kötelességnek és örömnek éreznék egymás jólétét és boldogságát előmozdítani. Az eddig tapasztalt átok helyett a' nemzetek egymásnak áldásaivá lennének, és az évangyéliomnak értelmében ugy szeretnék a' szomszéd nemzetet, mint tulajdon magokat! Mikor pedig azon okok közől egy előfordulna, mellyek eddig Európának részeit vérrel öntötték el, akkor a' keresztyén szeretet, az egymás iránti engedékenység, az igazságtalanságok megbocsátása, a' gonosznak jóval visszafizetése, a' bántalmakra jótéteményekkel való felelet, a' békességnek és barátságnak köteleit szorosabban és erősebben kötnék meg, mint ez előtt!

De még sokkal messzebbre is kiterjedne ezen isteni alapelveknek befolyása. Europa népeinek eme változásán örvendeznék Ázsia, Afrika és Amerika. A' helyett, hogy az idegeneket minden nyereségen kapkodni és hatalmok és kereskedésök növekedését minden eszközökkel látnák üzőbe venni olly emberekre találnának bennök, kik testvérileg bánnának velök; kik szinte olly készek lennének

jótéteményeket közleni, mint elfogadni, sőt kik inkább igyekeznének velök jót tenni, mint az ő kincseikkel meggazdagodni, az illy dicső változáson elcsudálkozva azt következtetnék, hogy a' melly alapelvek illy nemű tettekre birják az embert, azok szükségképen Istentől valók. — Míg a' jóindulatu europaiak velök jót tenni és őket boldogítani, törekednének, kiváncsian tudakozódnának: „Honnan származott ezen nevezetes változás? Annak előtte ti nekünk átkunkra voltatok és borzadással néztünk titeket. A' mi aranyainkat, földeinket, sőt személyeinket is elkoboztátok. Most pedig áldásul vagytok nekünk; legfőbb igyekezetötök az, minket jótéteményekben részeltetni. Honnét vettétek ti ezen alapelveket, mellyek által valódi uj teremtésekké lettetek?"

Olvasd e' könyvet, válaszol az europai ember, Uj-Testamentomot adván kezébe, mi azt nyelvetekre lefordítottuk, hogy annak használatából valamint mi, ugy ti is bölcseséget, jóságot és szerencsét vegyetek. Sovárogva nyulnának e' könyv után; ők is olvasnák 's az üdvösségre alkalmatosokká tétetnének, és az általa fölviruló szerencse megörvendeztetőleg terjedne el az egész földön. A' fegyver szükségtelenné lenne; a' tárházak megnyittatnának 's a' fegyvertárak megürülnének. Azt mondanák: „Ne lássák többé szemeink eme szívrepesztő látványt! Változtassátok át ezen írtóztató ágyukat földmivelési műszerekké, ezen pusztító golyókat kapává és ásóvá; kovácsoljatok e' kardokból ekevasat és ezen dárdákbol sarlókat." Mindenki békeségben élne; az elterjedt közlekedés növekedő

szeretetet szülne. Valahol csak ember emberrel találkoznék, atyafiát látná, Isten és emberekhez való szeretet, lakná a' szívet, 's mindenütt igazságot, egyességet, jóakaratot és örömöt teremne.

A' boldogságra olly egyenesen intézett alapelvek, mellyek azt mindenféle alakban elősegítik, eredhetnek-e csalárd vagy gonosz embereknek szivéből? A' Sátánnak országa igy magával meghasonlott volna 's annak szükségképen vége lenne. Ekkép alkotott jellemek avagy nem inkább azt jelentik-e, hogy eredetük odafen, nem itt alant van? Nem hirdeti-e az illy rajz, hogy annak alkotója maga a' végetlen irgalmu és kegyelmü Isten, ki teremtéseinek boldogságában gyönyörködik, és mellyet ő olly bölcseséggel állított elő, hogy az minden viszonyba beillik, és mint az egyént, ugy a' világot is egyiránt boldogítja. Vagy tán utópiai álomnak mondandják ezt? No! de azt csak megengedik, hogy az kellemteljes álom! De nem természetes eredménye-e ez az évangyélmi alapelvek szívre befolyásának? Nem! ki a' szentirást hiszi, annak a' most leirt dolgok mibenléte nem képzeleti. A' gyenge ábrázolat, melly itt adatott, megegyező az Ó és Uj-Testamentomnak jövendöléseivel, mellyek a' legragyogóbb és legélénkebb színezetben nyiltan hirdetik és irják le az ismeretnek, jóságnak és az egész földön elterjedt boldogságnak teljes állapotát és Jézus Krisztus évangyéliomának az emberek szívébeni lakását. És: 11, 11. Mik. 4; János jelen: 20.

Még csak egyre kérlek, hogy a' tárgyat alaposan megfontoljad, és annak igaz súlyát tegyed a' nyilván való bizonyság mérlegébe. —

10. Szakasz.

Minden feltalálható az Uj-Testamentomban, mit egy Istentől jött kinyilatkoztatástól várni lehet.

Azon ember, ki, mielőtt Isten akaratját tudtunkra adta volna, szorosan megkivánná határozni, mit foglalandna az magában, — ezzel olly képtelenséget követne-el, mint mikor valamelly angyalnak a' világnak alkotása előtt kedve jött volna az Isten által alkotandó világnak ábrázolatát adni! Miután az teremtetett, akkor igen is szerezhet magának arról helyes képzetet; és annak képzetében és különféle részeiben tisztán láthatja Isten bölcseségét, hatalmát és jóvoltát. Szinte ugy vagyunk Isten kinyilatkoztatásával is! — Az emberi nem legbölcsebb tagjainak sötétben kellett kapkodni, mielőtt az adatott és mibenlétét magának senki sem képzelhette tisztán. — Most minden józan okoskodó ember világosan észreveheti, milly jól van az embernek szükségeihez alkalmazva, milly nagyon tünteti ki Istennek tulajdonait, és hogy dicsőségének előmozdítására van rendelve.

Itt nekünk minden ismeretre szükséges dolog kijelentetett. Isten az ő lényéről és kormányzásáról oktat minket. Isteni eredetet különféle könyvek igényeltek magoknak; de azokban sokra nem találunk, mi Istenről mondatik, és Istennek olly teljes és terjedelmes ismeretére, mindnyájokat egybevéve sem akadunk, mint az egy Uj-Testamentomban magában. Az emberi természet valamint alapelveire

ugy hiányaira nézve is minden oldalról le van rajzolva. Krisztusnak jelleme minden okos lénynek követésre méltó mintát nyujt. A' közbenjáróról tan és az általa lett megváltás gyógyszert szolgáltat az emberek hiányainak és nyomoruságainak ellenében, és megnyitja az örök áldásokra vezető ösvényt. Az évangyéliomnak parancsolataiban hajlandóságainknak és magaviseletünknek teljes és tökéletes szabálya foglaltatik. Kimutattatik a' jövendőbeli élet és egy tekintetre látjuk mind az igazaknak boldogságát, mind a' gonoszaknak kárhozatját, mihez még az is járul, hogy minden indok, mellynek szívünkre befolyása lehet, teljes erejében állíttatik elönkbe.!

Szóval: nincs itt semmi érdekes dolog, mellynek tudomására szükségünk van, hogy arról itt oktatást nem nyernénk. Nem mondom, hogy semmi kivánni való nincsen; mert mi sok ki nem jelentetett dolgoknak tudását is megkivánhatnók! De azt csakugyan bátran állítom, hogy mind az, miről a' józan ész elmondhatja, hogy az magaviseletünknek kormányzása és a' jelenvaló életnek vigasztalása végett tudásunkra szükséges, itt utánozhatlan egyszerüséggel, tisztasággal és pontossággal van kijelentve. —

Az Uj-Testamentomot felületesen olvasó ember tán azt mondja: „Mi végre van mind ez mondva, és micsoda bizonyságát adja ez az isteni kijelentésnek?“ De ki értelmesen és figyelemmel gondolkozik a' dologról, az alapelveket nyomozza 's elhatározott annak nagy szorgalommali megvizsgálására, a' mi Istentől jött kijelentésnek vallja magát, az meg

nem fog nyugodni e' kérdésen: „Isteni eredetéről, milly külbizonyitványok léteznek?“ — hanem először is azt kérdi: „Millyen dolgok azok, mellyeket az magában foglal, mennyei igazságok gyanánt állíttatnak-e elömbe, hogy megtudjam, mi legyen az, a' minek gyámolítására adatott e' bizonyságtétel?“ Ez a' haladásnak tulajdon módszere: és a' ki nem sajnálja fáradságát az általunk állított alapelvek mélyebb vitatásába ereszkedni, világosságukban, szentségökben, kiterjedésökben és teljességökben azokat áttekinteni, azon fontos észrevételben, hogy minden azokban előforduló tárgyak szükségesek az emberi természetnek javítására és boldogítására,— elegendő okot találand azon itéletre, hogy azok méltók egy végetlen kitünő lény általi kijelentésre, hogy magokban hordják az ő isteni eredetökröli hihetőséget, és hogy ha még külső bizonyságtétellel is elláttattak, mint mennyekből jött kijelentés elfogadhatók!

II. RÉSZ.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyságtételeiről, mellyek foglalatjának megvizsgálásából származnak.

Az előbbi részben a' vallásos alapelveknek olly rendszerével ismerkedtünk-meg, mellyet mindenkinek tudnia kellene, ki a' keresztyén vallásnak bizonyságtételeit haszonnal akarja vizsgálni. Azok magokban a' bizonyságtételeknek egészét képezik, 's erejét nem csekély mértékben tapasztalandják, kik tiszta indokból keresik az igazságot. Mert ezen alapelvekkeli ismeretlenség okozza, hogy sok érdekes értekezés kevés haszonnal olvastatik. — De ha a' keresztyén vallásnak természetét ismerjük, annak jelességét látjuk és nyomatosságát érezzük, akkor mintegy előre elkészíttetett a' föld a' bizonyságtétel magvának befogadására, melly mikép méltán várhatjuk, kicsirázandik és bő gyümölcsöt hozand az örök életre. De míg a' lélek az évangyéliom' alapelveiben járatlan, addig a' bizonyságtételeknek olvasása hasonló az országutra, vagy kösziklára történő magvetéshez!

Azon bizonyságtételeken kivül, mellyek az évangyéliomnak tanaiból származnak, vannak még némelly elmélkedések amazokkal szorosan összefüggők, mellyek bennünk az Uj-Testamentomnak foglalatja, szelleme, képzése és czélja által idéztetnek elő, és mellyek különös figyelmünkre méltók. Ha magok egyedül nem adnak is teljes bizonyságot, hogy az isteni: még is világosan mutatják azt, hogy az a' legrendkivüliebb könyv, melly valaha iratott, megerősítik a' sejtelmet és annak kedvezésére erősebb és biztosabb alapot raknak, mellyre a' külbizonyságtétel támaszkodhatik!

1. Szakasz.

Az Uj-Testamentom nagyobb tökélyre viszi a' lelket, mint akármelly más könyv.

Legtöbben azon férfiak közöl, kik e' könyvnek szerzői, kézi munka közt élték-le első éveiket. Mintegy három évig éltek együtt Krisztussal, mint az ő tanítványai. Halála után vallásának tanítóivá lettek és az Uj-Testamentomot írták-meg. Nehány görög és római bölcsészek minden idejöket a' tudománynak és ismeretnek megszerzésében töltötték-el. Ők is könyveket írtak. Egybehasonlítván és megitélvén azonban csak jellemök szerint ezen irókat, ki lesz a' kitünőbb? — Lehet-e erről kétség? Képeseknek gondolhatná-e valaki ezen diáktalan zsidókat olly könyvnek szerkesztésére, mellyet szintén említeni lehetne azon férfiak' munkái után, kik olly magasztos nemtővel voltak ellátva, mint a'

görög bölcsészek? De vizsgáltassanak meg mind a' kettőknek részrehajlás nélkül iratai, és azt találandjuk, hogy a' valódi oktatás és ismeret tekintetében az Uj-Testamentom a' legjobb pogány iratok fölött annyira van, mennyivel magasabb az ég a' földnél. Valóban méltán állíthatjuk, hogy az Uj-Testamentom az Óval együtt magánosan áll előttünk, és hogy semmi más hozzá hasonló, vagy második nincsen. Egybehasonlíthatatlan a' tudomány, mellyben Isten az ő tulajdonai és kormányzására, az ember, az ő természete, kötelességei és boldogságára, a' jelenvaló élet és a' visszafizetésnek jövendőbeli állapotjára; szóval, minden tárgyra nézve részeltet, melly méltó arra, hogy azzal megismerkedjünk.

Az eszmék legjelesebbek, legbőségesebbek, tisztán és egyszerüen kifejezvék. Egyéb könyvekben meglehet, hogy a' képzelet inkább taglaltatik, az ízlés ábrándos képekkel, czifra szófüzérekkel tán inkább kecsegtetik, de a' minden tárgyréli érdekes igazságoknak, — mellyek az emberre, akár mint világi polgárra, akár mint halhatatlan teremtésre vonatkoznak, — sehol sincs olly sokasága. Az Uj-Testamentom a' lelki képzésnek mind két tekintetben legnagyobb mértékét bírja; 's igyekezete nem csak az, hogy az embert nagyobb kegyességre és erkölcsiségre vezérelje, millyenre más könyvek nem vezethetnek, hanem hogy egyszersmind okossá és bölcsecsé is tegye őt! A' gyámok súlya még azon észrevétellel is erősödik, hogy az évangyélmi igazságnak egész mennyisége nem különböztetik meg egyszerre. Azon időtől kezdve, mellyben ira-

tott, egészen a' mai napig, minden században valami ujra találtak benne. A' két utolsó század lefolytában, az elrejtett igazságoknak melly sok érdekes felfedezését értük, mellyek most már napfénynél tisztábbak! Pedig az akna még kimerítve nincsen. Ugyan azon mezőn a' bölcs és kegyes emberek tovább is közölni fogják az emberekkel az ő állhatatos kutatásaik által nyert becses és sok kincseiket, mint az ő kegyes szorgalmuknak jutalmát.

Ha valamit még szükségesnek gondolnánk a' meggyőződésre, annak feljebbvaló jelességét csak más könyvekkel hasónlítsuk össze. Szükségtelen kivánni: „hogy a' Koránnal vessük egybe;" mert a' benne levő jó eszmék az Uj-Testamentomból kölcsönöztettek. Vagy tanácsoljuk az egybevetést? — Akkor tapasztalni fogjuk, hogy a' mekkai ember azt megrontja, a' mit elorzott, megfertőzteti azt előítéleteivel, és szenvedélyességével, mielőtt elméjében megfontolná, és fonák ábrándozásokkal keveri azt össze. — Egyéb keresztyén iróknak könyveivel sem szükséges azt összehasonlítani; mert ők azzal dicsekednek, hogy az ő vallásuknak könyvéből merítették gondolatjaikat. Tehát arra kénytelenítettem, hogy a' mai deisták irataikkal vessem egybe. De ezen egybehasonlítás igazságtalan volna. Ők eszméiket az Uj-Testamentomnak erkölcsi igazságaiból vették; ők viasztekercsöket eme napnak tüzénél gyujtották meg. Csak mikor valamelly jó, ebben nem található alapelvet mutathatnánk ki azokban, csak akkor 's nem előbb volna helye e' kérkedésnek! — De tegye meg valaki az egybeve-

tést, én a' következménytől nem félek! Az egybehasonlításnak méltányos határvonala azon leghiresb könyvek lennének, mellyek a' világnak napkeleti és napnyugoti részeiben Krisztusnak születése előtt irattak. Hordják elő a' görög és római bölcsészek, Brahmának és Fónak papjai szent könyveiket e' pont fölötti eldöntő vizsga végett. Meg vagyok győződve, hogy minden méltányos ellenző, szempillanati kétkedés nélkül a' galileabeli férfiaknak nyujtandja a' koszorút! —

De honnét van már, hogy ezen tudományos nevelés nélküli férfiak alkalmatosak voltak a' legjobb 's legtanuságosb könyv irására, mellyel a' világ bír; és hogy azóta senki, semmiféle országban vagy században sem találkozott, ki elég ügyes lett volna e' könyvön valamit javitani, vagy jobbat irni? Valami megfelelő okot csak ki kell mutatni. Kik kielégítő felelet helyett nevetségre, vagy a' könyvnek kinevetésére adnák magokat, azoknak el kellene távozni azon térről, mellyet a' méltányos okoskodók és tiszteletre méltó ellenzők elfoglaltak, és szövetség végett átmenni a' csufolódók disztelen seregébe! Ha eltávoztak, mások tegyenek itéletet arról, kicsoda cselekszik részéről legbölcsebben, — az évangyéliomnak ellensége-e, ki elveti a' legjobb könyvet, melly valaha iratott, vagy a' keresztyén-e, ki azt elfogadja, 's azt számlálja legkitünőbb tulajdonai közé, hogy a' véghetetlen bölcseségnek ihletése által iratott meg? —

2. Szakasz.

Az Uj-Testamentomban hamis alapelvekre nem találunk.

Midőn az ó világ történetiróinak, szónokainak, költőinek, vagy bölcsészeinek irataikat olvasom, mellyek annyira magasztaltatnak, hogy mai nevelésünknek alapleczkéit képzik, szomorkodom, látván a' bennök bőven rejlő hamis elveknek sokaságát. A' becsületvágy azokban ápoltatik és ajánltatik; a' hírszomj felbátoríttatik; a' katonai dicsőség a' fiatal sokaság előtt a' legvarázslóbb színben rajzoltatik; és mint az ember fiainak legelsőbbike ábrázoltatik az, ki a' véres harczmezőről mint győztes távozik el. — A' tudományos kevélység ingereltetik és a' tudománybani műértőknek tömjéneztetik. A' gazdag és kitüntetett állapotuakat bálványoztatják, és a' profanum vulgust (a' szegény népet) a' gyülölet 's megvetés tárgyává aljasítják.

Ezen tisztelt 's ha szabad mondanom, bálványozott iróktól az Uj-Testamentomhoz fordulok 's itt egészen uj világra találok. A' léleknek és szívnek milly nagy különbsége tárul itt fel. Csak egy szikráját sem látom az álléleknek, 's kezdettöl fogva végig egy hamis alapelvre sem találhatok. Ha valaki azt mondaná, hogy én részrehajló bíró vagyok, felhivom a' hitetlenség élén álló embert, hogy önszemeivel vizsgálja át a' könyvet. Mutasson ki nekem csak egy álalapelvet, melly jóváhagyással taníttatik, vagy követésül ajánltatik; és én felhagyok isteni tekintélyének követelésével. De efféle soha sem fog találtatni.

Ez itt megjegyzésre méltó látvány, mellyről a' deistáknak kielégitőleg kell számolni. Tán azt mondják: „Azok zsidók voltak?“ De elmellőzi-e ez a' nehézséget? Mint lettek ők egyéb népeknél bölcsebbek? Azon körülmény, hogy zsidók voltak, magában a' csomót meg nem oldja. Josephus (hires történetiró) is zsidó volt. Ő az Uj-Testamentom iróival majdnem ugyanazon egy időben élt; de az ő nemzetéről irt régiségekben“ és „a' rómaiakkali háborunak történetében,“ könnyüséggel és nagy számmal födözhetők-fel a' hamis alapelvek. Az ő kortársát Philót ugyanazon hibákkal lehet vádolni. A' Talmud könyvei pedig, mint a' legtanultabb rabbik által későbbi században lett szülemények, még sokkal roszabbak.

Ennél még nevezetesebb, hogy hamis elvektőli megszabadulásra magoknál a' keresztyén iróknál sem találunk, jólehet az igazságról és kötelességről levont eszméket az Uj-Testamentomból származtatják. Irattak ugyan értekezések e' könyvről majdnem minden században 's a' szöveg előttök lévén, birtokában voltak volna minden előnynek, tiszta magyarázattal ellátni az embereket; de fáradozásuk sikeretlen maradt. — A' régi egyháztanároknál könnyen észrevehetők a' megtért pogány és bölcséseknek hamis elvei. Későbbi századokban a' hübérségnek hamis törvényei állanak szemünk előtt. Minden későbbi századnak értelmezése, ha mindjárt az előbbieknél világosb is, még is kivétel nélkül számos példákat ad e' tárgyban a' figyelmetes olvasónak. Micsoda rendkivülinek fog ez tetszeni az erkölcsi tudományban beavatott embernek! Nehány

galileabeli férfiak ollyan könyvet irtak, mellyben csak egy hamis alapelv sem találtatik. Más könyv nincs, mellyben hiányok fel nem fedeztetnének. A' régi pogányok legbölcsebb férfiainál nagy adagban találhatók fel. Ugy szintén hamis alapelvekre akadunk későbbkori zsidóknál is. Megvannak a' keresztyén értelmezésekben is az apostolok idejétől kezdve egészen a' mai napig. Ugyan ezen vád elmellőzésére képtelenek Jézusnak azon legmegvilágosodottabb tanítványi is, kik jelenleg egyházának diszére vannak. Ha ezek az évangyéliomhoz hasonló történetet kisértenének irni, milly sok tévedésre és hibára találnánk mi abban. Adjon e' részben az Uj-Testamentomnak megvetője kielégítő választ. Ha azt feleli: „Jólehet keresztyének tehetetlenek voltak olly könyvnek irására, mellyben álalapelvek vegyitve nem volnának, de egy Hume, Gibbon, Voltaire, Rousseau még is nehézség nélkül vihették volna végbe azt?" Avagy akkor nem azt a' választ adhatja-e méltán a' keresztyén ember: „Mire lettek volna ők képesek, azt abból itélhetni meg legjobban, a' mit már végbe vittek." 'S abban nem látunk-e számtalan hamis rendszabályokat és rosz hajlandóságokat? Ha ez valami nagyobb munka 's nem csak rajz volna, fölötte könnyü volna kimutatni, miképen igazolják Istennek és imádásának megvetését, mikép pártolják és ajánlják a' büszkeséget, nagyravágyást, testiséget, másoknak pedig megvetését 's a' t. 's a' t. Bizonyára a' legvigyázatlanabb nézőnek is szemébe fog ötleni, hogy az ő erkölcsi gondolkozásuknak és magaviseletöknek zászlójánál aljasabb nincsen. Az Uj-Testamentom még

mindig magán és versenytárs nélkül áll előttünk. Az isteni ihletésből magyarázható meg annak felsőbbsége és egyedülisége. Ki ezzel meg nem elégszik, adjon más kielégítőbb okot.

3. Szakasz.

Az Uj-Testamentom az emberi természetnek minden megromlott rendszabályaival egyenes ellentétben van.

Hallottuk azon állitást, hogy a' törvényeket azon népnek gondolkozásához és magaviseletéhez kell alkalmazni, mellynek számára hozattak. De Istennek szentsége e' gondolatot megveti. Ez azt mondja, legyenek tökéletesen jók a' törvények, bár milly roszak is a' személyek, kiknek számára hozattak. Az első igazán emberi kormány állítása, és mint a' régi időben voltak, ugy a' mai korban is vannak emberek, kik tetteiket efféle alávaló törvényekhez szabták. Ez volt a' pogányok közti régi törvényhozóknak bölcsesége, és jelen korunkban sokan kinevették azon törekvést, mellynél fogva egy tökéletlen és megromlott népnek számára tökéletes törvénykönyvet igyekeztek létre hozni. A' vallás, mellyet az ó világnak törvényhozói rendszerökkel egybekevertek, törvényeiknek egy része volt és arra irányoztaték, hogy vétkes honfiaik izlésének hizelegjen. Csak kevés áldozatokat kivánt, és ezeket sem fájdalmasakat; a' sovárgó kivánságoknak és szenvedélyes vágyaknak szabad tért engedett. Mohamed szinte azon elveket követte. Életelvei közöl legtöbb a'

testnek és a' vérnek kedvezők. Az igazságtalanság minden kedvelőjének mindenkor kész az engedelem, melly szerint keblében a' rosz hajlamokat meghagyhatja és nevelheti és még is a' paradicsomnak ösvényén képzelheti magát. Nem csudáljuk, ha vita nélkül fogadtatott el azoktól efféle rendszer, kiknek az eleibe tétetett. Tán ez annak oka, hogy a' mai deisták közöl többen sokkal tiszteletre méltóbb módon szólnak a' Koránról, hogy sem az Uj-Testamentomról? — Azt legalább be fogják vallani, hogy közölök a' szigoru erkölcsiségnek soha sem találkoztak pártfogói. *)

De itt olly vallással van dolgunk, melly nyilvános hadat és engesztelhetlen gyülölséget üzen az emberi szív minden gonosz hajlamainak. Ez meg nem szenved egyet sem, kimondja átkát mindegyikre. Utálattal szól a' leggyülöletesb bünökről, a' szülők iránti engedetlenségről, az illetlenségről, igazságtalanságról, gyilkosságról, és paráznaságról, azt állítván, hogy illyen vétkek még csak

*) Kant ideje óta voltak ugyan némelly deisták, kiket a' vád nem ér. De elhibázván az erkölcsiség és a' természetes vallás közti idomzatot, alkalmat adtak arra, hogy az emberek önként tettek kivételt az erkölcsiség nehezebben eső parancsaiban. Kitüzték a' czélt a' nélkül, hogy erővel ruházták volna fel az embert annak elérésére. Ellenben Jézus évangyéliomában megvan egyszersmind a' jóra késztő erő, sőt maga az isteni hatalom is, melly a' Krisztusbani hitnek általa az igaz erkölcsiségnek kedves gyümölcseit tettetés nélkül és gazdagon termi. Rom: 1, 16. János ev. 1, 12. 2 Péter 1, 8—10.

ingyen se említessenek a' keresztyének között. De ezzel meg nem elégszik, hanem leszáll az emberi szívbe és kinyujtván kezét, kiszakasztja a' keserüségeknek minden gyökereit, mellyek kicsirázván a' lelket megszeplősítenék, és az életet megfertőztetnék. Sok alapelveket kárhoztat az évangyéliom, mellyeket a' világ jóváhagy, u. m. a' becsvágyat, a' kincsek utáni sovárgást, az örömélvezetekhezi vonzódást, a' kevélységet, irígységet, boszuállást, mások megvetését 's a' vetélkedést. A' világ ezeket némelly esetekben ártatlanoknak, másokban pedig ajánlhatóknak tekinti; a' keresztyén vallás kárhoztatja mindegyiket, mindenféle alakban és fokozaton. Megtiltja azoknak az elmébeni ápolását is és azt kivánja, hogy a' kivánság még csirájában fojtassék el. Meg nem engedi, hogy akár a' kéz, akár a' nyelv, akár a' fő, akár a' szív valami bünnel terheltessék. Már mennyire tapsolja is a' világ az egyiknek hősi becsvágyát, a' másiknak hirszomját, a' harmadiknak jövedelem utáni sikerteljes törekvését, a' fenhéjázó kevélységet, a' forró honszeretetet, melly járomba szeretne fogni minden szomszéd népeket; az elkövetett sértések fölötti boszuállásnak állhatatos szándokát, — és a' míveletlen és a' köznépnek legnagyobb megvetését; a' keresztyén vallás mind ezeket kárhoztatja és Krisztus hiveit oda utasítja, hogy gonosz indulataikat minden ellenzés és késedelem nélkül megfeszítsék. Azoknak csak egyikét sem szabad meghagyni, bár hasznunk vagy gyönyörüségünk végett olly kedves volna is előttünk, mint jobb szemünk, vagy olly szükséges, mint jobb kezünk a' védelemre, vagy munkára. Mig az évangyéliom

azon van, hogy a' gonosz alapelveket megsemmítse, az ellenkező indulatbani gyakorlást, u. m. az alázatosságot, megelégedést, szelídséget, jótékonyságot, kiengesztelődést és tökéletesbedést szigoruan szivünkre köti. Például szolgálhatnak a' könyvnek tulajdon szavai, mellyek Máté 5 részében, 43, 44, 45, 48-ik versében olvashatók: „Hallottátok, hogy megmondatott: szeressed felebarátodat és gyülöljed ellenségedet. Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, a' kik titeket átkoznak, jóltegyetek azokkal, a' kik titeket gyülölnek és imádkozzatok azokért, a' kik titeket háborgatnak és kergetnek titeket; hogy legyetek a' ti mennyei Atyátoknak fiai, ki az ő napját feltámasztja mind a' gonoszokra, mind a' jókra és esöt ad mind az igazaknak, mind a' hamisaknak. Legyetek azért ti tökéletesek, mint a' ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Romab: 12, 20. 21. „Magatokért boszut ne álljatok szerelmesim; hanem ha éhezik ellenséged, adj ennie, ha szomjuhozik, adj innia; mert ha ezt míveled, az ő fejére eleven szenet gyüjtesz: Ne győzettessél meg a' gonosztól, hanem inkább a' gonoszt jóval győzd meg.“ Péter 1. lev. 3, 9. „Nem fizetvén gonosszal a' gonoszért, vagy szidalommal a' szidalomért, hanem inkább jót mondván, ugy mint kik tudjátok, hogy erre hivattatok, hogy az áldást örökség szerint elvegyétek.“ —

Melly ellentétben van azért e' rendszer a' bünnel és melly tiszta jóságu az! Honnét fogjuk mi azt származtatni? Alulról efféle isteni érzemények nem jöhetnek. A' földön nem teremnek ezek! Ők nem erednek az emberi szívből; mert itt efféle mag el

nem hintetett. Esztelenség-e ennél fogva azon állítás: „Hogy azoknak az egekből kellett alájöni.“

4. Szakasz.

Az emberek az Uj-Testamentomnál sohasem emelkednek feljebb.

A' mult századokban a' világ fokonkinti tökéletesbitésnek állapotjában volt, melly még mindig siettetett gyorsasággal növekedik. Mi minden tudományban a' régi századok leghiresbjeit is meghaladtuk; és az ujabb felfödözések nyomán azoknak legnevezetesebb könyveik is végkép hiányosoknak mutatkoztak. Ezen megjegyzésre méltó eset, kiváltképen a' tizennyolczadik századnak határin belöl volt szemlélhető. Sok kezdetben mestermüveknek tartott munkák elavultak, még mielött befejeztettek volna. Ha meggondoljuk azon fáradhatlan szorgalmat, mellyet ezer meg ezer felvilágosodott és fölötte mívelt elméjü férfiak mindnyájan ujabb fölfedezésekre szántak, 's azon törekedtek, hogy az annak előtte irottakat kijavítsák, — nem fogjuk épen csudálni ezen haladást.

Azonban természetesen vezettetünk azon kérdésre: „Micsoda viszonyban áll ez a' vallással és vajjon az Uj-Testamentomnak alapja rendületlen áll-e? A' tudományos embereknek nagy serege a' vallás és erkölcsiség alapelveinek és az ezekkel egybefüggő 's az erkölcsi köteleztetés és joggal vi-

szonyban levő tudományok tanulására adta magát. De megelőzte-e közülök valamellyik az Uj-Testamentomot 's túladtak-e a' mostani bölcsészek a' régi időbelieken? Felfedezték-e Isten jellemének valamelly részét, melly abban foglalva nincsen, vagy valamelly kötelességet, mellyet az nem parancsol? Nem! Minden kérdezősködések után, és a' tizennyolcz százados tudomány hozzájárultával is csak egy lépéssel sem előzték-meg azt. Sőt azt veheti észre, hogy az Uj-Testamentom mögött vannak.

Az utolsó időkről sokan azt hiszik, hogy az erkölcsiség azon töredékének ismeretében, melly az egyéni, a' családi és különösen a' nemzeti viszonyokra vonatkozik, nevezetes haladás történt. Mielőtt azonban ezen követeléseket megvizsgálnók, mellyekről az állíttatik, hogy azoknak alapja az örök igazságnak törvényeiben létezik, forduljunk az Uj-Testamentomhoz és lássuk, ha valljon ezen emberek legyőzték-e e' könyvet. De feltaláljuk itt mind azon nemes érzelmeket, mellyeknek ereje és kiterjedése annak előtte nem ismertettek, mellyek mindenre alkalmaztathatók, a' mi azokban jó, azon tárgyakra vezet, mellyek igaz javitások és azokat az évangyéliomnak szelleme által látjuk megerősítve és parancsolva. Nem csudálkozásra méltó-e, hogy az erkölcstudományban bár mikor tétetett valamelly hasznos fölfedezés, az tapasztaltatott, hogy jóllehet annak előtte el volt feledve, az Uj-Testamentomban még is ben foglaltatott. Ez századok óta igy volt, most is ugy van; 's kétséget nem szenved, hogy e' könyvben az erkölcsiségnek sok isteni alapelve van, mellyeknek feltalálására a' jelen

és jövő századoknak ismeretbeni haladása képessé teendi az embereket.

De honnét származik már e' különös tulajdonsága? Észszerü és elégséges okul azt adhatjuk egyedül elő, hogy Isten lelkének véghetetlen mindent átölelő tudománya az, mellyből az eredt. Ha a' keresztyén vallás emberek találmánya volt volna, másoknak hason kutfőből eredt rendszereinek sorsában szinte osztozott volna és az újabb időnek találmányai magok mögött hagynák.

Ez történt minden pogány vallással. Ha időnkben valaki, bár középszerü tehetséggel, hittani tárgyakról irván, azzal dicsértetnék meg általunk: „Én csudálom kegyed' munkáját; kegyed' eszméi Istenről és a' vallásról teljesen egy irányuak a' görögök regetanával, az indusok' Schastereivel (szent könyvek) és Confucius vallástanával," — valóban ő ezt nem bóknak, hanem legnagyobb bántalomnak tekintené. El sem hinné, hogy igazságosak voltunk iránta, ha csak azt meg nem engednők, hogy az igazságnak és a' kötelességnek rajzolásában Mohamed Koránján kifogott volna. A' judea- és galileabeli diáktalan halászok, vámszedők és sátorcsinálók még tizennyolcz század lefolyta után is mindig mesterek a' vallásban és erkölcstanban. Ezen egész időszakban csak egy ember még csak egy lépéssel sem fogott ki rajtok! Adjanak kielégitő okot ezen megelőző kitünőségekről azok, kik meg nem akarják azt engedni, hogy Isten oktatta volt öket.

5. Szakasz.

Az Uj-Testamentomnak gazdagsága.

A' világ megtelt könyvekkel és azoknak száma kitünő. Melly sok első rangu férfiak irtak szinte elragadtatásig a' vallás tárgyáról! Minden század dicsekedhetik hires irókkal, kik az emberek oktatására szentelték magokat. Irataik közől sokakat örömmel és épülettel olvastam; de azt találtam, hogy miután háromszor vagy négyszer átnéztem, minden eszméiket elsajátitottam. Akaratom ellenére üressé és érdektelenné lettek 's kénytelen voltam félre tenni, mert tovább örömmel nem olvashattam.

De az Uj-Testamentom e' szabály alól kivételt szenved. Annak sok részeit százszor is elolvastam, holnap ismét szinte olly kedvvel olvashatom mint először! Valahányszor komoly figyelemmel forgatom azt, mindannyiszor valami ujra találok; minél nagyobb vigyázattal és buzgósággal mívelem, annál többet fedezek fel benne és a' szavakból és tárgyakból új eszmék ötlenek-fel, mellyek lelkemet gazdaggá teszik. Azonkivül nem is fáradok el annak olvasásában; minden nap uj kellemmel áll előttem, és mint a' legszebb buzából sütött kenyér, mindenkor kellemetes ízü. Minél tovább olvasom, annál jobban szeretem és vonzódásom iránta annál erősebb, minél mélyebb azzal való ismeretségem. Vannak kedvencz-iróim a' vallásban és én őket sokszor olvasom. Ők lelkes, tudományos és kegyes férfiak. De a' galileabeli halászokhoz hasonlítva csak gyer-

mekek és én ezeknek irataiban olly gazdagságot és kellemet találok, mellyekkel mások nem birnak.

Honnét van e' csudálatos különbség? Engedd meg, hogy az Uj-Testamentom ihlet által készült, 's könnyen megmondhatod annak okát. Istennek szent lelke, kinek esze végetlen, az eszméknek olly nagy számát teheti le valamelly könyvbe, hogy végetlenül felülhaladja az emberi tehetséget, és mellyek a' kegyes olvasó előtt egymás után kifejlődvén, gazdagon megfogják jutalmazni kutatásait. A' szent-lélek a' könyvet szinte ugy betöltheti, jóval, valamint igazsággal, hogy a' szívnek gyönyörüségére váljék 's a' lelket megvilágítsa és olly leirhatatlan kéjekkel birhat, hogy az mindig kellemetes és alkalmatos lesz a' lelket a' szellemi kellemek legnagyobb mértékével betölteni. Ezen okoknak tulajdonitom annak csudálatos gazdagságát.

De mikép fognak e' különösségről számolni azok, kik az Uj-Testamentomot közönséges könyvnek vagy ámítgatás művének állítják lenni? A' dolog mibenlétének tagadásával nem boldogulhatni. — Azt az észrevételt minden században előttünk élő sok ezer diáktalan és tudományos emberek tették; és a' tanuságok illy serege ellen, a' részrehajlatlan ész mérlegében kevés nyomadéku leszen azoknak állítása, kik azt egyedül azon okból olvasták, hogy hibára találhassanak benne és hogy azt kárhoztathassák. A' denevéreknek és baglyoknak az éjjeli homály' kellemeinek számára és a' nap világának szépsége ellen tett tanuságai meg sem hallgattatnak azon közértelmü nyilatkozatok ellenében, mellyeket a' dolog ellenkezőjéről a' földnek és a'

légnek lakosai hoznak. De szükséges-e illy hasonlatosság? Czélom nem az, hogy ingerlésre, hanem inkább, hogy meggyözödésre adjak alkalmat; nem hogy az ellenzön diadalmaskodjam, hanem hogy visszahívjak egy barátot és testvért, ki fájdalmamra eltévedett, és hogy lépteit a' békének ösvényére intézzem. —

6. Szakasz.

Az isteni országlásnak Uj-Testamentomban képzett rajza fölötte nagyszerü és terjedelmes.

Minthogy a' mult és jelen gondolatainknak és idönknek bizonyos részét foglalják el, természetes a' jövendönek tekintetbe vétele és az arról való gondolkozás, millyen leend jövendönk? Milly gyakran volt ez tárgya a' legnagyobb lángeszü iróknak! De azokból emberi tulajdonságok tetszenek ki. Az emberi dolgok elintézésében az isteni országlást illetö rajzképeik terjedelmökre nézve végetlen korlátolvák, 's ugy tetszik mintha annak végrehajtását siettetnék. Terveik teljesítését illetöleg, azoknak látköre egy vagy legfeljebb két századra terjed el, 's rendszerint még szükebb térbe szorítatnak. Ök kiváncsiak látni várakozásaiknak teljesülését és a' történetet gyakran olly időszakba helyezik, hogy az arról tett tanuságnak valósultát szemlélhessék! Milly egészen különböző az Uj-Testamentom iróinak állapota! Ök az isteni országlásnak rajzát közlik velünk; de a' most érintett különösségek abban nem

találtatnak. Rajzuk a' tárgyaknak tömérdek különféleségét foglalja magában, és haladása nézetünk szerint igen nagyon csekély fokozatu, köre csak néhány ezer évekre terjedvén ki. Mindennek megvan a' maga ideje! Az Ó-Testamentomnak profétái 4000 évet engedtek lefolyni a' Messiásnak megjelenése előtt. Krisztus apostolai 1260 évet tűztek ki az „Antikrisztus" uralkodásának, annak kezdetétől fogva megbuktaig; olly időszak, mellynek hosszát az embereknek más osztályai még csak eszökbe sem vették volna. Állitásuk szerint a' keresztyén vallás ezen végetlen időszak után minden ellenzést lerontva, közönségesen uralkodóvá leszen a' földön. Azt itt mindenki láthatja, melly nagyon megegyez e' rajz a' világnak természetes és erkölcsi forgásával. A' növények fokonként kelnek ki a' magból; az élőfák még lassabban nőnek; és évek folynak le, mig némellyek közülök megérnek. Az emberben, mint egyénben a' tökéletességbeni haladás távol esik a' gyorsaságtól; a' társaságoknál pedig az még csekélyebb. Melly sok század mulik el, mig valamelly nemzet a' vadság állapotából a' polgárisodásnak magasb lépcsőjére emelkedik. Azt legalább meg kell engedni, hogy az, miszerint az Uj-Testamentom e' részben olly lényegesen különbözik minden más könyvektől, és hogy olly tökéletesen megegyez az isteni országlásnak tettleges állapotával, rendkivüli körülmény. Mennyire nyomatékos ez, az az olvasónak itéletére hagyatik!

7. Szakasz.

Az erkölcs-világnak tünemenyei és czélja a' keresztyén vallásnak alapelveit megerősítik.

A' legfőbb valóságnak cselekedeteiben kellemdús összhangzatra találunk. A' világnak kormányzója nincsen ellene a' teremtőnek; sem az emberi nemnek jótévője a' világegyetem' kormányzójának. Ha Istentől való a' keresztyén vallás, megfelelend az Isten' munkáinak, és összhangzatban fog mutatkozni a' világ' kormányzatával. Newton Izsák a' bölcsészetnek egy rendszerét állította elő és a' természetnek törvényeit ugy említette, mint Istennek újjával az égnek és földnek széles tábláira irottakat. Rendszerével egy század multával megegyeznek az általa leirt égi testeknek mozgásai és azoknak különbféle müködései és változásai. Ezen összhangzást ugy tekintik mint annak valószinüségéről, sőt némellyek szerint, annak teljes igazságáról való bizonyságtételt. Ugy szintén, midőn az erkölcsvilágban előforduló tárgyaknak állapota, rendje és czélja megegyez Krisztus' évangyéliomával, avagy nem hathatósan bizonyitja-e ez azon általa igényelt igazságnak valószinüségét, „hogy isteni tekintélyü!“ Tizennyolcz századok folytak le annak kihirdetése óta és mi a' tapasztalásnak kincseit azon bizonyossággal nyomozhatjuk, hogy követelései vagy szembetünőleg visszautasítatnak, vagy hogy igazságai az által erős elővéleményt nyernek.

A' keresztyén vallás magát igaz vallásnak hir-

deti. Az igaz vallás a' boldogságnak mestersége, mellyet maga Isten tanitott. Krisztus azt mondja, „hogy a' megfáradtak és megterheltettek ő benne nyugalmat találandnak az ő lelkeiknek, és hogy az ő igája gyönyörüséges és az ő terhe könnyü.“ Máté 11, 28—30. Ő hasonlókép szünet nélküli boldogságot igér az évangyélioma iránti nevekedő tiszteletnek, az ő akarata iránti hódolatnak és példája követésének bizonyos gyümölcseül. Ezeknek igazsága és valósága fölött egyedül a' keresztyének lehetnek illetékes birák. Ők tapasztalatból tudják, hogy a' bölcseségnek ösvényei egyszersmind a' gyönyörüségnek utai, hogy békeségre vivők, és hogy bóldogságuk azon arányban növekedik, mellyben tettlegesen dicsőitik Istent és jól tesznek az emberekkel. De itt még az évangyéliomnak ellenségeire is hivatkozhatunk mennyire alkalmasok a' keresztyén vallás kedvére szolgáló bizonyságtételre. Észrevehető, hogy a' szívnek és életnek épsége a' viszonylagos kötelességek teljesítése, 's még kitünőbb módon az emberszeretet, melly tettlegesen müködik a' körülötte levő nyomort enyhiteni, az örömöket pedig szaporitani, a' boldogságnak érzelmeit nagy mértékben közlik velünk. Midőn pedig tudva vannak előttünk az alázatosságnak, a' szelidségnek, a' leereszkedésnek, a' bántalmakróli megfeledkezésnek az emberek lelkeihez való szeretetnek és mindenek fölött az Isten és megváltóhozi szeretetnek hatásai, és ha az évangyéliom alapelveinek erejöket és jóságokat érezzük, mellyektől ezek folynak; valóban készséggel ismerjük el, hogy Jézus vallása a' lélekben a' boldogságnak legnagyobb mértékét

teremti elő, mellyben e' földön részesülhetünk. Ennél még nyilvánosabb a' bizonyságtételnek másik része: hogy t. i. a' vallásnak megvetése, vagy más szavakkal a' gonoszság nyomoruságot szül. Minden rosz hajlamnak van valami fulánkja, melly a' szivet szúrja, és a' vétkes szenvedélyek iránti engedékenység a' valóságos örömtől fosztja-meg a' lelket. Kevélység, fösvénység, testiség, gyülölség, gonoszság, irigység, boszuállás és istentelenség, mindnyájan ellenségei az emberek boldogságának, megfosztják elménket a' csendtől és nyughatatlansággal, aggodalommal töltik azt be.

A' boldogság vagy szerencsétlenség, mellyet az emberek tapasztalnak aránylagos az ő jóságukkal, vagy gonoszságukkal. Jézus tanitványainak mindenkoron kész cselekvőségök Istenöknek és Üdvezitőjöknek imádására, és az emberekkeli jótételre, táplálja a' kegyességnek és jóakaratnak érzelmeit, nagyobbítja a' jótétemények közlésében rejlő örömnek élvezetét és mind inkább áldottá teszi tetteit. Más részről minél inkább megrögzik az ember a' gonoszságban, annál szerencsétlenebbé lesz. Rosz szenvedélyei áthatnak beszédeibe és cselekedeteibe és minden körülötte lévőket nyomorulttá tesz, de saját lelke a' kint leginkább érzi.

A' mi éltöknek következő éveit, vagy pedig épen jövendő sorsukat illeti, azoknak iránya mindenütt ugyan az. „Világosság támadott az igaznak, és az igaz szivünek vigasság.“ „De a' gonosznak nincsen békesége.“ Még fényesebb kinézések mutatkoznak a' keresztyénnek, midőn a' hitnek és szentségnek pályáján halad előre, mellyek megerő-

sítik azon mondatot: „Hogy az igazaknak utjok hasonló a' fénylő világossághoz, melly igyekezik világoskodni inkább 's inkább, míg az erejében való naphoz hasonló leszen.“ A' boldogságnak halálig való növekedése legfőbb valószinüséget ad a' jövendő életbeni nagyobb tökélyről. Más részről semmi sem világosabb annál, hogy a' gonoszság egyéb kilátást nem nyujt, mint azt, hogy szerencsétlenné tesz, mind itt, mind jövendő életben. Ki egészen vénségig rabja a' bünnek, az igazi ördöggé lesz és nem is alkalmatos egyébre, mint a' már világbani nyomoruságra, mellyről ugy szól az évangyéliom, mint azoknak büntetéséről, kik megvetik az üdvezitőt. —

Ha már látkörünket tovább terjesztjük ki t. i. az egyénről a' társaságra, azt találjuk: „Hogy az igazság felmagasztalja a' nemzetséget és hogy a' bün azt nyughatatlanitja és megrontja. A' tiszta vallásnak alapelveibeni és tetteibeni uralkodása, a' közjót a' legnagyobb mértékben mozditja elő, a' társas szerencsét hova tovább terjeszti és folytonos növesztését czélozza. Mig más felől a' vallásnak megvetése és ellenzése, melly a' gonoszságnak csak más nevezete, az országban a' legnagyobb roszakat hozza létre 's a' népnek jólétét csökkenti, és a' nyomornak állandó nagyobbitását irányozza. Az igazságtalan kormánytannak legtitkosabb tervei, mellyek legkiterjedettebb és legtartósb hasznot igérnek, anyagtalanoknak mutatkoznak, mikép a' pókszövet, azoknak, kik életbe léptették kész inség forrásavá lesznek, és nemzeti nyomorral és szerencsétlenséggel végződnek. Ezek a' természetnek, vagy

ne mondjuk-e inkább azt, a' legfőbb valóságnak törvényei, mellyeknek végrehajtásával Jézus Krisztus általi kijelentés erősíttetik meg és mellyek az ő vallásának hatásait és következményeit rajzolják. —

Van még Isten országlásában sokkal kiterjedtebb irányzat is, melly, a' mennyire e' jelen tárgyhoz tartozik, szinte megjegyzésre méltó. Az évangyéliom az emberek állapotának olly javalásáról szól, melly alapelveinek és parancsnak befolyása által századok lefolyta után fog előidéztetni. E' reményünk az erkölcsi világbani tünemények által neveltetik és megerősíttetik. Az, a' ki a' társaságnak jelen állapotát Angol, Hollandia és Franczia-országokban egybe akarja hasonlitani azzal, melly azelőtt három századdal volt azokban, a' leggyorsabb haladást veendi észre 's egyszersmind azt is, hogy a' gépmü még most is siettetett gyorsasággal mozog. Vannak alapelvek, mellyek Krisztus követőinek elméiben még csak most csiráznak, mellyek az emberi nem legelső és legjobb érdekeinek előségitése végett a' tettes jótékonyságnak elveit hozzák napfényre, és mellyek, ha a' gyümölcs megérend, meg fogják változtatni a' világnak ábrázatát és észnek és szeretetnek uralkodást felállítani, és az emberek közt, minthogy Istennek és az ő Krisztusának országát állítják fel az emberi lélekben, boldogságot fognak létrehozni! *)

---

*) Isten iránti legnagyobb háladatossággal és örömmel emlékezhetünk meg itt Angolhonnak azon embereket boldogitó törekvéseiről, melly által

A' világkormányzás és a' keresztyén vallás közti egyetértés olly sok különbféle szempontban látható, és az elsőnek a' látványok és tervezetekkeli megegyezése, az utolsónak nyilatkozatai és hatásai olly megfontolásra érdemes tárgyak, mellyek méltók azoknak figyelmére, kik az Uj-Testamentomnak bizonyságtételeit gondosan 's részrehajlás nélkül visgálják.

8. Szakasz.

Az Uj-Testamentom az emberekhez való szólás-modora.

Ebben mikép sok egyéb pontban a' könyv kitünőleg egyedüli. Olly emberektől, kik a' világ nagyaival nem társalkodtak, azt várhatnók, hogy a' gazdag és hatalmas embereket talán csudálni fogják, vagy, hogy azokat megvetvén a' hason rangú nép részére hajlandnak. De mind ezekből nálok semmisem fordul elő. Alig találunk valamelly iróra, kinek nem volnának sajátságai ; egyik alávaló módon hízeleg a' nagyoknak és a' szegényeket megveti; másik gyülöli a' nagyokat és a' néptömegnek hódol, hogy kegyét elnyerhesse. Némellyek bókolnak a'

---

a' rabszolgákkali gyalázatos kereskedést megszüntette, számtalan hittérítő társulatokat alkotott, a' bibliának több nyelvekrei fordítására tömérdek áldozatokat tett, 's a' legujabb időben a' hol csak lehetett tollal vette elejét a' sok háborunak 's a' t. — Ime a' békeség és jóakarat Krisztus által hová tovább elterjedt a' földön.

tudósnak és megvetve bánnak a' tudatlannal; mások ismét megforditva cselekesznek. — A' honnak és a' vallásnak hatalmas hatálya van az embereknek érzeményeire és azoknak a' személyekről és dolgokról való szólás modorára. Erről, mind a' zsidók, mind a' pogányírók nevezetes bizonyságtételeket adnak, 's mindkettő ellenkező uton. — De itt, mi az irásnak ezen módját illeti, tökélletes a' kivétel. Az Uj-Testamentomban az egész emberi nem mindig valami nagy családnak tekintetik. Az apostolok az embert halhatlan lénynek nézik; e' világosságban jelenik meg ő minduntalan. Az életnek különbféle nemei e' sokkal dicsőbb rangja mellett elenyésznek. Az egyedüli ok, melly miatt ők a' polgári társaságban levő különbféle életnemeket említik az, hogy ezen helyzetöknek kötelességeire emlékeztessék az embereket, és hogy megóvassanak a' kisértetektől, mellyeknek kitétetvék. Ez kiváltkép a' legmagasabb rangu személyekkel történik, kiknek kisértéseiket minden mások közt legnagyobbaknak ábrázolják; a' miért is nyájasan kérik őket, hogy azoknak hatályától legnagyobb vigyázattal őrizkedjenek, de egyszersmind az ő állapotjok áldásaival való visszaélésöket is szabadon megdorgálják. Midőn kedvezőleg nyilatkoznak a' szegényről, ezt vigasztalására teszik, hogy t. i. kisértései nem annyira szigoruak és hogy kijelöljék sorsának ama elsőségeit, mellyeket szem elől olly könnyen elvesztenek. De az emberi természetnek minden nagy ügyeiben az emberekkel mint egymáshoz hasonlókkal bánnak; mint atyafiakhoz szólnak hozzájok, a' világnak nagyait nem irigylik; a' szegényt meg nem

vetik; méltósággal és részvéttel szólítanak meg mindenkit! — Van ugyan valósággal valamelly kitünő különbség, mellyet ők mindenütt megtartanak és mellyről soha egy pillanatban sem feledkeznek meg. De az nem külsőségből támad, hanem igaz és a' bünös ember között foglal helyet. A' léleknek efféle magasztos helyzete, melly a' világi rangkülönbségen felülemelkedik, melly az embernek mint halhatatlan lénynek méltóságát megőrzi és jelességét a' mennyire jó, alávalóságát a' mennyire rosz, elismeri; ezen diáktalan és az Uj-Testamentomnak minden iróiban feltalált lelki nagyság bizonyára csak birand némi nyomadékkal, ha azon mérlegbe vetjük, mellyben a' keresztyén vallásnak tanuságtételei mérettetnek meg. —

9. Szakasz.

Az Uj-Testamentomi iróknak összhangzása.

Egyetnemértés azon emberek közt, kik közől mindenik valamivel járul valamelly könyvnek szerkesztéséhez, bizonyos megsemmitése az isteni ihletést tárgyazó követeléseknek. Az egyetértés elkerülhetlen szükséges és a' hol ez megvan, kiváltkép olly kiterjedettségben, olly sok különböző tárgyakban, olly sokféle egymásbavágó dolgokban, ott valoszinü bizonyságot nyujt igényeinek támogatására.

Az első dolog, mellynek vizsgálatára vezettetünk az: „Micsoda összhangzás van az évangyéliom

és a' természetes vallás között?" A' legszorosb nyomozásnál azt fogjuk tapasztalni, hogy az utolsóban nincsen csak egy alapelv is, mellyet az első nem állítna 's meg nem erősítne. A' deista méltán diadalmaskodnék, ha itt ellenkezésre akadna. De ő itt egyet sem mutathat fel. A' mi az alapelveket, parancsolatokat, kivánságokat, szükségeket és várakozásokat illeti, azokban az egyetértés kivétel nélküli. Ez évangyéliom valósággal bővebb foglalatu és sok dolgokat jelent meg, mellyek nem találtatnak a' másikban. De mi ezt természetesen várhatjuk is a' bünös és megromlott teremtések számára tett kijelentéstől, kiknek olly orvosságra van szükségök, melly felebb való a' természetes vallás erejénél.

A' tárgynak másik oldala e' könyvnek összhangzása az Ó-Testamentommal, melly azzal olly szorosan egybe van szőve, hogy mind a' kettőn elkövetendő lényeges sérelem nélkül lehetetlen egymástól elválasztani. Ha a' könyv csupán csak egy embernek müve, az egyetértés könnyebb, de a' hol annak szerkesztésébe többen befolynak, nevekedik a' nehézség. Ha ezen emberek különböző századokban élnek, különféle országokban, különböző helyzetben és foglalatoskodásban és a' társaságnak különféle helyzeteiben; természetesen bekövetkezik az, hogy sok, különösen pedig a' legfőbb és legterjedelmesb tárgyakban különböző eszméjüek és érzésüek lesznek, ha itt összhangzásra találunk, azt valóban megjegyzésre méltónak tarthatjuk. Vannak esetek, mellyekben azt mesterségesen elő nem idézhetnők, p. o. a' hol korábbeli irók nemcsak a' multat veszik tekintetbe, hanem a' jövendőt is előre hirdetik, és

azon külső szertartásoknak életbe léptetését jelentik, mellyek még csak következő uj vallásrendszerrel lépnek életbe 's általok ennélfogva csak előrajza céloztatik. Itt a' titkos megegyezés lehetetlen és az öszhangzás máskép meg nem magyarázható, hanem ha előre feltesszük az isteni közbenjárást és az iróknak isteni ihletését.

Illyen az Ó- és Uj-Testamentomnak irói közt fenforgó egyértelmüség. Ők különböző századoknak, országoknak és helyzeteknek voltak emberei. Ők a' legnehezebb dolgokról irtak. Ők mindnyájan ugyanazon egy tervet vették tekintetbe és mindenik járul az egészhez valamivel. Az elsőtől felállított tervezetet az utolsó végzé be és mind a' két megegyezése által egymást megerősíti, 's egymásnak szorosan megfelelnek. Különösen megjegyzésre méltó e' könyvben az, hogy a' legmesterségesb és szövevényesb része az első, aztán jön a' legegyszerübb és legkönnyebb, hogy szembetünő legyen, mikép szükségtelen e' mesterség e' rendszerek egyeztetésére és hogy ollyan uton történt, mellyen azt emberi lángész ki nem gondolhatta volna. Az egyetértés meg van nemcsak egy pontban, hanem százban, annyira, hogy az összhangzást, melly vagyon a' jövendölések, ábrázolatok, áldozatok, az Ó-Testamentomnak tisztító szertartásai, és a' Messiásnak személye, hivatala, országa és jótéteményei közt, kiben azok beteljesedtek, másnak nem nézhetjük, mint mélységes szándéknak és előre meggondolt területes tervnek. Ez a' keresztyén vallás némelly ellenségeinek olly nevezetes tünemény volt, hogy azt állították, miképen a' jövendölésekről szóló

könyvek csak akkor szerkesztettek egybe, miután az azokban hirdetett történetek bekövetkeztek. — De az Ó-Testamentomnak régisége olly erős alapon épül, hogy azon ember, ki azt meg akarná rendíteni, minden erőködésével sem menne semmire!

Az Uj-Testamentomnak különféle irói közt és annak részeiben az öszhangzás szinte világos és kellemetes. Meg nem állapodván most annál, melly az évangyélisták közt forog fen, hol az egyetértést inkább bebizonyítottnak várhatjuk, észrevesszük ezt olly dolgokban is, mellyek inkább történeteseknek látszanak, és a' hol valami alattomos egyezkedés egy könnyen sem nem gondolható, sem ki nem vihető. A' keresztyén gyülekezetekhez intézett levelek, mellyek az Uj-Testamentomnak egyik részét teszik, szorosan összefüggnek „az apostolok cselekedeteivel", mellyeket ezek egyházi történetének nevezhetnők és bizonyosan e' szerént képeztettek. Ezen levelekben gyakran találtatnak hivatkozások a' történetre. A' példázások olly számosak, olly részletesek, olly történetesek, olly annyira az előfordult körülményektől függők és az alanyból olly természetesen származók, hogy a' tárgyaknak olly mennyiségéből semmi mesterség sem idézhette volna az öszhangzást elő, ha vagy a' levelek, vagy a' történet, vagy mindkettő csalárdságon alapulna. Ha a' levelek költöttek lennének, bizonyosan általános kifejezésekbe burkolva találnók azokat, és a' dologról minden részletes említést, melly a' hamisságnak felfödözésére vezethetne, szorgosan távoztatva. Pedig épen ellenkezőleg van minden. Azok teljesek részletességgel. Ők állandóan csak komoly

és hasznos tárgyak vitatásával foglalkodnak. Ők különös társaságokra, személyekre, helyekre, dolgokra és történetekre gyakorta fordítják figyelmöket. Mig ezekből bensőleg arról győződünk meg, hogy valódiak, addig az azokban levő czélzásoknak a' történettel való megegyezése azon bizonyságtételt ismételve erősíti meg, hogy a' magokróli állitás valósággal igaz.

Van még ezen öszhangzásnak egyéb neme is, mellynek figyelmünket elkerülnie nem szabad. Mind az Uj-, mind az Ó-Testamentom iróinak alkalmuk volt más nemzetek történetéről szólani és ollyan körülményeket megérinteni, mellyek a' zsidók vagy a' keresztyénekkel való egybeköttetésekből eredtek. Ez a' mesterkedésnek, vagy tervezetnek legkisebb árnyéka nélkül történt. Tessék bár az első tekintetre valami csekélységnek, mégis a' személyekkeli ismeretséget és azoknak hitelességét annyira megkönnyíti, hogy a' csalárdság a' felfödözést el nem kerülhetné. De illy nemü váddal nem terheltethetnek; mert akármiféle vonatkozás történik az Uj-Testamentomban a' körülfekvő országoknak történeteire, a' világi történet a' szent iróknak hitelét megerősíti és követeléseiket igazolja, hogy ők az igazságnak és erkölcsi épségnek emberei.

A' különféle viszonyokban most előállított összhangzás nem valami hamis tanukéhoz hasonló, kik leczkéjöket betanulták, hanem becsületes emberekéhez, azt beszélik el, a' mit láttak és tapasztaltak, mindenki sajátszerüleg és a' mi ő reá különösen hatott. Gyakran az egyik valamelly cselekedetnek vagy történetnek egy körülményét említi, másik pedig

másikat. Ez nem ollyan emberektőli öszhangzás, kik az emberi nem csalásában egyeztek meg.

Ha illyen terjedelmü könyvben néhány látszatos ellenmondásokra akadunk, józanul egyebet nem is várhatunk. De azoknak nevezetes része elenyészend, ha megengedjük, a' mit részrehajlatlan olvasó nem is tagadhat, hogy valamelly régi olly sokszor és régen lemásolt könyvben lesznek iróhibák, különösen, ha a' személyeknek és helységeknek neveit és az időszaki számitást tekintjük. Mert ha mi érdekesb és nehezebb dolgokban az iróknak pontosságát látjuk, azon következtetés bizonyára csak méltányos, hogy aránylagos könnyü dolgokban nem tévedhettek; miért is őket és nem a' másolókat vádolni, illetlen lenne ama nyiltszívüséghez, mellyel a' nagylelkü ember megkülönbözteti magát. —

A' tudományban haladásnak és ennek a' szent irás tanulmányára való alkalmaztatásának köszönhetjük más ellenvetésekre a' kielégitő feleleteket, mellyeket részekbeni öszhangzás ellen tettek. Mig t. i. vannak némelly dolgok a' teremtésnek müveiben és Istennek erkölcsi országlásában, mellyek Istennek tökéletességeit a' bizonyosság teljes fényében adják elő, ollyanok is találtatnak, mellyek egyenes ellentétben látszanak lenni az ő lételével és tökélyeinek kitüntetésével. De akármelly ellenmondásban látszik is ez lenni, bizonyosak vagyunk 's magok a' deisták is megvallandják, hogy az csak látszatos és nem valóságos, és a' tudományokban tett felfödözések számos esetekben teljes megelégedésünkre oszlatták el a' nehézségeket. Ez történt különösen az isteni kijelentést illetőleg, melly vala-

mint ebben, úgy más tekintetben is Istennek müveivel szorosan megegyez. Mélyebb vizsgálat, a' kéziratok egybehasonlítása, a' napkeleti szólások tökéletesebb ismerete, az általános történetteli megismerkedés, a' bibliai figyelmezés által sok nehézségek és tetszetős ellenmondások mellőztettek el, és az összhangzás a' napfény egész tisztaságában állíttatott elő. Ha maradnak hátra még néhány nehézségek, azokat úgy tekintsd, mint a' teremtésben és az isteni gondviselésben előfordulókat, mellyek az évangyéliom elfogadásának többé akadályai nem lesznek. Nem lehet kételkedni, hogy a' fejlődő ismerettel és a' történetek világával ezek is, mint a' többiek el fognak enyészni.

Azok, kik a' keresztyén vallásnak igazságát és isteni eredetét tagadják (mert ezek szorosan összefüggnek), végetlen nehéznek találandják, véleményeik következtében azon különféle hasonlatokról, és szövevényes összhangzásokról a' számadást, mellyek jelenleg szemünk eleibe állíttattak. Csak ne tagadják meg azoktól a' tárgybani vizsgában az illetékes súlyt, 's az iró megelégszik! —

III. RÉSZ.

Az Uj Testamentomnak isteni tekintélyét tárgyazó azon bizonyitványokról, mellyek az apostolok tanuságából erednek.

Némelly dolgok számtanilag bebizonyíthatók, másokról ellenben, mellyek az emberek boldogságára nézve sokkal érdekesebbek, csak erkölcsi okoknál fogva lehet meggyőződni, vagy tanubizonyságok által. Ez esetben vagyunk minden történeti cselekménynyel és az igazság minden alakbani kiszolgáltatásával. — Ezen tanuság általi meggyőződés olly bizonyos erkölcsi renden alapszik, melly az okoskodást gyámolitja és a' dolgokat szintén ugy kétségkivüliekké teszi, mint a' bizonyságtételnek akármelly más neme. Hogy van bizonyos Róma nevü város, arról én épen olly tökélletesen meg vagyok győződve, mikép arról, hogy valamelly háromszögben a' háromszög hasonló a' két egyenszöghöz. Pedig én Rómát soha sem láttam, de megnyugszom mások bizonyságtételén. De azt hiszem, hogy saját eszem, midön a' számtani bizonyitások szerént fokonkint müködik éppen csak annyiban tévedhet, mint a' mennyiben hamis lehet az erkölcsi bizonyságtétel,

mellyre hitem támaszkodik. Min alapszik már e' bizonyosság? Ez azon erkölcsi rendben leli alapját, mellyet éppen most említénk. Miben keresendő ez, azt rövideden ezennel megmutatandjuk, a' mivel egyszersmind szép út nyiland a' bizonyítványok mezejére való bemenetre is.

A' természet világában Isten a' dolgoknak bizonyos rendéjét állitotta fel, melly mindenütt egyformán létezik, valamint a' napnak és éjszakának változásaiban, a' vonzás és súly erejében is. Ez által alkalmatossá lesznek a' természet tüneményeinek bizonyossággal megitélésére. Hát az erkölcsivilágban tán nincs hason rend 's tán nincsenek felállítva törvények, mellyeknek ismerete által itéletet hozhatunk, ha mindjárt nem is föltétlen bizonyossággal, de mégis annyi határozottsággal, mennyi elégséges itéletünk eligazitására a' bizonyságok ügyében. Ez sokkal nyomadékosb amannál, miért is ezt (t. i. az erkölcsi rendet) bizodalommal várhatjuk.

Vannak az emberi szívben bizonyos átalános rendszabályok, mellyeket magaviseletében mindenki tekintetbe vesz, mint a' boldogság utáni vágy, a' dicsőségnek kivánása, a' vett jótéteményekérti hálaérzelem és sok más. Vannak ezeken kivül még néhány különös alapelvei a' tevékenységnek, az embereknek különféle jelleméből származók, mellyeknek egyike uralkodó vagy vezér elv, melly mint fömozgony hozza mozgásba az okos gépmüvet, a' magaviseletnek irányt ád 's az életet rendezi. Látok valamelly kitünő kegyességü embert; életéből Isten 's emberek iránti szeretete ezer esetben kiviláglа-

nak. A' másik, kit ismerek becsvágyának rabja, nyomozom kora gyermekségétől fogva a' szivében uralkodó szenvedélyt, 's azt látom, hogy vele együtt növekedett. Ismerek egy harmadikat, kit teljességgel a' fösvénység kormányoz; élete egyedüli foglalkozása a' — birtok. — Van más valaki, kit figyelemmel kisértem; ez az örömnek hódolt 's azzal évek óta mintegy kereskedést üzött; kivánságainak és teste szenvedélyeinek ápolása látszik élete egyedüli czéljának lenni. Van egy régi barátom, kivel sok évek óta viszonyban élek 's kit mindenkor igaz és megpróbált jellemünek tapasztaltam, 's kire a' meg nem számitott aranyokat is bízhatnók. Átelleni szomszédja egy országos gazember, ki rászed 's megcsal mindenkit, valamikor csak lehet.

Az efféle jellemü emberektől szerzett ismeretből, melly a' történetnek példáival szaporittatik, türhető határozottsággal itélhetjük meg azt, mit fognak az emberek végbe vinni? Ha valami kitünő példája rajzoltatik a' kivánságok fölötti uralkodásnak és a' kevéssel való megelégedésnek, senkisem mondja: „Hogy Sándor nagy César volt azaz ember.“ Ha azt adják tudtunkra, hogy szokatlan kegyetlenséggel bántak a' foglyokkal, bizonynyal nem Howard ur lesz előttünk gyanús.*) Ha ollyan élet felöl hal-

*) E' nemesszivü angol jószága legnagyobb részét, szabadságát-vesztet szegény embertársaira költötte el; e' végett bejárta Európának országait, a' kórházak és tömlöczök javitását sürgette és áldozott is. A' mostani tömlöczök reformját nagyobb részt ő készitette el.

lunk valamit, melly kivánságaira és szenvedélyeire nézve nevezetes öntagadást gyakorol, mindenki felkiált: „Ez nem Nero, sem Heliogabál!“ Ha valamelly rablasról, melly rettentő gyilkolással egybekötve, éjnek idején követtetett el, azt olvassuk, hogy Sokrátes vagy Epiktet vádoltatik azzal, boszonkodással fogjuk elvetni a' könyvet és felkiáltani „hogy e' vád bizony hamis.“ E' példának sorát kiki meghoszabbíthatja! —

Azon átalános és főleg ezen kitüntetett és különös alapelvek, mellyek az emberi szivet kormányozzák, képzik azt az erkölcsi rendet, melly minket képessé tesz az emberi magaviseletnek megitélésére. Az életnek mindennapi eseteiben és jelen szerencsénknek legnagyobb érdekü dolgaiban mi ezen erkölcsi rendnek törvényei által vezérelve meghatározhatjuk, mire törekszenek bizonyos emberek és micsoda eszközöket fognak választani, és ezáltal azoknak lételét és bizonyosságát elismerjük. Hasonlókép nem alkalmazható leszen-e ez a' keresztyén vallásra és az apostoloknak bizonyítványaira? Bizonyosan; mert mi itt az okoskodásnak ugyanazon törvényeiből indulunk ki és a' bizonyítéknak ugyanazon neméből, mikép bizonyítványtól függő más dolgokban. Tekintse csak ezt állhatatosan a' részrehajlatlan olvasó, ki az igazságot nyomozza, 's aztán vegye gondolóra miféle emberek voltak Jézusnak bizonyságai és milly nagy mértekben köteleztetünk hitelt adni az általok letett bizonyitványnak! —

1. Szakasz.

A' bizonyságoknak minősége és száma!

Képzelhetnénk-e magunknak valamelly hivatalt az emberek boldogságára nézve érdekesbet, mint mellyet Jézus tanuságára rendelt személyek viseltek, hogy a' világ előtt isteni hivatásáról bizonyságot tegyenek? Az ő választásuk tőle függött. Ha ő a' rabbik, irástudók, vagy főpapok közől választotta volna azokat, azon gyanuba eshetett, mintha azt tervezte volna, hogy emberi tudomány segítségével akarta megcsalni az embereket. Az által a' történt választással a' gyanu elháríttatott, Krisztus Urunk közönséges foglalkozású embereket hivott magához a' társaság tömegéből. Erkölcsi műveltségöket és jellemöket illetőleg ugy jelennek meg előttünk, mint egyenes szivű, komoly, jó emberek, kik az Ó Testámentomot jeles figyelemmel olvasták, 's annak foglalatját jól ismerték.

Két vagy három tanu bizonyságával minden bizonyítéknak czélját elérjük. De a' tárgy, mellyről itt tanuságot kell tenni, szokatlen volt; 's azért Krisztus sokkal nagyobb számmal rendelte azokat. Ő tizenkettőt hivott meg. Megengedtetik, hogy ezek elég nagy számmal voltak. Ha ketten, vagy hárman a' ravaszság gyanujába eshetnének is, mintha képesek lettek volna valamelly hamisság hiresztelésére szövetkezni, ezt tizenketten már nehezen vihetik végbe. Azért a' bizonyságtételben való közértelmök egyszersmind a' bizonyitékok súlyát is tetemesen erősíti.

A' választott férfiaknak legjobb alkalmuk volt azt megérteni, a' minek bebizonyitására hivattak. Krisztus Urunk baráti körébe vette-fel őket! Három évnél tovább laktak vele együtt. Legszívesb barátságával örvendeztette meg őket, 's ők teljesen ismerték jellemét, gondolkozása módját, élete tetteit, halálát és minden arra bekövetkezett csudálatos jeleneteket, mig végre szemök láttára vitetett föl az egekbe. Előttök semmisem titkoltatott el; nem is volt titkolni való. A' görög bölcsészeknek voltak titkos (esoteric.) és nyilvános (exoteric.) tanai. Mohamed mennyei jeleneteket vett ürügyül, hogy a' törökhivőket házától visszatartsa, 's csak azon esetet vette ki, mikor általa meghivattak. Jézusban semmi ehez hasonlót nem találunk. Ő hozzá minden órában lehetett járulni. Tanitványai egész magaviseletét látták, és egész tudományát hallották. Ők vele a' legnagyobb, de legtisztelteljesb bizodalmi viszonyban éltek, ugy hogy egy halandónak sem lehetett több alkalma valaminek megismerésére, mint melly adatott az apostoloknak, mindazon dolgokkal való megismerkedésre, mellyek Jézus Krisztus jellemére és hivatására vonatkoztak.

2. Szakasz.

Az apostoloknak képességök a' Krisztusról i bizonyságtételre.

Azokban, kik érdekes tárgyakban tesznek tanúságot, két dologra méltán számíthatunk, t. i. fogékonyságra és becsületességre. Lássuk valljon megvannak-e eme tulajdonok ezen férfiakban.

Jelen esetben középszerü észtehetséggel is megelégszünk. A' bebizonyítandó dolog nem valami elvont eszméletnek tárgya, hanem a' cselekedeteknek gyüjteménye, mellyekre néhány azokból természetesen folyó világos alapelvek támaszkodnak. Melly nagy mértékben bír valaki észtehetséggel, azt világosabban még semmisem mutathatja meg, mint valamelly könyvnek irása. Jézus tanui ezt cselekedték, és az Uj Testámentom mindenkit meg fog győzni arról, hogy abban az észszerüségnek hiányára nem találunk, melly őket hivatásukra alkalmatlanná tette volna.

De a' főnek, valamint a' szivnek egyaránt épnek kell lenni. Az erkölcsi épség föltétlen szükséges a' bizonyság hitelére, és valósággal az fő dolog. A' becsületes vizsgálónak, ki minden körülményt érdeme szerint itél, meg szembetünő lesz, hogy ha a' készületlen élőszó, vagy irásbani beszédek, ha továbbá a' cselekedetek és szenvedéseknek hosszú sora erkölcsi épséget bizonyíthatnak; soha sem voltak becsületesb emberek a' földön Jézus Krisztus apostolainál.

Azonban néha-néha megtörtént, hogy jó észtehetséggel és kérdést sem szenvedő jellembeni épséggel birni látszó emberek, ugy annyira alája vetették magokat a' lelkesedés hatásainak, hogy a' forró képzeletnek és részegítő szenvedélyeknek esztelen játékává lettek. Ha azért az apostolok mindjárt nem lettek volna is csalárd emberek, de igen is ábrándozók, már ez is haszonvehetetlenné tenné tanuságaikat. Ezen észrevétel igaz, de itt nem alkalmazható. Vizsgáljuk csak éltöknek történetét, 's

mindenütt nyilvános a' bölcseség és mérséklet. Vizsgáld ezen kivül irataikat, 's ábrándra itt nem találsz, hanem kezdettől fogva végig ép itéletre. A' tárgy a' legfenségesb, melly a' lelket foglalatoskodtathatja, de a' képzelet vad elragadtatásának nyoma nincsen. Vannak mondatok, mellyek a' léleknek legélénkebb erélyességét és a' leghatalmasb hajlandóságnak forróságát fejezik ki, de maga a' tárgy azt elegendő okokkal helyesli, 's azért itt a' lelkesedés — ész 's nem képzelet! Valóban, ha a' keresztyén vallás ellenségének mellében még csak legkisebb szikrája maradt a' becsületnek, kénytelen lesz őket felszabadítani ezen vád alól. *)

3. Szakasz.

Az apostoloknak nyiltszivüsége és személyes meggyőződése bizonyságaik valósága felől.

Az embernek társalgói illedelméből vagy irataiból a' lelkes emberek meglehetős határozottsággal

*) Ha az apostolok azt valóban nem hitték, a' mit Krisztus feltámadásáról annyiszor tanusítottak, nem lehettek ábrándozó emberek. Ha ellopták volna holttestét, mikép a' katonák állitották, maga a' tett az ábrándból kigyógyitotta volna őket. Ha a' koporsóban maradt volna, akkor nem a' lelkesedés, hanem a' csalárdság hirdethette volna csak az ő feltámadását. De magaviseletök azt bizonyítja, hogy a' halálról feltámadásáról megvoltak győződve, ki aztán megjelent nékik, 's szemök láttára emelkedett fel az egekbe. Innen volt az ő nemes buzgóságuk az igazságnak terjesztésében, melly egész későbbeli éltöket elevenité. Nevezzék

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

ítélhetik meg azt: vajjon komolyan veszi-e az a' dolgot vagy nem? Az Uj-Testamentom minden könyvek közt a' legnagyobb figyelemmel vizsgáltatott meg mind barátai, mind ellenségei által. Egyik szándék ellenei részéről legalább az volt, hogy hibák fürkésztessenek ki benne. A' hamisszivüség és csalás a' legnagyobb hibák. De minő felfödözéseket tettek? Ha Mohamed a' Koránba olly helyeket hozott be, mellyek valami mennyei parancsolatot vagy engedelmet foglalnak magokban feleségeinek szaporitására, ollyanokkal sokasítván ezeket, a' kikre kivánesi szemekkel tekintett, 's ismét elzárván a' társaságtól azokat, kiknek féltékenységétől rettegett; nem kivántatik több közönséges észnél a' testi indoknak eltalálására. De van-e valami ehez hasonló az Uj Testamentomi irókban. Jellemöknek minden vonása igazszivü, haszonlesés nélküli becsületes emberekre mutat. Legnagyobb egyszerüséggel beszélik el előiteleteiket és hibáikat. A' könyvnek egész tartalmán át az igazszivüségnek legfőbb hangja zengedez. Feltaláljuk itt az igaztalanságtóli állhatatos irtózást, Isten jelenlétének és szentségének érzelmét és az arról való mély és tiszta ismeretet, hogy ő minden gonozságért boszút áll. 'S ezen egyeneslelküségök éltöknek és cselekedeteiknek egész folyamában a' legnevezetesebb módon mutatkozik.

---

el az emberek ezt ábrándozásnak, — ha ugy tetszik, — de magaviseletök és irataik nyiltan bizonyítják, hogy ők minden emberek közt legtávolabb estek a' közönséges, 's alávaló értelemben vett ábrándos jellemtől.

4. Szakasz.

Az apostolok állhatatossága és kitartása a' tanubizonyságtételben.

Az apostolok mindnyájan mint Jézus Krisztus isteni küldetésének tanui voltak és az ő évről évre éltöknek végeig folytatott bizonyságtételök nagyon nyomadékos.

Ha valamelly nevezetes szolgálatba jutnak az emberek, szokatlan állásuk és foglalkozásuk által bizonyos időre feltünő változás történhetik gondolataikban és erkölcseikben, 's ők egy kis ideig tán megzabolázzák magokat. De midőn a' hatalmas ösztön ereje kifogy, valóságos jellemökben jelennek meg, 's azoknak fogjuk őket ismerni, a' mik valósággal. Ha valami meleg képzeletnek egyedüli buzgóságától ösztönözve fogtak valamelly munkához, vagy pedig lángoló szenvedélyek, vagy hamis reménységeknek erőteljes hatálya által, akkor ők, mihelyt tüzök elalszik 's reménységökbeni megcsalattatásukat látják, azonnal elhagyják az unalmas helyzetet 's több hasznot, örömet igérő munkához fognak. — Ha Krisztusnak tanítványai valami földi örömélvezet, vagy nyereség tervében egyeztek volna meg, bizonyára rövid idő alatt észrejöttek volna. Vagy tán becsvágy dagasztá sziveiket? Csak hamar azt tapasztalták, hogy a' világtól mit sem várhatnak, hanem csak lealacsonyítást. Vagy tán fösvénység vakitá meg őket? Csak hamar észrevehették, hogy nem birtok utáni uton járnak. Vagy tán a' kényelemnek és örömnek kedvelése éleszté remé-

nyeiket? Nem sokkal az előtt teljesen meg voltak győződve arról, hogy az a' Jézus Krisztusróli bizonyságtétellel kezetfogva nem jár. De e' megyőződés meg nem változtatá magaviseletöket, sem hivatalukról azért le nem mondottak, sem annak teljesítésében buzgóságuk nem csökkent általa. Ők rendíthetlen állhatatossággal és lankadatlan buzgósággal jártak el éltök végeig az ő Urok ügyében tanuságtételben a' világ előtt.

Ha tizenkét ember, — akár mint egyén, akár mint valamelly társulat elnökei — valami csalás terjesztésében egyezik meg, akkor ollyan egyforma a' dolog kimenetele, hogy az erkölcsi világ törvényének nézhetjük azt, hogy akármelly barátságosak és szívesek voltak is kezdetben, a' munka folytatásával egyenetlenek 's nézeteikben ellenmondók lesznek, és hogy az, mit a' tervezetnek végteljesedéseig a' titokban-tartás esküjével és az állhatatosság igéretével fogadtak és minden hozzá tartozók szeretettel ragadtak meg, haladásában féltékenység, irigység, gyülölség, kölcsönös vádolás, egymásutáni elszakadás által hátráltatott és utoljára is azzal végeztetett, hogy a' gonosz terv felfedeztetvén, hamis szíveikről a' fátyol a' világ láttára levonatott. De mi Krisztusnak apostolai közt efféle indulatról mit sem veszünk észre. Haldokló-félben is ugyanazon bizonyságtételt adják, mellyet eleve letettek. Azoknak egyike árulóvá lett, de semmi fölfedezendő titkai sem valának. „Vétkeztem," igy kiáltott fel halálközben, „vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért." Pál és Barnabás hevesen vitáztak, midőn egymástól elváltak; de aztán egyenkint is csak

ugyan azt művelték, a' mit az előtt egyesülve, t. i. hogy a' nazaretbeli Jézus isteni küldetéséről tegyenek bizonyságot. Pétert és Pált is látjuk rövid ideig viszalkodásban lenni, de heveskedésökben semminemü gonosz csalárdság sincs napfényre hozandó; Krisztus ügye ellen semmi vádjok sincsen. Kivevén az egy Judást, kinek szomoru vallomása az Ur ügyének teljesen kedvező; a' többieket mind egyig szilárdnak találjuk, kik szeretettel és buzgalommal fejezik ki a' világ előtt azt, hogy Jézus a' — Megváltó. —

5. Szakasz.

Az apostoloknak bizonyságtétökért i szenvedéseik.

Ha az apostolok valóban nem azon emberek voltak volna, kiknek kijelentették magokat, életök nem lett volna egyéb, mint a' szenvedéseknek folytonos szinhelye. Mert olly személyeknek, kik gonosz szenvedélyeket táplálnak szívükben és világi örömökért rimánkodnak, elviselhetlen teher lett volna azon szünetnélküli sanyargatás, mellynek alája veték magokat az ő lelköknek lelki és isteni dolgok utáni törekvésében, gondolkozásuk, beszédük és cselekedetök teljes folyamában. A' keresztyén vallás nem volt a' bölcsészek rendszereihez hasonló eszméleti vélemények gyüjteménye, mellyek az emberre hagyták tetszése szerint elrendezni életét; hanem az törvényt szab életünknek, melly kormányozza a' magaviseletet, a' véralkatot, az értelmeket, sőt még a' szívnek gondolatait is, és arra szólítja fel öket, hogy előbbi állapotukból egészen kivetkezzenek.

Ollyan életet, millyen az apostoloké volt, egyedül az évangyéliom alapelveinek szívökbeni jelenléte és hatalma tehetett türhetővé és valóságossá. De ehez járul még az is, hogy mesteröknek szellemével telvén be, vallásuk rájok nézve nem valami boszantó teher volt, hanem gyönyörüség: „Krisztus igája gyönyörüséges és az ő terhe könnyü volt, minthogy ő tőle tanultak, ki szelid és alázatos szívü volt.“

De mivelhogy Krisztusban békeségök volt, a' világon szenvedniök kellett az ő bizonyságtételökért. A' helyett, hogy kötelességök teljesítésével gazdagságot, tisztességet, vagy örömet szereznének, inkább a' legkeservesb sanyargatásoknak tétettek ki. A' méltatlanságnak minden nemeiben részesültek; mindenféle bántalmakat türtek. Ez velők nem egyszer vagy kétszer történt; keserves tapasztalás által arról győződtek meg, hogy mást semmitsem várhatnak, mint folytonos szenvedéseket, míg a' Krisztusról azon bizonyságtételt folytatják, hogy ő a' világnak Üdvözitője. Egyikök helyzetének leghivebb rajza tulajdon szavaiban találjuk fel, ki a' többek közt röviden ekép számlálja elő szenvedéseit: „A' sebekben bőségesen, a' tömlöczökben gyakran, halálos veszedelmekben gyakorta. A' zsidóktól ötször szenvedtem négy negyven csapást egy-egy híján. Háromszor verettettem meg vesszővel; egyszer köveztettem meg; háromszor voltam a' tengeren veszedelemben hajótörés miatt, éjjel nappal a' mélységben voltam. Veszedelmes utakon gyakorta voltam; folyóvizeken veszekedtem; latrok miatt veszedelemben voltam; veszedelemben voltam az én nemzetségem miatt; veszedelemben a' pogányok

miatt, veszedelemben voltam a' városban, veszedelemben a' pusztában, veszedelemben a' tengeren; veszedelemben voltam a' hamis atyafiak közt. Fáradságban és nyomoruságban, felvigyázat alatt gyakorta, éhségben és szomjuságban, és böjtölésben gyakorta; hidegségben és meztelenségben." (Korinth. 2. lev. 11, 23—27.) Illyen bánásmódnak voltak alájavetve az apostolok, de mind e' mellett sem látjuk őket hüledezni, vagy boszankodni. „A' mi Urunk," azt mondják, „előre mondotta volt azt meg nekünk." „Ha engemet háborgattak, titeket is háborgatnak." (János évang. 15, 20.) Ők a' háborgatást valami természetes dolognak nézték és munkájokat ernyedetlen buzgalommal folytatták. Krisztus és az ő ügye iránti szeretetök a' bántalmak közepette is ugy fénylik mint a' lángoló tüz. Közöttök csak egy sem volt, ki harczba keveredvén, mesterök halála után, a' harczmezőt elhagyta volna; ők helyt állottak éltök végső leheleteig. Az illyen magaviselet mellett feltehetnők-e mi azt, hogy cselekedeteiknek ösztönei tisztátalanok voltak? Milly sokkal könnyebb és természetesebb lesz megegyezni abban, hogy ők becsületes, jó és hü emberek voltak!

6. Szakasz.

Az apostoloknak vértanusága mint az ő bizonyságtételöknek pecsétje.

Ha az emberek vélemények kedveért halnak meg, azzal azt mutatják, milly szorosan ragaszkodnak azokhoz. 'S ha józan itéletü és jóérzelmü személyek, kik egyéb tekintetben erkölcsi épségüek is,

úgy cselekesznek, akkor az annak bizonysága, hogy véleményök igazsága felől meggyőződtek. Azonban hasznos és szükséges e' hitnek alapját nyomozni. Ha az tetteken alapul, olly tetteken, mellyek kézzelfoghatók, számosak, különfélék, súlyosak, többek által bebizonyítottak, mellyeknek tudósításában mindnyájan megegyeznek és a' hol erkölcsileg volt lehetetlen, hogy megcsalattattak volna, ott vértanuságukat bizonyságtételök végképeni megpecsételésének kell tekinteni. Illyen vértanuk voltak Krisztusnak apostolai, és azon tettek, mellyekről bizonyságot adtak, minden most elöszámlált tulajdonokkal birnak.

Ha Mohamed azon állítása valóságaért halt volna meg, hogy ő az Alborák nevü állaton látogatá meg a' mennyországot, és hogy mindazon visszatetsző dolgok valóságosak, mellyeket ő hallott és látott; a' bizonyíték olly gyenge, hogy ha legközelebb járnánk is állításához, csak annyiban egyezhetnénk meg: „hogy ő azt állítja, miszerint az valósággal megtörtént.“ De midőn tizenkét ember minket arról oktat, hogy három évnél tovább éltek Jézussal, hogy hallották beszédeit, látták csudatetteit, hogy tanui voltak halálának; hogy föltámadása után sokszor társalkodtak vele- 's látták midőn felvitetett az egekbe, hogy a' nekik adott igéret szerint részesültek a' szentlélek erejében és hogy képesek voltak soha nem tanult nyelveken szólani, csudákat tenni, betegeket gyógyítani és holtakat föltámasztani (dolgok, mellyeket ők gyakran végbe vittek) akkor azt kérdjük, lehetséges-e, hogy ők itt a' tetteknek valóságát és bizonyosságát

illetőleg megcsalattak? Itt a' kétkedésnek még csak árnyéka sem maradhat fen.

Lehet, hogy voltak vértanuk kevélységből, kik inkább meghaltak, sem hogy véleményökről mondjanak le, 's az állítások visszavételére irányzott kényszerítést megvetve távol voltak ön hitök felhagyásával idegent vállalni el. Voltak a' véleményeknek is számos vértanui, kiknek halála egyenes lelküségöknél és azon meggyőződésnél, hogy véleményök igaz, mást nem tanusít. Milly nagyon különböznek Krisztusnak apostolai mind a' kétféléktől, 's mennyivel feljebb állanak nálok! Őket igazán a' tettek vértanuinak nevezhetjük. A' *vélemények tárgyaiban félreértés lehetséges, de az igazán megtörtént dolgokban nem!* Dolognak súlyát neveli még az is, hogy ők e' történt dolgoknak hitelére sem születésök, sem nevelésök előítéletei, sem földi haszonlesés által nem ösztönöztettek. Az ő hitök inkább mind ezzel ellenkezésben van, 's lerombolja minden előbbi hibás érzeményeiket és szokásaikat. Mi állíthatja tehát elő, ha nem egyedül a' tetteknek valósága az illy példátlan állhatatosságnak megfelelő okát, mellynél fogva önkényt veték alá magokat a' kínzásnak és a' legkegyetlenebb halálnak? Én példátlannak nevezem e' bátorságot, mivelhogy az Isten akaratja iránti szent átadással, Istenbeni szilárd bizalommal, a' jövő élet áldásainak legelevenebb reményével, sőt az ő gyilkosaik iránt is legbensőbb jóakarattal volt egyesítve, melly magát a' legyengédebb könyörületességben és teljes bocsánatot tanusító nyilatkozatokban fejezé ki, buzgón könyörög vén Istenhez,

hogy azt nekik vétkül ne tulajdonítaná, hanem hogy rajtok is könyörülne és őket is jó és boldog emberekké tenné. 'S illyen emberek lehetnének-e csalárd emberek? Avagy ők „nem az élő Istennek szolgái-e kik az üdvre vivő ösvényt mutatják meg nekünk?“ —

7. Szakasz.

Az apostoloknak az nem lehetett szándékuk, hogy rosz eszközök által jó czélt érjenek el.

Mi Jézus Krisztusnak isteni küldöttségéről tanusítatott az apostolok által még csak egy feltételt engedne meg, t. i. azt, hogy magok készítették egymás közt a' vallást, 's felőle azt hitték, hogy legfőbb mértékben leend boldogítója az embereknek, és hogy azért igénylették istentőli származását, hogy az annál hamarább fogadtassék el. Ez okból vitettek ők arra, hogy csodákat és jövendöléseket költenének; mivel azzal azt nagyobb méltóságra emelvén, egyszersmind az Istentőli származásnak fényében is tüntették elő. Még nagyobb buzgóságuknak jeléül tervöknek sikereért a' legkeservesb üldözéseket türték, védelmeért halálra adák át magokat és igazságát és isteniségét utolsó leheletőkig vallák.

De e' föltétel homlokegyenest ellenkezik az erkölcsi rendről való minden eszmékkel. Nem is szólván arról, melly valószínütlen, hogy ezen emberek vagy akárki más is képes volna illy vallást és annak védelmére illy bizonyságokat kigondolni — az

apostolok azt jelentik, hogy ők Istennek tisztelői! 'S ezt irataik, 's magaviseletök is minden oldalról bizonyítják. Ők elismerik, hogy Isten minden hamisságnak és csalárdságnak boszuállója és az ő kegyének veszteségét kimondhatlan rettentőnek rajzolják. Ők különösen azon életszabály ellen kelnek ki, hogy az emberek gonoszt cselekedjenek, hogy abból jó következzék, azt állítván, „hogy igaz kárhozatjuk.“ 'S valljon ennek kiteendik-e magokat a' semmiért? Szenvedések közt töltendik-e ők éltöket, gyalázatos és kinos halálra adandják-e magokat egyedül csak azért, hogy feltételeikkel sértsék meg Istent? Ez lehetetlen! ennek más okát kell adni! —

IV. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélyét tanusító bizonyságok, mellyek némelly mellékes körülmények tekintetéből származnak 's az apostoloknak tanuságaikat tovább is megerősítik.

Mindenek fölött azt kell legsúlyosb érdekü dolognak tekinteni, hogy az apostolok bizonyságtételeinek érvényessége erősen megalapítassék. Mert ha a' léleknek itt alkalom adatik a' kétkedésre 's bizonytalanságra, akkor a' keresztyén vallás bizonyítványainak egyéb részeit figyelemmel avagy tisztelettel el nem fogadja. Az előbbi szakaszban kiemelt sajátságos körülmények, mindenek előtt súlyosak lesznek, kik tekintetbe veszik azokat. De vannak még közvetlen tanúságok is, mellyek a' hamis ember czéljától még továbbra esvén, Jézus tanuinak egyeneslelkűségöket még hatalmasabban megerősítik és az apostoloknak a' világ ámitgatását tervező igyekezetöket kiváltképen valószinűtlenné teszik. Efféle eszméletekre vezetnek a' következő szakaszok;

's ezek egyesítve az eddig már idézett közvetlen bizonyságokkal a' bizalmasságnak, mellyet tiszta szívű nyomozó kívánhat legnagyobb biztosságát adják, 's legalább is annyit, a' mennyi szükséges és elegendő a' részrehajlatlan elménck a' megegyezésre!

1. Szakasz.

Valószinütlensége annak, hogy az apostolok uj vallást költöttek.

A' világtörténet sok embereket mutat fel, kiknek kedvök kerekedett embertársaikat sokféleképmegcsalni. A' vallás, fájdalom! számos és szerencsétlen ámítgatásoknak volt termékeny forrása, és egy rendszer sem találtatik, melly e' végre nem használtatott volna. De egyenesen csalás végett költeni valamelly vallást, az végetlenül nehezebb kisérlet, mint a' már létezőt arra fordítani. Az emberek tisztelői az ó vallásnak és minden a' mi e' részben kivántatik, az, ezen tiszteletet nagyobbítni és a' csalárd embernek hasznára intézni el; de a' másik esetben a' tiszteletet még csak teremteni kell; 's ennél nehezebb dolog nincs.

Feltenni azt, hogy nehány ismeretlen mesteremberek és judeabeli halászok uj vallás feltalálásának eszméjére vetemedtek, melly ellentétben állott az egész világgal, melly a' vallást egészen megakarta szüntetni, 's a' bálványimádásnak minden nemeit végkép lerontani, az a' valószinüség határain messze túl látszik esni. Nekik vezérrajz hiányzott! A' pogány regetan sokféle rendszereinek alkotói,

tekintélyes emberek voltak, kik fegyveres kézzel tevék nyomadékossá követeléseiket; vagy mély tudományu férfiak és a' buta népnél, — mellyet rá akartak venni annak hitelére, a' mit mondottak, 's mellytől jósigének tartattak, — végetlenül felebbvalók. *) De a' polgári társaságnak alsó lépcsőin álló embereknek, kik sem hatalmat, sem tudományt nem igényelhettek, 's kiket saját népöknek fejei, mint fölötte tudatlanokat lenéztek, effélét megkisérteni valóban különböző dolog. Az emberek az előtt efféléről mitsem tapasztaltak, 's a' történet (jóllehet fölötte hihető, hogy az Ó-Testamentomnál egyebet sem tudtak), sem biztatá a' sikernek sugarával őket. Istennek kinyilatkoztatása, melly Mózesnek közbenjárása által adatik a' zsidó népnek, ahoz nem hasonlított és illynemü kisérletre nem bátorította volna őket. 'S még valószinütlenebbé teszi az efféle kisérletnek feltételét a' keresztyén vallásnak természete. Tán kelleténél több súlyt nem adok azon gondolatnak, ha azt mondom: valószinütlen, hogy illy emberek illyesmit gondoltak volna ki.

---

*) Talán nem is kellene mondanom azt, hogy uj rendszert találtak fel; mert mind azoknak alapzata és anyaga csaknem ugyanaz volt; és midőn a' nép közt a' már bevett vélemények közös tiszteletben voltak, ők ennek hasznát vették, 's hozzá egyedül nehány uj megkülönböztető szertartásokat és ünnepélyeket tettek, vagy valamelly régi rendszernek különös részét változtatták vagy módosították. E' szempontból véve az eszmélkedés még súlyosabb leend.

2. Szakasz.

Az Uj-Testamentomnak isteni eredetét következtethetjük az iróknak lelkitehetségeiből.

Ha valaki kezembe egy felületes és sovány bölcsészeti dolgozatot ád, azt mondván : „Ez Newton Izsák urnak munkája," — én mihelyt átnéztem azt fogom felelni : „Lehetetlen ; kegyed nagyon csalatkozik." Ellenben, ha olly könyvet olvasnak el előttem, melly telve a' legnemesebb eszmékkel, legmélyebb bölcseséggel, feljebb való mindennél, a' mire valaha találtam ; 's én kivánesian kérdezem : „kicsoda annak irója?" és azon feleletet veszem : „Nehány iskolás-gyermek ;" kivánságom támad őket látni. Előhivják őket, 's én ha azt kérdezvén. „A' ti irástok-e ez?" és azon feleletet nyerem : „az !" azt válaszolnám : „Még sem hihetem el nektek, mert ez nem gyermekeknek műve, hanem a' legérettebb kornak is becsületére válnék." — „Kegyed félre ért minket," így válaszolnak : „az irás és az irály a' mienk, de a' tollunk alá mondott gondolatok mesterünktől valók." Ez a' dolgot egyszerre megmagyarázza ! 'S a' mi nyilatkozatoknak hitelében megerősít, az azon körülmény, hogy ollyan dolgok fordulnak benne elő, mellyeket ők, mint látszik, tökéletesen fel nem fognak. Mind ez természetes és szépen megegyez az erkölcsi világ törvényeivel.

Alkalmaztatván már ezen észrevételeket a' jelen esetre, ime itt valamelly felsőbb nemű könyvünk

van, melly legteljesebb oktatást nyujt mindazokban, mellyek az emberi nemnek legmagasztosb érdekeit tárgyazzák. Iratott az nehány tanulatlan judeabeli férfiak által; de a' legügyesebb bölcsészeknek iratait is végetlen messzire hagyja el. Hasonlítsd csak egybe azt, a' mit Istenről, az ő természetéről és kormányzásáról; az emberről az ő kötelességéről és boldogságáról; a' jelen és jövendő életről mond, 's magad meg fogsz győződni arról. Mint történt az, hogy ezen emberek minden másokat annyira felülhaladnak? Ha a' kérdést az Uj-Testamentom iróinak teszem azt felelik: „Nem mi vagyunk a' kik szólnak, hanem az atyának lelke az, a' ki mi általunk szól. A' nyelv a' mienk, de az igazságok Isten által kinyilatkoztattak. Azok nem lelkünk erélyességéből keletkeztek, mi onnan felülről vettük azokat. Miért ne adnánk mi hitelt azoknak? A' kijelentett dolgok méltók Istenhez. Ha a' könyvben olly dolgokat veszek észre, mellyeket magok sem látszanak teljesen érteni az ő tudosításuk még hitelesebb leend. Tőlök ha megtagadjuk hitünket, olly nehézségre akadunk, melly az erkölcsi rendnek felbontását idézi elő, t. i. hogy ezen nevelés és tudomány nélküli férfiak jobb könyvet irtak, mint a' világnak legügyesb emberei a' tudományosság minden előnyeivel felruházva, akár előttök akár utánok valaha készíthettek!

3. Szakasz.

Az Uj-Testamentomnak irói könnyűséggel irtak mindennemü tárgyakról.

Vannak tárgyak, mellyeknek előadása fölötte nehéz, annyira, hogy a' leglelkesebb elméknek is nagy a' feladat és a' tárgy erőt felülmulónak mutatkozik. Az apostolok a' legfenségesb és legnehezebb tárgyakkal foglalkodtak, mellyekről csak irni lehet. De az ő modoruk engem bámulatra ragad. Ők mindenkor nyugodt elméjüek. Ők kétkedni sohasem látszanak, sem valamelly eszmék vagy szók miatt tétovázni. A' szükség, mellyre néha vitetnek, hogy valamelly eszmét teljesen állítsanak elő nem a' léleknek valami hiányából származik, hanem a' nyelvnek elégtelenségéből gondolataiknak teljes kifejezésére. Szóljanak bár Istenről vagy az emberről, a' mult vagy jövendő dolgokról, a' mennyországról vagy pokolról, Istennek szándékairól vagy cselekedeteiről, mindenütt tulajdon körökben látszanak forogni, és teljes ismeretségben lenni a' tárgyakkal.

Ez nem valami mindennapi ügyesség, 's midőn meggondoljuk, hogy ezen irók nem voltak bölcsészetet tanító iskolákból származott tudományos bölcsek, hanem a' Tiberias nevű tón levő csolnakokból hivott halászok; kik a' mindenek közt legnehezebb tárgyakban mesteri ügyes kezet mutatnak, 's utánozhatlan könnyűséggel adják elő rajzaikat; mit fogunk akkor mondani? Legalább azt, hogy ők valóban rendkivüli emberek voltak. Ezen ügyességök annál nevezetesebb, minthogy többen egyesültek a' könyv-

nek szerkeztésére 's minthogy a' mint látszik, mindnyájan ugyanazon mértékben voltak ügyesek. Vessük csak ezt a' bizonyítványok mérlegébe 's meglátjuk, hogy nem leend nyomadéktalan.

4. Szakasz.

Azon komoly szellem, mellyben az apostolok irnak, bizonyságtételöknek erejét szaporítja.

Főképen nevezetes, hogy az emberek képesek szellemöket irataikba átönteni, mikép látjuk, hogy azt társalgásaikban naponkint teszik. Átszivárog az irataikból lelkünkbe, 's megtudjuk millyen természetü emberek voltak. E' tulajdonságot tekintve nincs könyv, melly az Uj-Testamentomot felülmulná, 's nincs iró, ki igaz jellemét tisztábban adná elő. Lelkeiknek képe az ő szent könyvökben van lerajzolva. Minden figyelmetes olvasó észreveendi, hogy irataiknak rendszeres jelképe ollyas valami, mit jobban nem tudok kifejezni, mint „a' komolyság" szóval. Más régi időkből való irók a' véralkatnak változékonyságában jelennek meg. Némellykor elevenek, máskor ismét komolyak; némellykor gondolkozóknak, máskor könnyelmüeknek találjuk őket. De a' galileabeli ferfiakat egyiránt mindig komoly gondolkozásuaknak látjuk. Ők Istennek szivökbeni hatását érezték; ők állandóan áhitatoskodtak, 's irataik telvék a' legforróbb buzgósággal és kegyelettel. Csak egy vonásra sem akadunk, melly az Isten iránti tiszteletnek hiányát mutatná.

Sokszor tapasztaltatott, hogy a' legnagyobb komolysággal iró férfiak hajlandók mások iránt olly szigoru indulatot mutatni, melly a' kedvetlenségnek, vagy épen a' gyülölségnek szinében tünik fel. De az Uj-Testamentomnak irói a' legmélyebb és legállandóbb komolysággal a' legtisztább és legforróbb szívességet egyesítik. Ők sohasem idegenek a' szeretettől. Ők a' leggyengédebb könyörületességet fejezik ki azok iránt, kik az isteni dolgok felől méltányos érzelmeknek hiányával vannak, 's Istentől és emberektől idegenek; és az Isten iránti tisztelettel egyesítve az igaz ember szeretetnek ama fenséges szellemét is kitüntetik, mellyet a' világ soha sem látott, 's mellyet egy azóta, — hasonló körülmények közt — irott könyv sem állított fel. Ha már illy emberek nem lennének hiteles tanuk, ugyan kiket mondhatni azoknak? —

5. Szakasz.

Az Uj-Testamentomnak irói sem alávaló sem rosz szenvedélyeket nem árulnak el.

Midőn az emberek történetet, vagy emlékiratokat, vagy leveleket irnak, mellyeknek magok is egyik nevezetes részét teszik, jellemöket és gondolkozásukat azon modorban találjuk ábrázolva, mellyben ők önmagokról és másokról szólnak, kikkel közlekedés barátság vagy ellenségeskedés által vannak valami összeköttetésben. Ollyan emberek, kik az életnek egyszerü szokásai közt neveltettek fel mig azon ál-

lásra vergődnek fel, melly a' világ figyelmét vonja magára, egész nyiltszívüségökben mutatkoznak. A' kik pedig hozzá vannak szokva a' társaságnak sima modorához meg tanulták elrejteni azt, mit mások tartózkodás nélkül beszélnek el, azonban még a' fátyolon át is sokat fedezhetünk fel valódi jellemökből és uralkodó hajlandóságaikból.

Az Uj-Testamentomnak irói az első rendűek közé tartoznak, kik könyvük lapjain egész szívöket feltárják. Ha főkép, mint egyszerü emberek ugyanazon helyzetben levő más emberekhez hasonlítottak volna, mi észrevennők bennök a' közfigyelem általi felmagasztalás keresetét, az irói dagályosságot, a' siker miatti hiuságot, a' tőlök különbözőknek fitymálását, az őket megvetőknek gyülölését és azon tulajdonoknak becstelenítését, mellyekkel magok nem bírnak. De ezen aláváló és rosz hajlamoknak még csak csiráját sem látjuk. Iratuknak egyedüli szándéka az igazságot közölni. Nyomára sem akadunk olly gondolatnak, melly dicsőséget hajhászna az által, hogy szép dolgokat mond. Ámbár minden várakozások fölötti sikernek örvendhettek, mégis az öndicséretnek csak egy szavát sem halljuk ajkaikról. „Nem önmagam," így szól egyik azok közöl ('s vele mindnyájan megegyeznek), „hanem Isten kegyelme, melly bennem vagyon." Másoknak megvetése, — azért hogy gyengék, vagy roszak, ugy látszik egészen ismeretlen előttök; teljesek szeretettel és könyörülettel legroszabb, sőt legmegátalkodottabb elleneik iránt is. Minden jó tulajdonságnak megadják az illő dicséretet minden személy-válogatás nélkül; és a' hasznos ismeret minden nemeinek a'

tartozó magasztalást. — Ugyan hol fogunk mi más efféle könyvre találni?

6. Szakasz.

Az Uj-Testamentom iróinak alázatossága.

A' tudomány és jóságbani büszkeség, melly közönségesek a' könyvekben! Uj-Testamentomféle munkák, mellyeknél az irók nemcsak szerkeztők, hanem részszerint tárgyai is a' történetnek illynemü ábrázolatokra különös tért nyitnak; de hijába nyomozzuk azt Krisztus tanítványaiban. Soha irók szemeink élől jobban el nem enyésztek az Uj-Testamentom szerzőinél, 's bámulatra ragad, milly kevés az, a' mi tőlök, 's milly sok az, a' mi másoknak ajkairól jő. A' beszélynek folyamában elmondják hibáikat egészen őszintén és természeti alakban. Ők tartózkodás nélkül beszélik el tudatlanságukat, előitéleteiket, tévelygéseiket és hibáikat.

Egyéb irók is szólottak önhibáikról, de ugy, hogy abból dicsutáni törekvésöket kilehetett venni. Az általok kedvelt szólásmód ez: „Nézzed csak milly alázatos vagyok.“ Vagy: „Ezek mindössze a' hibák, mellyek bennem vannak; nincsenek-e azok csekély és kevés számmal?“ Az apostolok e' fogáshoz hasonlót sehol sem mutatnak. Itt a' nemes becsületesség van meg, melly együgyüen adja elő az igazságot; nem pedig a' kevélység, melly az alázatosságnak köpenyege alatt kapkod a' dicséret után. Az anyaegyházban mint Krisztusnak követei hivataloknál fogva nagy tekintéllyel bírtak. Ők leg-

bámulatraméltóbb csodákat vittek véghez; a' betegség szavukra elenyészett, 's a' halál visszaadá prédáját. Az ő szolgálatjok által, a' hiveknek gyülekezete tagokkal szaporodott. Mind ezen dolgok igen is alkalmasak valának, hogy a' kevélység elfogja szívöket! Azonban az apostolok illynemü szellemet nem mutatnak. Egyikök kénytelen levén jellemének védelmére, Krisztus kereszte ellenségeinek ellenében, a' Korintb. irt 2-dik levele XI. fejezetében elbeszéli szenvedéseit és fáradozásait. De ezen fejezet minden lehelete csak alázatosság és önmegsemmisítés; ugy látszik, hogy kinjára volt mind azt elmondani a' mit Urának szolgálatában szenvedett és cselekedett. A' mit ők hivataluk egyik részéről mondanak, t. i.: „Mi nem magunkat prédikáljuk, hanem Jézus Krisztust, az Urat, magunkat pedig a' ti szolgáitoknak lenni a' Jézusért" — egész jellemökre alkalmazható.

Az apostoloknak alázatossága kitünő szinte Krisztus élete sokféle körülményeinek előadásából is. Olly férfiak, kik mesteröknek fényében kivántak volna ragyogni, ennek jellemét igen nagyon felmagasztalván fátyolt húztak volna azon körülményekre és tettekre, mellyek kevéssé látszattak tiszteletre méltóknak, vagy mellyek a' világnak okot szolgáltathattak volna, véleményét róla alább szállítani. Az évangyéliomnak irói ellenkezőleg cselekesznek. Ők sok dolgokat említenek, mellyeket tán minden következő század elfödött volna 's mellyekről tudták, hogy azok Jézus jellemét beárnyékozzák a' világi szellemü emberek előtt. Szülőinek polgári állása, názáretbeni diáktalan nevelése, honfiai

által történt megvetése midőn (mint a' világ Megváltója) nyilvános hivatalában mutatkozott, igényeiért halálának megkísértése, az őt eszelősnek hivő rokonok ellenzése, a' nép véneinek folytonos ellenségeskedése, az ő annyira szűkölködő helyzete, hogy helye sem volt holott fejét lehajtsa, mások jótéteményei általi eltartása, magaviselete, mellynélfogva nagyevetőnek, iszákosnak neveztetett, 's melly miatt a' vámszedő és bünös emberek barátjának, az ördögök-fejedelme (Beelzebub) szövetségesének, sőt ördöngösnek kiáltatott ki, mind ezek szégyen és titkolódás nélkül adatnak elő. Ekép nem cselekedtek volna olly emberek, kiknek az volt tervök, vagy megcsalni a' világot, vagy felmagasztalni önmagokat. Ők az évangyéliom ellenségeinek alkalmat szolgáltattak minden vádnak megvizsgáltatására, ön magokat a' világ olly egyéne tanitványainak mutatták be, kit, mint szegényt lenéztek, 's ki megvettetett. A' gőg nem ekép cselekedett volna. Ők alázatossággal voltak fel ruházva.

7. Szakasz.

Az apostolok, mint olly férfiak müködtek, kik bizonyságtételeiket igazaknak lenni hitték.

A' tanúk teljesen meggyőződteknek vallják magokat arról, hogy Jézus az Üdvözítő (Messias) 's hogy bizonyságtételöknek minden része igaz. Mikép indíttattak azon hivatal elvállalására, melly őket a' tanulásra hivá fel, ez elegendőleg sohasem fon-

toltatott meg általunk, jólehet sok meggyőző erőt rejt magában.

A' közéletnek munkáit teljesítvén némellyek közölök halászok voltak, egy pedig vámszedő. Krisztus mondá nekik: „Kövessetek engemet!“ Azok pedig elhagyván házaikat, kényelmeiket 's reményeiket, mint családtagok éltek ő vele; tudományát tulajdon szájából hallották, és bizonyságai lettek életének, halálának, feltámadásának és mennybemenetelének. A' tanúknak egyike dühös és vérszomjas vakbuzgó volt és üldözője a' keresztyén vallásnak. Damaskusba, Jézus tanítványaira fenyegetéseket és öldökléseket szomjuhozva, látjuk őt utazni. De mielőtt e' helyre megérkeznék, futásában megállíttatik 's nem sokára azután, ugyan azon városban, hol Krisztus évangyéliomának kiirtását tervezte volt halljuk tőle hirdetni, hogy Jézus a' Krisztus (Messias, Megkenetett. Zsolt 45, 8.) és igazaknak vallani azon tetteket, mellyeket azelőtt minden kitelhető erővel ellenezvén, el kivánt törleni. Az erkölcsi, valamint a' természeti világnak meg-vannak az ő törvényei: van rend mind a' kettőben. Hirtelen és ok nélkül az emberek el nem hagyják gondolkozásukat és életmódjukat. Ők azonnal ki nem vetközhetnek az ő mélyen meggyökeredzett, kedves és erősen megalapított előítéleteikből, kiváltképen a' születésnek, nevelésnek és legkevésbé a' vallásnak előítéleteiből. Ez miként mindenikre, ugy főleg Pál apostolra alkalmazható. Valami oknak 's pedig megfelelő oknak kellett lenni, melly bennök, de kivált ő benne illy nagy változást szült. A' keresztyén vallás terjesztésének

története elbeszéli ezt az apostolok cselek. 9-ik fejezetében és Pál ap. maga ugyan e' könyv 22-ik és 26-ik részében. Ő valóban megváltozott. A' Rómabeliekhez irt levele 12-ik része és a' Korintbeliekhez irt első levelének 13-ik fejezete egészen különböző embernek mutatják őt ama Saul nevű buzgó zsidótól, ki Gamáliel lábainál neveltetett fel. De melly okát fogjuk már adni ezen csudálatos változásnak? Mindnyájokban 's ő benne is megkellett lenni azon teljes meggyőződésnek, hogy Jézus ügye Istennek ügye volt.

A' mód, mellyszerint apostoli hivatalukat teljesíték szintén azon szellemet tanusítá, melly teljesen meg volt győződve a' Krisztusróli bizonyságtételeknek igazsága felől. Mesterök azt parancsolta nekik, hogy elmenvén tanítsanak minden népeket, Jeruzsalemben kezdve el. Ők engedelmeskedtek 's kevés hetekkel azután ugyan azon helyen tettek bizonyságot, hol Jézus felfeszítetett, hogy ő volt az Atya által igért Messiás. Prédikálásuk Jézus Krisztusra vonatkozó tettek részletes előadásából állott. Ha csalárdságban jártak volna, távolabb fekvő tartományokba utaztak volna. Ők Konstantinápolyban, Rómában vagy Marseilleben hirdették volna azokat, a' miket Jézus Judeában és Galileában cselekedett; 's a' csalárdság olly könnyen felfedezhető nem volt volna. De azzal, hogy Jeruzsálemben kezdették, egyszersmind a' vizsgálatnak is kitették tanításaikat. Ezen városnak minden lakosa képes volt azt megitélni és fölötte határozni. Adhattak volna-e az apostolok meggyőződéssel járó nagyobb bizonyságot annál, hogy magok is hitték a' bizony-

ságtételnek igazságát, mellyet Krisztusról hirdettek? Ennek bizonyossága még nagyobb leend, ha meggondoljuk, hogy olly időben és olly helyeken hirdették az apostolok az évangyéliomot, hol legnagyobb volt a' tudomány. A' zsidók minden mások fölött legjártasabbak voltak a' vallás ügyében; 's ezekkel kezdték közölni bizonyságtételeiket. A' görögök és rómaiak legmesszebbre haladtak a' művészetben, tudományban és az irodalom különbféle szakaiban; ezekhez jövének aztán az apostolok, és Syriában, Kis-Azsiában, Görög és Olaszországban is prédikáltak. Mindenütt nyiltan és teljesen ismertették meg a' néppel Krisztus évangyéliomát. Ez valósággal az őszinteségnek minden jeleivel jár 's az apostolokban olly öntudatra mutat, melly az igazság szavának hirdetéséből származott; mert mig gyülevész népet könnyen meg lehet csalni, a' polgárosodott nemzet nem hiend bizonyság nélkül. Egyedül azok tehetnek, kik részökön hiszik lenni az igazságot, az apostolok példája szerint. —

8. Szakasz.

Az apostolok sem az előitéleteket elő nem mozdították, sem az emberek szenvedélyeinek nem hizelkedtek.

Az emberi gonoszságnak és nyomornak egyik fő eszköze az előitélet. Ez az a' lánez, melly az emberi lelket az igazság keresésében akadályoztatja. Találtatnak az embereknél egyéni, müvészeti, nemzeti és vallásos előitéletek, 's minél inkább

kedveznek ezek az ő megromlott kivánságaiknak, annál hatalmasbak lesznek. Azok, kik őket megakarják nyerni a' nélkül, hogy előitéleteiket megkimélnék, emberileg itélve, kevés sikert várhatnak. A' pogány törvényhozók ezen alapelv szerint cselekedtek 's Mohamedot azoknak nyomdokait látjuk követni. Az ő rendszerében az előitéletekhez való alkalmazásnak csodálatos nemeire találunk. Azt találjuk, hogy némellyek a' zsidóknak vannak kedvére, mások a' keresztyének megnyerésére, mások ismét tanainak a' pogány bálványozók inye szerinti rendelésére. Az apostolok egynek sem fogják pártját; ők mindnyájoktól tiltják az embert, mint legtöbbnyire fölötte veszedelmesektől, sőt a' kevésbé ártalmasbakat is ugy állítják elő, mint gyermeki esztelenségeket, mellyek alkalmatlanná teszik az elmét az igazság elfogadására.

Milly vastagok voltak a' zsidóknak előitéletei egészben és különböző felekezeteikben! Ugy szinte a' pogányoknak előitéletei is meggyökeresedtek valának, és az uralkodóknak, a' bölcsészeknek, a' papoknak, a' köznépnek, mindeniknek volt része benne. — Valami furfangos ember engedékenység által kisértette volna meg őket lekenyerezni; vagy azon volt volna, hogy az egyik részt magának biztosítsa 's ezeknek segedelmével a' többieket megnyerhesse. Az apostolok ellenben mind megtámadták, a' zsidó és pogány előitéletek ellenségeinek mutatkoztak a' nélkül, hogy a' roppant erőt tekintetbe vették volna, mellyet több, mint ezer évek nevekedésével nyertek. Az ő szándékuk valóban nem a' csalás, hanem az újitás volt; és hizelgő ámítgatók helyett

bizonyosan hajthatlan, feddhetlen emberek állanak előttünk.

Valamint az emberek előítéleteivel nem sokat gondolnak, ugy vétkeiknek sem hizelegnek 's rosz szenvedélyeik iránt sincsenek kimélettel. Midőn az emberek másokat meg akarnak csalni, azon vannak, hogy szenvedélyeiket részökre megnyerjék és azzal itélőtehetségöket kijátszhassák. Ez volt kivétel nélkül czélja még minden csalárd embernek. De Krisztusnak apostolai nem ismerik a' hizelgést; fel nem találtatik az egész Uj-Testamentomban. Midőn a' leggyengédebb könyörületességet tüntetik ki a' vétkes és nyomorult teremtések iránt, 's legnagyobb mértékben ereszkednek le az emberi gyarlósághoz, — akkor sem tápláljják az embereknek előítéleteit, sem szabadalmat nem adnak valamellyiknek, legkevésbé pedig az ő vétkes szenvedélyeiknek.

Ők a' zsidóknak nem hizelegtek, hanem egy sorba állították az emberi nem minden tagjaival. Nem hizelegnek a' Farizeusoknak, hogy Krisztus ügye számára az ő népszerüségök segedelmét megnyerjék; hanem inkább azzal vádolják őket, hogy Istennek törvényét sikeretlenné tették hagyományaikkal. Ugy szinte a' Saduczeusoknak sem kedveznek, hanem a' vakok vak vezetőinek nevezik őket; sem a' néptömegnek, hanem inkább a' mindennemü bünnek távoztatására 's minden kötelességeinek teljesítésére szólítják fel azt. —

A' pogányokat nem teszik elébe a' zsidóknak. Valamelly alapelvnek feláldozásával nem kedveltetik meg magokat a' felsőségeknél, 's fáradozásaiknak gyámolitását sem várják tőlök. Ugy

szinte a' pogánypapokat sem igyekszenek megnyerni azzal, hogy a' népet irántok való hódolatra és engedelmességre serkentenék. Nem járnak a' bölcsészeknek védurasága után az ő felekezeti tanhitök elfogadásával; sem a' néptömegnek kegyét nem hajhászszák számos ünnepélyek és fényes szertartások által. Ők sem barátaiknak, sem ellenségeiknek nem bókolnak, barátaiknak nem, a' magokhoz édesgetés végett; ellenségeiknek nem, hogy ezeknek gyülölésétől megmenekedjenek; a' zsidóknak nem, hogy hitsorsosokat megnyerjék, a' pogányoknak nem, hogy őket az egyházba csalogassák.

Tehát csábitók az illy férfiak? Igazán, ámítgatás volna-e az ő tervök? Illynemü szabályt követ-e az emberi okosság? Az illyennek hódolók valljon várhattak volna-e sikert efféle módszernél? — Van ebben valami feljebbvaló az embernél. Itt a' magaviseletnek olly nemére akadunk, melly minden el nem fogult lelket kényszerít elismerni azt, hogy nem illyen azon embereknek magaviselete, kiknek czélja a' csábítás, 's hogy itt a' becsületességnek minden hihetősége fellelhető, mellyet szavaktól, vagy cselekedetektől csak várni lehet.

9. Szakasz.

Azon nagy tekintélyü beszédmód, melylyel az Uj-Testamentom iróiélnek.

Az emberi természetnek legbiztosabb birálói az Uj-Testamentomnak iróit a' legalázatosabb emberek közé sorozzák. Van azonban itt valami különös

jelenet, t. i. hogy ezen alázatos emberek mindenütt az isteni tekintélynek parancsoló hangján szólnak. Egyéb könyvirók, kik hitet követelnek, majd okoskodnak, majd történeteket beszélnek el. Ezek is előadják néha véleményöket, gyakran tetteket is beszélnek el; de azon hozzáadással, hogy azok kinyilatkoztatott tanítmányok és átadatott parancsolatok, mellyek iránt Isten nevében kérnek hitelt és engedelmességet. Ez nem a' kevélységnek valami lázrohama, melly egy szempillanatra hevülvén fel aztán lecsendesül, sem nem az uralkodási vágynak valami követelése, melly használva a' jó alkalmat, aztán felhagy vele, az inkább az egészen keresztül vonul. 'S ez nem csak egy, hanem mindenik iróval ugy van. E' tekintetben közöttök jellemökre nézve teljes öszhangzat uralkodik.

Minél jobban gondoljuk meg azt, annál különösebbnek látszik. Az Uj-Testamentom szerkesztésében tizenegy férfi volt részes. Ők egymástól elkülönözve irtak, 's nagyon hihető, hogy némellyek közölök sohasem is látták azt a' mit a' többi cselekedett, míg saját részöket befejezve egymással nem közölték. Ha egy, vagy kettő avagy három közölök olly ember volt volna is, kinek természetes véralkata, vagy felvett hajlandósága arra ösztönözte volna őt, hogy a' hatalom szavával éljen, feltehetjük mégis a' többiekről, hogy eszméiket különbözőleg adták volna elő: de ők azt nem cselekedték. Míg itt a' beszédben és kifejezésben különségre akadunk, mi elméjök különböző állapotának természetes eredménye, mindnyájan parancsolólag szólnak

Isten nevében és beszédök iránt figyelmet és engedelmet követelnek.

Összefügg e' tárgygyal még egy más feltünő körülmény is. E' könyvnek csak egyik irójától sem halljuk az ügyesség-nélkülözés fölötti panaszt, vagy tekintvén az annyira magasztos tárgyat, mellynek előadásához fogtak, kíméletet kérni olvasóiktól hibái- és tökéletlenségeiért. Más irományokban ez valami közönséges. Az Apokryfus könyvek egyik szerzője illy védszóval áll elő: „Hogy igazán és a' történettel megegyezőleg irtam volna, azt magam is akartam, ha pedig nem, erőm fölött nem igyekezhettem." (Makkabeusok 2. könyv. 15. rész, 39.) Alig van előszó valamelly nehezebb, kidolgozott értekezésről, melly az olvasónak kiméleteért nem esengne De ebből mi az Uj-Testamentomban mit sem tapasztalunk; nem is volt soha könyv, melly annyira megsemmítené az irókat 's minden büszkeségtől annyira ment embereket állítana elönkbe. Ezen annyira alázatos emberekkel, miképen fogjuk mi az általok annyira használt parancsoló beszédmódot megegyeztetni? Vegye ezt gondolóra a' deista!

10. Szakasz.

Azon jellem, mellyben a' keresztyén vallásnak alapitója és első tanitói mutatkoznak.

Midőn valami uj vallás terjesztetik, kivánatos, hogy legkedvezőbb alkalmuk legyen az embereknek annak követeléseit megvizsgálni. Sok függend azon

helyzettől, mellyben az azt terjesztők megjelennek. Feljebbvaló rang, előkelő állapot, vagy tekintélyes hivatal, mindnyájan oda irányozvák, hogy a' lelket megvakítsák és az alapos vizsgálatot megakadályoztassák. Vespásián, mikép mondatik, csodákat tett. Ha a' császárnak tetszett volna engem arra felszólítani, hogy az ő csodáinak valóságát nyomozzam, azt feleltem volna neki, mit egy bölcs mondott egyik utódának: „Nincs kedvem olly férfival vetélkedni ki huszonöt legionak parancsol.“ — Mohamed, valamint Kalif (országbiró, helytartó), ugy próféta is volt és mihelyt annyi tanítványokat gyüjtött, kikből egy czimbora-csapatot képezhetett, azonnal felfegyverkezte őket és mint azoknak vezére jelent meg. A' földi isten-országlás, mellynek felállításában fáradozott, mind őt, mind utódait valamelly Sultánnak és seregek vezérének öltözetében állítja szemünk eleibe. Nem örömest vizsgálom a' próféta vallásának igényeit mivel kardja és dárdája szemeim előtt csillognak 's fájdalmat okoznak, és mivelhogy kétségeim őt komor tekintetűvé teszik. Ha már életemnél jobban nem szeretem az igazlelküséget, azt mondon: „Hiszem! számíts engem hiveid közé!“ Ugyan illynemü helyzetben voltak a' régi pogányok közti törvényhozók is. Mihelyt a' nép elfogadá azoknak törvénykönyvét és uralkodásuknak engedett, az ország minden hatalma kezökbe került.

Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos.
Virgil.

Anius, ki nem csak Apollonak papja, hanem az embereknek királya is, kivánhatja tőlem rendszeré-

nek megvizsgálását, hogy magamat megnyugtassam annak igazsága felől, melly, mint mondja, mindenki előtt szembetünő. De körültekintvén, tömlöczöket meg hajdúkat látok, kik nem igen baráti a' szabad vizsgálatnak. Félelmemet igyekezvén eltitkolni, hozzá fordulok mondván: „Anius királyom, szorgos foglalatosságim máshová hínak engem, kérlek ments föl engemet.“

Ezektől forduljunk már a' keresztyén vallásnak alapítójához. Jézus a' zsidók közt ugy jelent meg, mint magános személy, sem külső fénynyel, sem polgári hatalommal fel nem ruházva. „Ember, kicsoda tett engemet birává, vagy osztóvá?“ mondá ő olly emberhez, ki tőle azt kivánta, hogy némelly házi perlekedéseiket eligazítaná. Minden befolyása az ő bölcseségéből, jóságából és isteni hatalmából származott. „Az én országom,“ felele ő Pilátusnak, „nem e' világból való.“ Az apostolok is visszatükrözék mesteröket. Ők nem jártak el valamelly földi királynak meghagyásaiban. Ők magányos polgárok voltak összeköttetés nélkül a' világ nagyaival; és egyszerü férfiak, járatlanok az udvaroncz és divatszerinti emberek viseletében. Ők a' világ uralkodói közül egyikkel sem voltak összeköttetésben valami befolyás elnyerhetése végett. Ők mit sem tudtak rólok, kivevén, mikor itélő-székeik eleibe hurczoltattak, hogy ott tanaikról és magaviseletökről számot adjanak. Ugy szinte az emberi ékesszólásnak csábító ereje is ismeretlen volt előttök. Legtöbben közölök irataikkal bizonyítják, hogy idegenek voltak attól és tehetetlenek a' csabitás mesterségére. De mikép az Uj-Testamentomból szembetünő

rendszeröket egész nyiltszivüséggel és egyszerüséggel terjeszték elő és hallgatóiknak vizsgalát és elfogadás végett tárák föl. Az ember ellenvetést tehetett, vagy nehézségeit és kételkedéseit kifejezhette a' nélkül, hogy e' miatt bajba keveredéstől kellett félnie. Gondolható-e az emberek számára ennél kedvezőbb módszer? Ha az apostolok mások elméjére valami hatással voltak, ennek az ő tettetés nélküli jóságukból, becsületességökből és emberszeretetökből kellett támadni, nem pedig külső körülményeknek nyomadékos hatalmából, vagy ravasz fortélyoskodásból. Rád hivatkozom, deista *), nem volt-e kedvező a' világ helyzete, mikor a' keresztyén vallás behozatott, 's nem adatott-e az embereknek legteljesebb alkalom annak követeléseit megvizsgálni?

---

*) Olly ember, ki a' szent háromság-egy istent általában a' kinyilatkoztatott vallást tagadja.

V. RÉSZ.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélyét tanusító azon bizonyságtételekről, mellyek a' csodákból származnak.

Midőn azt állítják az emberek, hogy ők isteni kinyilatkoztatásnak hirdetői, — történjék ez akár irásban, akár szó szerint, — természetes a' kérdés: „Micsoda bizonyságát adhatják az illy nagy igénynek?“ Azt mondhatják: „Tudva van előttünk, hogy Isten ébresztett minket az ő akaratját tudtokra adni az embereknek, és mi azt kétségbe teljeséggel nem hozhatjuk.“ De jólehet ez reájok nézve elegendő, ki nem elégítő az én lelkemnek. Ez bizonyságul szolgálhat nekik, de semmi esetre sem nekem. Ha Isten kijelenti akaratját az arrol való meggyőződés végett megadandja a' bizonyítmányt is nem csak a' megbizott hirdetőknek, hanem azoknak is, kiktől annak elfogadását megkívánja. Ezen kívánat csak észszerü, mit a' keresztyén vallás el-is ismer.

Mohamed nem volt képes elegendő külső bizonyítmányt az ő isteni küldetéséről előállítani. Nevezetes azon felelet, mellyet neki „Ali“ rokona

adott. „ O próféta! a' ki merészlend ellened kikelni, annak én kiverem fogait, kivájom szemeit, összetöröm csontjait és felhasítom hasát.“ Illy erőszakos támogatásnál fogva terjedt-el a' földön a' törökvallás. Ha az Uj-Testamentomnak irói közől csak egy szólt volna eképen, valamelly részrehajlatlan bíróság itéletét azonnal kimondta volna ellenök, elállván az ő ügyöktől. De mint becsületes 's küldetésök valóságáról meggyőződött emberek előnkbe teszik megbízó leveleiket, 's arra kérnek, hogy azokat figyelemmel vizsgáljuk meg. Azon bizonyságtételeken kivül, mellyek kinyilatkoztatott vallás természetéből és egyéb kijelelt eszmélkedésekből kitünők, meggyőződésünk végett két nemét hozzák fel a' bizonyítékoknak: egyiket, melly az isteni tudományt és bölcseséget nyilatkoztatja ki; vagy más szavakkal a' csudákat és a' jövendöléseket. Ezeknél meggyőzőbb bizonyítmányokat annak megerősítésére, hogy Isten rendkivüli módon járt közben valamelly megbizatásnak megpecsétlésére alig hozhat elő valaki. A' csudák otthonosak voltak azon férfiaknak időszakában, kik Istentől ihletetteknek akartak tekintetni; ők az évangyéliomot minden embereknek hirdették; de azoknak bizonyító hatálya tanúság alakjában nemzetségről nemzetségre is szál. A' jövendölés, midőn egész történetek folyamatjára vonatkozik egyes jövendölt dolgok beteljesedése által bizonyító erejével századról századra növekedik.

A' bizonyítékok e' két nemének kedvére szolgál az is, hogy az embereknek közös itéletében jóváhagyást nyertek; mert ha valaki isteni megbizást

igényelt, közönséges bizonyítéka, vagy csuda, vagy jövendölés volt. Bár mennyire is volt hitelreméltó a' követelés, a' bizonyítványnak ezen neme elegendönek tartatott. Tekintsük már azoknak érvényességét, mellyek a' keresztyén vallás kedvére hozattak fel, 's vegyük tárgyalás alá e' szakaszban a' csudákat.

1. Szakasz.

Az uj-testamentomi csudáknak lehetősége és valósága.

Istennek mindenhatósága azon tulajdona, melly legközönségesebben 's legerősebben hat az emberek természetére. Annak rendkivüli nyilvánítása olly tárgyakon, mellyek észrevételünknek körében forognak az isteni kijelentés legkielégítőbb bizonyítékainak egyike. Mi ezen nyilvánítást csudának nevezzük. Olly dolog, mellyet csudának neveznek, „lehetlen" igy kiáltottak fel némellyek, „minthogy az Istenség bizonyos törvényeket rendelt, azok által tartja fen a' világegyetemnek megsérthetlen rendét és azokat megszegni nem lehet!" Emlékezzünk meg itt arról, hogy ez csak állítás, nem pedig bizonyítvány. Hogy a' csudák lehetségesek, azt senki sem tagadandja, ki Istennek létét és tulajdonait hiszi. Nem is valószinütlenek. Az, ki ezen törvényeket fontos okoknál fogva hozta létre, az fontos czélból azokat fel is bonthatja, és mi ellenkező van akár az észszel, akár a' józan bölcsészettel, azon állításban, mikép nagyon valószinü, hogy Isten a' természeti világnak törvényeit legnemesb 's legér-

dekesb szándékainak az erkölcs világbani kivitelére névszerint az ő dicsősége, az embereknek megújulása és idvessége végett megszüntetheti. Itt valóban Istenhez méltó czél vagyon, melly a' világegyetemnek állapotjában és rendjében a' legáldottabb hatásu. —

Ha csak az terveztetnék, hogy csudák történjenek, hogy a' kiváncsiság elégítessék ki, vagy hogy néhány alárendelt czélnak tétessék elég, akkor a' bölcsészettan a' csudák ellen igen is felszólalhatna, de hijában cselekszi azt, midőn illy érdekes czél terveztetik és mozdítatik elő általa. Azonkivül kicsoda mondhatja azt, hogy az isteni tervnek egyik része nem volt az, hogy bizonyos időszakokban a' természet törvényeinek megszüntetésével csudák történjenek. — A' közönséges rendelések a' dolgok közönséges járásához szabvák; de rendkivüli esetek egyszersmind a' rendkivüli közbenjárásokat és erőnyilatkozatokat is megkivánják és igazolják.

2. Szakasz.

A' keresztyén vallásnak megerősítésére végbevitt csudáknak száma, különfélesége és neme.

Ha a' keresztyén vallás igazságának, megerősítésére csak egy két csudák vitettek volna végbe, azt könnyen valami szerencse-esetnek nézhetnők, melly épen kellő időben következett be. De azok valóban nagy számmal vannak. Ötven különböző esetnél több fordul elő az évangyéliomban Krisz-

tusnak csudatevő hatalmáról; és ezzel természetesen a' vizsgálatra való alkalom szaporodott, a' csalódás pedig azon arányban kevesedett. Azonkivül egy csudának alkalmával százan gyógyíttatak ki különféle betegségekből és ezeren elégíttettek ki kevés kenyérrel és hallal.

Ugy szinte nagy különféleséget is látunk az ujtestamentomi csudákban. Ha csak egy, vagy kétrendbeliek lettek volna, azt fel lehetett volna tenni, hogy ezen személyek különös jártassággal bírtak a' gyógyítások eszközlésében, vagy rendkivüli mesterséggel tudták az embereket a' csudatettre nézve megvakítani. De a' csudák olly sokfélék, hogy ezen ellenvetés meg nem állhat. A' betegségnek nem csak egy, hanem minden nemei alávettetvék Krisztus és az apostolok hatalmának; szavaikra nem csak a' betegségek szűnnek meg, hanem sánták járnak, vakok látnak, némák szólamlanak meg, siketek hallanak és egyéb az emberiséget érő szerencsétlenségek is eltávolíttatnak. Nem csak a' nyomornak, mellyben az élők osztoznak, minden nemei, hanem maga a' halál is engedelmeskedik nekik 's ragadmányát kiadja parancsukra. Nem csak az ember, hanem minden egyéb lény kész hódolattal enged szavuknak. Nem csak az élők, hanem a' lélektelen teremtések is érzik a Jehovának hatalmát és akaratja szerint természetökkel ellenkezőleg cselekesznek. A' szelek, a' hullámok, kősziklák, a' föld, a' nap, az egek mind ezek a' csuda-tetteknek tárgyai azoknál, kik a' keresztyén-megváltást legelsők hirdették. Minden dolog hajlott szavukra, mert Jehova isteni hatalommal ruházta fel őket.

Figyelmünkre méltó szinte a' csudák végbevitelének neme is. A' természet működései rendszerint lassuak; csak nem mindig lépcsönkéntiek; az évangyéliomnak csudái közönségen gyorsan történtek, de tartós hatásuak annyira, hogy még évekkel később is lehetett látni azokat, és elbeszélni, hallani azoktól azt, kik megelégítettek, vagy meggyógyíttattak, vagy a' halálból föltámasztattak. — Mindenek szívesen fogadtattak valakik részesülni kivántak a' jótéteményben; és itt a' gazdag, vagy szegény közt nem tétetett különbség. Csak azt az egy kivételt tapasztaljuk, hogy csudákat sem a' kandiságnak kedveért, sem a' hitetlenség jóváhagyására nem tettek. Azok a' legnyilvánosabban vitettek végbe, jelen volt a' sokaság. Ha némelly alkalommal legtöbben Krisztushoz vonzódtak, máskor az évangyéliomnak legmegátalkodottabb ellenségei előtt történtek, és hitöket és tanusításokat csikarta ki.

Különös méltóságot látunk Krisztus cselekvése módjában; de az egészen ment volt minden fitogtatástól, és jeles józanságát, illendőségét és méltóságát látjuk csudáiban és az ezeket követő körülményekben. Ollyas valamit állítnak elő, mi az embernek közönséges jellemét felülmulja.

3. Szakasz.

Az Uj-Testamentomban előszámlalt csudáknak czélja.

Krisztus és apostolai csudatetteikkel nem kerestek dicsőséget; egy sem vitetett végbe azért, hogy

csudalkozást nyerjenek. Mindazok mintegy természetes következései voltak azon alkalmaknak, melyek szolgálatjuk folyamatjában nekik adattak, és szembetünő haszonnal. A' pogány csudák annyira elkülönítvék a' történettől, hogy ez csonkítlanul marad meg, ha kivesszük is abból azokat. De Krisztusnak csudái természetesen élete körülményeiből fejlenek ki és annak egyik lényeges részét teszik, ugy hogy el nem mellőztethetnek a' nélkül, hogy az egész darabokra nem szaggattatnék. Azok egyszersmind fölötte jótékonyak, de nem azon személyekre nézve, kik azokat végbevitték, mert ezek tekintetbe sem vették tulajdon hasznukat, vagy jólétöket. Krisztus és az apostolok nem cselekedtek csudát saját éhségök kielégítésére, vagy valamelly veszedelem eltávoztatása végett, mellynek kitéttettek. Isten dicsősége után másoknak jóléte vala a' nagy czél, mellyet ök tekintetbe vettek. —

Az évangyéliomnak csudái dicsően ábrázolják Isten hatalmát, szentségét és jóvoltát; és czéljok az volt, az Isten kormányzásbani hitet az emberekben a' jótékonyság tetteinek végbevitele által felállítani, az embereket oktatni, milly tulajdonu lény legyen az ő teremtőjök; és a' tőle lett elbocsáttatásban jeles bizonyítványokkal megerősítetve az emberek közt az isteni igazságnak, mellynek legmagasb tervezett feladata Isten dicsőségének előmozdítása, az emberi nemnek oktatása és boldogitása, valamelly rendszerét megalapítani. Csekély czél okáért hatalmat adni a' csudatettekre, ezt igen is ugy tekinthetnők mint Isten jellemével egybe nem férőt: de midőn az olly vallásnak behozatalaért történik,

melly a' világ egyetemnek boldogságát örök időkre óhajtja megalapitani, az „nodus Deo vindice dignus.“

Az uj-testamentomi csudatetteknek czéljáról beszélvén, érdekes megemlíteni, hogy azok már rég tárgyai voltak a' jövendöléseknek, Jes. 35, 5—6; hol a' Messias e' különös jegyekkel rajzoltatik le, „hogy általa a' vakoknak szemei megnyílnak, és a' siketeknek fülei megnyitatnak.“ Krisztus csudáira, mint istentöli elbocsátásának megpecsétlésére és mint istentöli jöttének kétségkivüli tanuságára hivatkozik János 5, 36—37. De nekem vagyon, nagyobb bizonyságom a' János bizonyságánál; mert a' cselekedetek, mellyeket az Atya reám bizott, hogy azokat elvégezzem, azok, mondom, a' cselekedetek, mellyeket én cselekszem bizonyságot tesznek én rolam, hogy az Atya bocsátott engemet. Az atya is, a' ki engem elbocsátott, ő maga bizonyságot tett én rólam. János 14, 11. Higyétek nekem, hogy én az Atyában, és az Atya én bennem vagyon, ha nem hisztek, a' cselekedetekért higyetek nekem.

4. Szakasz.

Az Uj-Testamentomi csudáknak idejéről és helyéről, mint a' keresztyén vallásnak kedvező bizonyságtételeiről.

Ha minden korszakban csudákat látnánk, ezek nagy mértékben természetöket vesztve megszünnének bizonyítmányok lenni. Méltán várhatjuk azért, hogy azoknak véghezvitelére bizonyos idő fog kitüzetni, mellynek választását midőn nyomozzuk,

Istennek bölcsesége és jóvolta nyilván szemünkbe ötlend. —

Midőn a' világegyetemnek rendszere felállítatott, szükséges volt a' csudáknak sokasága, vagy a' mindenható Istennek rendkivüli erőkifejtése, — mielőtt a' természetnek mostan fennálló törvényei működésöket megkezdhették volna. Ugy szinte az isteni kinyilatkoztatásnak kezdetével is szükségesek a' csudák, vagy legalább hasznosak, hogy mozgásba hozzák az erkölcsi erőművet és elegendő ingert adjanak, hogy működése folytatására elegendők legyenek a' rendes eszközök, mellyek az erkölcsi világban ugyan azon czélokra vannak, mint a' természeti világban felállított törvények.

Szorosb vizsgálat mellett egyéb okok is tünnek fel, mellyeknél még tökéletesebben szembeötlik az időnek és helynek a' csudáknak véghez vitelére való alkalmas vólta. Egy nemzet, vagy is inkább egy nagy család volt Isten által kiszemelve a' végett, hogy néhány isteni igazságok fentartassanak és ama dicső kijelentést előkészítsék, melly az emberek jövendő bóldogságának alapját megvetné. A' csudák köztök nem voltak szokatlanok. Mózes, valamint más próféták is csudákat vittek végbe és előre hirdették, hogy a' Messiás azokat még sokkal nagyobb mértékben cselekedendi. Jézus e' nép között lépvén fel, itt vitte véghez az ő csuda-tetteit is, jellemének megvizsgálására a' zsidóknak legbővebb alkalmat nyujtott. Az apostolok sok jeles csudák kiséretében szinte köztök kezdték meg hivatalukat. Ezektől a' pogányokhoz fordulván ezekkel is ugyan azon bizonyságtételeket ismertették meg, val-

lástanukat azon természet fölötti tettekkel erősítvén meg, mellyek azt tanusították, hogy Isten velök van.

Nehéz lesz olly körülményeket kigondolni, mellyek közt csudák történhetnének, hol kedvezőbb alkalom adatnék azoknak megvizsgálására. Egészen a' maga helyén látszik lenni, hogy a' bizonyságtétel először is az együtt lakó nagy zsidó-családnak adatott. A' durva babonától mentek lévén ez az isteni alaptörvényeknek lévén birtokában, a' feljebb való tudománynak ők legalkalmasb birói voltak.— Azon időben, midőn Krisztus fellépte által előitéleteik megrendítettek és minden reményeik, mellyeket a' világ-uralkodás és nemzeti felsőbbség végett ápoltak, lerontattak, ők bizonyára a' csudáknak valóságát sas szemekkel vizsgálták volna. Midőn pedig később a' földszinén elszéledtek, magokkal vitték volna a' keresztyén vallásnak megczáfolását is, ha az tehetségökben állott volna. Illy rendelkezéssel aztán a' pogányok közt is tettek az ó kor legfelvilágosodottabb korszakában csudákat mindenütt, valahol az apostolok hirdették az évangyéliomot. Ez által a' keresztyén vallás ellenségeinek alkalom adatott egybehasonlítani nyomozásaikat a' római birodalom egyéb részeiben lakó emberekkel, valamint a' polgárosodott világgal, 's e' végett segítségül hivathattak a' pogányok közt lakó zsidók is. Illy szembetünő a' nyereség, melly azon időből és helyből keletkezik, hol a' keresztyén vallásnak gyámolitására a' csudák történtek.

5. Szakasz.

Az Uj-Testamentomi csudák valóságának kételykivüliségе.

„Eb hisz csudát“ igy szól a' deista. Ez vagy józan okoskodás eredménye, vagy nem. Isten korántsem kivánja tőlünk, hogy bizonyiték nélkül higgyünk; de a' hol elégséges bizonyítmányok adattak, ott főleg és méltán haragszik az emberek hitetlenségére. A' csudák épen ugy bebizonyíthatók, mint egyéb a' természetnek folyamatjában lett történetek. Valamelly napkeleti király, kinek egy németországi követ azt beszéli, hogy Hollandiában annyira megfagy a' víz, hogy emberek, lovak és kocsik mennek át, haragosan azt felelheti: „Az nem igaz és lehetetlen, mert mi efféle dolgot Siamban soha sem láttunk.“ — De a' víznek Hollandiában megfagyása épen olly nagy hihetőségü, mint annak Siambani folyásban való maradása. A' forró éghajlatnak eme királyához képest a' keresztyén vallásnak sok ellenségei feledkeztek meg arról, hogy egy embernek tapasztalása, egyes országban, egyes korszakban nem minden embernek minden hely és időbeli tapasztalása, és hogy a' mit egyik nem látott 's lehetetlennek gondolt azt más valaki láthatta és valóságáról tanúságot adhat. Hogy a' csudákat bebizonyítani lehetetlen, ezen eszme valóban fonák. Minden a' mit kivánhatunk az az elegendő bizonyiték, és hogy hol rendkivüliek a' bebizonyítandó dolgok, ott nagyobb mértékben is adassanak bizonyítmányok, és ezt kivált az Istentől jött kijelen-

tésnél kivánhatjuk meg. Ezt észszerüleg várhatjuk. Alkalmazzuk már e' szabályt a' csudákra. Ha annyi bizonyitékot kivánsz, mennyivel okos ember megelégedhetik, találni is fogsz annyit, mert Isten nem csak igaz, hanem jó is.

Kik a' csudát látják, azoknál az, a' külső érzékek tárgya. Azoknál pedig, kik azt nem látták, a' meggyőződés csak bizonyságtételből jöhet, t. i. vagy azon személynek bizonyságából, ki a' csodát tette, vagy azoknak tanuságából, melly annak szemtanuja volt. Mind ezek egyesítve olly hatalmas tanuságot adhatnak valamelly csodárol, hogy ha ezen egyesült tanuságot is visszautasítjuk, a' világon egy dolog sem marad bizonyos. Az ó kor történeteinek részére nincsenek olly nyomadékos bizonyitékok, mint Krisztus és az ő apostolai csudáinak számára. Mi mind a' három nemü előbb emlitett egyesült bizonyitéknak birtokában vagyunk. Az apostolok, kik csudákat tettek, bizonyságot adnak azokról mind az ellenségeik előtt tett ünnepélyes nyilatkozataikban, mind okirataikban, 's mennyiben hitelre méltó az ő tanuságtételök, azt jellemöknek megvizsgálása kimutatandja. Megvan szinte azon személyek bizonyságtétele is, kiken a' csudák történtek, mint a' vakon született emberé, ki Krisztus által szeme' világát nyerte vissza, János 9; és a' sánta emberé, ki meggyógyíttatott Péter és János által Apost. csel. 3. De a' szemtanuknak bizonysága talán mindenek között legérdekesb. Azok közül, kik a' csudákat látták, ezerek fogadák el az évangyéliomot, a' világ gyülöletének és üldözésének tették ki magokat; sőt sokan közölök kegyetlen halálra is ké-

szek voltak. Valljon mind ezeket eltürték volna-e valami hamisságnak kedveért? Az a' világnak erkölcsi rendszabályaival ellenkezik. Röviden, itt minden esetre csuda van! Annak, ki az uj-testamentomi csudákat tagadja, szükségképen meg kell engedni azt az egyet, melly épen ollyan nagy, t. i. hogy valami láthatatlan erőnek kellett ezereknek elméjét annyira megzavarni és lelki tehetségeiket annyira eltompitani és kiforgatni, hogy olly férfiak, kik minden egyéb dolgokban józansággal és itélőtehetséggel diszlenek, csak itt cselekedtek volna az emberi természetnek minden irányt adó alapelveinek t. i. a' kötelességnek, egyenes szivüségnek, önhaszonnak becsületnek, szerencsének ellenére és mind ezeket csak valamelly csalásnak pártolására.

Az ekkép adott bizonyságtételnek ellene nem mondottak az évangyéliomnak akkori időben élő ellenségei; miért az észnek abból azt kell következtetni, hogy valóban mi sem volt ellene mondani valójok. —

6. Szakasz.

Néhány egyes uj-testamentomi csudáknak megvizsgálása.

Hogy az uj-testamentomi csudáknak valósága még tökeletesebben alapittassék meg, vagy is inkabb adassék elő, főkép azoknak különös szembevétele ajánlható. Például a' három következőben mutatandom azt be.

TELEKI IMRE - KÁLMÁN - KÖNYVTÁR

János évangyéliomának 9ik része, egy vakon született embernek történetét adja elő, kinek Jézus szeme világát adta vissza. A' farizeusok viszik őt eleibe, Krisztus és az ügy ellenségeinek. Kérdőre vonatik, fenyegettetik és a' zsinagogából kivettetik. De miután figyelemmel néztünk át minden részletes körülményt, tekintsük már az egésznek eredményét. Ők csak egyetlen egy körülményt sem hozhatnak elő a' dolog megczáfolására.

Van egy más példa, t. i. születésétől sánta-emberről szóló, kit az apostolok gyógyítottak meg. Apost. csel. 3 rész. Ők az egyházi fejedelmek itélőszéke eleibe hurczoltatnak. Szoros vizsgálat alá vétetnek a' dolog miatt. Ők a' csudát valóságosnak állítják. Azt állítják, hogy ezen ember a' nazaretbeli Jézusnak nevében gyógyult meg, azon Jézusnak nevében, kit a' zsidók felfeszítettek. 'S most milly fölfedezéseket tesznek már a' főpapok? Az apostolok hatalmukban voltak. Melletök áll az előbb volt sánta ember. Ők teljes birói hatalommal vannak felruházva a' dolognak megvizsgálására. Ha itt csalás rejlett annak napfényre kellett jönni. De semmi sem födöztetett fel, hanem mindjárt azután öt ezer zsidó fogadja el az évangyéliomot.

De mindenik előtt legnagyobb csuda Jézus Krisztusnak feltámadása. Olvassd csak komolysággal a' történetet és azt fogod következtetni, hogy vagy feltámadott, vagy hogy tanitványai lopták el testét. Minél többet vesszük fontolóra az utolsó esetet, annál valószinütlenebbnek látszik lenni. Jézus azt nyilvánította, hogy harmad napon ujra feltá-

mad. Ezt a' zsidónépnek előljárói tudták, és elhatározták elejét venni a' ravaszságnak, vagy erőszaknak, mellyel tán követői élhetnének, hogy kivevén testét a' koporsóból, aztán azt költsék, hogy feltámadott. Követ hengeritnek azért a' koporsónak ajtajára, azt bepecsétlik és őrizetére római vitézeket rendelnek mellé. Valljon a' megfélemlett tanítványok, kik futásnak vették magokat, midőn mesterök elfogatott, most megtámadnak-e egy sereg felfegyverkezett népet; vagy lehetett-e itt reményök a' testnek titokbani elvitelére? Mellyik itt valószinütlenebb? Azonkivül, ha okuk lett volna azt gondolni, hogy mesteröktől megcsalattak, és hogy általa elméjök ál reménynyel töltetett be, a' helyett, hogy testének elnyerhetéseért veszedelemnek tették volna ki magokat, sokkal inkább mondtak volna le örökre minden vele táplált összeköttetésről. Ha pedig testét, mint állítatott, ellopták volna, az bizonnyal hajlandóságuknak buzgalmát egészen meghütötte és szeretetöknek lelkesedését keblökből végkép kiirtotta volna. De ezen feltétel az ő későbbeli életökkel, az ő forró szeretetökkel, vonzalmukkal és teljes buzgalmukkal még szigorubban czáfoltatik meg.

Annyi kétség-kivüli, hogy a' test elenyészett! Az apostolok leirják mesteröknek feltámadását és azt állítjak, hogy nekik még ugyanaz nap megjelent, mellyben feltámadott, és gyakran ezután is. Olvasd csak a' vitézeknek beszédét Máté 28 rész. Vigyázz a' főnökök magaviseletökre. Miért nem parancsolja meg az apostoloknak elfogatását? Miért nem szorgalmazzák a' vitézeknek megbüntetését? Miért nem végzik el az egész dolgot birói határozat utján?

Miért hagyatik ez félben olly emberek által, kik annyira félelmesek, hogy e' koporsóhoz őröket rendeltek? Jézus feltámadásának feltételével minden természetes és könnyen megfogható; azon feltétellel pedig, hogy teste tanítványai által vitetett el, minden dolgok megmagyarázhatlanokká lesznek. Szóval, minél nagyobb figyelemmel nyomozzuk az egyes csudákat, annál erősebb hihetőséget födözünk fel bennök. Vagy tán azt felelik: „Az apostolok magok irták regéjöket és az ő tulajdon beszélyöket közlik?“ De nem mutatja-e tisztán az évangyéliomnak eredménye, hogy előadásuk ellen mit sem hozhattak fel, sem azt meg nem czáfolhatták? És valóban micsoda ellenvetést foglalnak e' csuda-dolgok ellen magokban az évangyéliom ellenségeinek iratai? Mivel bizonyítják, hogy Jézus feltámadása meg nem történt? *)

Vessük már egybe a' dolgokat, és vegyük azokat lelkiismeretesen fontolóra, 's lehetetlen, hogy a' gondolkodó lélekre nagy hatálylyal ne lennének. Krisztusnak és apostolainak csudái a' mint végbevitettek, azonnal köröskörül elhireszteltettek. A'

*) Josephusnak, Philónak és egyéb ama korbeli iróknak e' tárgyakróli hallgatása, miután az évangyéliom elterjedett, valóban különös körülmény; és azon következtetésre ád okot, hogy Krisztus csudáinak valóságát nem tagadhatták és hogy hozzá sem mertek fogni az évangyéliomnak és az apostolok tetteinek megczáfolásához, sem pedig a' főnököknek és papoknak védelméhez azon kemény vádak és tetemes vétkek ellenében, mellyek ellen Jézusnak követői kikeltek.

történet könyvében ugyan azon korszakban, ugyan-azon országban, és ugyan-azon népnek láttára iratták, melly között azok végbe vitettek. Egyformán hatottak mind barátra, mind ellenségre. Ha itt valami csalás rejlett volna, könnyü lett volna a' fölfödözés, és hamar meg kellett volna történni a' fölfödözésnek, mert fölötte nagy következések függtek töle. Itt tehát a' bizonyítéknak olly nemét látjuk, mellyhez hasonlót a' világ elő nem mutathat. A' csudákróli regék, mellyek, miután megtörténtek, néhány száz évvel később beszéltetnek el és távol a' tettnek szinpiaczától; a' minők Pythagorás, Tyanai Apollonius és Liviusnak római történetében említetnek, azok ki nem állják az összehasonlítást; csak szempillanati figyelemre is méltatlanok, és gyámolitásukra hiteles bizonyítmányok nélkül szükölködnek. Némellyek könnyelmüen itéltek a' csudák felöl, mintha bizony könnyü dolog volna előidézni, és eredményök sem nehéz; de ők e' véleményöket nem merítették az embereknek történetéből. Hol valami tanrendszer már felállíttatott, ott annak párthivei állíthatnak csudákat befolyásuk gyámolitására; és körülvéve azoktól, kik azt épen ugy kedvelik, mikép maguk, csalásuk, igen is, sikerülhet. De mutass elő csak egy esetet is a' történet évkönyvében, hol az emberek által valamelly uj vallás hozatott be, melly a' más fennállókkal egyenes ellentétben áll és melly istentöli eredetének bizonyságára csudákat hozhatna fel? Itt, Mozest kivéve, egyedül áll a' keresztyén vallás, és a' világ más efféle példával nem szolgálhat. Akármint jött volna is némellyeknek kedve a' dolgot megkisérte-

ni, érezték a' nehézséget és visszarettentek. Krisztus apostolai e' mezőn bátran haladtak. A' sokaság látta a' csudákat 's az évangyéliomot elfogadván nem csak gondolkozásmodját változtatta meg, hanem szokásait és magaviselétét is, és érette halált is kész volt szenvedni. Ellenségei egy okiratot sem hagytak magok után, melly a' bizonyítéknak csak árnyékát is viselné annak igazsága ellen, vagy valami ellenvetést képezne annak isteni tekintélye ellen.

VI. RÉSZ.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyítékáról, melly a' jövendölésekből ered.

Valljon a' csudák avagy a' jövendölések képezik-e legerősebb bizonyságtételét a' jelentés valóságának vagy nem, azt meghatározni nem könnyü dolog. — Tulajdon haszna van mindegyiknek. Azon időben, mellyben a' csudák történtek, ezek hatalmas meggyőződést idéztek elő Istennek hatalmáról, melly az igazság számára nyilatkozik. E' hatás gyakran észrevehető a' nézőkön, midőn Krisztus a' vakoknak szemök fényét és a' betegek egészségöket adja vissza, azon ők elbámultak, megfélemlettek, az Istent dicsőíték. Más részről, a' jövendölés beteljesedése, mellynek kimenetele a' századok méhében hordoztatott, mig végre erőködve napfényre jött, szükségképen egyenlő erővel ragadja el minden reá figyelmezőt, ha mindjárt különböző módon is az isteni előrelátást és bölcseséget mutatják, melly annak adja bizonyságát, hogy a' vallás, mellynek gyámolítása általa terveztetett, Istentől való. Ha már e' kettő egyesül, kivánhatunk-e

valamelly hatályosb külső bizonyitékot. Hogy az évangyéliom csudáival dicsekhetik, azt bemutattuk; de még jövendöléseket is közlött igényeinek megalapitására; és nem csak egy vagy két elkülönözött jövendölést, hanem egy nagy egészet, mellynek részei szorosan összefüggők és mellyek századokon vonulván keresztül, figyelmünket az egyes eseteknek leghatályosb és legkitünőbb vonásira intézik. „De ezen az uton számos csalások történtek" azt veti ellen az évangyéliomnak ellensége. Mi megengedjük azt; de valljon mit bizonyít ez? Ha valaki azt hirdeti, hogy valami adta magát elő, mi soha sem történt, bizonyíthatja-e ez azt, hogy minden nyilatkozmány, melly valamelly mult időbeni esetre vonatkozik, méltatlan hitelünkre? Épen igy van a' jövendőbeli történeteket illetőleg is. Azonkivül valamelly tárgyban álkövetelések mindig erős gyanut rejtnek magokban, hogy itt valahol igaz igénynek is kell lenni; mert nem lenne pénzhamisító, ha a' jó pénz nem volna. Fontoljuk már meg igaz szívvel a' jövendölésről szóló tárgyat.

1. Szakasz.

A' Prófétáknak jelleme.

Azon emberek, kikkel Isten ugy élt, mint gondviselésének eszközeivel, hogy szándékait a' földön lakó népek közt történendő változások által létre hozza, az emberi nem közt gyakran a' legalávalóbbak voltak. De midőn némellyeket megbizott, hogy mint szolgái akaratját kinyilatkoztassák, a' bünö-

söket bünbánatra és engedelmességre szólítsák fel, azok ő hozzá és az ő megbizatásukhoz képest mindenkor bölcs és szent emberek voltak. Illyennek mutatja be a' vizsgálat, mind az ó, mind az ujtestamentomi profétáknak jellemét. Ha irományok ('s mi itt csak azokat értjük, kik e' szent könyvnek valamelly részét irták) a' szerzőnek ész és erkölcsbeli tulajdonairol bizonyságot adhatnak, a' kitünő bölcsességnek és jóságnak koronáját ezeknek kell odaitélni. Feltaláljuk bennök a' rosz alapeszmék és önző czélok fölötti fensőséget. Hogy nem nyereségért feleltek meg kötelességöknek, az jövendöléseik természetéből szembetünő. Ezek gyakran ollyanok voltak, hogy jótétemények helyett bántalmakat idéztek elő, a' kényelmes élet helyett pedig tömlöezöt és halált.

Nem hasonlítottak ők hamis prófétákhoz, kik előkelő és hatalmas embereknek, szenvedélyeiknek hízelegve kedves dolgokat jövendöltek 's őket az ő utaikban megerősíték; hanem bátran kimondották a' tiszta igazságot, ha mindjárt tudták is, hogy azzal szerfeletti kedvetlenséget okoznak és önbátorságukat is koczkáztatják. Ők dicsőséget soha sem kerestek, 's ritkán találjuk őket az udvaroknál, vagy a' világ nagyjai közt, kivévén az esetet, ha izetlen igazságokat kelletett hirdetniök. Ők nem a' világnak lelkével bírtak, sem az általok rajzolt tettekre világi szemekkel nem néztek! Érzéketlenek levén a' rangnak, hatalomnak és földi örömöknek ingerei iránt, minden eleikbe állított tárgyat csak annyiban vettek tekintetbe, mennyiben az Istennel és az embernek Isten akaratán való megnyugtatás-

sal volt viszonyban; mert Isten dicsősége, Krisztus országa és az embereknek legfőbb bóldogsága voltak szembetünőleg azon tárgyak, mellyeknek szivökben túlnyomosságát látjuk és mellyek által magaviseletöket kormányozták. Alkalmuk volt mindenféle személyeket és dolgokat megemlíteni és mindennemü történeteket előadni; de könnyen észrevehető, hogy azokat csak annyiban kedvelték, mennyiben azok az isteni gondviselésnek rendszerével összeköttetésben voltak, és mennyiben az emberiségnek erkölcsi javulását vagy hátráltatták, vagy elősegítették.

2. Szakasz.

A' jövendöléseknek természete, részletessége és terjedelme.

Sokszor voltak esetek, hogy az emberek jövendőbeli történeteket előre mondtak, mellyek a' mint megjövendőltettek, ugy be is teljesedtek. Ez néha a' történetességnek, néha pedig a' megelőző élesb belátásnak volt eredménye. Ebből következett a' keresztyén vallás elleneinek azon készsége, hogy a' keresztyén jövendöléseket is felülről eredő világosság gyümölcsének nem tekintették. De a' legkisebb figyelem mellett is véghetetlen különbségre találunk. Gyakran valami puszta történet előre látható, mint valamelly működő oknak eredménye. De a' próféták nevezetes részletességgel biró történeteket hirdetnek; körülményeket csatolnak hozzá; a' személyek, az indok, a' hatály, a' kivitelmód, az idő, a' hely, egyes részeit alkotják a' jövendölésnek. Ez egészen meg-

változtatja az esetet; és tiz ezerbe fogadhatunk egy ellen, ha valljon az ember, ki a' puszta történetnek volt igaz előhirdetője, az lett volna-e egyszersmind akkor is, ha mind ama tulajdonok képezték volna beszélyének egyes részeit.

Azonkivül a' jövendölt dolgok olly természetüek, hogy minden emberi számbavételt kijátszanak. Némellyek közölök természetökre nézve ujak, némellyek szokatlanok, mások valószinütlenek voltak; nem kevés egyenesen ellenkezett azzal, mint a' mi váratott; némellyek pedig, mint p. o. Krisztus feltámadása és mennybemenetele, és a' szent Léleknek elbocsátása épen természet fölöttiek voltak. Sok ezen történetek közől olly véletlen és némelly természetére nézve annyira hihetetlen, hogy azoknak előrelátása a' legnagyobb emberi eszüséget is felülmulja. Ez egyedül Istent illeti és azokat, kiket ő megihletett.

A' jövendölésnek terjedelmes köre azt az emberi tehetségeknél még sokkal feljebb emeli. Ha csak kevés esetek hirdettettek volna előre, és ha ezek csak rövid körbe szoríttatnának egymásközti összefüggés nélkül, akkor a' bizonyítéknak ereje alább szállana. A' pogány jóslatok rendszer nélküliek. Majd itt, majd ott adja elő magát valamelly elszigetelt 's a' jóslatnak megfelelő történet, de valami érdekes czélt nem látunk bennök, sem valami egészet, mellynek az részét alkotná! Melly különböző előttünk a' szinjáték! A' történeteknek száma szerfölött nagy; az időszak, mellyet elfoglalnak roppant; néhány ezer éveken vonulnak keresztül. Mi a' helyet illeti, elterjednek a' földnek egész szi-

nén, mint beteljesedésöknek szinpiaczán. Egybe nem függő tömeg helyett, rendes történeteknek lánczát látjuk viszonyban és összefüggésben egymással 's valami roppant egészet képeznek. Szóval: a' jövendölés szoros előtörténetét adja az emberi nem végczéljainak, feljegyzi a' legnagyobb pontossággal a' legnevezetesebb korszakokat, és kitünő vonásokban irja le az igazságnak és kegyelemnek isteni intézményeit.

A' jövendölésnek bizonyító ereje, e' szempontbol tekintvén, csudálatosan nevekedik. Mert ha kiszámítottak is az emberek némelly egyes és közel fekvő történeteket, mellyek a' már létező okokból eredtek, de olly terjedelmes és bonyolódott tervet előre megjósolni, mellynek sok okai a' jóslás idejében még nem is léteztek; 's mellyeket nem emberi, de még angyali éleseszüség sem láthatott előre, hogy valaha bekövetkezzenek, az teljességgel lehetetlen más valakinek, mint annak, ki Istentöl oktattatott. —

3. Szakasz.

A' jövendölésnek czélja.

Midön valaki tehetségét a' hiuság kielégitésére fordítja, az emberi szívnek büszkeségét neveli. Nagyon természetes az embernél azon tulajdonainak kitüntetése, mellyekkel mások nem birnak, hogy azzal vagy felsöbbséget vagy csudálkozást nyerjenek. De milly távol esnek ezen dolgok a' szent prophétáknak szellemétől és törekvésétől! A' pogányok

közti jóslás követelőinél a' kérdezősködőknek czélját legfeljebb a' hiuságnak kielégítésében látjuk, vagy abban, hogy ollyan feleletet nyerjenek, melly a' becsvágynak, fösvénységnek, vagy örömélvezetnek szolgáljon; 's ha a' jövendőlést követelő, vagy jós feleletet adó személy még más valamire is volt tekintettel, mint a' jóslást keresőnek ajándékára, az egyedül az lehetett, hogy csudálkozást támaszszanak és hitelt szerezzenek a' nyereségteljes ámítgatásnak. De a' szentirásbeli látnokok végetlenül magasb czélra törekszenek. Hogy a' kijelentett vallásnak igazságát és méltóságát megalapítsák, Istentől fensőbb nézeteket terjeszszenek, a' megváltóbani hitet előteremtsék, Isten akaratján való megnyugvásra és Isten szolgálatában állhatatosságra serkentsenek; hogy a' vallásért szenvedők közt segedelmezést eszközöljenek, a' keresztyéneket a' világ dühének és ellenségeskedésének közepette megvigasztalhassák, és hogy Istennek utait az emberek előtt igazolják, ez volt jövendőléseiknek végczélja. És mondhat-e valaki egyebet annál, minthogy e' czél méltó volt olly emberekhez, kik Istentőli megbizatással jöttek.

A' tervnek ezen egysége az évangyéliomnak tanaiban és czéljában, melly az uj-testamentombeli iróknál mutatkozik méltán ugy volna használandó, mint fontos bizonyíték közönséges vizsgálatunknak (t. i. az Uj-Testamentomnak ísteni tekintélyéről) gyámolitására. Azonban itt egyedül a' szentirásbeli jövendőlések megerősbitésére hozzuk fel azt. A' történeteknek ezen összefüggő láncza, a' jövendő kornak eme megelőző története, annál ne-

vezetesb, minthogy a' próféták különbféle országokban és századokban éltek. Ha az emberek, mind egy helyen laknak, lehet mondani, hogy valamelly regének költése által, mellyben mindnyájan egyetértenek a' világ ámitására esküdtek össze. De Krisztus eljövetelét megelőző próféták közől sokan egymással összeköttetésben nem lehettek. Még is az Isten által neki kitüzött részt mindegyik elvégezte, és mi az általa faragott követ szorosan azon helyre látjuk illőnek, mellyre az épületben rendeltetett és az egésznek nagyobbitására erősbitésére és ékességére szolgál. Közölök egyik sem valami másoló. Midőn ugyanazon tárgyról szólnak, (mi sokszor történik), azt mindig valami hozzájáró körülménynyel cselekszik, és mindenik valami ujat hirdet előre, mi egyedül neki adatott tudtára.

4. Szakasz.

Az érthetőségnek fokozata a' jövendölésekben.

Panaszkodtak a' jövendölésnek homályossága és bizonytalansága miatt, de ez nem a' jövendölés nemének és czéljának elégtelen vizsgálodásából származik-e? Homályosságának egyik okát a' nyelvben, másikát abban keresik hogy az ábrázolat nem eléggé világos. Mi joggal, lássuk!

A' jövendölés különös neme az iromány nak, természetesen különösséget várhatunk az általa használt szólásmódban is. Néha egészen tiszta szavakkal él, legtöbbnyire pedig ábrázoló jelekkel. Vannak

tulajdon jelképei, mellyek minden próféták' közbirtoka; de azért azt valami rejtett szónak még nem mondhatjuk. A' jelképek a' teremtésnek és gondviselésnek munkáibol, a' zsidók és azon nemzetek történetéből vannak véve, mellyekkel legszorosabb összeköttetésben álltak, vagy a' kik által legdühösebben támadtattak meg. Ezen jelképeknek a' magyarázásban tulajdon szabályai vannak, 's ezek olly egyformák és olly bizonyosak, mint a' beszédnek akármelly más neme, 's valaki csak türelemmel és figyelmezéssel intézi e' tárgyra elméjét, alkalmatos leszen a' jövendölésnek általános rendszerét, és az előre mondott történeteknek szinezetét megérteni, hogy szerencsét, vagy nyomort jelentők legyenek-e azok; ha mindjárt egészen tehetetlen volna is annak felfödözésére, kire, vagy melly meghatározott időre vagy helyre legyenek azok alkalmazandók.

Panasz emeltetett szintén a' jövendölés érthetőségének hiánya miatt is, hogy a' történet nem adatott tisztán elő. De vegyük fontolóra azt, hogy mig némelly jövendölések homályosak, mások világosak. Az utolsók a' szentirásnak isteni ihletését tanusítják, az elsők pedig ellene mit sem foglalnak magokban. A' homályosság sok esetben a' jövendöléseknek messzeterjedő körétől származik. Voltak némelly jóslatok, mellyeknek beteljesedése az anyaegyháznak első századaiban történt; és különösen az első keresztyéneknek buzditásul szolgáltak. Ez okbol ezek világosabbak voltak. Vannak ismét más jövendölések, mellyek a' középkorban élőknek vannak jótéteményül szánva. Ezek homályosak voltak az első keresztyének előtt, de midőn időfolytával

közeledett azoknak beteljesedése, a' fátyol fokonkint félrevonult és tisztábban látattak és jobban megértettek. Végre a' jövendöléseknek egy másik neme az egyháznak utolsó korszakát előre tekintetbe vevé. Ezek mind az első, mind a' középkori keresztyének előtt homályosaknak látszanak, de ha életbe lép azon nemzetség, mellynek hasznára az isteni akarat azokat megiratta, a' napfény azokra is ki fog terjedni és az embereknek lelke felébredvén, azoknak beteljesedését nagyszerű történetekben fogja látni, mellyek Isten dicsőségét hirdetendik és az őt félőknek boldogságát mozdítandják elő. 'S igy ez uttal okát adtuk némelly jövendölések homályosságának.

Egy másik oka annak, miért vannak a' jövendölések fátyollal födve, akár különös jelképek, akár homályos előadás által a' tárgy természetének szemléletéből kitünő. Némelly előre mondott történetek olly természetüek, hogy nemzeteknek sorsa függ tőlök és emberi eszközök által előidézendők. Egyenes beszéd, vagy tiszta előadás mellett a' keresztyén vallásnak baráti azon lettek volna, hogy azokat az egyenesen e' végre alkalmatos eszközök segedelmével végrehajtsák. Más részről ismét ellenei mindent elkövettek volna, hogy teljesedését akadályoztassák. A' jövendölésnek jelen alakja által pedig az emberek e' dolgokban egészen magokra hagyatvák és a' nélkül töltik azt be, hogy azt terveznék, gondolnák vagy tudnák, hogy ők azt cselekszik. A' beteljesedés elhúzza a' fátyolt és a' jövendölésnek igazsága egész ragyogó fényében jelenik meg. Mennyivel bölcsebbek Istennek utai az emberek utainál!—

5. Szakasz.

Krisztust illető jövendölések.

Állapodjanak meg azok egy kevéssé, kik azt állítják, hogy a' jóslatok szerencsés sejtések és vegyék komolyan tekintetbe azon ó-testamentomi jövendöléseket (első része ezen könyvnek, és, mint aztán bemutatandjuk, hason tekintélyü), mellyek a' Messiásra vonatkoznak. Talán száznál több hely van, mellyeknek mindenike valami szoros és különös részét foglalja magában az ő jellemének rajzából, azon jellemnek, mellyben sok dolgok igazán nevezetesek, és némellyek egymással látszólag ellenkezők. Lásd kivált Jes. 53-ik részét. Azok különbféle emberek által jegyeztettek fel, különbféle országokban, különböző időszakokban, és az utolsó századokban az ő megjelenése előtt. A' keresztyének azt mondják, hogy mind ezen jövendölések Krisztusra vonatkoznak. A' dolog szoros vizsgálatra alkalmatos. Az egyházi valamint a' világi történet számos hősöket, vitézeket, státusférfiakat, királyokat, bölcseket és bölcsészeket állit elönkbe. Alkalmaztasd tetszésed szerént a' jövendöléseket ezek közöl valamellyikre. Vegyed Judást, vagy Pétert, vagy Jánost, vagy Herodest, vagy fordulj a' világtörténethez 's válaszszd Sándort, vagy Caesart, vagy ha jobbnak véled Confucziust, Sokratest, vagy Márk Antonint. Alkalmaztassd ezek közöl valamellyikre az ó-testamentomi jövendöléseket. Ha egyik körülmény illik is rájok, a' második már nem;

a' harmadik pedig bizonyossá tesz minket, hogy egyikök sem volt a' jövendölés által czélba vett ember. Ellenben alkalmazz Krisztusra százat, vagy még többet és csudálatos összhangzásra találsz; mindegyik rá illik 's nincs csak egy jövendölés sem, melly ellentétben volna. Az, ki ezt történetesnek fogja nevezni és az összhangzást egyedül puszta szerencsés körülményeknek tulajdonítandja, az vitára alkalmatlan; és nem mondhatja, hogy egyedül a' keresztyének hiedékenyek.

Van még egy különösen feltünő körülmény mellyet el nem hallgathatunk, t. i. hogy Krisztust illető jövendölések mind az ő ellenségeinek kezeiben vannak. Ha Jézusnak tanitványai voltak volna egyedüli őrei a' szent-könyveknek, tán azt mondhatnák, hogy ők a' jövendölést meghamisították a' történetteli megegyezés kedveért. De magok a' zsidók voltak a' felvigyázók, féltékeny őrzői a' régi prófétáknak, és az ő gyülöségök Krisztus és az ő ügye ellen legalább is épen olly nagy, a' millyen nagy az ő nemzetökbeli próféták iránti tiszteletök. Kérd tőlök a' könyvet; ők azzal szolgálni fognak, és átkot mondanak a' nazaretbeli Jézusra. De olvassd azt 's Krisztus jellemére nézve tökéletes összhangzásra találsz a' jövendölés és annak bekövetkezése között 's meggyőződöl, hogy elégséges okunk van azon hitre, hogy Jézus a' régieknek igért igaz Messiása.

6. Szakasz.

Jeruzsálemnek a' rómaiak által történt elpusztitása.

Különösen három feltünő példa van, mellyet az Uj-Testamentomból szemünk elébe fogok állitani; az egyik közel esik a' jövendölés idejéhez; a' másik néhány századdal távolabb, a' harmadik a' bizonyságtétel legtisztább fényével világit a' jövendölésnek idejétől kezdve a' jelen óráig, de azon különbséggel, hogy ezen világ annál tisztább és nagyobb lesz, minél tovább folytatjuk utunkat; a' csillágból nap lett. Ekkép minden időbeli embereknek tettleges teljesedésbe ment jövendölésök van, hitöknek gyámolitására. Lássuk az elsőt, t. i. Jeruzsálemnek a' rómaiak általi elpusztitását.

Puszta nyilatkozmány valamelly történet bekövetkezése felöl méltatlan nagy figyelemre és sokat nem bizonyithat. Beteljesedhetik, ha a' jövendölésnek nem volt is feljebb való kutfeje mint az emberi éleselme vagy épen merész vélekedés. De nagyon különböző az eset, ha az idő, a' hely, a' körülmények, a' résztvevő személyek, az indokok és következmények különösen kijelöltetnek; 's mind ezt az előttünk fekvő jövendölés magában foglalja.

Maga az esemény valószinütlen volt, mert Jeruzsálem már is a' rómaiak kezében vala; és nem volt kilátás, hogy a' zsidók őket onnét elüzendik. Jóllehet a' rómaiak jármát fájdalommal viselék, de jelen állapotuk nem egy könnyen nyujtott annak lerázására hatalmat. Az annyira elpusztult városok-

bol e' korban kevés példa van feljegyezve. A' lakosoknak öldöklése a' közönségesen történni szokott dolgokat sokkal túlhaladja. A' győzelemnek egyes körülményeit, a' késedelmezés okait és az általa előidézett számos emberi élet rémítő veszteségét, az országos nyomoruságot és a' honnak közös elnéptelenedését, az életben maradtak személyes rabságra vitelét és az egész földszinén lett elszélesztést, ezeket emberi bölcseségnek előre tudni lehetetlen volt és mind ez még is azon nemzetségnek kihalása előtt volt bekövetkezendő.

Mikép a' jövendölés érdekes volt, azonképen annak beteljesedése is az. Ha én e' tárgyról oktatás végett keresztyén iróhoz utasítnálak, azt mondhatnád: „Vallása iránti buzgalomból kegyes csalárdságokkal tölté meg a' könyvet, hogy a' történet a' jövendölésnek megfeleljen." — Örvendek, hogy zsidóhoz utasíthatlak; legyen az évangyéliomnak ellensége a' te jóslatod. Josefusnak története honfiainak a' rómaiakkal viselt harczáról nemzete sorsának teljes tudosítását foglalja magában; és ő igen is alkalmatos volt annak megirására, minthogy azon küzdelemnek közvetlen tanuja volt és egyszersmind közhivatalt is viselt ez időben. A' jövendölés beteljesedése kedveért ne végy fel csak egy keresztyén szót is, csak a' zsidó kijelentést olvasd, és hasonlítsd egybe Krisztus beszédével, melly Máté évangy. 23-ik részében és 38-ik verstöl kezdve 24-ig — és Lukács 21-ik részében foglaltatik. Ha komolyan kivánsz megismerkedni az igaz vallással, örök idvösséged elnyerésére ezen munkát sokallani nem fogod. —

Hogy a' bizonyságtétel teljes fényében álljon elő csak azon csekély körülményekre vigyázz, melyektől a' háboru függ, a' történetes esetekre, melylyek azt előidézik; a' véletlen eseményekre, mellyek annak terjedését és folytatását eszközlik, a' hirtelen fellobbant szenvedélyekre, mellyek a' dolgoknak fordulatot adnak, a' feltünő tárgyakra, mellyek további tervekre indítanak, a' fennálló körülmények következtében tett törekvésekre és némelly ismeretlen egyéneknek meggondolatlan cselekedeteire, mellyek legérdekesb következéseket szültek. — A' végesetnek egész terjedelmében előidézésére mind ezek egyesülve voltak szükségesek, és ezeket, Istent kivéve, senki előre nem láthatta, senki előre meg nem mondhatta, csak egyedül Istennek szolgái.

7. Szakasz.

A' keresztyén vallás' kinövéseit tárgyazó jövendölések.

Mi volt a' keresztyén vallás kezdetben, azt az Uj-Testamentom olvasásából tisztán megtudhatod. Az ott ugy tünik fel, mint az igazságnak tanrendszere, melly kérkedés nélküli férfiak által egész alázatossággal hirdettetett. Külső alakjára nézve, mint véghetetlen egyszerü vallástan, és arra rendelt, hogy erőszakoskodás és kényszerités nélkül terjesztessék; 's minden más kötelékek fölött egyedül az atyafiui szeretetet ismerje el vezérfonalnak, mint olly vallástan, mellytől az azt tanitó szolgák más tekintélyt nem követelhetnek, mint azt, melly

Krisztus tudományának önkénytes elfogadásából származik, és ez nem a' szerint a' mint azt a' szolgák igaznak hirdették, hanem a' mint kiki saját vizsgálata és meggyőződése következtében igaznak tapasztalta.

Hogy ezen keresztyén vallás időjártával meg fog vesztegettetni az nem volt valószinütlen, de annak egyedüli nyilvánitása, hogy efféle fog történni, nem adhatna igényt a' jövendölés ajándékára. Azonban a' keresztyén vallás kinövéseit illető jövendöléseknek olly nagy láncz-gyürüje minden emberi előrelátást felülhalad. A' sejtés ki nem terjeszthette annyira szárnyait. Azonkivül számos megkülönböztető jellemei, okai, hatásai és körülményei ezen szokatlan tüneménynek olly részletesen rajzoltattak, hogy e' rajzt egyedül az isteni előrelátás készithette. Lásd az ábrázolatot Pál Thess. 2-ik lev. 2-ik részében; Timoth. 1. lev. 4-ik r.; János Jel. 13, és 17—19-ik részeit. Ezek szerént a' keresztyén anyaegyház kebelében olly hatalom támadand, melly annak nevével felruházva abban a' tudatlanságot, babonaságot, bálványimádást és önköltötte isteni tiszteletet fogja nevelni, a' ravaszságot, kevélységet, becsvágyat és fényüzést előállítani és kényuraságot, kegyetlenkedést és türelmetlenséget gyakorolni. Gondosan olvasd át azon helyeket és jól fontold meg azokat. Ez-e Krisztus anyaegyháza? Ez-e az ő vallástana? Milly csudálkozásra méltó a' változás. Az évangyéliom egyszerü tanának helyét a' különös és oskolai (scholastic) hitczikkeknek érthetlen tömege; a' czikornyátlan isten tisztelet helyét, a' teljes pompa és fényüzés foglalja el, mellyet

csak a' világi szellem állíthat elő. — — — — — —
— Ki gondolhatta volna már azt, hogy a' keresztyén anyaegyház kebelében illy gyülöletes szörnyeteg támadand? Lehetséges volt-e emberi előrelátásnak meghatározni, hogy századoknak lefolyta után, mellyekkel az megérett fokonkint minden arczvonások elérik tökéletes hasonlatosságát ama borzasztó-eredeti képnek, mellyet a' jövendölés rajzolt. Melly hihetetlen volt az azon időben, mellyben az Uj-Testamentom iratott; 's midőn pogány császár uralkodott, — hogy évek folytával az uralkodásnak olly különös neme lépend helyébe, millyenre a' szentirás mutat. Ezt csak Isten láthatta előre; és egyedül Isten tehette alkalmatosokká az apostolokat annak jóslatára. Minden részletesen jövendöltetett meg; és keletkezése, roppant urasága, romlása és végképeni elpusztulása teljesen lerajzoltatnak. A' két elsöt a' történet tudatja velünk; a' harmadiknak egy részét már hallottuk és láttuk, vajha a' negyedik és utolsó is sietve jönne meg. Azt gondoltad, hogy a' keresztyén vallásnak olly szomoritó kinövései elegendő ok a' keresztyén vallástóli elállásra, ez tévedés. Méltó okot szolgáltatnak ugyan arra, hogy megvesd az illyen hajdan igaznak hitt fonák vallástant; de azok egyszersmind hatalmas bizonyságul is szolgálnak az Uj-Testamentomnak igazsága és istentöli származása felöl, mellyben ezen visszaélések előre leirattak; és azoknak arra kellene téged birni, hogy tisztaságában kövesd az évangyéliomot.

Ekkép a' keresztyén vallással történt borzasztó visszaélés, melly miatt annak igazsága megtámad-

tatik dönthetlen gyámokot nyujtand annak támaszára. —

8. Szakasz.

A' zsidóknak, mint elkülönözött népnek fennmaradása és állapotja.

Körültekintvén a' világban, egy olly nemzetre találok, melly arczalkatában, szokásaiban és vallásában minden másoktól különbözik. Ha eredetét nyomozom, azt találom, hogy az csaknem négy ezer év óta elkülönözött nép. Ezen időnek majdnem fele részét saját honukban élték le, de több, mint 1700 éve, hogy az egész föld-szinén elszéledtek, és hogy mint idegenek laknak másoknak urasága alatt. Nyájas bánásmód és magasztos nemzeti jellem vihetnék ugyan arra az embereket, hogy magokat mások fölött kitüntessék. De a' zsidók, ellenkezőleg, mindenütt a' gúny és szidalom tárgyai voltak, és puszta nevök is a' megvetés és gyalázat bélyegét viselte. Roszabbul bántak velök, mint az ebekkel, egyedül, hogy zsidók voltak, és vallásuk miatt a' legvéresebb kegyetlenségeknek voltak kitéve. — Ellenségeiknek baromi, sőt ördögi bánás-módja nem vala valami hirtelen támadott felhevülésnek, hanem folytonosan egymás után következő időszakok eredménye. Nem csak egy országban uralkodott, hanem majd minden országokban elterjedt. Gúnynyal és gyalázattal illettettek; ez volt mindennapi kenyerök! Javaiktol megfosztattak, kiraboltattak, számkivettettek és naponként öldököltettek. Europának

mellyik országában nem tüntek fel illy jelenetek? Ha ők származásukat elhallgatták, vallásukat felcserélték, és azon honbeliekkel keltek volna egybe, kik között laktanak, bizonyosan mind ezen roszat elkerülik, és maradékaik is mentek maradnak minden szidalomtól. Ezt ők jól tudták, még is zsidó nevökhez, szokásaikhoz és vallásukhoz ragaszkodtak, és egyedül magok közt kötöttek házasságot. Van-e mása ezen példának a' világon? 's hol találjuk fel azt? Nincsen egész földnek szinén. Vedd gondolóra a' dolgot körülményestől és egyedülinek találod valamint Isten országlásában ugy az emberek történetében is.

Mig ezen csodálatos tüneményről elmélkedem, megemlékezem arról, mi Jézus Krisztus által, — Lukács 21, 24; Pál apostol, — Rómab. 11, 25; és még körülményesebben Móses, Istennek szolgája által, — ki közel 1500 évvel élt Messiásnak megjelenése előtt 3-ik könyv. 26-ik rész. és 5-ik könyv. 23-ik részében jósoltatott. Itt nem csak a' puszta történet, hanem az egyes körülmények is mind előre kijelöltettek; u. m. azoknak fogságuk, elszélyedésök, a' világ általi megvettetésök és megútáltatásuk, a' nevökkel együttjáró nyomor és mindezeknek oka t. i. a' Messiásnak hitetlenségök miatti el nem fogadása. Milly hihetlen jövendölések! A' figyelmezés és tapasztalás nincs segedelmére efféle dolgok megjövendölésének. Kicsoda különböztetheti meg p. o. a' briteket, a' rómaiakat, a' szász vagy normán nemzetségeket Angolhonban? vagy a' gallus, római és francz embereket Franczia országban. Az idő és a' házasságok belőlök egy

nemzetet alkotának. Sőt inkább azt lehetett volna várni, hogy a' zsidó szenvedéseik által, tüz gyanánt fognak összeolvasztatni az emberi nemnek közös tömegével, és azon különféle nemzetekkel, kik közt lakásaikat vették. Azonban a' jövendölés, bár milly valószinütlennek látszott, minden részeiben beteljesedett és valahol csak zsidónak arczát látod, ott egyszersmind eleven bizonyságát is szemlélheted Jézus Krisztus évangyélioma igazságának és isteni tekintélyének. Megjegyzésre méltó szinte az is, hogy elszélyedésök alkalmával Mózesnek és prófétáknak könyveit is magokkal vitték, mellyek mikép Krisztusról, mint Messiásrol tesznek bizonyságot, ugy nyomoruságos állapotukat, melly reájok, mint elkülönözött népre, a' megváltónak megvetése miatt háruland, megjövendöli. Ekkép legmakacsabb ellenségei az ő dicsőségének lettek hirnökeivé! — Istennek végzései, midőn azokat csak részletben látjuk, gyakran szinteleneknek és visszásoknak mutatkoznak; de ha egészben szemléljük, egész dicsőségökben fénylenek. — Ugy van ez itt is. A' mit itt látunk, az emberi testtől elvált tagokhoz hasonlít és milly undoritó a' csonka tagoknak tekintete! De a' zsidóknak szerencsétlen állapotja megszünend. Megjósoltatott, hogy a' keresztyén hitre fognak térni és hogy aztán nagy tiszteletben és bóldogságban fognak élni. „A' ti gyalázatotokért két annyi jutalmat fogtok nyerni, és a' szidalom helyében örvendeznek az ő örökségökben; mert az ő földökben két részt birnak örökké való örömük lészen. Esaias 61, 7. Melly erős sejtőleges bizonyságtétele fekszik az ő visszahelyeztetésöknek elkülönzött ál-

lapotjában! Ha megtérendnek, az évangyéliomróli tanuságtétel, melly az egész világ számára adatott, teljes bizonyitó erejében álland elő, teljes erejében fog éreztetni; és kimondhatlan nagy leszen annak azokrai befolyása, kik mindaddig a' hitetlenség pártolói voltak. A' bizonyiték már jelen állapotjában is azoknak legnagyobb figyelmére méltó, kik a' keresztyén vallásnak megvetői.

Olvasd 's mélyen elmélkedjél e' tárgyról. Vedd nagy figyelemmel tekintetbe annak közönséges természetét, czélját és részletes jövendöléseit. Én bizvást hivatkozhatom a' józan itéletre és észre, azt kérdezvén: „A' jövendölés lehet-e méltán tárgya a' nevetségnek? Valljon csak néhány bizonytalan vélekedésböl áll-e az, mellyeket kedvünk szerint magyarázhatunk? Meg kell engedni az egyenes lelkü részrehajlatlan embernek, hogy az nevezetes nyomadékkal bír! Ez egyike azon bizonyságtételeknek, melly mint a' folyó minél inkább foly, annál inkább nevekedik területére 's erejére nézve. 'S ha végre a' jövendöléseknek czélját, az emberek nagy részének mostani állapotját, és a' dolgoknak folyamát tekintjük az erkölcsvilágban, nem szolgáltat-e igazán nyomos bizonyitmányokat a' prófétáknak istentöli ihletéséről és az évangyéliomnak igazságáról?

VII. RÉSZ.

Az Uj-Testamentom isteni tekintélyének azon bizonyságtételeiről, mellyek az évangyéliomnak haladásából származnak.

Hogy a' keresztyén vallásnak nagy és kiterjedett sikere volt a' földön, azt tagadni senkisem fogja. De némellyek tán azt válaszolják: „Ugyanez történt a' pogány vallástannal, a' Koránnal is.“ Az észrevétel annyiban igaz, hogy a' siker magában véve 's minden körülmények, segédeszközök és okoktól elkülönítve, bizonyságot sem az igazság, sem a' tévedés részére nem szolgáltathat. Alig van valamelly veszedelmesb alapelv, mint melly arra viszi az embert, hogy valamelly dolognak sikeréből egyszersmind annak igazsága is következtethető, hogy ha a' szemmel tartott dolgot elnyertük, azért az már egyszersmind jó is, és hogy ha valaki tehetségében álló kívánságainak is teljesen eleget tett, az már egyszersmind Isten jóváhagyásának és kegyének is tanusága. Akármelly nagy szokásban volt és van még mai napig is az okoskodásnak ezen neme, az mégis egészen alaptalan. De ha mindjárt

hibás is az elv, abból még sem következik, hogy némelly egyes esetekben a' siker a' dolog jósága és igazsága bizonyságtételének 's az ügy elömozdítására Isten kitünö és világos közbenjárásának nem tekinthetö. Remélni lehet, hogy az itt is ugy leend. Vegyük csak a' tárgyat részrehajlás nélkül vizsgálat alá, arról fogunk meggyözödni, hogy mig „a' siker" sem a' pogány, sem Mohamed vallása számára mitsem bizonyit, addig itt hatalmas bizonyságjele annak, hogy a' keresztyén vallás Istentöl van. Figyelj a' következendökre.

1. Szakasz.

A' keresztyén vallásnak természete, a' mint az az Uj-Testamentomban foglaltatik.

Emlékeztetlek arra, a' mit e' tárgyról eddig elöadtam. A' keresztyén vallás harczra kel az embri szívnek minden rosz szenvedélyével: kárhoztatjaea' kevélységet, nagyravágyást és mind azon hajlamokat és törekvéseket, mellyek az embert önszemei elött felmagasztalják és a' világ becsülésében emelik. Egyenesen megmondja a' kegyeskedöknek, hogy minden drága isteni tiszteletök és Isten imádásának sokszorozott szertartásaik és kemény szigoruságuk mellett sem szerezhetik meg ezek nekik büneik bocsánatját, sem Istennek kegyelmét, sem az örök idvesség igényét, és arra szólítja fel öket mindnyájokat, hogy mint vétkes elkárhozott, megromlott és nyomorult teremtések üdvök elnyerése végett, ahoz folyamodjanak, ki a' keresztfán szenvedett; hogy

teljes bizodalmukat egyedül abban helyeztessék „ki lett nekünk Istentől bölcsesség, igazság, szentség és váltság.“ Korint. 1. lev. 1, 30., és hogy neki éljenek. Olly indulatot és magaviseletet kiván, melly homlokegyenest ellene van minden megromlott szív kívánságainak. Gyökerestől kiirtja az embereknek uralkodó gondolkozásmódját és hajlamait, felkiáltván: „Az önzés ne uralkodjék: huzd le Jezabelt trónjából és tiporд lábaid alá.“ Az évangyéliom azt kívánja, hogy felebarátinknak jólétét magunkénak nézzük 's ugy szeressük őt, mint önmagunkat; és a' nyilvános és a' közjót ugy tekintsük, mint a' magános és egyéni jóllétnél felebb valót! Mindenik fölött arra tanít, hogy Istennek tekintélye legyen legfőbb rendszabályunk, melly vetélytársat lelkünkben meg nem szenved, és hogy kötelességünk állhatatos teljesítői legyünk és iránta teljes alázatossággal viseltessünk; vagy a' szentirás igéjével élve: „Hogy dicsőitsük őt a' mi testünkben és a' mi lelkünkben, mellyek Istenéi.“ Mi van e' vallásban a' mi kecsegtetné e' föld nagyainak fennhéjázó eszméit, vagy a' tömeg kívánságainak és szenvedélyeinek hizelegne.

2. Szakasz.

Azon emberekről, kik által a' keresztyén vallás elterjedett.

A' keresztyén vallásnak alapítója olly szegény volt, hogy helye sem volt holott fejét lehajtsa; és azok, kiket ő választott, hogy az ő hivatásának bizonyságai legyenek és a' világba küldendő követei

szinte semmi külső, őket ajánló dicsőséggel nem birtak. Egyik sem volt tudományos ember a' szónak görög vagy római értelmében, egyedül Pál zsidó értelemben. A' többiek egyszerü emberek voltak. Nem mutathattak elő nemzetségi összeköttetéseket, jószágokat, czimeket, még csak honfiaik között divatozó „Rabbit" sem. Magaviseletöket illetőleg nem jelennek meg előttünk uri rangban; sem az udvarias életnek sima szokásait el nem sajátították. Ők egyszerü, becsületes, valódi kegyesség és szinlés nélküli jó indulattól áthatott emberek valának, kik nagy egyszerüséggel és buzgósággal tevének tanuságot,'s forró szeretettel viseltettek az ő Urok és az embereknek lelkei iránt. Külsejökben, ruházatjokban és szokásaikban a' polgári társaságnak alsóbb rendjéhez tartozó embereknek tekinthetők, és mind beszédmódjukban, mind kiejtésökben honfiaik közt, Jéruzsálemben a' galileai szóejtést követték, a' görögök és a' rómaiak közt pedig a' zsidók beszédmódját. „Mit akar mondani a' csacsogó ember?" ez volt az athenebeli bölcsészeknek gúnyos kérdésök; és Pálnak azon válasza: „Hogyha goromba is vagyok a' beszédben, mindazáltal nem vagyok goromba a' tudományban" (Kor. 2. lev. 11, 6.), arra szolgál, hogy ezen észrevételnek valóságát megerősítse. A' jövő századokban Krisztusnak követői által méltán olly nagy mértékben tiszteltetett az apostoloknak jelleme, hogy készek vagyunk az ő világ előtti megjelenésöknek tiszteletet igénylő erőt tulajdonítni, melly átalános megbecsülést parancsolt. De szorosabb vizsgálat mellett azt fogjuk találni, hogy az imént említett vélemény jobb alapon nyugszik.

Vegyük csak itt gondolóra azt, milly figyelemmel lehettek az emberek ollyan férfiak iránt, kik egy uj vallásnak terjesztése végett egyik helységből a' másikba költözvén, azt állítják, hogy kivülöttök minden más ember tévedésben van. Mindenki előre is tudhatja, melly szívvel fogadta volt a' világ az ő ige-hirdetésöket, midőn fennszóval mindenütt azt hirdették, hogy ha minden ember fel nem hagy bünös gondolatival és utaival, ha a' pogány el nem áll minden bálványaitól és az évangyéliomhoz nem ragaszkodik, és a' zsidó el nem tér külső vallásos szokásaiba vetett bizodalmától és Mózest Krisztusért el nem hagyja, Istennek itéletét semmiképen el nem kerülheti. —

3. Szakasz.

Az évangyéliom terjesztésében használt eszközök.

Krisztusnak születése előtt nem látunk példát a' pogányság között, hogy valaki úgy nevezett észszerü móddal térítette volna meg valamelly országnak, vagy egyes városnak lakosait a' pogány hitregetanhoz. A' polgári társaságnak gyermekkorában alkotott vallástan istenesnek fogadtatott,'s azoknak, kik később vétettek fel a' társaságba, engedelmeskedni kellett annak, mintegy feltételül, hogy annak oltalmát és jótéteményeit élvezhesse. Mohamed, mint honfiai közt legnevezetesb ember, és olly családból való, melly réginek és tiszteletre méltónak tartatott, mint viseletében udvarias és a' mivelt életnek minden legcsekélyebb szabályaira figyelmes, komolyan kereste azoknak kedvét, kik nézeteit elő-

segíthették. De azt tapasztalván, hogy a' szelidség és oktatás unalmas utak a' térítettek szaporítására, rövidebb és sikeresb módot választott, és a' királyok utósó eszközéhez a' fegyverhez nyult, mellyet igen gyakran használt. A' felfegyverkezett vallástanító, ki mint hadseregnek vezére jön és a' hiveknek parancsol, azt bizonyítja, hogy sikerét más valamitől várja, mint okoktól; azért a' siker itt nem is szolgálhat bizonyságul az igazság részére. Midőn látom, hogy fegyvere még gőzölög elleneinek szívvére melegétől, — nem csudálom azt, hahogy sok követőre talál, de a' hit helyett az utálat és irtozásnak érzelmei fogják el lelkemet.

Forduljunk el ezen utálatos látmánytól és lássuk már Jézus tanítványait, kik alázatos ruházatban tanítják a' sokaságot a' zsinagogában, vagy a' csekély számu gyülekezetet az iskolában, vagy magános-házban. Ők kincsekkel nem birnak és senkit meg nem vesztegethetnek, ő nekik nincsen befolyásuk és nem igérhetnek sem gazdagságot, sem tisztségeket. Ők a' felfeszített Jézus Krisztust hirdetik. Elbeszélik élete történetét és halálát, feltámadását és mennybemenetelét, és azt nyilatkoztatják ki, hogy Ő az, ki megigértetett, hogy a' világnak Megtartója és az élőknek és holtaknak Megitélője legyen. Mind a' görögök, mind a' rómaiak gyönyörködtek az ékesszólásban (csak a' virágzó és czifrabeszéd elégiték ki a' korszak izlését) és szép beszédben és az előadásnak legcsekélyebb részeit is tekintetbe vették. De az apostolok között azon egyetlen egy is, kiről fellehet tenni, hogy efféle tárgyba ereszkedhetett, azt nyilatkoztatja: „Nem mentem hozzátok nagy

ékesszólással és bölcsességgel.“ A’ többiek, ha akartak volna is — arra tehetetlenek valának, és hogy azután nem is törekedtek, irásaik világosan bizonyítják; mert ha valaha könyv volt, melly az irók részéről azt tanusítja, hogy az ékesszólással keveset gondoltak, az valóban az Uj-Testamentom. Mi azt méltán ugy tekinthetjük, mint prédikálásuk mutatványát, melly azt tanusítja, hogy ők senkit semmiféle uton sem akartak elámítani: „Mert a’ mi intésünk nem volt csalárdságból, sem tisztátalanságból, sem pedig álnoksággal.“ Ők nem élnek politikai ravaszsággal. Ők nem voltak a’ gazdagoknak és világ nagyainak fülbesugói, sem a’ tömeg kedvét keresők. Ők az uralkodóknak nem hajtottak térdet; a’ népnek szeretetét nem hajhászták és fenn nem héjaztak tudományaikkal, hogy az által elvakítsák a’ tudatlan népet. Ők semmi földi hasznot sem igértek az évangyéliomot elfogadóknak; sőt ellenkezőleg hallgatóikhoz ekképen szóltak: „Mindenek a’ kik szentül akarnak élni Krisztus Jézusban, háboruságot szenvednek.“ (Tim. 2. lev. 3, 13.) Illyenek voltak az általok használt eszközök. Arra valók valának-e ezek, hogy általok a’ világ megvakíttassék, és hogy valamelly álnokságra társakat szerezzenek? —

4. Szakasz.

Azon ellenszegülésről, mellyre az évangyéliom talált.

Ha valamelly pogány vallástannak ellenszegültek, akkor a’ fegyver dönté el a’ vitát! Mohamed

istentöli megbizatást költött, hogy efféle uton hallgatásra birja elleneit. Mennyire különbözik az évangyéliomnak szelleme! „A' mi vitézkedésünknek fegyveri nem testiek.“ (Korinth. 2. lev. 10, 4.) „Ime,“ azt mondja Krisztus tanítványainak, „én elbocsátlak titeket, mint a' juhokat a' farkasok közébe.“ (Máté 10, 16.) Az évangyéliom ellen az ágyúk mindenfelé felállíttattak. Megvolt itt az ősök vallásához ragaszkodó népnek előitéletből származó ellenszegülése, és vakbuzgó és vad ragaszkodásuk aránylagos volt tudatlanságuk és lelki vakságukkal. Ellenzették az évangyéliomot a' bölcsészek és tudósok, mert a' keresztyén vallás épen olly kevésre méltatta a' tanult embereknek elménczkedéseit, mint a' tömeg babonaságát; azért nem is csudálhatjuk, ha büszkeségöket megsértve és föllázitva látván, az ellenök mutatott megvetés fölött harag és boszúra lobbantak. Ellenszegültek továbbá a' papok és minden templombeli szolgák, sőt még azok is, kik az áldozatokból éltek. Nem csak jólétök és befolyásuk, hanem lételök is veszedelemben forgott. Milly sikerrel izgathatták fel a' nép boszuját az ujitók ellen, arról minden időbeli tapasztalás bebizonyítmányt nyujt. De még sokkal rémitőbb volt a' világ fejedelmeinek ellenszegülése. Mert a' pogányságnak uralkodása alatt az egyház és állomány közt nemcsak, hogy szövetség létezett, hanem igazán szólva, a' vallás a' polgári alkotmány megtestesült képét viselé és ez különösen a' római birodalomban történt, a' hol a' legfőbb tanácsbeli személyek egyszersmind a' vallásnak is legkitünőbb hivatalnokai voltak. A' császár „Pontifex Maximusnak“, azaz legfőbb pap-

nak neveztetett, és azok, kik hatalomra nézve legközelebb állottak hozzá, a' legnagyobb papi méltóságokban vettek részt. Képzelhetjük magunknak, melly aggodalom tölté el ezen embereknek kebleit, midőn olly vallástannak beszivargását látták, melly ha elhat, őket vallásos dolgokbani minden tekintélyöktől és befolyásoktól megfosztja, és melly nem kevesebb aggódásokra, a' közbékét és polgári hatalmukat megrendítheti; miért, mint a' történet világosan tanusítja, a' fejedelmek hatalmuk legkisebb morzsaléka fölött is mindenkor szorgosan őrködtek. Vagy ha magok a' fejedelmek nem gyanítnak is valami veszedelmet, más rendbeliek a' fejedelmek bátorságáról és a' hon békességéről gondoskodás ürügye alatt saját tisztségök és jövedelmeik veszélyeztetésének félelmét eltitkolva, épen nem késedelmeskednek a' világi hatalomnak közbenjárását segítségül hivni, hogy efféle veszedelmes emberek igyekezetének véget vessenek.

De a' zsidóknak ellenzése szinte nem vala csekélyebb a' pogányokénál. A' keresztyén vallás minden nemzeteket egy sorba állítván, a' zsidók kevélységének gyökerére vetette a' fejszét. Isten választott népének felsőbb szabadalma azonnal megszünt. Ettől ők annyira irtóztak, hogy midőn Pál beszéde, folyamában azt említené, hogy Krisztustól az igének pogányok közötti hirdetésére küldetett, azt kiáltották: „Öld meg az illyen embert, mert nem kell, hogy éljen.“ (Apost. csel. 22, 22.) Huzamos ideig hallgatták öt a' zsidók nagy csenddel, de miután a' pogányoknak hason szabadalmak iránti jogáról beszélt, azt el nem tűrhették, és keresve keresték ezen

isten-káromlónak halálát. Illyen vala az ugy nevezett zsidó pórnépnek szelleme. A' farizeusok valamivel kisebb becsületességgel hason ellenzést és nagyobb gyülölséget fejtettek ki. A' keresztyén vallás győzelmével a' tisztelet csucsáról a' megvetésnek feneketlen örvényébe taszíttattak le. 'S van-e a' világon valami, a' mi nagyobb erőszakot és buzgalmat fejt ki az ellenzésben, mint a' feljebb való ismeretbeni elbizottság és az álbuzgó szertartások pontos megtartásában való büszkeség? A' papok a' pogányoknak ugyanazon érzelmeiben osztoztak, a' tanácsbeli személyek is készen voltak a' már idézett okoknál fogva az ellenzésre; vagy arra azon okból kényszerítettek, hogy elnyerhessék a' népnek kedvét.

Az ellenszegülésnek mind ezen nemei még ama fő előítélethez járultak, melly minden megromlott szívben uralkodó, t. i. az olly vallástoli idegenkedéshez, melly azt parancsolja, hogy minden büszkeség Jézus kereszte alá vitessék áldozatul, és melly a' szívnek és életnek teljes tisztaságát és minden vétkes gondolatnak, szónak és cselekedetnek kiirtását kivánja.

Hogy ez nem valami elménczkedő okoskodás, azt a' Krisztus és apostolok és alsóbb rangu tanítók életmódja világosan tanusítja. Gyalázat, javaiknak elvesztése, számkiüzetés, betömlöczöztetés, és halál volt jutalmuk a' zsidóktól. A' pogányok hason indulattal voltak, és a' keresztyén vallásnak hirdetői általok sem illettettek csekélyebb idegenkedéssel és sanyarusággal. Azért a' siker itt igazán megjegyzésre méltó.

5. Szakasz.

Az áldozatok, mellyeket azoknak kellett hozni, kik az évangyéliomot elfogadták.

Nem könnyű dolog azoknak, kik olly keresztyén országokban élnek, hol a' keresztyén vallásnak parancsai a' polgári intézményekkel ellentétben nincsenek, igazán képzelni, mennyit kellett minden áttértnek az apostolok korszakában szenvedni, és melly áldozatokat hozni! A' pogányság vallásos szertartásait annyira összekeverte a' mindennapi foglalatosságokkal és öröm-élvezetekkel, hogy a' lelkiismeretes keresztyén az által igen nagy nehézségek és keserves nélkülözések közé jutott. Mit sem szólván a' szinjátékról, bajvivásokról 's diadalmi menetekről, mellyek mind pogány szertartásokkal mentek végbe ('s ezeknek nélkülözése a' tömegnek nem csekély áldozatjába került) a' pogány babona maga a' családi élet körében a' vendégszerető mulatságokban, sőt a' rokonok iránti viseletben is mutatkozott. Ez az évangyéliomhoz megtért embereknek fölötte keservesen eshetett; mert ez által csaknem minden társas örömtől kizárattak, az atyafiságnak és vérségnek csaknem minden kellemeitől és vigasztalásaitól megfosztattak.

Azon kivül mindenki idegenkedett tőlök. Némellyek őket istentagadóknak tartották és isteneik ellenségeinek és az emberi nem gyülölőinek, és attól gyülöltetteknek bélyegeztettek. A' társaságnak kellemei rájok nézve elenyésztek; komor ábrázatnál, vagy mi annál még keservesb volt, gunymosolynál

és megvetésnél egyebet nem láttak. Ők rokonaik- és barátaiktól gyakran megtagadtattak, ollyanok voltak: „mint seprei a' világnak és mindeneknek elvettetett állatjok“ (Kor. 1. lev. 4, 13.), a' gyülölség-feltalálta leggyalázatosb nevekkel illettettek, és a' merre mentek, kénytelenek voltak mindenütt csendes szívvel türni a' durva tömegnek vagdalódzásait.

Ezen indulatoknak hatályai a' keresztyéneket még a' mindennapi élet foglalkozásaiban is nyomon követték és világi ügyeikben is nagy hátramaradást szültek. A' vakbuzgó pogány-szomszédok nem bocsátkoztak adásvevésbe azokkal, kik isteneiktől idegenkedtek. Ollykor a' dühös pórnép, vagy zsákmány után sovárgó világi felsőség javaiktól fosztotta meg őket. Mintha a' polgári társasági áldásainak élvezésére méltatlanok volnának; némellykor a' legutálatosabb gonosztevőkkel vettettek a' tömlöczbe, némellykor számüzettek honukból 's mindentől megfosztattak, mi kedves volt előttök; némellykor a' kegyességök és buzgóságuk által elhiresedettek és mindazok, kik valósággal hivek maradtak vallásukhoz, halálra vitettek és kivégzésöknél a' kegyetlenkedés minden nemei alkalmaztattak, és ha valamelly köznyomor érte volt a' római birodalmat, ez vala a' pogányoknak kiáltása: „A' keresztyének okai mind ennek,“ és e' bántalomért minden javaik veszteségével és legfájdalmasb kinzásokkal lakoltak.

Illyen volt mindazon embereknek reménye, kik az évangyéliomot elfogadták, midőn először hirdettetett, és a' mindennapi tapasztalás teljesen bebizonyítá a' szomoru tettet. Azokat, kik a' pogányság

hívei lettek soha sem bántalom, sem gyalázat nem érte. Mohamed vallása követőinek a' jelen életben nyitva állott az ut a' tisztségekre és örömélvezetekre. Igaz, hogy az évangyéliomnak is megvan az ő jutalma, de ez ollyan, mellyet szem nem láthat, sem földi szenvedélyek nem érezhetnek, hanem, mellyek csak halál után bekövetkezendők. Illy áldozatokrai kilátással, kicsoda várhatta volna a' keresztyén hitnek elfogadását?

6. Szakasz.

Az évangyéliomnak sikere és a' megtértéknek száma.

Ha én mind ezen dolgokat pontosan és figyelmesen átgondolom, meg nem foghatom, hogy lehetett emberi gondolkozás szerint a' keresztyén vallásnak akár a' zsidók, akár a' pogányok között valami sikere. Micsoda eredményt remélhetett olly vallástan melly efféle emberek által terjesztetett, és olly kevessé édesgető uton, mellynek olly rémítő ellenzéssel volt dolga, és melly minden egyes hiveitől akkora áldozatokat kivánt. A' keresztyén egyház évkönyveiben járatlan ember itt felhagyna minden reménynyel. De mi volt annak sorsa? Három ezer emberrel szaporodott a' hiveknek gyülekezete még azon nap, mellyen a' keresztnek zászlója először kitüzetett és minden következő nap uj alattvalókat hozott Krisztus lelki országába. Jeruzsálemben ezeren hajtották meg térdeiket a' megfeszített Jézus imádására. Seregesen gyültek a' hi-

vek Samariában, Lydda, Joppe és Caesareában. Judeából a' pogányok közé mennek az apostolok. Keresztyén gyülekezetek támadnak Antiochia, Efezus, Korint, Athéne és Róma városokban. Minden évben nagy számmal szaporodnak a' hivők. Az évangyéliomnak győzelmes haladása nem szakasztatik félbe az apostolok halálával; a' legdühösb ellenszegülés közepette is tovább és tovább terjed. Olly üldözések közt is helyt áll, mellyektől az emberi természet borzad, 's azoknak megszünte után is uj meg uj erővel és hatalommal növekedik. Végre csaknem három századig tartó vetélkedés után, ellenségei lefegyverkeztetnek; a' Caesarok királyi székének elfoglalására szólíttatik fel és dicső, emberi segedelem nélküli hathatósága mindenek előtt szembetünő.

Mit fogunk mi mind ezen dolgokra mondani? Azt, hogy az apostoloknak bizonyságtétele meggyőző volt, és hogy az apostolok csodatevő erővel, a' szent-lélek belső hatályának kiséretében müködtek. Az, ki ezt tagadja, és az evangyéliomnak sikerét mégis megengedi (mert tagadni lehetetlen), ki olly vallásnak engedné sikerét, melly a' gondolkozásmóddal, az érzeményekkel és az egész világnak szokásaival homlokegyenest ellenkezett, melly sebes folytonos és mindig nevekedő arányban mutatkozott, az a' legnagyobb csudát hiszi, melly valaha történt. De a' józan és nyugodt elméjü vizsgálónak, ki minden oldalról tekintetbe veszi a' dolgot, el kell ismerni, hogy ezen könyvnek az igazság- és isteni eredetre olly joga van, mellyből egy könnyen kiforgatni nem lehet, és hogy minden tszámba vevén, az évangyéliomnak sikere egyike azon legnevezetesb

történeteknek, mellyeket az erkölcsvilág valaha előállított.

Megmagyarázható-e ezen tünemény hasonlat által, 's ez csudálkozásunkat megszüntetheti-e? A' hasonlítás inkább álmélkodásunkat nagyítja és a' bizonyítéknak erejét neveli. Én nem akarom Mohamedot és ennek utódit a' Kalifákat összehasonlítani az évangyéliomot hirdető apostolokkal; mert az annyit tenne, mint a' durva erőszaknak hatásait az itélőtehetségnek és észnek tiszta működéseivel egybehasonlítani. *)

---

*) Mohamed pályájának kezdete némileg hasonlított Krisztus apostolainak eljárásához. Eleinte egyedül oktatás által kereste tanítványait. De ha mindig követte volna ezen szabályt igen hihető, hogy vallásáról szülő városának határain túl mit sem tudtak volna. Küldetésének három első éveiben csak 14 tanítványt szerzett. Hét évi további fáradozása alatt alig hogy százan egyesültek vele. Tiz év alatti haladása Mekkának falai között lassu és csendes vala. Illyen volt Mohamed sikere, olly körülmények közt, mellyek működésének leginkább kedveztek; mert ő nemes családból származott a' városnak néhány legelőkelőbb férfiaitól oltalmaztatott és pártoltatott, kikkel egyszersmind a' vérségnek kötelei által is kapcsolatban állott; nyájas magaviseletü volt, és rendeleteit tökéletes ügyességgel tevé meg. Nem is volt ott valami uralkodó vallás, melly az embereknek olly társulatát gyámolította volna, mellynek érdekei, tanítása haladásának ellene voltak volna. Miután pedig azt tapasztalta, hogy az oktatásnak ösvénye szándékának meg nem felelend, küldetésének 13-ik évében, azt nyilvánította, hogy isteni hatalmat nyert, a' fegyvernek megtéritései eszközül hasz-

A' görög és római bölcsészek olly állapotba helyheztettek, melly az apostolokéhoz legközelebb járult. Okokkal éltek fegyver helyett; erőszakot sehol sem használtak; de körülmények rájok nézve kedvezőbbek voltak. Csudáltattak és tiszteltettek és az emberi nem legelőkelőbb tagjainak tekintettek. Számosak voltak és szívöknek kivánsága szerint a' hatalom általi gyámolítás és a' közvéleménynek minden befolyása az ő részökön volt. Az ő tanrendszerök ízletesb volt, mint az évangyéliomnak tiszta és hajtatlan alapelvei. De milly sikert mutathatnak elő az ő tanaiknak terjesztésében és a' világnak ujításában? (reform.) Ki volt valaha ékesebbszóló, mint ezen emberek? Ki látott valaha emberi lélek által nagyobb erőt kifejteni, mint ők szemlélődésök elmésségében, előadásuknak kellemében és irmódjoknak szépségében kifejtettek? A' földnek napnyugoti része számos éveken át az ő részökön volt. A' bölcsészek egyik nemzetségének alkalma volt a' másikat kiegészítni, és a' beszédnek és az irásnak egyesített befolyását, czéljoknak elérése végett messze elterjeszteni. De midőn az apostolok megjelentek, micsoda gyümölcsét látjuk fáradozásaiknak? Óh! Sokrates, Plato, Aristoteles, hol találjuk fel mi az emberek közt azon ujitást, mellyet bölcselkedéstek előhozott? Azt olvassuk ugyan, hogy Polemo, és kivüle még néhany egyének életöket megváltoztatták; de mi nagyobb dolgokat kutatunk. Pál ennél sokkal többet cselekedett Athené-

nálatára; és ezen időtől kezdve megtérîttetteinek száma, az ő hatalmával és sikerével aránylagosan nevekedett. —

ben tartott legelső igehirdetésével, mig társaik őt kicsufolták és kinevették. Mondjátok meg nekünk, mellyik nemzetre utasíthattok, mint bölcsészeti erkölcsiségtől áthatottra? Mind hallgattok? Mondjátok meg, mellyik városra? Oh! mi az emberek közt csak egy társulatra sem találhatunk, melly azt mondaná: „A' bölcsészek arra tanitottak minket, hogy honunknak bálványimádását megvetvén, az igaz Istent imádjuk.“ Csaknem hajlandó vagyok azt gondolni, hogy tévedek! Ismét nyomozom a' tárgyat; de kutatásom sikertelen. Alig hihetem el, hogy „Akademusnak“ *) kertjei a' Stoa és Peripatetikai séták olly csekély hasznot hajtottak; — de végre kénytelen vagyok engedni.

A' bölcsészeknek fáradságos, de gyümölcstelen működésök szemlélésétől a' galileabeli férfiakhoz fordulván, mindenütt gyülekezeteket látok keletkezni; és a' néptömeg megvetéssel veti el bálványait, lemond minden bálványozásról, erkölcstelen szokásról és minden tisztátalan hajlamairól; és Istent imádva, mély áhitattal borul az arczra. Csudálkozásom nevekedik, 's meg nem állhatom, hogy fel ne kiáltsak: „Itt Istennek ujja látszik.“ Közelítsetek ti Sokratesnek és az ő társainak eljegyzett emberei, és tekintsétek meg azon különböző hatályt, mellyet előhozattak bölcseitek vélekedése, és a' megfeszített Krisztusról tanui által hirdetett ige hozott elő. Feleljetek meg erre, ha tehetségtökben áll!

*) Annak hitelve az volt: „Unum scio, quod nihil scio.“ Ettől neveztettek az Akademikusok, egy olly bölcsészeti felekezet, melly minden dolgot bizonytalannak mondott, azt tanítván, hogy az embernek mit sem kell hinni. J. a' ford.

7. Szakasz.

A' keresztyén vallásnak sikere egyedül tanainak igazságából megmagyarázható.

Tegyük fel, hogy 1780-ik évben élünk és hogy tizenkét szeplőtlen erkölcsü és feltünő kegyességü férfiu Párisban megjelenne, 's az utcza közepén ünnepélyesen ekképen nyilatkoznék: „Egy nevezetes egyén, ezelőtt három évvel Frankhonban és a' fővárosban is gyakran hirdetvén Isten igéjét, meggyógyította a' betegeket, feltámasztotta a' holtakat, kevés kenyérrel és hallal sok ezret elégített ki és azt parancsolta minden embernek, hogy őt az emberek, mint Istentől a' világ számára küldött Megváltót, hallgassák. Ez előtt mintegy két hóval az egyháznak és országnak főnökei, a' néptömeg segedelmével és jóváhagyásával ellene összeesküdvén megölték őt. Hallván pedig, hogy harmad napon fel fogna támadni, őröket rendeltek koporsója mellé; de ő adott igérete szerint valóban feltámadott, mint azt az őrök is tanusítják. Mi őt feltámadása után gyakran láttuk, 's jelen voltunk, midőn az egekbe felvitetett. Ő megbizott minket, hogy e' dolgokról bizonyságot tegyünk a' világ előtt 's annak bizonyságaul olly nyelvek beszélésére tett alkalmasakká, mellyeket mi soha sem tanultunk, és hogy csodákat tehessünk, mikép ő maga is cselekedett.“ Továbbá ekképen folytatnák beszédöket a' néphez: „A' ti fejedelmeitek nagy vétket követtek el, hogy halálra adták ötet, országtokban előbbi vallástoknak már

most végének kell szakadni, és azzal egyszersmind papságtok befolyásának és tekintélyének is és ti mindnyáján kötelesek vagytok e' bizonyságtételünket elfogadni, Isten haragjának büntetése alatt." Milly hatást várhatnak illy nyilatkozatból?

Midőn mindnyájan vádoltatnak, bizonyosan mindnyájan azon lesznek, hogy a' vád alul felszabaduljanak, 's ennek legsikeresb utja az leszen, ha a' bizonyságtételnek hamisságát bemutatandják. Ezen közönséges indokhoz még az járul, hogy a' világi főnökök e' vádat méltán ugy tekinthetnék, mint kormányzásuk gyalázására irányzottat; melly azon kivül még tekintélyöket is fogná gyengiteni azok előtt kik az uj vallástant elfogadandják; mert őket egy próféta, sőt Isten fia gyilkosainak tekintették volna. Az egyházi tisztviselőknek még nagyobb okuk volna e' részben az ellenszegülésre, mert egész lételök a' bizonyságtételnek hamisságától függ. Mert ha igaz az, mit eme férfiak állítnak, akkor oda van örökre az ő tekintélyök, polgári tisztségök és jövedelmök. Illy körülmények közt avagy nem fognak-e használtatni minden lehetséges eszközök a' hazugság felfödözésére? Nem fognak-e a' dolognak mélyébe bocsátkozni és mindent elkövetni, mit csak a' közel veszedelem által élesített emberi ész kézhez szolgáltathat az igazságnak kipuhatolására? Lehetséges-e, hogy efféle körülmények közt a' csalás észre ne vétessék? Rendelkezésökre lévén az országnak minden hatalma, avagy nem fognának-e mozogni a' csalárdság kikutatása végett? melly minél több személyekre, helyekre, időkre és alkalmakra vonatkozó czélzás, annál

könnyebben megtörténhető. Mind ennek ellenében a' tizenkét tanítvány semmivel sem bir, mint bizonyítmányoknak igazságával, mert ők összeköttetést, befolyást és tekintélyt nélkülöző emberek voltak. Kicsoda várhatja már a' csalásnak lehetőségét efféle körülmények között?

Épen illyen volt a' zsidóknak helyzete, midőn az apostolok az évangyéliom hirdetését Jeruzsalemben megkezdették. Nem valószinű-e, hogy minden tehetségökben álló eszközt magragadtak volna e' bizonyságtételnek érvénytelenítésére? Igen, azt kellett nekik cselekedni, meg is cselekedték; mert önérdekök fölött akkor szintén ugy őrködtek, mint most. De mire találtak? — Hogy semmitsem födöztek fel, azt az évangyéliomnak sikere és a' csalárdság felfödözése fölötti hallgatás nyilván tanusítja. A' régi idők egyet sem említnek. A' keresztyén vallásnak zsidó és pogány elleneinek irataiban egyre sem találunk. Ha valamire találtak volna, lehetetlen, hogy az különféle alakban reánk nem maradt volna. A' keresztyéneknek czáfolatai a' ker. vallást megtámadó pogányok ellenében, mint Origenesnek Celsus elleni irata említést tettek volna arról 's megczáfolását bizonyosan megkisértették volna. Vagy tán az mondatik: „Miután a' keresztyén vallástan uralkodóvá lett; minden ellene irottak megsemmitettek.“ Ez lehetetlenség. Mert jóllehet a' keresztyén vallásnak alapja a' római birodalomban vettetett meg, mindazáltal azt, mint népvallást, több napkeleti országok el nem fogadták; 's itt ellenei menedékhelyre találtak volna. Azonkivül fenmaradtak még a' keresztyén vallásnak leg-

megrögzöttebb ellenei a' zsidók, és sokan közölök az országnak határain kivül laktak. Tulajdon könyveik és történet-irataik voltak, mellyek el nem töröltethettek 's ugy látszik, hogy ez meg sem kisértetett. A' Talmud, melly e' mai napig megvan, azon időben szerkesztetett, midőn a' keresztyén vallás a' római birodalomban uralkodó volt. De nem találunk abban valami okos és meggyőző felfödözésre, melly a' zsidó főnökök által, az apostolok által Krisztus részére felhozott bizonyítékok hamisságában tétetett volna.

Valóban, ha az évangyéliomróli bizonyságtétel hamisságának észrevételét feltételeznök, annak sikerteljes haladása épen megfoghatatlan. Emlékezzünk csak vissza, hogy itt nem eszméleti tárgyakról volt a' szó, mellyekkel az emberek előitéleteik által mintegy atyafiságban voltak, — hanem valóságos történetekről, hol nem csak az ész, hanem az érzékek is itélhettek; és mindenki tökéletes eldöntő szóval birt. Feltenni azt, hogy miután a' bizonyságtételnek hamissága kétségbe nem vonhatólag bebizonyíttatott, mégis ezren hittek volna Krisztusban azok közől, kik felfeszítésében egyesültek; és pedig miután hitök miatt gyaláztatnak, a' zsinagogából kivettetnek, szabadalmaiktól megfosztatnak, barátjaiktól és honfiaiktól gyülöltetnek, javaikat vesztik, tömlöczbe és halálra hurczoltatnak; ezt, mondom, feltenni, ellene volna a' világ erkölcsi rendének és ellene mindazon alapelveknek, legyenek bár jók, vagy roszak, mellyek az emberi magaviseletre irányadólag befolynak. Szabad-e azért ezt feltenni, midőn egyéb indokokra hivatkozhatunk?

Igen és az nagyon egyszerü t. i., hogy az apostolok tanubizonysága igaz volt.

8. Szakasz.

A' keresztyén vallás győzedelmeskedett mindazoknak gyengesége és gonoszsága ellenére is, kik Krisztus iránti hűségőket megszegék.

Azt gondolhatnók, hogy valamelly vallástannak előhaladása, sőt csaknem egész létele azoknak bölcseségétől és jó magaviseletétől függ, kik részére nyilatkoznak. Azon emberekbeni gyengeség és gonoszság, kik követőinek vallják magokat, a' vallás jellemének és befolyásának romlására legnagyobb hatással vannak. De a' vallás jelességével aránylagos, annak jó vagy gonosz hivőinek jellemétőli függetlensége és ha győzedelmeskedik nem csak azon barátinak segitségét nélkülözve, kik tulajdonaik által ékességére vannak, hanem azoknak ellenére is, kik azt gyalázattal igyekszenek elborítani, méltán következtethetjük, hogy valódi belbecscsel bír és hogy isteni eredetű. Pedig illyen Krisztus évangyélioma és e' részbeni próbálatai minden időszakban számosak és fajdalmasok voltak.

Melly nagy számmal voltak a' keresztyén vallásnak hivei közől gyenge emberek! Igyekezetök ugyan jó volt, de magaviseletök volt oktalan és eszközeik visszásak. De az visszahatással nem volt az évangyeliomra, hogy efféle emberek azt elfogadják. Az egyenesszivüség, ha mindjárt lelki gyengeséggel páros is, sokkal inkább elősegíti Jézus évangyelio-

mának elfogadását, mint a' legkitünőbb éles elme, nélküle. Efféle gyenge emberek, midőn kitünő helyet foglaltak el kivált a' nyilvános tisztségek körében, akár a' polgári akár az egyházi életben, sok esztelen dolgokat követtek el és sok esztelen beszédeket tartottak, mellyek a' világnak legnagyobb nevetségére és a' legélesb gúnyra adtak okot nem csak a' vallásnak ügyetlen baráti ellen, hanem maga a' vallás ellen is.

A' megváltónak félelmes baráti, az ő ügye miatt reszkettek, de félelmök szükségtelen volt. A' világ kinevethette ugyan ezen embereknek esztelenségét, de azok jóságát tisztelni volt kénytelen. Azonkivül az évangyéliomnak alapelvei nem azonosok ażok erőtlenségével, kik abban hisznek; és az azt elfogadóknak hite nem az emberek tehetségein vagy véleményein alapszik, hanem a' szent iráson. A' maga jelességében erős lévén a' keresztyén vallás, megrendithetetlen marad, 's azért egy tanítvány sem áll el a' mestertől mivel szolgatársaiknak egyike esztelennek mutatkozik. Az az egyiptomi gulához hasonlít, melly sérthetlenül áll alapján, ha majmok szökdécselnek is tetején. De a' keresztyén vallás kijelentett barátinak gonoszsága sokkal ártalmasabb azok gyöngeségénél. Az évangyéliomnak hatálya, mellyet az azoknak szivében 's életében előteremt, kik befolyását nem ellenzik, sok milliónak megszenteltetésében és testvéri szeretetében mutatkozott. De némellyek, kik a' keresztyén valláshoz állottak, az emberiségnek csaknem legrosszabb tagjai valának. Szükségtelen ide számlálni azok tömegét, kik keresztyéneknek egyedül azért hivják magokat, mi-

vel olly országban születtek, hol átalános a' keresztyén vallás, jólehet annak elveitől fölötte idegenek; vagy a' vallás azon szentségtelen tanítóit, kik csak azért lépnek az egyházba, mivel ez a' gazdagságra és tiszteletre vivő ösvény. Azon személyek, kik itt szóban vannak, hiteles vallást tévén az évangyéliomról, és látszatos komoly figyelemmel viseltetvén annak parancsolatai és rendeletei iránt, e' vallástétel közepette a' legutálatosabb bűnökbe keveredtek, vagy a' legborzasztóbb vétkeket követték el. Néhányan ezen emberek közől — ugy látszik, meggyőződésök ellenére — ragadtattak el rosz szenvedélyek 's kivánságok által, mellyek szívöket elfoglalák. Más előbbkelők csak szerepet játszottak, 's a' vallást tekintetbe sem vették, sem igazságait nem hitték; hanem csak köpeny gyanánt vették magokra, hogy benső gonoszságukat eltakarhassák, és így, mint az orgyilkos éjnek idején, álruhában jöttek elő 's olly iszonyu tetteket követtek el, mellyektől borzad az emberiség. Milly számos illy jellemű ember jelent meg Krisztus halála óta e' mai napig! És a' mi a' vallás ügyének még ártalmasabb, mindenféle időszakban voltak illy hirdetői az évangyéliomnak Judástól — a' tizenkettőnek egyikétől kezdve — a' papok hosszu névsorán keresztül egész e' mai napig.

Illy utálatos tettek által valami rosz ügy végkép elpusztult volna; de a' keresztyén vallás meg nem rendíttetett. Ollyan emberek, kik az évangyéliomnak el nem fogadása miatt magokat mentegették, mentségre abban találtak is, és azok, kik az igényei megvizsgálásával járó fáradságot ke-

rülték, épen tekintélye megtagadása által hivék magokat igazolva. De a' keresztyének, ámbár az igazságtalanság eme jeleneteinél fölötte elszomorodtak, tántorithatlanul haladtak az egekbe vivő ösvényen. Még a' megvesztegetett erkölcsű vagy képmutató papok által megtérített hivek is állhatatosak maradtak a' hitben, a' szív és élet tisztaságában, jólehet azon embert, kinek szolgálata által az igazság ismeretét nyerték, a' bün iszapjában láták elmerülni, vagy a' keresztyén vallást megtagadni. 'S ez vissza nem fog tetszeni azoknak, kik meggondolják, hogy azon uj hivőknek hite nem az emberek bölcseségére, jóságára alapítatott; hanem Istennek hűségére 's hatalmára, és hogy tanításukat Istennek csalhatlan igéjéből vevék, melly szerint szükség, hogy botránkozások legyenek (Máté 18, 7.), és hogy az embernek fia Judások által csókkal árultassék el.

Vegyék azért vizsgálat alá a' deisták, a' keresztyén vallás némelly nyilvános barátinak és szolgáinak gyöngesége és gonoszsága daczára fenálló szilárdságát és haladását; méltó az szigoru próbatétre. Ebből, annak jelessége és a' szent léleknek hatalma, az évangyéliomnak elrejtett dicsősége és benső erélye, valamint minden más dolgoktóli függetlensége kiviláglik.

9. Szakasz.

Az Uj-Testamentomnak isteni tekintélye ellen felhozott kifogásoknak tekintetbe vétele.

Mikor valamelly vallás az örök üdvre szükségesnek állíttatik, 's minket a' szemlélgetésre szólit fel, akkor a' komoly vizsgáló megkivánja, hogy megismerkedhessék azon bizonyságtételekkel, melyeken az épül. Ha ezen bizonyítékok megfelelnek várakozásának, ő azt elfogadásra méltónak tartandja. De e' módszert korántsem követik azok, kik az évangyéliomot megvetik. Rendszerint azzal kezdik meg a' dolgot, hogy nehézségeket támasztanak 's ellenvetéseket idéznek elő; 's minthogy ezekre egykönnyen meg nem felelhetnek, igazolva vélik magokat, ha az egészet elvetik.

De higgadt gondolkozás mellett azonnal feltünő, milly nagy képtelenség az efféle cselekedetet okosnak tartani. Mert ha mindjárt lehetetleu volna is az előhozott ellenvetésekre megfelelni, mégis olly súlyos bizonyítékkal birhat a' tárgy a' maga gyámolitására, melly annak átalános elfogadását 's az igazsága iránti erős hitet biztosítja. Sokaknak lelkét egészen elfogta azon álvélemény, mellyet valami sarkigazságnak tekintenek, hogy t. i. ha kifogások tétethetnek valamelly tan ellen, mellyekre annak védői kielégitőleg nem felelhetnek, hogy az által már fölhatalmazvák a' hamisság bélyegét sütni az egész tanrendszerre. Az itélethozásban illy szabálynak felállítása csaknem minden tudomány hitelességét megsemmitené. Tekintélyének egyenes ellen-

tételében azt fogják tapasztalni, hogy valamelly vallás vagy tanrendszernek önbiztosítására olly erőteljes bizonyítékai lehetnek, hogy az itéletre képes és egyenes szívű ember helybenhagyását tőle meg nem tagadhatja; jóllehet ugyanazon időben kifogások gördítetnének is elébe, mellyekre akárkinek tökéletesen megfelelni lehetetlen. Vegye tekintetbe akárki a' tudományok körét, egyre sem találand, melly nehézségekkel nem járna, 's melly ellen kifogásokat nem lehetne tenni. Hogy ez az Uj-Testamentommal még nagyobb mértékben történik, az a' dolog természetéből ered. A' tárgyak, mellyekről az szól, a' legmagasztosb minéműségüek és a' mi fogalmunkat fölülmuló dolgokkal vannak összekötve, vagy csak részletesen kijelentve, vagy pedig egészen elfödve. Ezen most említett 's egyéb idézhető forrásokból milly sok kifogás keletkezhetnék! De kik a' természeti vallás elveihez esküdtek, szinte hasonló nehézségekkel küzdenek, és hogyha hitökre nézve minden tárgyban a' tökéletes és kielégitő felelet lényegesen követeltetik, kénytelenek meggyőződésöktől szintúgy, valamint az évangyéliomtól elállani, mert e' tekintetben sokkal közelebb áll a' deista a' keresztyénhez, mint gondolná.

Ezen észrevételek nem arra valók, hogy védszerül szolgáljanak a' deistáknak a' keresztyén vallás ellen tett kifogásaikra való feleletnek elmellőzésére, hanem hogy meggyökerezzék lelkökben azon fontos igazság: mikép valamelly hamis vallástan és valamelly olly nehézségekkel járó tanrendszer, mellynek mi minden részeire meg nem felelhetünk, két egymástól nagyon különböző dolog. Arról az

emberek annyira meg vannak győződve, hogy vannak némelly tanok, mellyeket ha valaki tagadna, esztelennek gondolnók őt, jólehet homály borítja azokat, mellyeket a' legbölcsebb ember sem oszlathat el. Illynemü gondolatoknak engedve, vessük már mérlegbe a' keresztyén vallást: hordjuk elő rendszerint az ellene felhozott kifogásokat, és meg fogunk győződni, hogy azok korántsem olly rémitők, hogy a' Jézus vallásának alapjait megrendíthetnék. Némellyek nyilvános félreértésből és tévedésből származnak, mások a' szent irás alakjából, melly más korbeli, más szokásu 's magaviseletü emberektől szerkesztetett; némellyek pedig a' tárgynak természetéből. Ha mindjárt lehetetlen volna is felelni azokra, mégis elegendő bizonyságtétele maradna még fen a' keresztyén vallás igazságának; de reméljük, hogy azokat annyira megdöntjük a' most előadandó dolgokkal, hogy a' részrehajlatlan emberek meggyőzettetnek arról, miszerint ha elegendő bizonyítmánya van az évangyéliomnak a' maga megerősítésére, az ellene felhozott kifogások soha sem lehetnek olly sulyosak, hogy azok valakit annak isteni tekintélye megtagadására birjanak.

1-ső Ellenvetés. „Ha valamelly vallást a' végett vizsgálunk, hogy annak isteni eredetét felfödözhessük, észszerü, hogy azt nemcsak részletesen, hanem egészen megtegyük, 's bizonyítmányait mérlegbe vessük; és ez olly unalmas és nehéz kisérlet, hogy egész életünk beletelnék, mielőtt végére mehetnénk."

E' munka nem olly nehéz, mikép azt magoknak

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

sokan előre képzelik. Az a' mi itt megkivántatik, az az emberi nemnek üdvét előmozdító egyetemes vallás. Arra pedig alkalmatlan a' pogány vallás bárminő alakjában is. A' zsidó vallásgyakorlat csak külön népnek és időszaknak számára rendeltetett, míg a' Messias meg nem jelenend. Mint az évangyéliomnak vetélytársa tehát csak a' mohamedanismus marad fen. Hasonlitsd egybe a' kettőt és vedd tekintetbe illetőleges bizonyítékait. Mohamed vallása külső bizonyítmányokkal épen nincsen ellátva. Megjelenését előre semmi jövendölések sem hirdették, és csodát nem cselekszik annak bebizonyítására, hogy Istentől jött tanítómesterül. Ő nem hogy jövő dolgok jövendölésére lett volna képes, hanem inkább a' multakra nézve is sok száz esetben árulta el tudatlanságát. Jézus példájának követése helyett, ki életét adta juhaiért, ő inkább uralkodásának megalapitása kedveért másoknak önté ki bőven vérét. A' zsidó vallás Istenről sokat jelentett ki, és a' keresztyén vallás ezen kijelentett igazságokat nagy számmal szaporította. Mohamed mind a' kettőnek égből való származását elismerve, uj kijelentéssel áll elő, de melly semmi ujat nem foglal magában; mert az csak egy fontos igazságot sem mutathat elő Isten országlásáról, vagy egy szóval, valami más vallási tárgyról, melly már azelőtt tudva nem volt volna. Valljon efféle vallástan kiállhatja-e a' próbát? Mi haszna lehet annak? Állítsuk azt az évangyéliom mellé, és hozzon itéletet az ész! Az összehasonlítás mesteri kéztől eredt; figyelmezz és itéld meg, mi annak eredménye. Az így hangzik:

„Hogy ez esetben magunkat elhatározhassuk, meg vagyok győződve, hogy sok fáradságba nem kerülhet a' szükséges indokok feltalálása. Menjetek csak természeti vallástokhoz 's vigyétek itélő széke elébe a' fegyverrel 's vérrel elborított Mohamedet 's tanítványait, diadalmasan magokkal hordva mindazt, mit ezer meg ezer embertől kizsákmányoltak, kik győzelmes fegyverök által elestek. Mutassátok meg a' városokat, mellyeket fölgyujtottak, az országokat, mellyeket kiraboltak 's elpusztítottak, 's a' szánalomra méltó nyomort, mellyet a' föld minden lakosaira kiterjesztettek. Miután őt e' szintéren megtekinté, vezessétek a' természeti vallást a' próféta magányába, hogy lássa termeiben ágyasait, feleségeit 's paráznaságát, 's hallja, mint hivatkozik a' kijelentésre és isteni megbizottságra, hogy kéjeit és zsarnokságát igazolja. Midőn ezen szemléletre ráún, mutass az üdvözitő Jézusra, ki alázatos és szelidszívű, jót cselekszik minden emberekkel 's béketüréssel oktatja mind a' tudatlanokat, mind a' fonák elméjüeket. Tekintsen be legelvonultabb magányába, vagy kisérje el őt a' hegyre, hogy hallja Istenhez intézett sohajait és könyörgéseit. Ültesd a' természeti vallást asztalához, hogy lássa sovány ebédjét 's hallja mennyei beszédét. Mutassátok meg, mint illettetett bántalmakkal a' nélkül, hogy elkeserednék. Kisérjétek el őt az itélő szék elébe, hogy lássa a' béketürést, mellyel fogadta elleneinek gúnyolásait és szemrehányásait. Végre állítassék keresztfájához, hogy a' halállal való küzdelmét szemlélve, hallja üldözőiért utolsó könyörgését:

„Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek!“

Midőn a' természeti vallás így mindkettőt tekintetbe vette, kérdezd meg, mellyik közölök Isten prófétája? De hiszen már hallottuk feleletét, midőn e' jelenetet a' keresztfa mellett álló századosnak szemeivel nézvén, általa ekép nyilatkozott: „Valóban ez az ember Istennek fia volt!“ (Sherlock besz. 1. k. 9-dik besz.)

2-*dik Ellenvetés.* „A' keresztyén vallás félelmes, szenvedőleges lelkü embereket nevel, 's nem arra való, hogy nagy jellemü férfiakat képezzen, vagy olly embereket idézzen elő, kik az emberi nemnek kitünő jóltevői lennének.“

Az évangyéliom által használt emeltyüi közt nincs erőszak; 's olly szabálynak egyenesen ellene nyilatkozik, melly mások kárával hozatnék létre, bármilly ajánlatos volna is az. De mig Jézusnak tanítványit az erőszak minden nemétől visszariasztja, és azt kárhoztatja, egyszersmind a' leghatályosb indulatot és tetteket is követeli 's tettleg elő is teremti. Az évangyéliomnak igaz szelleme a' tevékeny jóakarat, melly az Isten 's emberek iránti szeretetből származik. Leginkább azon van, hogy az embereknek jelen 's főleg örök boldogságát mozdítsa elő, és e' czél elérésében nem gondol sem fáradsággal, sem szenvedéssel. Krisztus és apostolai értették az évangyéliom alapelveit, 's azok szerint cselekedtek, működtek, utaztak, éheztek és szomjaztak, 's legnagyobb szenvedéseket is eltűrtek, hogy jót tegyenek az emberekkel. Milly illetlen azért itt

azon ellenvetés, hogy az évangyéliom csak szenvedőleges embereket nevel.

Szintolly alaptalan a' félelemmeli vád is. A' keresztyén vallás különös nemű, vagy mint némelyek mondanák, különös bátorságú embereket képez. Arra tanítván az embereket, hogy minden Isten és emberek elleni bántalmaktól őrizkedjenek, azon van, hogy minden egyéb félelmen fölülemelje őket. A' gonoszszal szüntelen harczban állanak; de harczaiknak fegyverei nem testiek. Tán félelmes jellemű embereket kivánt Krisztus képezni, midőn tanítványit elküldé az egész világba, hogy vallását terjeszszék? Rendeltetésök az volt, hogy minden országokba elmenjenek, hogy minden nemzet- 's nyelvbeli emberekkel szóljanak; éhség- és meztelenség-, gúny- és szidalom-, üldözés- és halállal küzdjenek. Nekik ezektől visszaijedni nem szabad, 's az élet igéjét naponkint kell hirdetniök, akármint fogadják azt 's bármilly veszélyekkel járna is. Nekik mindenöket koczkára kellett tenniök, hogy az igazságot 's erkölcsiséget elterjeszszék a' földön.

A' keresztyének magaviselete számtalanszor előtünteté ezen istenes alapelvnek hatását. Hol állíttatnak elő efféle tevőleges működésnek, állandó munkásságnak, türelmes szenvedésnek példái, mint azt Jézus Krisztus tanítványaiban látjuk? Hogy akkora zajt nem ütnek, mint azok, kik városokat gyujtanak föl, országokat pusztitnak el 's mindenfelé rombolnak, az valóban csak dicsőségökre van. Nem baromi erőszakkal kivánják ők a' világot átalakitni 's az emberek sorsán javitni: hanem azzal, hogy a' lélekbe az ismeretnek 's jóságnak érzemé-

nyeit oltsák-be, mellyeknek gyümölcse a' bizonyos üdv. A' keresztyén vallás minden műveit és czéljait az alapeszméknek segélyével keresi, 's egyéb utat nem használ, sem meg nem enged.

Valljon azért az egyeneslelkü vádoló elismerve tévedését, nem áll-e el vádolásától?

3-dik Ellenvetés. „A' keresztyén vallás a' kényuraságnak barátja 's a' szabadságnak ellensége."

Az Uj-Testamentomnak nagy feladata az embereket vallásra oktatni. A' polgári rendeletekre vonatkozó dolgokat csak annyiban veszi tekintetbe, mennyiben azok az erkölcsiséget érdeklik. Az országlásnak alakját az emberek bölcseségére 's életbe léptetését a' nemzetekre hagyja. De mi a' kormányzásnak szellemét illeti, azt világosan kiszabja, 's ünnepélyesen jeleli ki azon alapelveket, mellyek szerint magaviseletöket mind a' fejdelmeknek, mind az alattvalóknak el kell rendelni. *)

---

*) A' polgári kormányzást illetőleg két kérdés van, mellyek jólehet egészen különböznek, mégis gyakran összezavartatnak. Az egyik az : „Mit vall az Uj-Testamentom az igazgatók 's alattvalók jellemének 's magaviseletének?" vagy más szavakkal : „Mellyek a' fejdelem kötelességei az alattvalók, 's ezekéi a' fejdelem iránt?" A' másik kérdés ez : „Az Uj-Testamentom szerint meddig 's mennyi időre köteleztetnek az alattvalók az engedelmességre, föltévén azt, hogy a' kormányzók meg nem felelnek kötelességeiknek, hanem egyenesen az ellen tesznek?" — Itt egyedül az első kérdés tekintendő 's ez elégséges az ellenvetésnek elhárítására. A' másik egészen tulesik e' munka körén, 's

Jézus vallása a' világi kormányzásnak alapját az igazságban helyezi. Az emberi nemet ugy tekinteti velünk, mint valamelly nagy családot, 's minden embereket mint atyafiakat. Legyünk bár tiz millió efféle emberek ugyanazon egy társulat tagjai 's ugyanazon kormány alattvalói: mindnyájan egyenlő joggal követelhetjük az igazságot, 's e' jogtól meg nem fosztathatunk, míg közös atyánk uralkodik az egekben, 's míg minden emberek rokonok. Az Uj-Testamentom azt akarja, hogy a' társaságnak rendeletei mindenkire nézve igazságosak legyenek, 's azt kivánja, hogy mások kedveért senki legkisebb nyomatást se szenvedjen. 'S ha az igazságtalanság elvei már ezer év óta lettek volna is divatban, a' keresztyén vallás azt kivánja, hogy a' kormány azoktól elálljon, az igazságot állítsa helyre 's minden haladék nélkül szolgáltassa ki az igaz itéletet.

De halljuk magát az Uj-Testamentomot ez ügyben, a' mint nyiltan 's hiven szól, 's mégis olly kimélettel, az időszaknak, mellyben iratott, 's a' kormány féltékenységének, melly akkor létezett, teljesen megfelel. (Lásd: Rómab. 13, 1.) A' felső ha-

---

a' szerzőnek eszében sincs azt itt kutatni. Az egy részét az esettan (casuistica) foglalja magában, melly nehéz megvitatandó tárgy ugyan az emberek közgondolkozásmódja szerint, de nem szerzőnek rendszere szerint, ki azt hiszi, hogy Krisztus nem arra tanítá tanítványait, hogy honukat erőszakkal megujítsák, vagy arra, hogy a' társasági békét felforgassák, hanem hogy egyedül az igazságnak és szeretetnek fegyverével éljenek.

talmasságok, ezt mondja, Istentől rendeltettek; vagy más szavakkal: Isten nem akarja, hogy az emberek minden ellenörködés nélkül éljenek, mint a' szabadon lévő állatok, hanem hogy társulatokba lépjenek, mellyek törvények által rendeztetnek, 's hogy ezen törvények az e' végre választott hatóságok által végre is hajtassanak. Mellyik nemű legyen az uralkodás 's a' fejedelem, azt az irók különösen kijelölik. „Nem a' jó cselekedőknek, hanem a' gonoszoknak vannak rettegésökre. Akarsz-e pedig nem félni a' hatalmasságtól? Cselekedjél jót 's dicséreted leszen attól, mert Isten szolgája tenéked jódra. De ha gonoszt cselekszel, félj tőle; mert nem ok nélkül viseli a' fegyvert; mert Isten szolgája 's boszuállója azon, a' ki gonoszt cselekedendik." „Istennek szolgái, kik ezen isteni szolgálatban minduntalan foglalatosok," azaz, minden tehetségöket, 's idejöket ezen nagy 's hasznos munkára fordítják. Ezek a' kormányzás elvei, mellyeket az Uj-Testamentom hirdet, és ezek a' kötelességek, mellyeket a' nemzetek kormányzóinak szívökre köt.

De a' keresztyén vallás parancsait a' társaságnak nemcsak egyik részére szorítja, hanem másikát sem hagyja önkényére. Szintolly hatályosan szólítja föl a' népet is, 's az alattvalói hűséget 's engedelmességet szinte lelkökre köti; nem mondhatjuk-e ezt legfőbb mértékben észszerűnek, 's a' természettel, 's a' dolgok állapotával szorosan megegyezőnek? Ha valamelly társaság tagjai vonakodnak az isteni parancsnak engedelmeskedni 's azt tisztelni, a' kormánynak magokat alávetni, 's a' fejdelmet becsülni, az adót, a' kinek adóval tartoznak, megadni 's

mindezt nem büntetés miatti félelemből, hanem lelkismeret szerint cselekszi, minden okos ember kénytelen elismerni, hogy Isten rendeletének tesznek ellene, tehát azon rendeletnek, melly olly bölcs 's jóltevő, hogy a' miatt méltók a' kárhozatra. (Olvasd egyszersmind Péter 1. lev. 2-dik részét.)

Illyen az Uj-Testamentom tana a' polgári kormányt illetőleg, illyenek fenséges erkölcsi alapeszméi, és illyenek különös nyilatkozatai ezen tárgy fölött. A' család minden viszonyaiban szinte hasonló szépséggel és méltánylattal osztja ki mindenkinek kötelességeit a' férjnek és nőnek, a' szülőnek és gyermeknek, az urnak és szolgának; és egyenlő erővel ajánlja azokat mindeneknek. Ha azt mondaná valamellyik félnek : „Abban hagyhatjátok azt a' mivel másoknak tartoztok, de kivánjátok meg a' mi nektek azoktól jár," akkor igen is elegendő okuk volna az ellenzőknek azt mondani : „E' könyv nem Istentől való." De illy vádra alkalmat nem ad; mert mind felsőbb, mind alsóbb ranguakat egyformán kötelez az egymásiránti kötelességekre. A' vallás félelem nélkül lép be a' király palotájába; méltósággal közelít hozzá, midőn királyi székében ül; 's ünnepélyes hangon ekképen szólamlik meg : „A' ki uralkodik az embereken igaz legyen, és olly, ki isteni félelemmel uralkodjék." (Sám. 2. k. 23, 3.) Innét a' törvényszéki terembe megyen és feljebbvalónak tekintélyével az itelőszéken ülő birákhoz fordulva azt mondja : „Ne legyetek személy-válogatók az itéletben." (Mózes 5-dik 1, 17.) „A' szegényt és a' szükölködőt mentsétek meg és a' gonoszoknak kezéből szabadítsátok meg." (Zsolt 82, 4.)

A' törvényszéktől a' néptömeghez fordul és a' városnak utczáin végig kiált : „Minden lélek a' felső hatalmasságoknak engedelmes legyen.“ (Rómab. 13, 1.) „Annakokáért engedelmesek legyetek minden emberi rendelésnek az Urért : királynak ugy, mint felső méltóságban helyheztetettnek. Akár tisztartóknak, ugymint kik attól bocsáttatnak mind a' gonosztevőknek büntetésökre, mind a' jóltevőknek dicséretökre. Mert igy vagyon az Isten akaratja, hogy jól cselekedvén megzabolázzátok a' balgatag embereknek tudatlanságokat.“ (Péter 1. lev. 2, 13. 14. 15.) Ekkép kisérvén öt vándorlásában 's hallván minden rendbeli emberekhez intézett beszédét, avagy nem sokkal inkább észszerü-e az előhozott alapelveknek részrehajlatlanságából és tisztaságából azt következtetni, hogy ezzel is növekedik a' bizonyságtétel, melly azt tanusítja, hogy a' keresztyén vallás Istentől van?

4-dik Ellenvetés A' keresztyén vallás papurasági rendszert állít-fel, 's a' papságot szerfölötti gazdagsagra és lelki kényuraságra vezérli az embereknek lelkiismerete fölött.

Az emberek tömege szünet nélkül világi dolgokkal foglalkozván, kevés időt vesz magának lelki nemesbülésére. Hogy azért légyenek vallástánítók, kik azokat a' vallás elveiben oktassák, parancsait szívökbe oltsák és vigasztalásait közzé tegyék, abban semmi ollyas nincsen, mi az illendőségnek vagy közjónak volna ellene. Ha a' mesterségek és tudományok ismerete hasznára van a' honnak, és ezeknek tanítói a' társaságnak leghasznosabb tag-

jainak tekintetnek, azok kiknek tiszte és foglalatossága, a' tiszta vallásnak és erkölcsiségnek alapelveit a' népnek lelkébe plántálni, melly alapelvek a' polgári társaságnak legjobb támaszai, valóban, ha nem felsőbb, legalább hason helyet foglalnak el a' közhaszonra. Ha továbbá megvizsgáljuk a' tulajdonokat, mellyeket a' vallás tanítóinak részéről megkiván, állításunk még nyomadékosabb leend. Szükséges, hogy a' keresztyén gyülekezetnek vallástanítója legyen: „feddhetetlen, vigyázó, józan, nem vakmerő az ő maga értelmében, nem haragos, nem részeges, nem nyereségnek undokul kivánója, hanem gazdálkodó, jóknak szeretője, mértékletes, igaz, szent, türelmes, nem czivakodó, hanem nyájas minden emberekhez, alkalmatos a' tánításra, béketürő és szelídséggel oktató az ellenkezőket. (Timoth. 1. lev. 3. Tit. 1. lev. Timoth. 2. lev. 2-dik része.) Lehet-e észszerü kifogásunk illyen hivatal ellen?

De vajjon a' leghatártalanabb gazdagságot és hatalmat nem azon emberek követelték-e, kik Krisztus évangyélioma szolgáinak kivántak neveztetni? Ezt nem tagadhatom; de arra kérlek, e' miatt ne vádold a' keresztyén vallást, melly nem annak oka. Mert a' kérdés az: Milly szabályt tüz ki az Uj-Testamentom a' vallástanítóknak eltartására nézve? Vizsgáld meg ezt, 's azt fogod tapasztalni, hogy e' részbeni rendelkezése ollyan, mellyet minden okos ember jóvá hagyand. Méltányosnak itéltetik, hogy azon emberek, kik ifju korukat a' nyelveknek és bölcsészetnek megtanulására szentelik, és aztán idejöket és erőjöket másoknak oktatására áldozzák, ezektől fáradozásáikért annyi jutalmat nyerjenek, mely-

lyel képesek legyenek magokat és családjaikat ellátni, még pedig tisztességes és illő módon. Kicsoda mondhatná azt illetlennek vagy igazságtalannak? Pedig egyenesen e' mérték szerint szabja ki az évangyéliom, az ő szolgáinak élelmét. „Méltó a' munkás az ő jutalmára. A' kik az oltár körül forgolódnak, az oltárral együtt veszik el részöket. Ha mi ti nektek lelkieket vetettünk, nagy dolog-e, ha mi a' ti testi marháitokat aratjuk.“ (Korinth. 1. lev. 9.) Ennél többet a' keresztyén vallás nem kiván, 's a' többiről nem feleletes. Avagy talán esztelenség kívánni, hogy nagy adományu, jó nevelésű és indulatu emberek, kik életöket azon czélból, hogy embertársaik jók és szerencsések legyenek mind e' földön, mind a' jövő életben, az ő lelki kifejlésökre áldozzák, annyi jutalmat vegyenek, melly mellett nem bőségben ugyan vagy fényesen, még kevésbé fényüzes és kicsapongás közt, hanem illedelmes és tiszteletre méltó helyzetben éljenek? Ugyanazon miveltségnek és tehetségeknek más életnemre való alkalmaztatása biztositotta volna jólétöket. Tán tulzók követeléseik, midőn mérsékelt élelmezést kívánnak azoktól, kiknek oktatásával fáradoznak? Valamint a' gazdagság, ugy szinte a' hatalom követelésének sem kedvez az Uj-Testamentom. Jézus által az alázatosság tüzettetett ki a' felmagasztaltatás ösvényeül, és azon út, mellyen haladva valaki legnagyobb lehet országában az, hogy légyen mindenkinek szolgája. A' szent irásból vett kérések és könyörgések azon fegyverek, mellyeknek használatára az Uj-Testamentom öket felhatalmazza. Ha a' gonoszok el nem hagyják gonosz utaikat, nem marad

egyéb hátra, hanem hogy hagyassanak Isten ítéletére! Azokra nézve, kik a' hívek gyülekezetéhez csatlakoztak, de később bünökbe estek, Krisztus a' következő bánásmódot parancsolta: Ha vétkezik te ellened a' te atyádfia, menj el és dorgáld meg őt, csak te közötted és ő közötte; hogyha szódat fogadja, megnyerted a' te atyádfiát. Ha pedig szódat nem fogadja, végy melléd még egy vagy két embert, hogy két vagy három bizonyságnak szájából az egész dolog bizonyosb legyen. Hogyha azoknak is nem fogadja szavokat, mondd meg a' gyülekezetnek: hogyha a' gyülekezetnek sem fogadja szavát, legyen te előtted ollyan mint valamelly pogány vagy fukar. (Marc. 18, 15. 16. 17.) Semmi polgári szabadalomtól se fosztassék meg, igazságtalanságot világi ügyeiben ne szenvedjen, minden a' mit Krisztus kiván, a' keresztyén gyülekezetből kirekesztés. Igy cselekesznek szinte valamelly müvészekből vagy bölcsészekből álló társulatban is. Mihelyt valaki magát annak törvényeihez nem szabja, azt kizárják, és kemény vagy igazságtalan bánásmód-e ez? Hiszen ezen törvények a' társulatnak kötelékei. Ez minden, mit a' keresztyén vallás rendel, 's kicsoda roszalhatná azt, midőn a' kegyes és erkölcsös emberekből álló társulat, melly a' jámborságnak és tiszta erkölcsnek elvei által van egybekapcsolva, kirekeszti azokat, a' kik istentelenek és roszak. E' részben az évangyéliomnak mind bölcsesége mind méltányossága igazoltatni fog, nemcsak az ő hívei, hanem ellenei által is. Némellyeknek túlságos követelései a' bünbocsánati hatalom tárgyában és az egekbe vivő ösvénynek kimutatásában a' leggazabb

lelki kényuralom felállításának alapját vetették meg. De a' keresztyén vallás tökéletesen ment minden vádtól. A' szent irás, az egész keresztyén vallásnak foglalatját magában foglalja, és egyedül csak ezt kell az évangyéliom tanítóinak hirdetni; csak egyedül ezt kell elfogadni a' népnek. A' könyv mindenkinek kezében van, hogy mindenek értsék és általa bölcsek legyenek. Akármit mond valamelly pap Krisztus tanának, köteles azt az Uj-Testamentomból bebizonyítni, és azon állítását, hogy az benne foglaltatik, a' nép még elegendő bizonyítéknak el nem fogadhatja, hanem maga is köteles gondosan megvizsgálni az évangyélistáknak és apostoloknak iratait. Ha ők azt az Uj-Testamentomban feltalálják, kötelesek hinni, nem mint embereknek beszédét, hanem mint Krisztus apostolainak igéjét; ha pedig nem a' szent irásnak tana, annak elvetése kivántatik, akárki parancsolna is ellenkezőt. A' két egyszerü szertartásnak u. m. a' keresztelésnek és úrvocsarájának kezelése, a' papban nem feltételez valami titkos erőt. Az áldások nem a' papnak hatalmától függnek; mert minden jótetemények egyedül a' Krisztusnak áldásából erednek, mellyek nem bizattak akármelly szolgájának rendelkezésére. Hol van tehát barátom a' papi ravaszság, melly fölött panaszkodol? Mutasd meg nekem azt csak egyetlen egy példa által is? Ugy-e lehetetlen? Irtsd ki azért lelkedből az ellenvetést, és ismerd el, hogy e' részben az evangyéliom teljesen észszerü, és véghetetlen távol van a' papi uralom és befolyásnak vágyától.

5-*ik Ellenvetés.* „A' keresztyén vallás által elöidézett vérontások, kegyetlenségek és nyomoruságok, mellyek általa terjedtek el a' földön, a' kárhozat pecsétét ütik reá.

Bár ne volna igaz, hogy a' keresztyén névvel kérkedő emberek másokat kérlelhetlen kegyetlenséggel üldöztek, és hogy folyam módjára ömleszték ki az ártatlanoknak vérét. A' keresztyén vallás feltétlen megvetést érdemlene, ha e' cselekvés-módot helyeslené! De távol lévén efféle indulattól, inkább minden erőszakot és igazságtalanságot megtilt, melly védelmére használtatnék. A' keresztyén vallás az ő ellenségeinek soha csak egy csep vérét sem ontotta ki, azon naptól kezdve, mellyen Krisztus a' keresztfán meghalt; de igen is tékozló volt a' maga vérével; lánczot sohasem kovácsolt valamelly eretneknek vagy ellenségnek számára; sem tömlöczöt nem épített, hogy abba befalazzák. A' keresztyén vallás, soha sem mártotta tollát véres könyekbe, valamelly büntörvénynek készítésénél, melly a' hitetleneknek boszuállást hirdet. Soha csak egy fohászt sem csikart ki legkeservesebb ellenségétől sem, valamelly neki okozott testi szenvedés által. Az igazság és imádság valának egyedül a' megtámadásra és védelmére szolgáló fegyverek. A' gonoszért jóval fizet és a' szidalomért áldással. — Ha Jézus tanítványinak ruhájába öltözött emberek, a' kevélység, uralkodás-vágy és azon kívánságtól ösztönözve, hogy a' szív legroszabb szenvedélyeit kielegítsék, a' vallásos buzgóságnak ürügye alatt valakit bántalmakkal illettek; azok az évangyé-

liommal közvetlen ellentétben voltak, 's rájok nem mondhatni elég kemény kárhoztató ítéletet. De valóban igazságtalanság a' keresztyén vallást kárhoztatni a' miatt, a' mitől az isteni haragnak fenyegetésével akarja visszaijeszteni az embereket. Mert ha voltak igazán keresztyének, kik a' hitetlenségnek és tévedésnek karhatalommal akarták egykor elejét venni és az évangyéliomot terjeszteni, ('s hogy voltak efféle szerencsétlen emberek, azt véres könynyekkel kell siratni), azok bizonyára Krisztustól nem várhatnak nagyobb köszönetet, mint három tanítványa, midőn őt arra kérék, hogy tüzet bocsásson le az egekből a' Samaritánusok vesztére. „Nem tudjátok, minémü lélek legyen ti bennetek; mert az embernek Fia nem azért jött, hogy elvesztené az embereknek lelkét, hanem hogy megtartaná!" (Luk. 9, 55. 56.) Sőt fölöttébb szigoruaknak sem tartaná azon szavait intézni azokhoz, mellyeket más alkalommal Péterhez fordulva mondott. „Távozz el tőlem Sátán, bántásomra vagy nekem; mert nem vagy bölcs az isteni dolgokban, hanem az emberi dolgokban." (Máté 16, 23.) Az évangyéliomnak mind elvei mind parancsai, valamint Krisztusnak és apostolainak életökmódja is, minden üldözéstől olly távol esnek, a' milly távol van napkelet napnyugottól.

6-ik Ellenvetés. Krisztusnak e' földön való megjelenése olly megkülönböztetett alacsonysággal járt, melly Isten Fiának méltóságával meg nem egyeztethető. —

Ezen ellenvetés, világi szellemből jő, 's az igaz

fenségnek nem ismeréséből származik. Ha Krisztus azon szándokkal jelent volna meg, melly miatt a' zsidók várták, 's mellyet Mohamed is bevallott, akkor a' földi királynak hatalma, tekintélye és fényüzése ő hozzá fölöttébb illett volna; de czélja egészen különböző volt, és országa nem a' világból való. Ő azért jött a' világra, hogy az igazságról tegyen bizonyságot, minden erénynek példánya légyen és vére által engesztelő-áldozat az embereknek bűneiért: mind ezen czéljaival pedig teljesen megegyezett külső megaláztatása. Midőn valaki minket oktat, kívánatos, hogy a' hallgatók fölségi tekintély által vissza ne ijesztessenek; hanem hogy nyugodt legyen az elme és az oktatónak követeléseit és tanait figyelemmel vizsgálja. Ha valaki példányul rendeltetik az embereknek, nem kívánatos-e, hogy olly állapotban álljon elő, melly az emberfiai legnagyobb tömegének osztály része? Krisztus megjelenése, vallásának természetével is megegyez. Világra jövetelének oka az volt, hogy az embereket a' világ szeretetének, nagyravágyásnak, fösvénységnek és testi örömöknek megtagadására bírja, 's őket arra tanítsa, hogy az igaz fenség, minden külső rangot mellőzve, az erkölcsi jóságban keresendő. Ő azért jelent meg, hogy példájával azon erények követésére tanítson, mellyekre jelen állapotunkban szükségünk van, és mellyek a' legnehezebbek, u. m. a' szelídségre, a' szenvedések alatt való béketürésre, a' bántalmaknak eltűrésére és megbocsátására és a' gyülölésnek szeretettel való viszonozására. Eljött, hogy Atyjának haragját jelentse ki az embereknek bűnei fölött, 's hogy mi érettünk

szenvedjen, igaz lévén a' hamisakért és minket Istenhez vinne. (Péter 1. lev. 3, 18.) Az életnek, vagy e' földön való megjelenésnek melly neme volna már a' legillőbb, sőt az egyedül illő ezen tervezet kivitelére, ha nem a' külső önmegalázásnak állapotja; vagy az, mit a' büszke világ, bünös hajlamai szerint alkalmazván szavát, közönségesnek nevez?

Vagy némellyek tán azt mondják: „Kivánnám, hogy néha néha méltóságát és dicsőségét is kitüntette volna.“ De nem elégitett-e ki Krisztus sok ezer embert azon kevés eleséggel, melly csak hiveinek számára volt rendelve? Nem gyógyitá-e meg a' betegeket? Nem adá-e vissza a' vakoknak a' látást? Nem támasztotta-e fel a' holtakat? Nem volt-e ezen dicsőség végetlen nagyobb mind annál, mellyet földi királyok előállíthatnak, és olly nemű, melly különösen megfelelt a' természetnek, 's az emberekhez lett áldásdús küldetése lényegének és czéljai előmozdításának?

7-ik Ellenvetés. Az emberi nemnek csak csekély része ismeri a' keresztyén vallást, ha Istentől eredve avagy nem egyetemes volna-e a' földön?

Hiszesz-e valamelly Istentől származott vallást? Ha hiszesz, a' felelet kész az ellenvetésre. A' deista arra épen nem támaszkodhatik, mert vallása messze esik attól, hogy egyetemes volna; 's még mindig ötven keresztyénre találunk a' földön egy deista ellenében. Azonkivül világosan látjuk, hogy Istentől vett sok jótétemények is részletesen használtatnak. Némellyek egyes népeknek adattak, 's a' világnak egyéb lakosaitól megtagadtatnak: mások valamelly

pártolt népnek csak néhány egyedeitől élveztetnek. A' történetnek középszerü ismerete elegendőleg meg fog győzni minket arról, hogy a' gondviselésnek áldásai, valamint a' lelki tehetségek, és a' tökéletesbedésnek eszközei az erkölcsvilág kormányzásában is különbözőkép osztattak ki. Azon ellenvetésre, melly a' keresztyén vallásnak aránytalanságából vétetett, azonnal meg lesz felelve, mihelyt meggondolva czáfoljuk meg azt az ellenvetést, melly ezen egyenetlen kiosztáson épül. — Vegyük csak tekintetbe a' tárgyat még más oldalról is. Némelly minket megörvendeztető áldások egyenesen Istentől erednek; másokban emberek által mint eszközök által részesülünk és az ő jóakaratjuktól függnek mind állandóságukra, mind terjedelmökre nézve. Az utósó esethez számláljuk a' keresztyén vallás ismeretét is. Midőn először kijelentetett, Jézus tanítványaira bizatott; és azóta terjesztése mindég azoknak igyekezetétől függött, kik azt a' népek között hirdették. De hogy e' részben szomorító hanyagság igen is sokszor tapasztaltatott, azt be kell vallanunk és sajnálnunk. De tapasztalni fogjuk egyszersmind azt is, hogy számtalan esetekben, épen a' legbuzgóbb keresztyének igyekezeteinek a' leghevesebb ellenzéssel kellett küzdeni; 's hogy csak a' világ kormányzói véres üldözéseinek tulajdonítható, hogy az évangyéliom az emberek által lakott egész földet meg nem világítja. Midőn valamelly hódító, hatalmas hadseregével valamelly országot elpusztít, a' városokat és helységeket felgyujtja, a' barmokat és a' vetéseket megsemmiti: akkor a' nyomort Isten jóságának valamelly hiányában fog-

juk-e keresni, vagy inkább az embereknek szerfeletti gonoszságában? Az ellenvetés, erejéből még többet vesztend, ha meggondoljuk, hogy a' keresztyén vallás nem csak egy két napra vagy csak egy századra adatott, hanem hogy az terve az isteni kegyelemnek, hogy ezer évekre elterjedjen, hogy lépcsőnként ünnepelje diadalmait, hogy legyőzze minden elleneit, és végre az egész földnek szinén elterjedjen. Ennek irányzatát mindenki láthatja, ki az isteni igazságnak barátja 's figyelmetes szemlélője az emberi nemzet erkölcsi állapotjának. Ezen ellenvetés egészen megszünend, ha az évangyéliom a' jövendölésnek ama szavai szerint: „Az emberek áldottak lesznek Jézusban, és minden népek áldani fogják öt.“ (Zsolt. 72.) teljes hatályát kifejtette.

8-ik Ellenvetés. Csak kevés és csekély számmal voltak a' hatások, mellyeket a' keresztyén vallás a' világon előidézett, valamint a' haszon is silány volt, mellyben az emberi nemet részesité.

Jóllehet ezen ellenvetés gyakran egész bizalommal tétetett, mégis gondatlanul történt: mert az évangyéliomnak hatásai számosak, fontosak és áldásteljesek voltak. Az évangyéliomnak nagy befolyása van az emberi szívekre; az megujítja azokat, Isten és emberek iránti szeretetre tanítja, és az örökkévaló boldogságnak állapotjára készíti el. Az ekképen megváltozott gondolkozásmód és jellemnek elterjed hatálya a' családi élet körében is. Egészen uj alakban teljesítetnek a' férj és nő, a' szülők és gyermekek, az urak és szolgák közt fenforgó kötelességek, és a' vigasztalásnak bizonyos bőségét

élvezik ott is, hol annak előtte nyoma sem volt. Minden viszonyos kötelességeiket tudják, és egymásiránt illendően teljesítik. Sok millió ember tett életének veszedelmeztetésével nyilván vallást az évangyéliomról. Mennyivel inkább többekről tehetjük fel azt, hogy félelemből, barátjaiknak közbenjárása által, és világi érdek tekintetéből ijesztettek vissza meggyőződésök kinyilatkoztatásától, mellynek magaviseletökre mégis nevezetes befolyása volt. Az évangyéliomnak, ezen emberi tömegnek nagy részére kiterjedő mindennapi hatásait a' világ nagyjai nem vették észre, vagy semmire sem becsülték. Ez történik még most is, és sok értelmes emberek meg nem gondolják azt, hogy a' családokban előforduló esetek, legnagyobb részét teszik az erénynek vagy nyomornak, mellyet valamelly nemzet vagy a' világ érez.

De vannak még jobban feltünő hatásai is az évangyéliomnak, mellyeket mindenkinek el kell ismerni. Krisztusnak megjelenésekor bálványokkal volt telve a' világ. Az emberek azokon annyira függtek, hogy valamennyi bölcsészek minden erőlködésök mellett is, csak egyetlen egy faluból sem küszöbölhették ki azokat. A' zsidók megtérítettek ugyan nehány egyéneket a' pogányok közől, de községet egyet-sem. Az évangyéliom űzte-el Európából a' bálványimádást és Afrikának, Ázsiának és Amerikának tetemes részéből.*) Ez egyedül alapelveinek

*) Jólehet némelly személyek Franciaországban, más esztelenségek közt valamelly leányt állítottak fel az oltárra, melly az ész istennőjét ábrázolta, még

terjedése által történt; és ezen hatása segedelmére nézve a' Korán győzedelmeinek segítsége által is növekedett, mert az egyistenről szóló tanát a' szent irásból vevé. Sok országokra találunk a' földnek különféle részeiben, mellyekből a' bálványimádás számkiüzetett és hol a' teremtő Isten imádtatik. Ezen hatályt egyedül az évangyéliomból származtatjuk, melly ezen csudálatos forradalmat egyedül idézte elő. — A' keresztyén vallás által még egyéb igazán fontos következményü hatások is léptek életbe, melyeket ellenzői tekintetbe nem vettek, vagy igaz forrásából nem származtatták. A' keresztyén vallás bámulatos változást szült a' polgári társaságban; és általa sokkal nagyobb mértékben terjedett el az erkölcsiség és boldogság, mint valaha előtte. Sok erények, mellyek az előtt hős tetteknek tartattak, inkább szokássá lettek. Alapelveinek nevezetes része átszivárgott a' nemzetek törvényeibe és ezeket méltányosabbakka tevén, csudálatos befolyást gyakorolt a' közvéleményre és szokásokra. Az évangyéliom a' háborúnak iszonyuságait enyhitette, és a' foglyokkal való bánásmódot emberiebbé tette. Oltalmába vette a' szükölködőknek, özvegyeknek és véneknek ügyeit és sorsuk nyomoruságán könnyitett. Hasonlítsuk csak össze a' keresztyén nemzeteket és

---

sem voltak annyira orczátlanok, hogy szobrot emeltek volna Jupiternek vagy Junónak. A' keresztyén vallásnak általok megvetett közönséges alapelvei olly fényes világot bocsátának lelkeikbe, hogy bár mennyire ohajtották is azt, oltárt még sem mertek emelni valamelly pogány istenségnek.

a' pogány országokat, mind a' régi mind a' jelen időben, és mind ezen tárgyakra nézve, azt fogjuk látni, hogy az évangyéliom főképen áldásdús hatásai által tünteti ki magát.

Ha ezen dolgokat kellőleg meggondoljuk, minden félelem és ellenmondás nélkül állíthatjuk, hogy a' keresztyén vallás a' legnagyobb forradalmat idézte elő, mellyet a' világ valaha látott, vagy látni fog, t. i. lelkeknek forradalmát. Ez a' gondolkozásmódnak, az indulatnak a' magaviseletnek forradalma, melly a' tiszta, hatályos, terjedelmes és a' mai napig tartó alapelvek által eszközöltetett, mellyek most is ellenállhatatlan erővel gyakorolják befolyásukat. 'S ki kötelezett minket le e' forradalom által? Egy szegény judeabeli férfiú, kinek erszényében egy fillér sem volt, ki fegyver nélkül, a' tudósok vagy világ nagyai által nem pártolva, hatalom, gazdagság, befolyás és erőszak hiánya mellett győzte le a' régi vallásrendszereket 's változtatá meg a' világ szinét.

9-dik Ellenvetés. A' néptömegnek ragaszkodása a' keresztyén valláshoz, egyedül annak nevelési előítéleteiből ered. —

Az előítéleteknek minden neme rosz, 's az évangyéliom átalában tiltja. Ha talál valamelly dolog iránt ok nélküli részvétre, vagy heves ellenszenvre, azt részrehajlatlan szavával egyiránt kárhoztatja. Midőn valamelly személy nem tudja más okát adni keresztény létének mint nevelési előítéleteit, ez maga a' személynek a' hibája, nem pedig az évangyéliomnak. Meg kell egyszersmind jegyeznünk azt is, hogy valamint az életünk első korában tanultak

ellen léteznek, ugy mellette is vannak előitéletek. Jó elvekre szinte ugy tanithatunk, valamint roszakra, 's meglehet, hogy a' nevelés által bevett jó alapelvek vizsgálat nélkül vettetnek el; a' nevelés által beszivott roszak pedig vizsgálat nélkül tartatnak meg. Lehetnek alaptalan és észszerütlen előitéletek a' keresztyén vallás ellen és mellett, 's azok, kik hitetlen nevelést vettek, épen olly könnyen és természetesen lehetnek teljesek hitetlenségi előitéletekkel, mint azok, kik keresztyén nevelést nyertek, a' keresztyén vallás részére elfogultságban lehetnek. Ezen ellenvetés azért csak keveset nyomhat, ha megfontoljuk azt, mit az évangyéliom igazságát tanusító bizonyítmányok alkalmával felhoztunk, 's még e' kevés is elenyészend, ha meggondoljuk, hogy, jóllehet most a' nevelésnek előitéletei kedvezők, a' keresztyén vallásnak legelsőbben mégis épen a' nevelés, szokás, befolyás, közvélemény és minden egyéb dolgok által okozott előitéletekkel kellett megküzdenie és csak ezeket legyőznie, hogy az évangyéliom uralkodóvá lehessen a' földön.

10-dik Ellenvetés. A' világ nagyjai és tudósai közől csak kevesen ragaszkodnak a' keresztyén valláshoz.

„Bizony mondom nektek, hogy a' gazdag nehezen megyen be mennyországba," eképen nyilatkozott a' keresztyén vallásnak alapitója, 's a' történet és tapasztalás annak igazságát megerősíté. Némellyek a' legnevezetesebb tudósok közől azt állitották, hogy ugyanazon időben, mellyben az évangyéliom a' világban terjesztetett, a' társaságnak felsőbb rangu emberei megvetették nemzeti val-

lásukat, 's hogy azt csupán ugy tekinték, mint az álladalomnak megfelelő eszközt. Micsoda valószinütlen, hogy efféle személyek csak legkisebb figyelmet forditottak volna is arra, mit külföldi, babonának néztek, melly közönséges és tudatlan emberektől vette eredetét és legalsóbb emberek által terjesztetett. Ha mindjárt voltak is néhány előkelő férfiak Krisztusnak hivei között, csudálhatjuk-e, ha a' többiek csaknem mindnyájan megtagadták, régi vallásukhoz, mint régi és különös szabadalmaiknak őrzőjéhez ragaszkodván. — Egész bizalommal állíttatott az is, „hogy ha igaz volt volna a' keresztyén vallás, a' bölcsészek és tudós emberek kivánesian elfogadták volna;" némellyek az évangyéliom részére állottak és védelmére munkákat irtak, de közönségesen legtöbb közölök ellenségeinek sorában állott. Ezt nem fogjuk csudálni, ha meggondoljuk, hogy az elébb említett rendbeli emberekkel hason helyzetben voltak, és miképen azok, úgy ők sem tápláltak az évangyéliomnak irányában kedvező véleményeket. Tacitus és Svetonius Krisztust és vallását csak rövideden említik. Ugyanezt cselekedték a' következő századnak legkitünőbb tudományu emberei is, és Lucián azon van, hogy nevetségesekké tegye a' keresztyéneket. De annyi mindenik felől áll, hogy egyik sem fogja fel a' keresztyén vallás természetét; mert úgy szólnak róla, mint idétlen gyermekek. Szinte hason tudatlanságra akadunk egy még felvilágosodottabb században. Voltaire, a' Kalvinismus rajzolásában, XIV-dik Lajos századában, egészen tudatlannak mutatkozik e' felekezet tanainak és szellemének irányában, mellyet

ő olly nagy keserűséggel és megvetéssel ábrázol. Hason és még jelesebb példára találunk Angolhonban. Majdnem félszázad óta létezett ott a' Methodismus. E' felekezet közel százezer lélekből áll és alapelveikről tökéletes számadást terjesztettek a' világ elébe.*) Némelly legelőkelőbb tudósok, tettek rólok említést munkáikban, mindazáltal azt látjuk, hogy rendszerökkel ismeretlenek levén, fölötte elhibázták annak ábrázolását. Kétes, vajjon csak egy kivételre találunk-e; és e' tudatlanság még most is létezik. És mindezen esetekben, ugyanazon egy kútfőből ered, t. i. az uj felekezetnek megvetéséből, hogy az hiveinek sorában alig mutathat elő csak egy nevezetes embert is, vagy ha már valami figyelmet forditottak is a' tanrendszernek foglalatjára, az elfogult elmeállapotban történt, melly csak megfoghatatlant, érdektelent és alávalót láthatott. Efféle elmeállapotban nem érthették azt, 's a' bizonyitékok hihetőségével sem ismerkedhettek meg; mert előitélet volt mindenben a' vezér. 'S ez a' világ nagyjainak, bölcsészeknek és tudományos embereknek hitetlenségét könnyen és természetesen fejti meg előttünk.

11-dik Ellenvetés. „Sok szakadások és nagy egyenetlenségek vannak a' keresztyének között.“

*) A' methodisták főnökei Wesley János és Whitefield voltak Oxfordban 1729 évben. Ezeknek száma már most Angolhonban 's kivált Éjszakamerikában nagy; több felekezetekre oszlanak, 's ritka erkölcsüség és sok térítő-társulatok által megkülönböztetvék. J. a. f.

Ezen ellenvetés igazságát elismerjük, de annak bizonyító erejét tagadjuk. Nézd csak a' keresztyén vallást, miképen az Istentől ered, 's imé tiszta és végetlen tökéletes; de tekintsd azt, az emberektől elfogadott állapotában, mint a' tudósok mondják, az elvállalónak természetéhez fog hasonlítni (secundum modum recipientis). Ha a' fogékonyságnak különbségét és az embereknek előítéleteit és szenvedélyeit illően megfontoljuk, nem fogunk azon csudálkozni, hogy mindnyájan egyiránt nem gondolkoznak, és hogy az igazságot egész tisztaságában el nem fogadják. De ez nemcsak a' keresztyén vallásnál tapasztalható. A' vallásos érzelmekre nézve szakadások és egyenetlenségek a' pogány bálványimádók, a' mohamedánusok, sőt a' deisták közt is vannak. Ez tagadhatatlan! Mégis a' deista ezt nem tartja elegendő oknak a' deismus el nem fogadására. Ha itt nem elégséges, tehát a' keresztyén vallásban sem lehet az.

De hogy a' dolgot még szorosabban vegyük, vannak emberek, kik minden nemesb elvnek hiányával vannak; és csalárdsággal, fösvénységgel teljesek, visszaélni látjuk őket a' természetnek és gondviselésnek adományaival: csuda-e, hogy a' keresztyén vallást is elcsavarják és különböző eszméket táplálnak annak sok tanairól és a' kegyes 's alázatos emberekről? Ez a' keresztyén vallás isteni eredete ellen, mivel efféle emberek annak tisztaságától elállottak, épen úgy nem bizonyít, mint a' természet és gondviselés adományainak forrása, meg nem változik azért, mivelhogy azok, a' bölcs és kegyes emberektől másféleképen használtatnak,

mint a' roszaktól. A' gyenge értelem különböző érzeményt fog nemzeni mindenben, következőleg a' vallási tárgyakban is. A' nevelési előítéletek és kora szokások, bizonyos véleményekhez és szertartásokhoz szülnek vonzódást, 's a' vallásbani különbségek ebből származnak; de ennek hibája nem a' keresztyén vallás, hanem maga az ember. Hason okokból ered, a' mint látjuk, a' leghasznosabb tudományokban, nevezetesen a' gyógyászat, jog, országlat és bölcsészet-tanokban a' tudósok véleménykülönbsége; de mind e' mellett mégis megengedjük, hogy fölötte áldásteljesek az emberekre nézve, és hasznukat senkisem tagadja, jólehet a' nép egyes pontokról különböző véleménynyel van. Az évangyéliomot azért vetni meg, mivel a' roszak elcsavarják, a' gyengék eltorzitják, a' tüzes indulatuak versengenek fölötte, az álbuzgók komor szemmel néznek másokra és átkozzák, minthogy velök mindenben a' legkisebb betüig meg nem egyeznek: épen olly esztelenséget tanusít, mint ha valaki a' legédesebb gyümölcsökkel bőven megrakott élőfát, melly megelevenitő árnyékot is szolgáltat, mivel hernyók rakták meg leveleit, és a' pókok hálóikkal szötték ágaira magokat, levágja.

12-dik Ellenvetés. Az Uj-Testamentomban sok homályosságra akadunk, és sok rejtélyes dolgok vannak benne.

Mielőtt efféle panaszok szilárd ellenvetést képezhetnének, azt szükséges megtudni, mi volt az iróknak végczélja. Ha ők kijelentették, hogy minden dolgot olly világosan előadni szándékuk, hogy minden homály megszünjék, és fogalmunkhoz min-

den dolog annyira alkalmaztassék, hogy titokban semmisem maradjon, akkor a' homály és rejtélyesség, méltán lehetnek tárgyai panaszunknak. De efféle igéret nem adatik, és a' szerzőnek azon szembetünő igyekezete, hogy a' könyv, valamint homályos és rejtélyes dolgokat foglal magában, ugy szinte világos és tisztákat is foglaljon. De ez nem ád helyes okot a' panaszra. A' nap a' világosság és elégséges a' világnak; de fényének különböző fokozatai vannak; a' messze eső testeket olly világosan nem szemlélhetjük, mint a' közellévőket; szürkületkor a' tárgyak nem láttatnak olly tisztán mint délben; sem délután az árnyékos barlangban, mint a' szabad mezőn; de a' nap mégis megfelel Isten minden kitűzött czéljainak. Igy van az Uj-Testamentommal is. De vegyük tekintetbe még különösen e' tárgyat.

Az Uj-Testamentom homályossággal vádoltatik. Mindenki meg fogja engedni, hogy benne sok dolgok igen is értelmesek, 's ezek a' legfontosb igazságok. Némelly részei homályosak. E' homály különféle okokból támadt. Az napkeleti modorban irt régi könyv; a' nyelv, a' példák és a' szerkesztésnek modora, a' mieinktől annyira különbözvén, néha-néha nehézségeket szülnek. Tekintetbe vétetnek esetek és körülmények, mellyeket mi csak félig, vagy épen nem tudunk. Némellykor ennek a' dolognak természete lehet oka; máskor az irónak szándéka, ki nekünk a' dolgot nem kivánta egészen felvilágositani; hanem csak futólagosan szemünk eleibe állítani. A' magában sokat foglaló terv, a' homálynak egy részét meg fogja magyarázni. Némelly igazságok az Uj-Testamentomban azoknak számára té-

tettek le, kik egy vagy kétezer évvel fognak később, egymástól elkülönözve élni; 's igy az első századokban nehezen értettek meg. De azon részek közöl, mellyeket a' homály fátyola takar, melly sok lön érthető elmélkedés és szigoru lelki szorgalom által! Midőn Isten az embert észszel látta el, bizonyosan azt akará, hogy annak erejét itt gyakorolja; és abban nincsen semmi Isten lényegével ellenkező, hogy olly kijelentés adatott nekünk, mellynek némelly részei az igazságnak kikutatása végett, a' léleknek legnagyobb megfeszítését kivánják. Ha pedig mindennek daczára, némelly mondatok mégis homályosak, okát annak már fejebb mutattuk ki, vagy az ellenvetésnek következő részéhez számláltatók!

„Az Uj-Testamentomnak némelly részei rejtélyesek.“ Mi jognál fogva kivánhatja az ember, hogy előtte minden világos és fogalmi tehetségének megfelelő légyen? A' teremtés munkáiban nincsenek-e rejtélyek, mellyek fölött a' legnagyobb bölcsész is kénytelen bevallani tudatlanságát! Nem ugyanazt tapasztaljuk-e a' természeti vallásban? Kicsoda foghatja fel elméjével Istennek szükséges lételét, egy olly lénynek létét, mellynek idéző okát nem látjuk? Miért tehetnénk azért kifogást az Uj-Testamentom ellen, hogy abban vannak némelly dolgok, mellyeket tökéletesen nem értünk? Ha a' hitet az észszel számtalan alkalommal látjuk egyesítve, mi oka lehet az embernek panaszra, hogy az irók némelly esetekben az észnél feljebb emelkednek, de követeléseikkel ellentétben soha sincsen. Különös megjegyzésre méltó és igazán nyomadékos e' tárgyban az, hogy Isten erkölcsi országlásában egy eset-

ben sem cselekedte azt, mit az emberek tettek volna, annyira különbözik az ő okossága az emberekétől, és az ő itélete a' fölött, mi legyen a' legbölcsebb és legjobb. Ha valaki a' népeknek évkönyveit áttekinti, mekkora a' rendetlenség, gonoszság, zavar és nyomor! De gondoljuk meg csak, hogy ez azon Istennek erkölcsi országlása alatt fordult elő, kinek tervei végetlen bölcsek, igazságosak és jók, 's ki, míg öndicsőségét veszi számba, az őt szeretőknek boldogságát mozdítja elő és pedig legnagyobb mértékben. Milly rejtélyeseknek tetszenek mind ezek! Annak, ki Istennek tulajdonait és gondviselését hiszi, a' lett dolgot el kell ismerni; de azt teljesen képtelen magyarázni, mikép lehetett az meg. Maga a' dolog bizonyos, de annak módja teljes rejtély és gépezete végetlen, szövevényesebb, hogy sem ember azt átláthatná vagy eszével fel érhetné.

Midőn a' grönlandi térítők ABCra tanították a' gyermekeket, ezek ráunván a' sok fáradságra, felkiáltottak: „Nem sokkal jobb-e nekünk ladikon lenni és tengeriborjukat vadászni, mikép atyáink cselekesznek, mint azt kiáltani ABC, vagy egész nap, miképen ti, tollal vakarni a' papiroson?“ — A' nevelésből származó áldás ezek előtt rejtély volt. Ugy szinte előttünk is rejtélyesek némelly részei az isteni tanításnak, és ennek egybefüggése azon czéllal, mellynek előidézésére rendeltetvék. Mikor még gyermekek valánk, voltak szülőink magok viseletében olly dolgok, mellyeknek okát mi meg nem foghattuk. 'S az ember, a' ki gyermek, azt hitethetné el magával, hogy a' világ egyetem nagy atyjának minden rendelését megértheti? Mi azóta

meggyőződtünk szülőink bölcseségéről azokban, a' miket előbb kárhoztattunk, 's nem kellene-e az embernek hason véleményhez szokni Istennek országlása ügyében?

Ha a' tárgy kellőleg vizsgáltatik, annyira távol esik a' keresztyén vallásban lévő rejtelmek látszatos gyanujától, hogy ezt inkább isteni eredete jelének tekinthetjük! Ha az Uj-Testamentomban semmisem foglaltatnék, mint a' mit azelőtt is tudtunk; vagy semmivel sem több, mint a' mi könnyen megfogható: méltán kételkedhetnénk azon, vajjon Istentől eredt-e; 's nem volt-e inkább emberi találmánynak műve? Ha rejtélyesek volnának a' keresztyén vallás által kiszabott kötelességek, méltán vádolhatnók azt, de nem tanaira nézve. Hogy lesznek némelly dolgok Isten természetét és országlását illetőleg, mellyek teljesen ki nem jelentettek, más dolgok, mellyek csak érintetnek, mivel az isteni igazságnak egyéb részeivel függnek öszve, és más dolgok ismét, mellyek csak említetnek, és nem magyaráztatnak, minthogy az emberi észnek körén túlesnek, azt mi természetünknél fogva várhatjuk; 's micsoda méltó okunk van itt panaszra? Szóval, ha a' természetnek tüneményeiben és Istenségnek erkölcsi kormányzásában, nyiltan bevallott sok rejtélyes dolgok vannak, igenis valószinű, hogy szinte az lesz az eset akaratjának kijelentésében is, hol az alány szinte roppant, és némi tekintetben még sokkal többet foglal magában? Rejtelmek nélkül az évangyéliom Isten művéhez sem hasonlítana! —

13-dik Ellenvetés. Ha az Uj-Testamentomi könyveknek alakját és szerkesz-

tési módját tekintjük, meg nem foghatjuk, hogy azok isteni ihletés segítségével irattak. —

Az Uj-Testamentom, kétségen kivül nagyon nevezetes könyv. Idegen nyelven irták azt, olly férfiak, kik járatlanok voltak nyelvtanban, vagy könyvszerkesztésben. Tanulatlan zsidók által szerkesztetett görög nyelven, melly akkori időben a' polgárosított világban, a' közlekedés legközönségesebb eszköze volt; míg a' beszédmód napkeleti; a' szók görögök; úgy, hogy felölök azt lehet mondani, hogy zsidóul gondolkoztak és görögül irtak. Foglalatját már megvizsgáltuk; 's a' világ felszóllítatott általunk, teremtene elő hason érdekü tárgygyal biró könyvet, melly szinte olly tanuságos és kielégitő volna. A' módszer ernyedtebb ugyan, hogy sem mai ízlésünkkel megegyeznék; de épen olly, millyet hason emberektől és századtól méltán várhatunk. Az írmodor is ollyan, a' millyen efféle körülmények közt lévő és illyetén nézetekkel biró embereknél lehetett. Az Ó-Testamentomi részt kivéve, az a' legegyszerübb könyv, melly valaha iratott. Semmisem teszi ki a' diáktalan embert nagyobb nevetségnek, mint mikor csinos nyelven kiván irni. Az évangyélisták és apostolok ezt meg sem kisértették; ők ezen felül emelkedtek; ők szó miatt zavarodásba soha sem hozattak, hanem a' legközelebbiket választották; úgy hogy mindenkinek kénytelen volt felötleni, mikép nem a' szókról, hanem a' dolgokról gondolkoznak. Nemzetöknek és századoknak izlésével megegyezőleg előadások nagy része példázó és képletes; leginkább pedig a' zsidóknak

szent könyveire nézve, teljes czélzatokkal. De mind ezen különösségek mellett, előadásuk módja mégis olly értelmes, hogy egészen felülmulhatlan. Ennek ellenmondhatlan bizonysága az, hogy a' lelki foglalatosságokhoz nem szokott ember is, legyen ennek oka akár fiatalsága, akár gyakorlatlansága, akár értelembeli gyengesége, sokkal többet fog érteni az Uj-Testamentomnak történetéből mint más könyvből, és tisztább eszmékkel birni az ott elbészélt dolgokról, úgy szinte világosabb fogalmai lesznek annak, mind vallásos elveiről mind erkölcsi parancsairól, mint a' minőket a' leghiresebb bölcsészeknek irataiból szerezhetne magának, ha mindjárt ugyanazon igazságokat foglalnák is magokban.

Könnyü dolog kifogásokat tenni az Uj-Testamentomnak alakja ellen, 's ezek első tekintetre elvállalhatóknak is tetszhetnek; de minél jobban átgondoljuk azokat, annál többet vesztenek értékökből. Valamelly könyv szerkesztésében nagy az ízlésbeni különbség a' világ keleti és nyugoti részeit lakó népek közt; van azonkivül még minden népnek különös saját ízlése. Ha már Isten irásban adja tudtunkra akaratját, épen lehetetlen, hogy az megfeleljen az emberi nem minden egyes nemzete ízlésének. Nem egyez-e meg a' természettel, ha felteszszük, hogy Isten azon embereknek, kiket ő választott, megengedte azon módszert követni, melly ismeretes volt a' század és nemzet előtt, mellyben ők éltek? Midőn tervei kivitelére a' zsidókat választá, mi azt várhattuk, hogy a' zsidó nép különös ízlése által megkülönböztetett irmodorra találunk. 'S hol volna Isten részéről valami igazságtalanság vagy

észszerűtlenség abban, midőn az emberektől azt kívánja, hogy akaratjának ismeretét a' Kanaáni lakosok modorában fogadják el. Ha valamelly keleti fejedelem kiváltságlevelet ad, mellyel különös szabadalmak nyerhetők az adásvevésben, ki veti meg azt azon kifogással, hogy az külföldi kitételekkel keleti modorban szerkesztetett? Mutassunk itt hasonló egyeneslelkűséget, és a' kifogás keménysége megszünend. Vajjon józan ember mondhatja-e: „Én meg nem foghatom, hogy e' könyv Istentől eredt, jóllehet áldással teljes; el nem fogadandom azt, mivel annak szerzői nagy szakálu és bőruházatu emberek voltak és másképp öltözködtek mint mi.“ Mi az irmodort illeti, illetlen volt volna e' könyv szerzőjéhez, annak ékességéről gondoskodni; Isten nem akar velünk úgy szólani mint valamelly szónok. A' királynak beszéde nem lehet, vagy ne legyen fényes és keresett; a' népek törvényei nem hirdettetnek virágdús nyelven.

14-dik Ellenvetés. Miképen lehetünk bizonyosak a' felől, hogy az Uj-Testamentom könyvei Krisztus apostolai által irattak? és ha azok által, hogy azóta nem történtek közbe szurások és meghamisítások?

Meg vagyunk győződve arról, hogy az Iliast Homer, az Eneist Virgil, Horácz munkáit ugyanezen költő és Cicerónak beszédit ugyan-e nevű híres római szónok irták. Ha most már azt kérdem, miért hiszed ezeket, azt feleled: „Az egész ó kornak bizonyságtétele tanusítja azt.“ Az Uj-Testamentom könyveinek is ugyanezen tekintély ád

súlyt. De hitelességök még azzal is növekedik, hogy érdekesb lévén azoknal foglalatja és nagy sokaságtól elfogadtatván, 's az állíttatván, miszerint lényeges szükséges igazságokat tartalmaznak, szükségeseket az üdvre, annál inkább érdekében feküdt a' népnek azt nyomozni, vajjon Krisztusnak apostolai által irattak-e, kiktől minden becsöket származtatják. Mi van Homer és Virgil munkáiban, mi olly szoros vizsgálatot kivánna? Vegyük csak komolyan gondolóra, hogy minden, mi az Uj-Testamentomot felforgatja, felforgat minden egyéb régi könyveket is, 's azokkal a' bizonyságtételnek minden hitelességét. Midőn Hardouin Jésuita, nagyon tanult férfiu, egész komolysággal azt állította, hogy Homer, Virgil, Horácz, Cicero 's minden egyéb görög és római remekirók, a' középkornak szerzetesei által készültek, ez állításnak nagy képtelensége olly mélyen éreztetett, hogy a' tudós karnak köznevetség tárgyául szolgált, 's e' czáfolat elegendő volt. Ekképpen kellene méltán azokkal is bánni, kik azt állítják, hogy az Uj-Testamentom nem Krisztus apostolai, hanem egyebek által iratott, mert valóban ezerszer könnyebb Homer és Virgilféle iratokat összetoldani, mint az évangyéliomokat és az apostolok leveleit.

Legjobb okunk van elhinni, hogy az Uj-Testamentomban közbeszúrások és hamisítások nem történtek 's hogy az ránk más alakban nem maradott, mint a' mellyben az apostolok és évangyélisták kezeiből kijött. Szívesen megengedjük ugyan, hogy a' másolók sietése, vagy tudatlansága oka volt valamelly név, adat, helység, vagy különös szó fél-

reértésének. Ez történt az ó kornak általam említett minden könyveivel, még pedig sokkal nagyobb mértékben. De mind ezen szorultság-okozta hibák mellett, miképen azokat nevezhetnők, mégis annyira elégségeseknek hisszük a' remekirók tisztaságát, hogy bátran mondjuk, miszerint azok meg nem hamisíttattak, hanem ugyanazok most is, a' mint eleinte szerkesztettek. A' belső bizonyíték nagyon nyomadékos. A' szerkesztésnek ékessége általában 's az egyes irónak saját írmodora, meggyőzik a' birálót a' munka valódiságáról, 's hogy egészet képez, azzal nyomta rá pecsétjét a' szerzőnek lelke. Illy sajátsággal birnak Jézus Krisztus apostolai is, 's őket utánozni embernek lehetetlen. Néhány értekezés, mellyekből megvan még egy két csekély maradvány a' keresztyénségnek első századaiban, szintén azoknak tulajdonítattak; de ki irataik szellemétől áthatva, az Uj-Testamentommal összehasonlítja e' munkákat, mellyek hamisan tulajdonítattak az apostoloknak, épen olly nagy különbséget találand minden tekintetben, a' millyet a' tudós Cicerónak beszédei, és a' Szent Irásnak Pagninus általi latin fordítása közt. Az Uj-Testamentomnak hasonneműsége (ha szabad e' szóval élni) legerősb bizonyságul szolgál, hogy ugyanazon lelkületű és bölcseségű emberektől szerkesztetett, 's hogy nincs benne idegen vegyület.

Ha ezen kivül tekintetbe vesszük a' tiszteletet, mellyel az első keresztyének viseltettek az apostolok iratai iránt, semmisem lehet valószinűtlenebb, mint hogy ők azokat meg akarták változtatni. E' tisztelet elég kezese volt hűségöknek. De ha mind-

járt ohajtotta volna is valaki közölök az Uj-Testamentom könyveit megváltoztatni, az teljes lehetetlenség volt. A' másolatok gyorsan szaporodtak, minden gyülekezetben a' keresztyének kezeiben voltak, korán lefordíttattak különféle nyelvekre, melyeken az évangyéliom több nemzet közt terjesztetett; a' vallásos emberek értekezéseikben azokból mondatokat idéztek; vallásos szakadások és felekezetek korán támadtak és az eretnekek az igazságot elferdítették; de mindnyájan ugyanazon szent könyveket fogadják el; 's igy egymást mintegy féken tartván, a' közbeszúrást vagy meghamisítást lehetetlenné tevék. A' nehézség minden következő századdal növekedett, 's a' régi kéziratoknak és a' mai napig érő másolatoknak egybehasonlítása, a' keresztyén vallásnak csak egy tanát vagy kötelességét sem támadja meg. *)

---

*) Az Uj-Testamentomi könyveknek meghamisíttatása némellyektől fölötte könnyü és valószinü dolognak tartatott. De mihelyt a' tárgy kellőleg megvizsgáltatik, a' végetlen nehézség azonnal tisztán áll előttünk. — Vegyük csak a' rómaiakhoz irt levelet. Az a' gyülekezet előtt felolvastatott, és mint isteni fogadtatott el. Minden buzgó keresztyén, kinek tehetségében állt, másolatát megszerezte magának és családjának elolvasta. Egyik a' másolatot Korinthusban lévő fiának küldé, másik Antiochiában lévő testvérének, a' harmadik Alexandriában lévő atyjának, kik azt mindnyájan köröztették e' városokban lakozó keresztyének közt, más országokban lévő barátaiknak is megküldék. 'S igy az rövid idő mulva, ezereknek volt birtokában. Míg a' levél a' keresztyén gyülekeze-

Az Uj-Testamentomi Kánon meghatározásánál vagy is az évangyélisták és apostolok iratainak más emberekétől való megkülönböztetésben a' régi keresztyének a' legnagyobb vigyázattal jártak el; 's ki ne helyeslené azt olly fölötte érdekes tárgyban? Ha valaki tőled bizonyos mennyiségű pénzt venne fel, nem ajánlanád-e neki a' legnagyobb figyelmet, hogy gondosan megvizsgáljon minden egyes dara-

---

tekben így sokasítatott, egyszersmind különféle nyelvekre is lefordítatott. Latin másolatnak azonnal kellett támadni, 's úgy szinte némelly napkeleti nyelveken való fordításoknak is. Mind ezen dolgok ollyan emberek által történtek, kik mind a' könyvet, mind az irót, mint Isten lelke által ihletett tanítót, fölöttébb becsülék. E' tisztelet azt eszközölte, hogy főbenjáró véteknek vették, annak értelmében vagy szavaiban valamit változtatni, 's előidézte a' legnagyobb aggodalmat az apostolok irataiban minden pontocskát megtartani, hogy eredeti tisztaságában tartsák fen a' levelet. A' hitelességnek ezen bizonyítékán kivül gondoljuk még meg azt, hogy a' levél a' gyülekezetek nyilvános isteni tiszteletében használtatott, és a' hivek elméjében fenmaradt. Keresztyén irók által idéztetett vallásos értekezéseikben bizonyíték gyanánt használtatott, az igaz hitüektől az eretnekekkeli versengésökben; 's az eretnekek viszont a' magok védelmére használták; 's úgy szinte, hogy magyarázatra való szent igéül használtatott mind a' görög mind a' római egyháznak tudós embereitől. Ezek mindnyájan tiszteletet tanusítottak a' könyv iránt. Milly nehéz, sőt lehetetlen lett volna azért itt a' meghamisítás vagy a' szent irásnak megmásitása a' nélkül, hogy az azonnal fel nem födöztetett volna. —

RÉVÉSZ IMRE - KÁLMÁN - KÖNYVTÁR
ÉSAIÁS 38: 19, b.
ALAPÍTOTT 1848. KÖRÜL

bot? Illy gondos vizsgálat fordíttatott az Uj-Testamentomra is, 's egy könyv sem vétetett fel belé, míg isteni tekintélyéről meg nem győződtek, vagy más szavakkal, hogy Krisztus és apostolainak tanítványi által iratott-e? Ollyanok, mellyek nem általok iratvák ('s ezt a' vizsgálat napfényre hozhatta), elvettettek; ollyanok, mellyek fölött kétségek támadtak, míg a' kétségek meg nem szüntek, félre tétettek; azok pedig, mellyek az apostolok által iratottaknak elismertettek, azonnal elfogadtattak. Ha ezen rövid jelentések kellőleg megfontoltatnak, 's ha különösen az ellenzők a' dolog bővebb vizsgálata fáradságát nem kerülik, egész tömegére fognak akadni a' bizonyítmányoknak, mellyek az Uj-Testamentom hitelességének, tisztaságának és isteni tekintélyének gyámolitására vannak, 's mellyekről annak előtte nem is álmodoztak.

15-dik Ellenvetés. Jézus vallásának pártolói közül sokan keservesen támadják meg a' bölcsészettant, tudván, hogy a' keresztyén vallás ki nem állja átható szemének szigoru kutatmányát.

Igen is az, hogy egy idő óta némelly emberek nagy lármát ütöttek a' bölcsészettan ellen, és hogy azt az emberek előtt a' földön valaha látott legrémitőbb szörnyetegnek rajzolták, és hogy arra kérték vagy igyekeztek birni az embereket, hogy tűzzel, vassal, felfegyverkezve egyesülnének annak megsemmisítésére. Érje el őket a' szégyen, mellyre érdemesek; mert vagy a' bölcseségnek hiányával vannak, vagy a' vallás előmenetele helyett más valami világi hasznot terveznek; de ne vonjuk azért

számadásra az évangyéliomot 's ne magyarázzuk azt annak becstelenségére. A' keresztyén vallás elpirul, midőn efféle ügyvédek kezelik ügyét, és kedvetlenséggel fordul el azoktól, siratván azt, hogy azok, kik magokat gyermekeinek nevezik, abból bővebb részét nem vették a' bölcseségnek és jóságnak. A' bölcsészettan, t. i. az igaz bölcsészettan (mert van álbölcsészettan is, mikép hamis vallás is van, — az Uj-Testamentom mind a' kettőt kárhoztatja) legnagyobb becsű és minden ágazataiban fölötte hasznos, és kitünő mértékben segíté elő az emberi nemnek jobbulását és szerencséjét. Ezt elismeri minden felvilágosodott keresztyén és kívánsága az, hogy a' bölcsészettan kiterjedt rendszerét minden részeiben tökéletesbítni minél inkább siessen, és hogy fölfedezéseivel minél többen megismerkedjenek. Mózes egykor azt kivánta, hogy Izraél népének mindegyike próféta volna, Jézus tanítványai pedig azt, hogy a' földnek minden lakosai bölcsészekké lennének. Ha kivesszük a' felfuvalkodott büszkeséget, semmisem ellenkezik annyira a' keresztyén vallással, sem többet nem árt, mint a' baromi tudatlanság; józan ismeret kivált a' bölcsészettanból mennyire a' lelki tehetségeket kimüveli, kedvező az évangyéliom tanulásának és elfogadásának.

Némellyek vagy inkább sokan az utolsók közől, kik bölcsészeknek nevezték magokat, az évangyéliomot elvetve azt mondották, hogy arra a' bölcsészettan birta volt őket; de az egész bölcsészettan épen olly kevéssé volt annak indoka, mint a' nap nem oka a' sötétségnek. Valamint nem mindenik

ki bölcseséget igényel, igazán bölcs, sem mindenik nem becsületes, ki erkölcsi épségével kérkedik; úgy szinte nem minden ember, ki bölcsésznek nevezi magát, birja az igaz bölcseséget. 'S ha valaki mindjárt bír is a' szemlélet igazságainak jeles ismeretével, de ha nélkülözi a' bölcsésznek szívét, a' főrésznek van hiányával. Ha efféle ember által vettetik meg a' keresztyén vallás, nem válhatik ennek szégyenére.

Ha megengednék e' munkának határai, bemutathatnók, hogy a' bölcselet nem foglal magában elveket, mellyek ellenkeznének a' keresztyén vallással. Ha egész terjedelmét tekintjük, a' mint minden nyomozásra való tárgyat átkarol, elmélkedvén a' lélekről, az erkölcsről, a' természetről: akkor a' keresztyén vallás nem lát benne ellenséget, hanem alázatos frigytársat, mellynek erőködései nem bántalmasok, hanem inkább ügyének kedvezők. Komolyan szólítjuk fel azokat, kiknek idejök engedi, hogy józansággal adják magokat a' bölcselet tanulására, és hogy az Uj-Testamentomot el nem fogult tiszta elmével olvassák, és az évangyéliom tekintetében nem félünk az eredménytől. De melly kevesen vesznek magoknak időt, illy fáradságos nyomozásra! Van azonban rövidebb ut is, mellyet választhatnak, hogy e' tárgyban lehetőleg kielégitessenek. Adjuk meg a' példáknak is az illő fontosságot. Senkisem fogja tagadni, hogy Báko, Newton, Locke, Boyle, Leibnitz, Paskal és St. Pierre bölcsészek voltak. De ők a' keresztyének sorában állanak! Nem vehetjük-e azért az ő hitöket és az igazság elveinek általok történt elfogadását jeles

bizonyságául annak, hogy a' bölcselet az évangyéliommal nincsen ellentétben; hanem hogy inkább szolgálója gyanánt vezeti Jézus lábaihoz, hogy lábainál ülve, ő tőle tanuljon mennyei bölcseséget?

Ezek némellyek a' legközönségesb és legfontosabb ellenvetések közől, mellyekkel az évangyéliomot megtámadják. Hogy azok nem olly erőteljesek, a' minőknek a' deistáktól tartatnak, azt a' felhozott feleletekből kivehettük. Sok mások is említethetnének még, mert az apostolok nem valami ravasz hamissággal járó emberek, kik látván, hogy valami kifogás támad ellenök, annak megelőzéséről jó eleve gondoskodnak, hanem egyenes uton haladnak; a' legnagyobb zajt okozó elveket hirdetik, és a' legszokatlanabb tetteket és eseteket minden magyarázat vagy védelmezés nélkül beszélik el, és könyveiket az embereknek szabad vizsgálatára bizzák.

Az Uj-Testamentom iratai hasonlók a' teremtés és gondviselés munkáihoz; magokban viselik a' hitelességet; de számos alkalmat is adnak kifogásokra. Mire valók Arábiának és Lydiának roppant pusztái? Mi jó czélja lehet a' döghalálos szeleknek, mellyek bizonyos halált lehelnek a' gond nélkül utazó emberre? Micsoda áldást hoztak valaha az emberi nemre a' pusztító földrengések? Micsoda bölcseséget vagy jóságot mutathatsz ki egyikből is ezek közül? Ha itt mindjárt legnagyobb zavarodásba jönnék is a' felelet miatt, mégis van elegendő bizonyságunk, hogy a' világ végetlen bölcs és végetlen jóságu valóság által teremtetett. Melly sok dolgok fordulnak elő a' világ kormány-

zásában, mellyekre nézve Diagorassal azt lehetne mondani: „Ha volna igazságos kormányzó, ki felügyel minden tetteire az embereknek, megengedhetne-e olly rémitő gonoszságot tanusító tetteket, p. o. az orczátlan csalárdságot és rablást, 's maga az Isten szine előtt letett hamis esküt; vagy észrevétlenül és büntetés nélkül történhetnének-e ezek? De gondoljuk meg csak igazán, hogy mind ezen kifogások és nehézségek daczára mégis igazán van Isten, ki megitéli a' földet. (Zsolt. 82, 8.)

Kövessük csak e' szabályt az évangyéliomra nézve is, és a' keresztyén ellenvetéseivel felhagy. Vannak nehézségek, azt mondod, a' vallástannak némelly részeiben, mellyeket meg nem oldhatok 's ezek ellenkezni látszanak az Istenségnek bölcseségével, igazságával és jóvoltával. Ha ez mindjárt úgy volna is, azt a' hasonszerüségnek alkalmaztatásából kiveheted, és még sem lenne bizonyítéka annak, hogy a' keresztyén vallás nem isteni. A' teremtésben és isteni gondviselésben előforduló nehézségeknek daczára mégis kényszerítetünk elismerni Istent, mint a' világnak teremtőjét és fentartóját. Ugy szinte midőn az évangyéliom gyámolítására olly bizonyíték van, melly hasonló az előbb elismert isteni művekhez, az előforduló nehézségek semmi esetre sem árthatnak hitelességének. De az ellene felhordott kifogások távol sem olly szigoruak és nehezek a' megfejtésre; sőt kielégitőbb feleletet adhatunk itt, hogy sem azokra, mellyek a' teremtés és gondviselés ellen tétetnek; mert itt a' bizonyitmány a' tárgynak természetével olly egé-

szen megegyező, olly változatos, olly sokat magában foglaló és teljes, hogy egy alázatos vizsgáló sem mondhatja: „Isten azt kívánta, hogy higyjek a' nélkül, hogy elegendő bizonyságát adta volna annak, hogy az évangyéliom mennyei kinyilatkoztatás.“

IX. RÉSZ.

A' deistáknak gondolkozásmódja és magaviselete rövideden megvizsgálva.

Eddig mint megtámadóról szólottunk a' deistáról, ki sátorát Jézus Krisztus országának határin belöl ütötte fel. Okát akarta tudni a' megváltó azon czimerének és jogának, mellyel elterjedett birodalmait, valamint a' sok millió alattvalókat is, kiken uralkodik, övéinek mondja lenni, és mi ezt neki minden késedelmezés nélkül mutattuk be. Ő előállott kifogásaival 's mi feleltünk. Most már a' keresztyén fog belépni a' természeti vallás birodalmába, hogy természetével megegyezőleg támadja meg azt, de nem testi fegyerekkel, hanem a' léleknek ama fegyvereivel, mellyek minden században „Istennek ereje által erősek voltak, a' nagy erősségeknek lerontására. Mikor t. i. minden emberi okoskodásokat elfordítnak, és minden nagyságot, melly felemelkedik Istennek ismerete ellen, és az embereknek minden gondolatjokat foglyul viszik, hogy a' Krisztusnak engedjenek." (Korinth. 2. lev. 10, 4. 5.) Kivánja, hogy a' deista fogjon fegy-

vert, férfias védelmezésére. Az igazság azon tárgy, mellyért a' keresztyén harczol, azon igazság, melly Isten tiszteletére tanítja az embert, és lábait az örök üdvnek ösvényeire vezérli. Ha a' deista következetes, tulajdon rendszerének elsőséget ád, mivel talán ama két tekintetben nagyobb elsőségekkel bír; és tisztábban és teljesebben szól arról, miképen lehetünk Isten előtt kedvesek és boldogok. De ha ő, míg a' keresztyén vallást ellenzi és megveti, ollyan vallással elégszik meg, melly őt az embert érdeklő legfontosabb dolgokban egészen sötétségben hagyja, magaviselete ki nem állhatja az átható és részrehajlatlan észnek vizsgálatát. Légyen a' dolog még további vizsgálatunk tárgya.

1. Szakasz.

A' deisták nem olly emberek szellemében vizsgálják a' keresztyén vallást, kik az igazságot szomjuhozzák.

Midőn az emberek csekélységek fölött vitáznak, a' könnyelműség megbocsátható; de ha a' vitának tárgya végetlen fontosságu, akkor a' léleknek ünnepélyes és komoly állapotja fölötte illő és elkerülhetlen szükséges. Ennek hiánya akkor nagy gyalázat. Az emberi léleknek itélő széke eleibe pedig soha csak félig olly érdekes tárgyak sem hozattak, mint az Uj-Testamentomban vannak p. o. Isten lényéről, az ő országlásáról, vagy az iránta tartozó kötelességekről, és az embernek örökkévaló boldogsága vagy nyomoruságáról. Ezek olly roppant és nyomos dolgok, hogy azon emberről, ki ezeket köny-

nyen veszi, méltán azt mondhatjuk, hogy az igazsággal sokat nem gondol.

De nem igy bántak-e csaknem minden időben a' deisták a' keresztyén vallással? Melly kevés a' kivétel? Mikép van az, hogy ama egyenes lelkűség helyett, melly tiszta szívvel vizsgál 's részrehajlatlansággal fontolja meg a' bizonyságtételeket, 's érdeméhez képest igazán becsüli meg az évangyéliom által tett felvilágosításokat és annak számos hozzátételeit, mellyekkel kitágitotta az emberi vallásos ismeretnek határait, ritkán találhatunk egyébre mint könnyelmü elmére és fenhéjázó önkényre. Nevetségessé teszik a' keresztyén vallást, és megvetéssel viseltetnek iránta. Arra törekszenek, hogy gonosz elmésségöket kitüntethessék és keserü gúnyolások erednek sziveikből csaknem minden alkalommal. Minden csekélységen kapnak, melly nekik alkalmat nyujt kifogásra, 's mindenben hibákat igyekszenek felfödözni; gyakran hamis idézetekkel élnek, minden vitázásaikban feltünő az évangyéliomnak gyülölése, mellyet el nem nyomhatnak; úgy látszik, hogy parancsainak tisztaságában botránkoznak meg főképen.

Van még egymás körülmény is, melly még inkább megerősíti azon hitemet, hogy a' deisták komolyan nem veszik a' dolgot. Ők keveset fáradoznak hiveik körül, hogy ezeket tanrendszerőknek vallási és erkölcsi alapelveivel megismertessék. Ők elég buzgalmat mutatnak abban, hogy az embereket az évangyéliomtól elidegenitsék; de ezt többnek nem vehetik, mint az álelvek kiirtásának a' szivből. A' fődolog még hátra van, t. i. hogy jó elveket ültes-

senek. De minő buzgóságot fejtenek ki itt a' deisták? Mellyik adhat hiveik közől tanuságot azoknak komoly szorgalmokról, hogy velök a' természeti vallásnak ágazatait oktatták volna? Kicsoda mondhatja tanítványaitok közől, hogy ismételve és szeretve serkentettétek kegyesebb, jótékonyabb és erényesebb életre, mint mellyet annakelőtte folytatott? Az emberek, kik ezen dolgokkal nem gondolnak, akármi ürügygyel élnek, igaz buzgalommal soha sincsenek sem tanrendszerök iránt, sem az igaz vallás nyomozása iránt.

Midőn azt tapasztalom, hogy ez az évangyéliom ellenkezőinek közönséges szelleme, ennek félreértését többé nem csudálom. Akármit állítnak ezzel ellenkezőt, de az igazságot nem keresik. Ugy jelennek meg, mint kik félnek tőle és azt kerülik, 's mint a' kik meg kivánnának szabadulni annak megszoritó szabályaitól. Lelkök olly állapotban van, hogy az igazsággal való megismerkedés csaknem lehetetlenné lesz. Megvetéstök a' keresztyén vallásnak nem válik szégyenére; azzal inkább isteni származását tanusító bizonyítmányait nevelitek.

2. Szakasz.

Ugy látszik, hogy a' deisták mind vallásuk rendszerével, mind gyakorlatba-vételével, mind terjesztésével keveset gondolnak.

Minden országban a' néptömeg az uralkodó vallás részére nyilatkozik, akármiféle legyen is az. Ha a' keresztyén vallás a' honi, akkor keresztyéneknek nevezik magokat. De ebből mi azt nem

következtethetjük, hogy annak alapelveit hiszik, vagy hogy szívökön fekszik magokviseletöket annak parancsaihoz szabni. Ők e' miatt szintén olly kevéssé keresztyének, mint bölcsészek; mivel a' bölcseletet számos emberek becsülik és értik a' honban, mellyben laknak. A' keresztyén vallás mellett vagy ellen szóló okok, mellyek hiveinek életéből merítvék, nem efféle néptől veendők, hanem azoktól, kik meggyőződésből keresztyének és arra törekvők, hogy tetteik annak parancsaival megegyezzenek. A' keresztyén vallásnak ezen okszerű követelését a' deisták is teljes joggal tehetik, és deistáknak egyedül csak azok tekinthetők, kik meggyőződésből azok. De mind e' megszorítás mellett nem vádoltathatnak-e a' deisták méltán, hogy vallásuknak mind gyakorlatba vételét, mind terjesztését elmulasztják?

Deistákra találunk mind Frank-, mind Angolhonban közel másfél század óta; és elég idő engedtetett a' természeti vallás hiveinek éltökben kimutatni befolyását. Kötelez az erényre 's felszólítja tanítványait azonkivül az Istenségnek imádására és dicséretére, mind a' magányban, mind nyilvánosan. A' keresztyén vallás szintén e' dolgokat parancsolja, csakhogy nagyobb mértékben és több okokkal és tanítással élve. Kiknek az évangyéliombani hitök valami hitelre való, azoknál is találunk külön és házi ajtatosságra és a' közistentiszteletbeni részvétre. Vajjon a' deisták Istent titkon imádják-e, 's vesznek-e abban részt családaik is, arról feleljen lelkiismeretök. De mi közös istentiszteletöket illeti: már biztosabb itéletet hozhatunk. Egy

rövid ideig tartó kivétellel nem tudunk Angolhonban deistákból egybeállott társaságot *), melly nyilvános istentisztelettel bírt volna; e' vallástannak leglegtudósb és legbuzgóbb ügynökei, az istenségnek külső vallásfételét illőleg, úgy éltek e' világon, mint Istentagadók. **) A' mi természeti vallásnak nevezte-

---

*) Mintegy negyven évekkel ezelőtt, egy tanítója a' keresztyén vallásnak, ki deistává lett, egy londoni kápolnában közistentiszteletet kezdett, hol mint a' természetnek papja foglalatoskodott. De a' deisták csak hamar ráuntak a' közistentiszteletre, 's már öt év lefolyta előtt, a' kápolna bezáratott. Ugyanez történt 1838-dik évbeu Éjszakamerikában Philadelphia nevű városban, hol az elhiresedett Günal Henrik nevű lelkész az úgy nevezett észvallásnak közistentiszteletet rendelt. De pár év multával borzasztó következetlenségekbe és tévedésekbe merülvén el, az évangyéliom mélyebb vizsgálatához fogott, 's most leghiresebb tanitója.

j. a. f.

**) A' régi angol deisták, kivévén Herbertet a' Cherbury Lordot, és némelly mások úgy bántak a' keresztyén vallással, hogy ha a' keresztyének is a' szerint cselekednének a' természeti vallással, azt mondanám: „hogy ők alávaló czivódó és képmutató emberek.“ Ők a' becsület hiányával voltak. Igaz véleményök kinyilatkoztatása helyett, keresztyéneknek nevezték magokat, mégis mindent elkövettek, mi hatalmokban állott, a' keresztyén vallásnak kisebbitésére. Midőn elveik miatt szenvedéseknek tétettek ki, miért nem tűrték azokat férfiasan, mint azt minden időbeli keresztyének tevék? Azonkivül sok esetekben ügyvédképen állottak élére az erkölcstelenségnek és véteknek, minden komoly és szentséges dolgokat kigunyolván. A'

tett, sok nemes serkentést foglal magában a' kegyes életmódra. De azok, a' kik a' deistákkal szövetkeztek vagy a' deisták magok állíthatják-e azt, hogy szokásokban van, ajtatos tisztelettel szólani az istenségről és egyebeknek ajánlani isteni tiszteletöket és minden erénynek gyakorlatát? A' természeti vallást azért teszik-e eleibe a' keresztyén vallásnak, mivel elégtelen erényt előteremteni az emberek között? Nem az ellenkezőt bizonyítják-e inkább irataik, és kívánságaiknál szigoruabbak-e parancsai, és az általa adott szabadalom sokkal csekélyebb-e, hogysem azzal kívánságaik és szenvedélyeik megelégedhetnének? Ha e' dolgokat meggondoljuk, nincsen-e nagy okunk attól félni, hogy sokan elhagyandják a' keresztyén vallást, a' természeti vallásban keresvén menedéket, hogy megsza-

---

franczia deisták azon osztálya, kik emberbarátoknak nevezték el magokat, sokkal feljebb nemüeknek látszanak lenni a' régi franczia és angol deistáknál. Elveiket nyiltan megvallották: „Mi (azt mondják) hivei vagyunk a' természeti vallásnak.“ Készítettek vallásos szertartásokat; közistentiszteletre gyültek egybe; dicséreteket és könyörgéseket mondottak 's beszédeket tartottak Isten lényéről és az emberi kötelességekről. (Az emberbarátokra itt mondott dicséretre már régtől fogva nincsen alkalmunk. Isteni tiszteletök nem tartott tovább, mint az angol hitetleneknek istentisztelete.) Ollyan deista, ki komolyan törekszik Istennek kedvét megnyerni, egyenesen a' keresztyén valláshoz vivő uton jár: „valaki az atyától hallott és tanult, az Krisztushoz jön;“ 's hálálva keresend enyhhelyet az évangyéliomnak árnyékában.

badulván az évangyéliomnak köteleitől, kedvök szerint vétkezhessenek valamelly vallástan nyomán? *) Szinte olly kevés gondot fordítottak a' deisták vallásuk terjesztésére is. Midőn valakinek olly elvei vannak, mellyekről azt hiszi, hogy azok Isten legnagyobb dicsőségére és az emberek boldogságára szolgálandnak, kötelességében áll azokat minden tőle kitelhető erővel elterjeszteni. A' kötelesség ugyanaz, legyen az ember keresztyén, muhamedanus, deista vagy pogány. Voltak a' keresztyénség közt deisták régtől fogva; és közöttök némellyek tudományos, nagy befolyásu és tekintélyű férfiak voltak. Igaz, hogy mutattak némi buzgóságot, hogy néhány keresztyént vallásukra térítsenek; de megállapodván, minő itélettel leszünk törekvésök tisztasága felől. A' keresztyének Isten imádására és tiszteletére és minden erénynek gyakorlatára tanítatnak. Efféle térítésekkel azért keveset nyer a' valódi jóság ügye; csak egy uj indok sem közölte-

*) Ezen előterjesztés szomorítólag igazoltatott, néhány évekkel ezelőtt némelly frankhoni hitetlenek törekvése által, kik az emberi lelkekben a' jövendő életről hitet el akarták törleni. „A' halál örök álom," ez volt kedves elvök, 's e' felirás több temetőhelyek ajtaja fölött olvastatott. Milly indoknál fogva vetették meg ezen emberek a' szent irást, az igen is szembetünő; kerülték az évangyéliomnak tisztaságát és büntetését. Vagy kemény beszéd azt mondani, hogy az ok, melly miatt efféle emberek ugy kivántak meghalni, miképen az ebek, az volt, minthogy élni is ebképen kivántak?

tik jellemök javitására. Vajjon a' deisták gondoskodnak-e elemi könyvek segedelmével gyermekeiket a' természeti vallásnak elveiben oktatni, és a' velek közlött indokokkal őket annak parancsolatainak megtartására kötelezni? annak meghatározását tulajdon lelkökre kell hagyni.

De még két útja van az igaz buzgóságnak, mellyeken természetesen fogna nyilatkozni; azonban egyiken sem áll elő. Frank- és Angolhonban nagyobb számmal vannak a' vétkes és erkölcstelen személyek, kik az észnek ellene cselekesznek, és szokott magaviseletökkel a' legfelsőbb valóság megvetését nyilvánítják. Kicsoda hallott valaha a' deisták fáradozásairól, hogy bűnbánatra bírják ezen bünösöket és vétkes útaikról visszavezessék őket? Azonban az embereknek még más neme is van, melly régen felhivja a' deisták buzgalmának jótékony segítségét. A' földnek nagy részét pogány bálványimádók lakják, kiknek vallásukat az istenség dicsőségével ellenkezőnek kellett a' deistáknak tartani, magokra nézve pedig lealacsonyitónak. A' természeti vallást ők a' legjobb vallásnak, Isten előtt legkedvesebbnek és legüdvösebbnek, az ember számára pedig a' legboldogitóbbnak tekintették. De kicsoda hallott valaha a' deistáknak hittérítő társasága felől, melly a' pogány bálványimádásnak vakhiveit az igaz Isten ismeretére vezérelje, ki teremtője és kormányzója a' világnak? Irataikból ki nem vehetjük, hogy efféle gondolat szállta volna meg valaha valamelly deistának lelkét. A' buzgalomnak illy átalános hiánya, e' tekintetben valóban nevezetes. Nem költi-e fel ez bennünk a' gyanut, hogy

itt valami fogyatkozásnak kell lenni; vagy magában a' vallástanban, vagy az azt pártoló emberekben, hogy az vagy nem közli az emberekkel a' szeretetnek lelkét, vagy hogy ők azt nem érzik, vagy hogy mindkettőben összevéve keresendő az ok?

3. Szakasz.

Megjegyzésre méltó, milly keveset tudtak a' keresztyén vallásnak ellenségei ellene felhozni.

Azon naptól kezdve, mellyen Jézus évangyéliomát hirdette volt, erős ellenzésre talált, és ellenei igazolni akarták magokat annak megvetése miatt. A' zsidók mindent elkövettek, a' mi embernek lehetséges, hogy annak hamisságát felfödözhessék, mert e' felfedezéstől függött egész boldogságok. De melly megjegyzésre méltó dolgot hoztak napfényre? Ugyan-e részben buzgók voltak a' pogányok is. A' fejedelmeknek, papoknak és bölcsészeknek egyenként külön okuk volt hadra kelni az évangyéliommal, és mihelyt valamelly testületnek érdekei koczkáztattak, találkoztak eszes férfiak ügyöknek pártolására, még a' legfaragatlanabb századokban is. De szerencsésbek voltak-e ezek a' zsidóknál? Ha elvesztek is némellyeknek iratai, ránk maradtak mások munkájának lényege, de ezek semmitsem foglalnak magokban, a' mi az évangyéliomot veszélyeztetné vagy annak igazságát felforgatná. Legelső elleneitől a' legszigoruabb okokat várhatnók ellene, annál inkább, minthogy a' megczáfolásnak eszközeihez könnyebben juthattak. De a' helyett

hogy egy térre lépnének a' későbbi századbani ellenségekkel, Celsus, ki először támadta meg a' keresztyén vallást iratban, megengedi, hogy Krisztus és apostolai igazán végbevitték azon csudákat, mellyekre hivatkoztak. Kevés idővel aztán, hogy a' zsidók a' Talmudot szerkeztették, nem tették volna-e le abban mind azt, mi nemzetöket az évangyéliom ellen megkeményíthette; de mit foglal az magában, a' mi a' keresztyén vallást megczáfolná? Diadalmi öröm fogja el a' keresztyén ember szívét, ha a' régi zsidóknak és pogányoknak tompa fegyvereit látja.

A' keresztyén vallásnak mai időnkbeli ellenségei sokkal bátrabb állást foglaltak el. *) Régiebb testvéreik, kik közelebb éltek a' keresztyén korszakhoz, teljes gyülölettel viseltettek az évangyéliom

*) Volney, hitetlen franczia iró, tagadta, hogy valaha volt volna Jézus Krisztushoz hasonló egyén. Azoknak, kik az erkölcsi bizonyitéknak természetéhez értenek, és azoknak Krisztus létéről szóló nagy mennyiségéhez, el kell ismerni, hogy minden bátor, vakmerő dolgok közt, mellyek az emberektől valaha az embernek fia ellen mondattak, Volney véleménye mint alaptalan és gyanuteljes elkülönözve áll előttünk. Ha tréfát nem üz testvéreivel, kisértvén, mennyire terjedne könnyühitüségök, hanem komolyan veszi állitását, bizonyosan pártomat fogják minden józan elméjü olvasók, ha azt állitom, hogy Bedlámba való volna, és hogy annyira különös és megrögzött az ő bolondsága, hogy mindeddig még nem is épitetett lakás illy szerencsétlen ember számára, ki efféle teljes zarvarhoz még a' képtelenségnek egész zürzavarával is járul. —

iránt; némellyek közölök magas ranguak és hivataluak voltak; és a' polgári tisztség, mellyel felruháztattak, annál inkább segité őket az igazság felfödezésére; de mind ezek után kénytelenek voltak elismerni az Uj-Testamentomi csudák valóságát. Valamivel később utódaik azokat nagy bátran tagadták. Némellyek azt igérték, hogy a' csudáknak lehetetlenségét bebizonyítandják; mások megkisérték az egyes történeteknek hiábavalóságát és hamisságát bemutatni, sokan a' szent irásban ellenmondásokat, kifogásokat és nehézségeket kutattak; nevetséggel és csipős beszéddel gazdagon fűszerezték értekezéseiket. Némellyek ezen ellenségek közől nagy tehetségű és tudományu férfiak valának, míg mások semmivel sem birtak, semmivel sem ajánlhatták magokat, kivévén az évangyéliom elleni gyülölettel. De mind ezen emberek mit hozhattak fel ellene? A' keresztyén, ki körülményesen olvasott e' tárgyról, örvendeni fog, látván, milly könnyen 's kielegítőleg volt megfelelve kifogásaikra; milly távol estek a' czéltól mérges nyilaik; milly csekély mértékben voltak képesek a' keresztyén vallásnak nagy bizonyságtételeit meggyengítni, 's mint maradt meg épségében az épület, mellynek lerontásán minden erejökből fáradoztak! Valóban a' kifogások korántsem olly számosak, mikép a' vitában járatlan tán feltételezné; mert jólehet a' deistáknak iratai nagy számmal vannak, mégis sokszor alig találunk egyébre, mint a' már elébb tett kifogások ismétlésére. Azok, kik meg akarnák támadni a' teremtésnek és gondviselésnek műveit, ezek ellen sokkal többet mondhatnának és hatályosabb módon,

mint az, a' mi kezdettől mondatott az isteni kijelentett vallás ellen.

4. Szakasz.

Az évangyéliom elleni szellem, melly annak hitelessége megsemmitését tervezte, a' legnagyobb képtelenségekre vitte a' deistákat.

Midőn az emberek valamelly előttök kedvetlen tanrendszernek sikeres ellenzése végett, legnagyobb képtelenségekre vetemednek, és minden valószinütlen dolgokat hisznek, mellyek annak hitelességét csorbitják: akkor van okunk abból azt következtetni, hogy a' tanrendszer igaz; vagy minden esetre legerősebb okunk van azt hinni, hogy ők igazságtalanul bánnak. Milly feltünő pedig ezen arczvonás a' deistákban, mihelyt a' keresztyén vallásról van szó. Sokan közölük nagy miveltségü, nemes gondolkozásu és józan itéletü emberek valának; de e' tárgyat illetőleg van bennök valami döreség, mellyet a' vitának minden olvasója észrevesz. A' görög és romai régi pogányok vallása a' bálványimádásnak, babonaságnak, erkölcstelenségnek és vadságnak különnemü tömege volt. De mennyire magasztalják azt a' hitetlenek! Gibbon, ki förangu a' hitetlenség „Főpapjai" közt, mindenkor nagy helyességgel szól arról, 's e' czimmel tiszteli meg azt: a' görögök diszes regetana. A' Korán szinte hemzseg a' nevetséges szertartásos esztelen szabályoktól, és ollyan parancsoktól, mellyek az észnek és erkölcsiségnek vannak ellene. De a' mekkai proféta mind a' mellett mégis embere a'

hitetleneknek és róla és vallásáról a' legékesebben szólnak. De miért? Ő Krisztus évangyéliomának ellensége volt. Ezek közt szinte sok dicsszónoka van a' mai pogányságnak is. A' Hindusok vallása, miképen tudva van, a' bálványimádásnak, fajtalanságnak és kegyetlenségnek zűrzavara, 's a' leghitelesb birák tanusága szerint, a' Hindus népnél gyalázatosabb, erkölcstelenebb, hamisabb és csalárdabb e' földön nincsen. 'S még is mint magasztaltatott az a' deista irók által! Ha hitet adnánk Raynalnak és segédeinek, azt vélnök, hogy vallásuk a' bölcseségnek és tisztaságnak kivonata, és hogy hívei élőpéldái minden erénynek. De mi okból csufitják el annyira az igazságot? Hogy a' keresztyén vallás a' hasonlatossággal árnyékba álitássék, és Bráhmának vallása feljebb valónak láttassék lenni Jézus vallásánál. A' szent irásnak időtana megegyez a' leghitelesb régi történetekkel, a' természetnek jeleneteivel, a' mesterségek és tudományok felfödözésével és erőt nyer a' nemzetek évkönyveinek szoros vizsgálatával. Ellene, a' kevélység szellemétől elragadtatva, olly időtant költöttek az Egyiptom China- és Hindostanbeliek, melly százezer, sőt millió évekről szól. Némelly uralkodóinak országa, szerintök, sok ezer évek óta állott fen. A' deisták e' megbájolt italt nagy szomjusan isszák 's örömest részegednek meg tőle. De honnan van, hogy eszes emberek csak egy szempillanatig hihetik az efféle kézzel fogható képtelenségeket? Onnan, hogy általa az évangyéliomnak hitelessége rontatik meg. Ha a' keresztyén valami kitüntetett jó tettet cselekszik, azon gyanusitással állanak elő a' hitetlenek, hogy

itt méltán képmutatástól lehet tartani. Ha pedig más hitü ember ugyanazt miveli, bár alábbvaló mértékben, ő és vallása az egekig magasztaltatnak, és megbocsáthatlan véteknek vennék, ha a' képmutatásnak gyanujával terheltetnék. Minthogy keresztyén vallástanitók vannak, minden szolgái keserüen támadtatnak meg mint tudatlan és ravasz papok, kik minden nemesb érzeménytől megfosztvák. Terheljétek meg kedvetek szerint a gyalázat nak nagy rakásával a' rosz embereket, kik e hivatalt elvállalják. De miért van ellenséges indulat a' jók ellen, kik az erényt nem csak tanítják, hanem gyakorolják is, és a' keresztyén vallás mellett a' természeti vallásnak elveit is megvilágosítják, és parancsait olly kiterjedten, komolyan és állandóan sürgetik, a' mint deista sohasem cselekedett. Ők az évangyéliomnak szolgái, 's ez elég nagy vétek; minden azzal egybefüggő dolog visszatetsző. — Kérjük a' deistát, vizsgálja meg csak atyáinak és testvéreinek magaviseletöket független lélekkel. Fájdalmas ugyan valamelly emberi társulat ellen illy kemény vádakkal felállani, de arra kényszerittetünk; 's kicsoda czáfolhatja meg azokat? Nem ugy látszik-e, mintha a' keresztyén vallást megtámadó minden eszközeik törvényesek volnának, 's hogy azt, akár igaz, akár rosz uton, kárhoztatni kell? De ez nem bizonyítjae-e gyszersmind azt is, hogy kevés bizodalommal lehetünk azon emberekhez, kik efféle utakat választanak czéljok elérése végett? és ugy látszik, hogy tudják, mikép ügyök korántsem olly jó, mint a' világgal elhitetni kivánják.

5. Szakasz.

A' deistáknak vallástana el nem foglalhatja az évangyéliomnak helyét, 's az ember boldogsága felől czélirányosan és kielégitőleg nem gondoskodhatik.

Az évangyéliom mind azon dolgoknak tiszta ismeretére vezet, mellyek kötelességünk és boldogságunkra nézve megkivántatók. Istennek lénye és tisztelete az ut, mellyen előtte kedvesek lehetünk, a' kötelességnek sokféle részei, az igéreteiben való vigasztalások, és a' jutalmazásnak és büntetésnek jövendőbeli állapotja, mind teljesen és tisztán jelentettek ki és minden méltányos kivánságaink kielégitettek. Ezeket a' deista megveti. Természetesen azt kellene abból következtetni, hogy ő azok helyébe jobbakat állíthat, és hogy midőn szivünket az évangyéliomtól elvonva ezektől megfoszt, kielégitőbb felfödözésekkel szolgálhat az istení igazságról és gazdagabb vigasztalásokkal. De minő vallástan az, mellyet az évangyéliom helyett ajánlanak? Azt mondhatjuk méltán a' deistákról, hogy egyedüli gondjok az volt, az évangyéliombani hitet kiirtani a' szivekből; 's midőn czélokat érték, mit sem gondoskodtak a' felől, hogy más elveket közölnének; hanem mintha minden dolog annak rendjén volna, az embert magára hagyták minden őt kormányzó és meghatározott alapelv nélkül. Ezen cselekvésmód valóban a' legszigorúbb megfeddésre méltó; 's igazán mondhatjuk, hogy az, mit az efféle vakbuzgó belénk csöpögtet, nem az igazságnak és emberi

boldogságnak szeretete, hanem a' keresztyén vallásnak gyülölete. De tegyük fel azt, hogy a' deista kész velünk vallástanát megismertetni, mi van abban, a' mi az évangyéliomnak helyét betölthetné? Micsoda biztosítékot adhatsz nekünk oh deista! hogy az úr Isten az emberrel barátságos közösségre lépend? Midőn isteni tisztelettel kívánok foglalatoskodni, keresem a' Krisztus által való menetelt egy lélekben az atyához! De mint mondhatod azt: Tisztelem az Istent?

Micsoda különös irányt adhatsz nekem és micsoda biztosítékot arról, hogy isteni tiszteletem kedvesen fog fogadtatni? Az Új-Testamentom reményt ád, hogy kibékülhetek megbántott Istenemmel a' Jézus Krisztusnak közbenjárása által; de te ezen tant megveted. Miképen nyerhetem meg tehát bűneimnek bocsánatját 's mint tehetek szert Isten barátságára? Magyarázd-meg nekem ezt deista, mert a' tárgy legnagyobb érdekű lelki békességemre nézve. Azt mondod: „Bánd meg bűneidet és jobbitsd meg életedet, és az Isten megbocsátand és barátod lesz.“ De miképen támaszkodhatom állításodra? Azon kivül, hányszor, meddig és micsoda bünökért lesz a' bűnbánat elegendő? — Meggyőződésem az, hogy minden általam teljesített kötelesség keverve van tökéletlenséggel; mikép kezeskedhetsz nekem arról, hogy az kedves lesz? Én nagyon megvigasztaltatom ama áldásteljes állapotnak reménységével, mellyel az évangyéliom Jézus tanitványait biztatá 's melly a' halál után bekövetkezendő. Te azt mondod, hogy az évangyéliom csalódás, 's el akarod fojtani minden várakozásaimat. De mit adsz

azok helyébe? Te szintén jövendő állapotról szólasz; de kicsoda látta valaha azt? A' te vallástanoddal megegyezőleg, senki sem szállott le valaha az egekből, hogy azt kijelentse; az egész csak emberi okoskodáson épül. De okoskodás által oktathat-e engem valaki arról, mi az üdvösség, meddig fog az tartani, 's vajjon nem veszthetí-e el azt az ember? Az évangyéliom béketűrés és vigasztalással lát-el engem a' jelen élet szenvedései közt, midőn arra tanít: „Hogy azoknak, a' kik Istent szeretik, mindenek egyiránt javokra vannak," (Rom. 8. 28.) és hogy: „a' mi nyomoruságunknak egy szempillantásig való könnyűségnek felette igen igen örökkévaló állandóságát szerzi minékünk." (Korinth. 2. lev. 4. 17.) Mindezekről le kell mondanom, mihelyt neked engedek. De hol vannak már a' vigasztalások, mellyeket azok helyébe adhatnál? Nincsenek itt isteni beszédek: okoskodásokra és állításokra kell támaszkodnom; de vajjon kielégitő lehet-e ez? Mindezen dolgokban a' deista sejtésnél vagy valami csekély hihetőségnél többel nem szolgálhat. Meglehet, hogy ugy van; de meglehet az-is, hogy másképen van. Nem adhat semmit, mi a' valóságot és bizonyosságot megközelitené. 'S vajjon ez megfelelő gyámolitás-e? Elegendő-e a' reménynek élesztésére 's az életnek irányadására? Hát ezért áldozná fel a' keresztyén az évangyéliomot, „melly lábainak szövétneke és ösvényének világa?" Szélnek fogja-e ereszteni azt, a' mit méltán valónak tart olly tanrend szerint, mellyről magok a' deisták sem mondhatják, hogy felebb emelkednék a' lehetőségnél? — Meg kell elégednünk e' rö-

vid útbaigazitással, hol bővebb megvizsgálás volna szükséges a' tárgynak teljes megismerésére; olly egy tárgynak, melly hangosan szólitja fel a' keresztyén vallásnak minden megvetőit, hogy arra a' legkomolyabb figyelmet forditsák.

6. Szakasz.

Nagyon hihető, hogy a' természeti vallásnak azon tanszere, mellyet a' deisták vallanak, az Uj-Testamentomból vétetett.

„Isteni kinyilatkoztatott vallás szükségtelen" azt mondja a' deista, mert „az ész megtanit minket minden szükséges igazságokra;" 's ennek bebizonyitásául a' természeti vallásnak tanrendszerére, mellyet felállított, hivatkozik. De van okunk tagadni állitástokat 's titeket azzal vádolni, hogy vallástanaitokat a' szentirásból oroztátok. Annak foglalatját ti ugyan átalában a' természeti vallás elveinek nevezhetitek; de a' kérdés az: Honnan tanulta a' deista azokat? Mi vétetett az észtől 's mi Krisztustól? Hogy a' deista vallástanát nem az észtől vette, arról az emberek története olly bizonyitmánynyal szolgál, mellyet egy könnyen meg nem fognak czáfolni. A' görög és római birodalomnak régi bölcsészei legnagyobb tehetségű férfiak voltak; tudományok közt töltötték napjaikat; ők figyelmöket gyakran a' legérdekesb tárgyakra irányozták, és sok könyveket irtak. De mutasd ki nekem tanrendszeröket a' természeti vallásból? Itt ott ugyan találunk helyes gondolatra, de számos tévedésekkel keverve; minden gyémánt az omladékok egész he-

gyeivel van elboritva, vagy jobban szólva, a' ganéjrakásból csillog ki. Egy a' mai legelőkelőbb deisták közől, Angolhonban megkisérté a' tudva lévő igaz eszmékből valamelly tanrendszernek gyüjteményét létrehozni. De ha melléje állitotta volna a' sok omladékot, mellyből azokat kiszedte, ha kimutatta volna a' babonaságot, a' képtelenséget és a' bálványimádást, mellyel az eredeti szerzőknél egybeköttettek, kitetszett volna, hogy bár mint dolgozott annak csinosbitásán, mégis az elkülönözött gondolatok azoknál mit sem használtak. Legbölcsebb társaiknak vallástana életökkel együtt megvetést érdemlő babonából és bálványimádásból állott. Az ujabb korbeli pogányok sem voltak szerencsésebbek. Hindostan nagyon polgárosodott ország, 's haladása a' hasznos müvészetekben közösen elismertetik. — A' Brahminok fölötte dicsértetnek tudományuk és a' titkos bölcseség miatt, melly „Schaster" nevü szent könyveikben foglaltatik. Még jóval nagyobb mértékben dicsértetett China a' tudományokban és müvészetekben tett javitásaiért és intézeteinek kitünő czélirányosságáért, 's találunk benne szinte bölcsészeket és papokat is. E' két ország olly sokáig van már a' polgárosodás állapotjában, hogy bennök mind a' régi, mind az ujabb időnek felfödözései egyesülnek. Ha tehát valakitől, bizvást ezektől várhattuk volna a' természeti vallásnak legtisztább rendszerét. De e' helyett mind a' két helyen a' legvastagabb bálványimádás uralkodik, melly a' tudósok befolyása által gyámolitatik és valamint a' tudatlan nép, ugy magok is rabjai a' legalábbvaló 's leglealacsonyitóbb babonának.

Ha már efféle állapotban találjuk a' régi és újabb nemzeteket, kik szinte az ész által kormányoztattak, mikép van, hogy az europai deisták annyival haladják felül azokat a' természeti vallásnak ismeretében? Tán onnan van, mivel a' deisták most nagyobb tehetségekkel birnak? Azt nem állíthatjuk. Honnét van tehát, hogy azon ész, mellyet ők el nem értek, ti hozzátok olly közel jár? Mutasd ki ennek okát? Elhallgatsz? Ennek oka nem egyéb, mint az, hogy ott élsz, hol az évangyéliomnak világa szolgál, mellytől természeti vallásodnak ismeretét kölcsönözted: „Én az Uj-Testamentomnak mivel sem tartozom. Én soha e' könyvet úgy nem olvastam, hogy képes volnék abból valami tanrendszert alkotni.“ Igazságod lehet, de megemlékezzél arról, hogy minden vallásos érzemények, mellyek azoknak elméjöket mozgásba hozzák, kik veled egybeköttetvék, és mind azon igaz és kegyes eszmék az erkölcsi tárgyakról, mellyeket kora gyermekséged óta felfogtál, egyenesen a' szent irásból erednek. Te valamelly homályos napon járó emberhez hasonlítasz, ki, minthogy nem látja annak fényét, tagadja, hogy a' naptól van ösvényének és a' körülötte levő tárgyaknak világossága.

7. Szakasz.

A' legkitünőbb deistáknak és keresztyéneknek összehasonlítása, indulatjaikra és magaviseletökre nézve.

Az elvek jóságának legjobb és leghelyesb próbatétele úgy történik, ha befolyásukat tekintjük, mely-

lyel a' gondolkozás és életmódra vannak. Midőn azért a' deista vallását a' keresztyén vallásnál felebb helyezi, jobb embereket is kell képeznie, és jelesebb tisztaságu és jóságu életet előteremteni. Nem veszem itt számba ama zabolátlan sereget, melly a' deismust vallván, ajtót nyit minden kivánságnak és szenvedélynek, melly kielégítés után sohajtozik, és azt állítja, hogy vallások erre szabadalmat ad; minden hitetlen, kiben jellem és becsületérzés van, testvéreinek ezeket el nem fogadandja. A' mire itt czélzok, az ('s nem fogja ez a' vitát felvilágosítani), hogy összehasonlítsam a' legkitünőbb deistáknak életét a' legbuzgóbb keresztyének magaviseletével.

Péter, Pál és Jánosban, Jézus tanítványaiban, kiknek gondolkozásuk és életök módjárul az Uj-Testamentomban rövid jelentéseket birunk, fáradhatlan igyekezetre találunk az alázatosságban, szelidségben, részvétben, a' bántalmak megbocsátásában, jótékonyságban és a' rosznak jóval való visszafizetésében. Állandó bennök a' törekvés, hogy Istennek tetszhessenek és hogy magokat ő neki szenteljék; hogy jót tegyenek az emberekkel, még pedig, sem a' hont, sem a' vallást tekintetbe nem véve, és hogy őket oktassák, szentebb és boldogabb emberekké tegyék. Hogy ezekben czélt érhessenek, alája vetik magokat a' legnagyobb viszontagságoknak, szenvedéseknek és magának a' halálnak is.

Lépjenek már az egybehasonlításnak terére a' deismusnak leghiresebb hívei: u. m. Celsus és Porfyrius: vagy az ismeretesb férfiak, Voltaire, Rousseau, Diderot, d'Alembert, Hume és Gibbon. Mutatnak-e ők olly jellembeni szentséget, olly szívbeli

tisztaságot, olly tiszteletet a' legfőbb valóság, olly önzetlen és forró szeretetet az emberek iránt, és önjavokból és kényelmökből annyi áldozatokat másoknak boldogságára? Kettő a' deismus mezején kitünő főnökök közől, Gibbon és Rousseau életöknek emlékiratait hagyták meg a' világnak; hasonlítsuk egybe ezeket Péter és János életével. Az eredmény fölött minden keresztyén diadalt fog érezni, a' deista pedig el fog pirulni. A' hires emlékiratokban, mellyeket az ékesszóló történetiró a' romai birodalomnak enyészetéről és romlásáról hátrahagyott, ugyan élesszemü legyen az olvasó, hogy kezdettől fogva végig, csak egy nemes vagy fenséges érzelmet vagy a' magaviseletnek valamelly önzetlen és jótékony elvét észrevehesse. — Az „Ön" azon bálvány, mellynek állandóan tömjéneznek. Ezen férfiúnak gondolatitól, hajlamaitól és indulatától milly nagyon különböző ama tarsusbeli Pálé, ki így szól: „Mert énnekem mind életemben mind halálomban nyereségem Krisztus." Senki közülünk nem él magának, hanem ha élünk, az Urnak élünk. Ebben gyakorlom pedig magamat, hogy botránkozás nélkül való lelkiesméretem legyen, mind az Isten előtt, mind az emberek előtt mindenkor. Mindeneket elszenvedek a' választottakért." Rosseaunak vallástételeiből megértjük, hogy élete vétkekkel szeplősített és szíve bemocskolt volt, a' rosz hajlamok iránti engedékenység miatt. Ezen férfiúnak gondolkozása és cselekvése módja egybehasonlítható lesz-e János apostoléval, ki a' mit tanított, azt követte is 's kinek tana az volt: „hogy a' ki atyafiát gyülöli, gyilkos az." Az Isten szeretet; és a' ki

a' szeretetben marad, Istenben marad és Isten ő benne. „Mi tudjuk, hogy a' halálból általvitettünk az életre, mert szeretjük a' mi atyánkfiait."

8. Szakasz.

A' legkitünőbb deisták és keresztyének egybehasonlítása a' közelgő halálról való nézeteiket és reménységeiket illetőleg.

Jók és hatályosak-e az elvek vagy nem, azt a' viszálynak idejekor legjobban megtudhatjuk; és minél keservesb a' viszontagság, annál világosabban tünnek fel azok. De a' halál közelitésének észrevételével semmi más nem hasonlítható össze. Ez az embernek legkeservesb. Az nem érdemes a' bölcsész névre, 's nem gondolkozik 's nem érez okos emberhez illőleg, ki azt az emberi lételnek egyik legtisztelletteljesebb szakaszának nem nézné, mellyben a' lélek arra készül, hogy a' küzdelem állapotjából a' jutalomnak helyzetébe menjen át. Sőt ez épen legalkalmatosabb próba az embereknek elveire és azon befolyásra nézve, mellyet előidézhetnek. Tekintsen csak a' deista fiaira a' kisértésnek ezen ünnepélyes órájában és a' keresztyén is az ő testvéreire, és az eredmény döntse el aztán elveiknek jóságát.

A' deisták legmagasztosb kifejezésekkel élnek a' régi pogányokról 's mégis nézzük csak egyiknek utolsó óráját, ki a' történetirók által jeles erényei miatt felmagasztaltatott. Germanikus halála közelítése érzetében barátit egybegyüjté, 's azt gyanítván, bár elegendő bizonyítvány nélkül, hogy Piso és

Plancina élete végét méreggel vagy varázseszközzel siettették, halála óráit arra fordítá, hogy őket boszuállásra serkentse ; arra tanitá őket, mikép volna az teljesítendő, és eskü által kötelezte őket arra. Ekkor még ezeket mondá : „Ha én a' vaksors végzése szerint halnék meg, méltán vettem volna rosz néven az Isteneknek, minthogy idő előtti halál által életem tavaszában szakasztatnám el szülőimtől, nőmtől és gyermekeimtől.“ (Tacit. II. k.) Időre és helyre nézve csekély távolságban, Istvánban az első vértanuban a' haldokló keresztyént látjuk. Míg irgalmatlan gyilkosai kövekkel törik össze testét, az egekre emeli fel szemeit 's üdvözitőjének kezeibe ajánlván elköltöző lelkét, e' szavakkal végzi be életét : „Uram, ne tulajdonitsd nekik ezt vétkül.“ De tán a' mai deistáktól többet várhatunk. A' történet egynek példáját említi, ki nagy tehetségü, elmés és udvarias ember lévén, halála közelitésekor körülnézve keresé a' deismus vigasztalásait, de mire sem találván, gyötört lelke az évangyéliom vigasztalásaiban keresett menedéket. Keserü halál küzdelmében másokat intett a' hitetlenség csábitó ámítgatásainak eltávoztatására, és Jézusnak mint a' bünösök megváltójának kegyelme után sóhajtozott! Ekép halt meg a' Rochesteri gróf Károly. Álljatok már ti elő, deisták, csak egy keresztyénnek példájával, ki élete végével az évangyéliomot azzal vádolta volna, hogy vétekre és nyomorra csábitotta el őtet; és ki a' deismushoz fordult volna, enyhitést és vigasztalást keresve ezen ünnepélyes órájában. Ugy-e egyet sem tudtok? De azt mondjátok, hiszen voltak, kik elveikhez hivek maradtak

mind végig? Ugy van; 's azért lássuk már ezen elveknek czélját, erejét és befolyását a' legkitünőbb hitetlenekben. Voltairnek haláláról különféle hírek szárnyaltak; baráti azt mondják, hogy hitetlenségében mind végig állhatatos volt: de csak egy magasztos gondolatot vagy ünnepélyes igazságot sem említenek, mellyekkel halálos órái oktatással teljesek lehetnének az embereknek. Némellyek pedig a' római kath. közől azt állítják, hogy a' lelkiismeretnek mardosásai közt mult ki; azonban illetlen volna bizonytalan dologra, mint valami bizonyítékra hivatkozni. Rousseau halálának neme korábbi eszméivel megegyez, ki midőn az emberi nemet a' világ omladékain összegyüjtve előállítaná, és miután életét elbeszéltetné mindenikkel, mindenkit felszólít, valjon azt mondhatja-e: „Én jobb vagyok ezen embernél.“ Diderot élete végső óráit talányok megfejtésére fordítá. Hume egyik deista társának tanusága szerint a' haláltól mitsem félt, jó kedvű volt és a' fölött enyelgett, hogy ő már nem sokára Charon ladikján menend át a' Styx folyón és azzal vigasztalta magát, hogy hire nagy és nevekedő félben van, hogy atyafiának családjától örvendetesebb körülmények közt el nem válhatna; és hogy 65 éves levén, halálával csak néhány fogyatkozással teljes éveket veszt. Gibbon halálának előestején szenvedései közt vigasztalását abban kereste, hogy kiszámítá, hogy még husz évvel tovább élhet. Legjavát említettem annak, mit a' deismus valaha létrehozott, de eme csendes kimulások, lelkemre mélyebben hatnak és sokkal hatályosb bizonyságot nyujtnak a' deismus ellen, mint mindazon ijedségek

mellyeket. Voltaire állítolag szenvedett. Előttünk fekszik minden erő és vigasztalás, mellyet a' hitetlenségnek rendszere előteremthet. De miben foglaltatnak azok? Valamint Diderot könnyelműségét, ugy Rousseaunak büszkeségét is egyiránt, mint illetlent kárhoztatnunk kell. De mi van amaz csendes deista bölcsészeknek, Hume és Gibbonnak haldokló óráiban a' mi a' hitetlenséget ajánlhatná, vagy az évangyéliombani hitet megrendíthetné? A' ki az emberi természetet ismeri, nem állíthatja azt, hogy az általok idézett eszmélkedésekben olly hatály volna, melly által a' lélek a' halállal kibékülne. Gyönyörködhetik azokban az ember, ki egésséges 's kinek helyzete kedvező; de észszerü gyámolítására nem lehetnek annak, ki halálát közel látja. Azonkivül a' jövendővel olly kevéssé gondolnak ezen emberek, mintha a' halál örök álom lenne.

De a' borzasztó üresség még kitünőbb lesz a' kimúló deistának lelkében, midőn átellenében a' halállal küzdő keresztyénnek gondolatit és magaviseletét magyarázzuk meg. Tarsusbeli Pál, kinek szívébe mélyen behatott az évangyéliomnak szelleme, bilincsei és tömlöcze közt, közel látván halála óráját, eképen fejezi ki szíve érzeteit: „Kivánságom elköltözni és lenni Krisztussal: mert az mindennél jobb.“ (Filipp 1, 23.) Örvendve tekintvén a' mult időkre, igy kiált fel: „Ama nemes harczot én megharczoltam, futásomat elvégeztem, a' hitet megtartottam.“ (Timoth. 2. lev. 4, 7.) És elragadtatva a' jövendő életnek előérzetében, igy szól: „Végezetre eltétetett énnekem az igazság koronája, mellyet megad nekem az Ur ama napon,

amaz igaz biró nem csak nekem pedig, hanem mindeneknek, kik várandják amaz ő dicsőséges eljövetelét.“ (v. 8.) Hasonló érzelmekkel, reménynyel és örömmel sok millió keresztyén halt meg; 's efféle példákra most is találunk. Hasonlítsa már egybe ezt az ember és itéljen róla, ki a' keresztyén gyülekezetet elhagyva a' hitetlenek' táborába megy által.

Van még különös körülmény is, mellyet említés nélkül nem hagyhatunk 's mellyre az évangyéliomnak ellenségei kötelesek kielégítő választ adni. Sohasem hallottam ujabb időbeli deista felől, ki halálát ohajtotta volna, hogy élvezhesse a' halhatlanságnak áldásait. Nevezhetsz-e egy példát? Hozd fel azt; mert az idegen e' földön. Ha egyet sem tudsz; add elő annak okát. Sok keresztyén „inkább kivánkozott kiköltözni e' testből és az Urhoz menni lakni.“ (Korinth. 2. lev. 5, 8.) De mint van, hogy a' deistáktól sohasem halljuk kifejezni azon kivánságot, felcserélhetni az életet a' jövő boldogsággal, sem valami örömszót a' kilátás fölött, hogy e' jelen helyzetből kiléphetnek? Bizonyosan valahol mégis nagy hibának kell lenni.

A' deisták gondolkozásmódjának ezen siettetett átnézése őszintén történt ugyan, de korán sem ugy, hogy az igazságnak és illendőségnek határain túlestünk volna. A' keserü beszéd, a' nevetés, a' bohózat, a' könnyelmüség 's kemény czimzések, mellyekkel iróitok olly gyakran éltek, illetlenek volnának Jézus tanítványához, kinek czélja az, hogy a' szeretet lelkétől áthatva igazságra és örök üdvösségre vezéreljen titeket. E' szakaszra visszate-

kintvén, gondolhatjátok-e igazán, oh deisták, hogy a' keresztyén ember joggal felcserélhetné vallását a' tieitekkel? Mit nyerne ő azzal tudományára, erényére és szerencséjére nézve? Valóban komolyan serkenthetitek-e őt arra, hogy odahagyva Jézus zászlóját, ti hozzátok álljon? Nem annyi volna-e az, mintha egy régi egyiptombeli ember valamelly izraelitát arra serkentett volna, hogy Gosen földének világáról megfeledkezve, menne el és venné lakását ama kézzelfogható sötétségnek közepette, mellyet honfiai boritottak el? Azonkivül tekintvén testvéreitek tömegének életét és társalgását, a' legkitünőbb tehetségű és tudományu tagokat sem véve ki, nem félhet-e méltán a' keresztyén, hogy a' helyett, hogy roszabb vallásról jobbra vezetnétek az embereket, igyekezetetök inkább az, arra tanítani őket, mint vessék el magoktól egymás közt a' vallásnak fékeit, 's mint maradjanak a' hozzájok áttért hívek minden ellenőrség nélkül, szabadon hódolva minden kivánságnak és szenvedélynek? Tanrendszertöknek és életetek módjának vizsgálása után a' keresztyénnek sokkal inkább önvallásával meg kell elégedni és a' felől tisztán meggyőződni, hogy az általatok romlására használt erőművek meg nem rendítik a' szent épületet; és még inkább meg kell győzettetnie arról, hogy azon emberek valóban nyomorultak, kik nem bírnak gyámolításokra egyébbel, mint vallástoknak elveivel. —

X. RÉSZ.

Némelly vegyes vizsgálódások és vége.

A' keresztyén vallás mellett szóló bizonyítmányok különféle részei, mellyekre azt alapitani ohajtók, most már előnkbe állítattak. Az évangyéliomban foglalt elvek 's az elmélkedések, mellyekre azok vezetnek; az apostolok tanuságtétele, a' bámulatos csudák; a' számos jövendölések, a' keresztyén vallásnak csudateljes sikere, mind ezek megnyitották kincseiket, 's bizonyságtételeknek arany-füzetét állíták szemünk eleibe. A' deistáknak kifogásait a' szentségnek mérlegében megfontoltuk, kimutatván rendszeröknek számos és lényeges fogyatkozásait. Ki e' dolgokat figyelemmel olvasva megvizsgálta 's részrehajlatlan lélekkel latra vetette, legalább is megengedendi, hogy sohasem volt valamelly hamis vallás, melly gyámolitására annyi kedvező dolgokat hozhatott volna fel, mint a' keresztény vallás. Kicsoda állíthatná, hogy valamikor volt volna igaz vallás, melly isteni eredetét bővebben bizonyíthatta volna be? Kisértse meg csak a' deista, mit hordhat elő

vallásának védelmére 's lássa, vajjon elfogadható lesz-e mint valami nagy bizonyíték. De a' bizonyságnak rendes láncz-szemein kivül még vannak egyes eszmélkedések, mellyek az előbbiekhez járulván, sokat nyomnak. Ha a' hely megengedné, többeket lehetne említeni közölök, azonban szolgálni fogunk egy példával, mellynek nyomán a' többiekről is itélhetünk.

1. Szakasz.

A' bizonyítmány különbféle részeinek öszhangzata a' keresztyén vallásra nézve.

Rövid vázlatát már adtuk azon főbizonyságtételeknek, mellyek a' keresztyén vallás részére nyilatkoznak, 's együtt utaztunk a' terjedelmes és nagy változatosságu mezőn. Itt kivált egy dolognak kellett feltünni, t. i. a' bizonyságtételek nagy számmal vannak, és a' források, mellyekből eredtek, sokfélék, valóban különféle nemüek és sokoldaluak. De főképen jeles az, hogy míg mindnyájan ugyanazon egy pontra vezetnek, összhangzólag minden kivétel nélkül világosítják és súlyosbítják egymást. A' keresztyén vallásnak tanai nagy számmal vannak, és sokan közölök valóban jeles nemüek annyira, hogy azokat az előtt igazán soha senkisem hallotta, sem nem látta. De mind ezen tanok közt legtökéletesebb összhangzás uralkodik. Ugy szinte magában foglalja az évangyéliom az erkölcsi szabályoknak legkiterjedtebb rendszerét is, melly valaha létezett. Némellyek ezek közől is újak voltak, 's a' pogány

erkölcstanítóknak irataiban nem találtattak; de ezek is tökéletesen megegyeznek a' többiekkel; nincs köztök csak legkisebb hibás hang sem. Ugy szinte egészen megegyeznek egymással a' tanok és parancsolatok is. Az utolsók az elsőkből egészen természetesen úgy keletkeznek, mint az ágak a' fa' derekából, és mindnyájan egyesülve egy ékes és gyümölcsöző élőfát képeznek, mellynek árnyékában bátorsággal és gyönyörüséggel nyugszunk. Ugyanezen tulajdonokat vesszük észre a' külső bizonyságokban is. Gyönyörködtető öszhangzás van a' csudák közt; egy sincs a' másikkal ellenzésben. Illy öszhangzásra találunk a' jövendölésekben is; nincsen azokban ellenmondás, hanem egy összeillő, jól alkotott, testet képező egész annak minden tagjaival. Ezenkivül teljes öszhangzásban vannak minden külső bizonyítmányok egymás között. Midőn azokat egyenként vizsgáljuk, az egymáshozi viszonyokban azt tapasztaljuk, hogy mind megegyeznek, 's hogy egymást gyámolítják. Hozzájárul ezekhez még az, hogy öszhangzásra találunk a' külső és belső bizonyítékok közt is, mellyek egymást egészítik. Magában véve mindenik tökéletlen maradna, de egyesítve megegyező egészet alkotnak. Hasonlók valamelly láncznak szemeihez, mellyek egymásba kapcsolva erejöket az egészszel közlik, és mint valamelly hatalom egyesült erővel működnek.

Miképen lehetne ez, ha a' keresztyén vallás nem eredne Istentől? Vajjon akkor nem lennének-e ellentétben egymással a' bizonyítékok és a' források, mellyekből származnak, és némellyek egészen

különválván a' többiektől, nem semmitnék-e meg azoknak erejöket? De itt megvan az öszhangzó sok részekből alkotott egész, és a' sokféle szinek által a' részecskék még szebbek és érdekesebbek lesznek. Vagy tán valamelly szövevényes műszerrel hasonlítsuk egybe, mellynek számos részei egymástól függők, de mellyben minden darabocskák egymásba vágva felelnek meg a' kitűzött czélnak, és egyesítve idézik elő azon hatást, mellyet a' művész tervezett és igért? Ez méltó azoknak legnagyobb figyelmére, kik az évangyéliomot megvetik.

2. Szakasz.

Minden jó indulatu embernek kivánni kell, hogy az évangyéliom igaz legyen.

Mondd meg nekem, deista: kivánod-e, hogy a' keresztyén vallás igaz legyen? De felelj őszintén! Elvei annyira nemesek és istenesek, parancsai olly tiszták, a' boldogság, mellyet elönkbe tart, olly fenséges, gazdag és tartós; hatalmas és átalános igyekezete, az emberi természetet minden csekély és alávaló dologtól megtisztítani, és azt méltóságosbbá tenni, olly szent és áldott, szerető gondja megvigasztalni minket az életnek szomorúságaiban és megsegítni a' halálban; és a' gyönyörű kilátások, mellyeket velünk közöl a' jövendő szünetlen boldogságnak állapotjáról, mind ezek olly tökéletes és kitünő javak és olly kivánatosak, hogy minden jó szivü embernek azt kell kivánni, hogy az évangyéliom igaz legyen. Annak elfogadásától semmisem tart-

hat vissza egyéb, mint bizonyítmányainak hiánya. Illyen esetben az igaz lelkü és alázatos vizsgáló a' legnagyobb szomorusággal hagyna fel vele, és kipótolhatatlan veszteségnek venné, hogy egy annyira csudálkozásra méltó vallástan bizonyság nélkül szükölködik. Ez volna élete legkeservesb napja.

De azon ember, ki annak természetét és valóságát megvizsgálván, azt közönyösséggel vagy megvetéssel hagyja el, azt mutatja, hogy az erkölcsi gondolkozásnak és érzésnek borzasztó hiányával van, 's hogy kivánságai nem kedveznek az évangyéliomnak. Rettentően meg kellett romlani azon szívnek, melly egykedvü marad ott, hol a' kötelesség és boldogság a' lélekhez olly közel járul. Az pedig, ki az Uj-Testamentomot ámítgatásnak állítja lenni, és azt újongatással és örvendezéssel veti el, legtöbb okot ád a' félelemre, hogy ollyan eszmék és cselekedetek terhelik lelkiismeretét, mellyeket az évangyéliom kárhoztat, és hogy ő ollyan hajlamokat nyilvánít, mellyek természetének megfelelő név nem adatott, 's tán nem is adathatik. Ő olly egyénhez hasonlít, ki örömmel búcsuzik el a' napnak kellemetes sugáritól, csak hogy örökké tartó sötétségben ülhessen.

3. Szakasz.

Az elme állapotról, mellyet az Uj-Testamentom azoktól igényel, kik a' keresztyén vallásért szóló bizonyítékokat megvizsgálják.

Míg a' pogány vallás csak egy szempillantásig sem állja ki a' vizsgálatot, mig a' Korán is fél és

visszaretten tőle, addig a' keresztyén vallás kivánja és óhajtja a' vizsgálatot, mint az igaz hitre vivő egyedüli ösvényt. Az e' tárgyban kimutatott őszintesége és tanácsadása részéről nem megvető valószinű bizonyítmányok.

Kivánságod-e megvizsgálni az évangyéliom követeléseit? Jézus megtiltja a' vétkes életnek folytatását és a' bünkedvelést egyik főoknak nyilvánítja, melly miatt vallása megvettetik. Ő mondja neked, hogy a' testi örömök iránti engedékenység ellensége a' léleknek, 's hogy ezt elfordítja az igazságnak elfogadásától. Ő kárhoztatja a' fösvénységet, mint a' melly lealacsonyítja a' lelket és ollyan indulatot nemz, melly ellensége az évangyéliomnak. Ő tilt tégedet a' büszkeségtől és hírvágytól, mint mellyek megrontják a' tiszta vallásnak szeretetét. Ő óv intése által az előitélettől, mint a' felfedezendő igazságnak megátalkodott ellenségétől, és a' hirtelenkedő itélettől, mint a' melly bizonyíték nélkül hagyja a' lelket, és tehetetlenné teszi az elhatározásra.

Mennyire rontják meg ezek a' szívet, és mint vakítják meg az értelmet, azt az emberi természetnek minden vizsgálója jól tudja. Midőn az évangyéliom ezeket kárhoztatja, kivánja, sőt parancsolja, hogy azokról mondjanak le azon személyek, kik követelését vizsgálni kivánják, nem azt bizonyítja-e ekkor azzal, hogy nem kiván senkit meglepéssel magához hódítni és hogy erkölcstelen indokoknál fogva nem akar hiveket, sem a' vizsgálatnak hiányánál fogva, és hogy nem szégyenli és nem fél a' legkeményebb próbatéttől sem, mihelyt

az ollyanok által tartatik, kik elegendő tehetséggel ellátvák követeléseinek megvizsgálására?

Miután a' lélek megszabadult ezen akadályoktól, arra kér, hogy olly elmeállapottal jöjj az érdekes munkához, mint mellynek legfőbb czélja az, hogy képességet szerezhess igaz itéletre. Jézus évangyélioma neked azt mondja : „Az évangyéliom vizsgálatához komoly lelki állapottal fogj. A' tárgy végetlen fontos; az eredménytől örökkévaló idvességed függ. Távol essék lelkedtől a' könnyelműség, az téged alkalmatlanná tenne e' szigoru hivatásra. Hozz magaddal forró kivánságot az igazság megismerésére, 's legyen nyitva szíved a' meggyőződésnek. Öleld fel az igazságot, bárhol találsz is arra, és bár minők volnának is a' következések, és akárhová vezet az téged, kövessed azt lépcsőnként, míg el nem nyered az egészet és a' határt el nem éred. Minden kutatásaidat a' részrehajlatlanság vezesse. Öltözködjél fel alázatossággal : „mert Isten ellene van a' kevélyeknek, de kegyelmes az alázatosok iránt." Az önitéletbeni bizalmatlanság ismételtesse veled a' vizsgát. Hozz magaddal tiszta szívet, igyekezzél azt megtisztítani minden vétkes szenvedélytől, mert a' szenvedély a' szemeket megvakítja és a' léleknek füleit bedugja, ugy hogy az igazságot sem látnia, sem hallania nem lehet. Lelkiismereted meggyőződésével megegyezőleg cselekedjél, a' mit kötelességednek elismersz, megtegyed; a' mi gonosz, azt eltávoztassad. Add szívedet és életedet annak kormányozása alá, a' mit Isten akaratjának elismerhetsz; gyakoroljad naponként az Isten és emberek iránti szeretetet. Ez az út, melly az igazság birtokába vezet.

„A' ki akarja annak akaratját cselekedni, megérti a' tudományból, ha Istentől vagyon-e, vagy én, én magamtól szólok.“ (János évangy. 7, 17.) És minthogy minden jó és tökéletes adomány felülről jő le a' világosságnak atyjától : járulj eleibe legforróbb könyörgésekkel, hogy betöltse lelkedet isteni bölcseséggel és megmentsen a' tévedésnek gyülölettel teljes befolyásától, hogy alkalmatossá tétessél az igazság felfedezésére, és hogy szivedet a' legbuzgóbb vonzódással adjad annak elfogadására.“

Illyen a' tanács, mellyet Jézus ad, illyenek a' kötelezetetések, mellyeket előnkbe szab. És ezen módot ajánlhatná-e ő, ha csalárdságot tervezne? Nem ámítgatónak beszédei ezek ; ellenben nincsen-e meg itt az öntudat, hogy ő tégedet az isteni igazságnak ösvényére vezet? Az erkölcsi rendnek eszméi szerint, mellyeket felhoztunk, lehetséges volna-e nekünk egyéb itéletet hozni? Ezen elmélkedésnek nagy hatásunak kell lenni minden igaz lelkü emberre. De legjobb czélzott hatása az leend, ha az évangyéliomnak olly szellembeni megvizsgálására vezet, mint a' minő megkivántatik, ha eredménye az leend, hogy egyikkel első tanítványai közől azon vallomást tegyed : „Uram, kihez mennénk? Örök életnek beszéde vagyon nálad.“ —

4. Szakasz.

A' keresztyén vallásnak igazsága elfogadtatott azok által, kik egész éltöket az Uj-Testamentomnak tanulására fordították.

Nincs könyv a' világon, melly olly szigoru szemléletnek vettetett volna alája, mint az Uj-Testamentom. Ellenségei valamint bárati egyiránt vizsgálat alá vették. A' keresztyén vallás tanitói közöl tizezeren fáradozással teljes éveknek hosszu sorát szánták annak foglalatja kinyomozására és irásban is felállottak annak védelmére. Igazságában való hitöket azzal bizonyitották be, hogy éltöket annak parancsaihoz szabták és hogy alapelvei által eleveníttettek. Halálokban élő hittel voltak igéretei iránt és vigasztalásai által megörvendeztettek, örvendetes reményöket fejezvék ki azon áldásokról, mellyeknek birtokával a' jövendő életre nézve biztat. E' ténynek meggondolását ajánljuk a' deistáknak. Vagy tán azt válaszolják: „Ezen férfiak hitökért fizettettek; ez volt mesterségök, mellyből éltek; kevés hitelt adhatunk bizonyságtételöknek! Hogy igenis sokan voltak, kik a' keresztyén vallás tanitóinak nevezték magukat 's hivatalukat egyedül a' kenyér és hal miatt választották, holott egyébiránt egészen mint e' világnak, söt némellykor mint a' véteknek fiai éltek, azt ugyan meg kell vallani; 's nem is csoda, ha ez ott megtörtént, hol csalétek nyujtatott a' hírvágynak és fösvénységnek. Bizonyságtételökre csak egy máksze-

met sem adunk; legyen díjok a' megvetés, mellyre szentségtelenségökért érdemesek. De egyszersmind meg fogják engedni mind azok, kik meggyógyithatlan előitéletek által meg nem vakittatvák, hogy az évangyéliom szolgáinak nagy számát a' társaságnak legtiszteletreméltóbb egyénei közt szemléljük. Életök egész magaviseletében az erkölcsi épségnek, szentségnek és jóságnak voltak példái, és idejöket 's tehetségöket arra fordították, hogy jót tegyenek embertársaikkal, erényt és boldogságot terjeszszenek közöttök. Földi jutalmok, mellyet közölök sokan vettek, csak csekély adag volt, alig elegendő a' naponként szükséges csekély élelem megszerzésére. Mondhatjuk-e ezen emberekről, hogy hatalmasan kisértettek a' világnak csalatására? Efféle félelmes várakozásokkal vállalták ők el hivatalukat, mellyben haláluk órájáig meg is maradtak, 's mikor a' világból kimultak, teljes megelégedésöket nyilvánították foglalatosságuk fölött, 's legjobb örökségül ajánlják az évangyéliomot családjoknak és barátaiknak. Meg kell engedni, hogy a' keresztyén vallást náluknál jobban senkisem értette és az emberekkel való társalgásukban olly erős bizonyságát adták annak, hogy szinte olly igaz 's lelkismeretes emberek, mint akárki volt legyen valaha Ádámnak fiai közől. Ha előttök tudva volt volna, hogy az évangyéliom nem igaz, némellyek legalább előállottak volna az ámítgatás felfödözésével és intették volna az embereket. Vagy ha szégyenlettek és féltek volna hivatalukról lemondani, a' halál megkisérti az igazlelküséget, és mikor azon perczen állottak, hogy a' világot elhagynák és a' koporsóba takartatnának,

hol senki őket vallásuk miatt többé nem ócsárolhatta, azok, kik köztök legjobbak valának, nem födözték-e volna fel akkor a' csalárdságot? — De annyira távol vagyunk ez esettől, hogy minél kegyesebbek voltak azon férfiak, annál erősebb volt a' keresztyén vallás istenségében való hitök; és annál elevenebb a' halál órájában az örök örömnek reménye. Ez volt egyiránt az eredmény, nemcsak bizonyos időben és nemcsak egy helyen, hanem minden országban és minden korszakban, és a' keresztyéneknek minden felekezetei közt minden különbség nélkül.

Legyetek e' tárgyra, deisták, komoly figyelemmel. Ugy itéljetek ezen embereknek jelleméről és bizonyságtételéről, mikép egyéb hason valóságu tárgyakkal cselekednétek. Midőn ők minden egyéb dolgokban mint okos és becsületes emberek állanak előttünk, méltó okotok nincsen ezen egy pontban az igaztalanság gyanujával terhelni őket. A' meggyőződés ebből legalább kitünő lesz, hogy a' keresztyén vallás igaznak tartatott azon emberek által, kiknek leginkább tehetségökben volt annak követeléseit megitélni, és hogy igaz és isteni eredetü. A' bizonyítmány még azzal is növekedik, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a' keresztyén lelkészek közől ezrenként áldozák fel mindenöket az évangyéliomért; magukat a' szükölködésnek, a' számkivetésnek, a' betömlöczözésnek és a' legborzasztóbb nemü vértanuságnak tevék ki. —

Igyekeztem szemetek eleibe állítani a' keresztyén vallásnak bizonyítványait. Eszetekben tartsátok, hogy a' keresztyén vallás alatt az Uj-Testa-

mentomban foglalt igazságot értem. Mit a' keresztyén valláshoz akár egyedek, akár egész testületek hozzáragasztottak, mellyek anyaegyházi czímmel élnek, az isteni igazságra való igényeit elveszti, és szinte olly nagy képtelenség lenne azt a' keresztyén vallás egyik részének nézni, mintha a' Korán az Uj-Testamentomhoz köttetvén, annak foglalatja Jézus Krisztus vallása egyik részének, az apostoloknak írataival, hason hitelünek mondatnék. Miután Krisztus életének, szenvedéseinek és feltámadásának bizonyságai meghaláloztak, az isteni ihletésnek (inspiration) időszaka megszünt; mert Isten általuk nyilatkoztatta ki mindazon igazságokat, mellyeket az embereknek tudni szükséges volt; 's akármit tettek is azóta hozzá, azt úgy kell tekinteni, mint csalékony embereknek minden nyomadék és tekintély nélküli véleményeit. Seperjük le az efféle tapaszokat, mint haszontalan omladékot és mint undorító szemetet, melly megszeplősítette Istennek szentségét.

BEREKESZTÉS.

Miután illy röviden, 's reménylem, szabad mondanom, nyiltan és tisztán állítottam elő az Uj-Testamentom isteni tekintélyéről szóló bizonyítmányokat, engedjétek meg a' kérelmet, mellyet szívem legforróbb hajlandóságával hozzátok kedves barátimhoz intézek, t. i. hogy azt ismételve olvassátok és ezen bizonyító okokat a' részrehajlatlan észnek mérlegében fontoljátok meg. Ha mégis valaki volna közöletek, ki ezen bizonyságoknak daczára, mint valami csalást nézné le az Uj-Testamentomot; azt, mielőtt e' szent könyvet félrevetné, a' következő mondatok megfontolására hivom fel, mellyekben azoknak szomorusággal teljes ítélete hirdettetik, kik Jézusban el nem fogadandják a' bünösöknek Megtartóját. „Elmenvén mind e' széles világra, prédikáljátok az évangyéliomot minden teremtett állatnak. A' ki hiend és megkeresztelkedendik, idvezül, a' ki pedig nem hiend, elkárhozik.“ (Márk. 16, 15. 16.) „A' ki hiszen a' Fiúban, annak örök élete vagyon; a' ki pedig nem

hiszen a' Fiúnak, nem látja az életet, hanem az Istennek haragja marad rajta." (János 3, 36.) És nincsen senkiben másban idvesség; mert nem is adatott emberek között ég alatt más név, melly által kellene nekünk megtartatnunk." (Apost. csel. 4, 12.) „Az Ur Jézus megjelenendik az égből az ő hatalmasságának angyalival tűznek lángjában, ki boszut áll azokon, a' kik az Istent nem ismerik, és nem engednek a' mi Urunk Jézus Krisztus évangyéliomának, kik megbüntettetnek örök veszedelemmel az Urnak orczájától és az ő hatalmas dicsőségétől, mikoron eljövend, hogy megdicsőitessék az ő szenteiben, és csudálatos legyen minden hivekben ama napon." (2. Thess. 1, 7—10.) Eképen nyilatkozik e' könyv azokról, kik hitetlenségökben megvetik, 's előre feltévén annak isteni tekintélyét, miképen természetesnek, úgy igaznak találjuk mi azt. Mert ha „úgy szereté Isten a' világot, hogy egyetlen egy szülött fiát arra bocsátotta, hogy valaki abban hiszen, el ne veszszen, hanem örök életet vegyen": ugyan az ő megvetése nem legnagyobbika-e minden bűnöknek, mint melly legnagyobb mértékben foglalja magában az engedetlenséget, háladatlanságot és megvetést? A' szerencsétlen emberek elhagyták az idvességre vivő egyedüli utat, és szentségtelen kezekkel zárták be maguk előtt a' kegyelemnek ajtaját, 's midőn az örökkévalóságba átköltöznek, Istentől el nem fogadtatnak. Érzik már most ama kegyvesztésnek jelentőségét, mellyet igaztalanságaikkal megérdemlettek; és rosz szenvedélyeiknek teljes uralkodása alatt nyögvén, nyomoruságaiknak olly szinhelye fog mutatkozni,

mellyet szavakkal ki nem fejezhetünk, sem meg nem foghatunk.

Ha valamelly igaz lelkü olvasó azt mondaná: „Én ugyan deista voltam, de most már meggyőzettettem arról, hogy Jézus Krisztus Istennek fia“: úgy gondold meg, hogy mitsem használ a' keresztyén vallást csak külsőképen elfogadni, hanem az szükséges, hogy elvei szivünkbe iktattassanak, és hogy parancsai kiképezzék indulatodat és kormányozzák magaviseletedet úgy, hogy annak befolyását egészen tapasztalván, egy régi tanítványnyal azt mondhassad: „Én bennem él Krisztus.“

Ezen eredmény előidézésére emberi erőnél nagyobb hatalom kivántatik. Jézus e' tárgyról szólván, azt mondja: „Ha valaki nem születendik víztől és szent lélektől, nem mehet bé Isten országába.“ (János év. 3, 5.) És a' 6-dik résznek 44-dik versében: „Senki nem jöhet én hozzám, hanemha az atya, ki engemet elbocsátott, vonandja azt.“ Ez elkerülhetlen szükségessé lett az emberi természetnek romlotságával, és Isten, ki eleinte jóvá és boldogokká teremté az embereket, igéri és örömest nyujtja ama kegyelmet, melly az embert megujítja elméjének lelke szerint 's szivét hajlandóvá teszi Jézus Kristus elfogadására, „ki lett minekünk Istentől bölcseség, igazság, szentség és váltság.“ (1. Kor. 1, 3.) Ezen kevélységet annyira megalázó tan az egész Uj-Testamentomon keresztül vonul és czélja az, hogy az embert, ki a' hitetlenségnek vétkéről meggyőződött, arra indítsa, hogy könyörgésében megalázván magát Isten előtt, efféle szavakkal szólítaná meg őt: „Isten! légy kegyelmes ne-

kem bünös embernek. A' te világosságod és a' te igazságod vezessenek engemet és őrizzenek meg engemet. Teremts bennem tiszta szívet, Isten, és az erős lelket ujítsd meg én bennem." Hogy pedig reménységed sikerülend, Jézus annak fentartására azt mondja: „Kérjetek és meg adatik nektek. Keressétek és megtaláljatok; zörgessetek és megnyittatik nektek. Mert minden kérő megnyeri azt, a' mit kér, és a' kereső megtalálja azt, a' mit keres és a' zörgetőnek megnyittatik." (Máté 7, 8.) És ha azért ti gonoszok levén, tudtok a' ti fiaitoknak jó ajándékokat adni, mennyivel inkább a' ti mennyei atyátok ad szent lelket azoknak, a' kik ő tőle kérendik. (Luk. 11, 13.)

Miután pedig az áldást vettétek, és „a' Krisztusban uj teremtett állattá lettetek: a' régiek elmultanak, ime mindenek megujultanak." (2. Kor. 5, 17.) Élvén az évangyéliomnak befolyása alatt, annak tanai gyámolítjak hiteteket, annak parancsai kimívelik elméteket és rendezik életeteket; reménységeitek megelevenítetnek, annak igazságai rendszerint betöltik lelkeiteket és a' szeretetet nemzik: úgy érezzitek magatokat, mintha más világra születtetek volna. Életetek kimondhatatlan boldogabb az előbbinél. Gyönyörüségtek vagyon, „mellyhez idegen nem járulhat, és a' ti örömötöket senki tőletek el nem veszi." —

Életeteknek legnagyobb feladata ezután az leszen, hogy Istennek tetszhessetek és hogy egészen ő neki szentelve magatokat, állhatatos bizodalommal lehessetek Jézus Krisztus közbenjárása iránt, hogy mindinkább hasonlók legyetek a' ti mennyei

atyátokhoz, bölcseségben, igazságban, szentségben és jóságban; abban gyakorolván magatokat, hogy hasznosak lehessetek embertársaitoknak ez időbeli, de kivált amaz örök boldogságuknak elömozdítása által. A' gyönyörüségek, mellyek életeteknek illy nemü haszonvételéből erednek, felülmulnak minden egyebeket, azok a' legtisztábbak és legédesebbek, mellyeket e' földön élvezhetni, ezek pedig még csak elö gyümölcsök és a' még nagyobb boldogságnak záloga és foglaló pénze. A' halál, mellytől a' hitetlenek közt a' legkitünöbb férfiak olly méltán rettegtek, Jézusnak tanítványai által gyakran úgy hivatott, mint mennyei Atyjoknak küldöttje, hogy öket haza vigye Atyjoknak házába, 's ki elkiséri lelköket a' szeretet Istenének szent szine eleibe, és a' tökéletesekké lett igazaknak lelkeihez. Az itélet napján testetek feltámad a' koporsóból és a' birónak jobbja felöl állítva elragadtatással fogjátok hallani e' beszédet: „Jertek el én atyámnak áldottai, birjátok az országot, melly megkészítetett nektek e' világ fundamentomának felvetetése előtt.“ (Máté 25, 34.) Bekövetkezik a' teljes szentségü örökkévalóság, hol a' legtisztább és legállandóbb növekedő szerencse, a' legbölcsebb és legszentebb valóságokkali társalkodás és Isten barátságának teljes élvezete leszen. Hogy ti olly boldogságnak részesei lehessetek, az czélja ezen könyvnek, melly arra kiván bírni titeket, hogy keresztyének lennétek. Bár minden hitetlen, ki ezt olvassa, részese lehetne ezen mulhatlan örömöknek Jézusnak mint a' Megtartónak elfogadása által; ez a' szerzőnek forró könyörgése, 's ezt ő dicső juta-

lom gyanánt venné. Ha csak egyetlen egy nyeri is el ez áldást, fáradságát nem nézi hijába valónak, hanem jóra fordítottnak; mert ezen egy lélekkel közlött boldogság, mind nagyságát, mind állandóságát tekintve, feljebbvaló minden gyönyörüségeknél, mellyeket valaha élveztek vagy valaha élvezni fognak minden e' földszinén lakó emberek, akármelly országban és idő-szakban.

Vége.

DEBRECEN M. KIR. TISZA ISTVÁN-
TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA
2843 1933
gyarapodási naplószám.
EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN